

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DARBELERİN SİYASİ MEŞRUIYETİNİN
SAĞLANMASINDA MEDYANIN ROLÜ: 12 EYLÜL, 28
ŞUBAT VE 15 TEMMUZ ÖRNEKLERİ

Doktora Tezi

Danışman **Hazırlayan**
Prof. Dr. Gökhan TUNCEL **Faruk Selahattin YOLCU**

Malatya-2023

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**DARBELERİN SİYASİ MEŞRUIYETİNİN SAĞLANMASINDA MEDYANIN
ROLÜ: 12 EYLÜL, 28 ŞUBAT VE 15 TEMMUZ ÖRNEKLERİ**

DOKTORA TEZİ

Faruk Selahattin YOLCU

DANIŞMAN

Prof. Dr. Gökhan TUNCEL

MALATYA-2023

ONUR SÖZÜ

Doktora tezi olarak sunmuş olduğum “**Darbelerin Siyasi Meşruiyetinin Sağlanmasında Medyanın Rolü: 12 Eylül, 28 Şubat ve 15 Temmuz Örnekleri**” başlıklı çalışmamın, bilimsel ahlak ve geleneklere bağlı kalarak, aykırı hiçbir yardıma başvurulmadan tarafımda yazıldığını, yararlandığım tüm kaynakların metin içerisinde ve kaynakçada usulüne uygun bir biçimde gösterildiğini belirtir ve bunu onurum ile tasdik ederim.

Faruk Selahattin YOLCU

05/01/2023

TEŞEKKÜR

Araştırması konusunun belirlenmesinden sürecin sonuna dek bu araştırmanın her aşamasında bana yardımcı olan, ilgi ve desteğini esirgemeyen, bu zorlu süreçte bana daima sabır ve hoşgörü gösteren kıymetli Danışmanım Prof.Dr. Gökhan TUNCEL'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca araştırma ile ilgili süreçlerde ve toplantılarda yer alarak çalışmaya derin katkılar sağlayan sayın hocalarım: Prof.Dr. Selahaddin BAKAN, Prof.Dr. Oğuzhan GÖKTOLGA, Doç.Dr. Musa ÖZTÜRK ve Doç.Dr. Bekir GÜNDOĞMUŞ'a saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Hayatımın her anında yanımda olan ve bana daima destek olan aileme sevgi ve hürmetlerimi sunarım.

DARBELERİN SİYASİ MEŞRUIYETİNİN SAĞLANMASINDA MEDYANIN ROLÜ: 12 EYLÜL, 28 ŞUBAT VE 15 TEMMUZ ÖRNEKLERİ

Faruk Selahattin YOLCU
Doktora Tezi
Danışman: Prof. Dr. Gökhan Tuncel

ÖZET

İletişim alanında yaşanan ilerlemeler sonrasında küreselleşme ve teknolojinin de etkisiyle ciddi bir dönüşüm geçiren kitle iletişim araçları, hem devletler hem de toplumlar açısından oldukça önemli hale gelmiştir. Toplumun medya tarafından kanalize edilebilmesi bağlamından yola çıkarak belirlenen çalışmanın konusu, siyaset ve meşruiyet ilişkisi anlamında medyanın devletler, toplumlar ve bireyler üzerinde yaratabileceği etkilerin kritik dönemler üzerinden ortaya konulmasıdır. Bu bağlamda çalışmada, medya ve siyaset ilişkisini ele alan kitle iletişim çalışmalarına ilişkin düşünsel temellendirmeler sunan *Eleştirel Teori'den* faydalanılmış, ideoloji, söylem, rıza üretimi ve güvenikleştirmeye ilişkin yaklaşımlar çalışmanın kuramsal çerçeve bölümünde incelenmiştir. Çalışmaya örneklem olarak seçilen kritik dönemler; Türkiye’de yaşanan 12 Eylül 1980 Darbesi, 28 Şubat Post Modern Darbesi ve 15 Temmuz Darbe Girişimi süreçleridir. Bu örnekleme ilişkin dönemlerin incelenmesi anlamında kullanılacak olan meşruiyet, medya, askeri darbe gibi kavramlara ilişkin referans noktaları çalışmanın kavramsal çerçevesine dahil edilmiştir. İlerleyen bölümlerde örneklem olarak seçilen bu askeri müdahale süreçlerinin dayandığı siyasi, toplumsal ve hukuki temellere; hazırlık evrelerine ve gerçekleşme süreçlerine yer verilmiştir. Çalışmanın örnekleme ilişkin medya yansımaları, *Eleştirel Söylem Analizi* yöntemi ve Van Dijk’e ait *Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi* tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Seçilen analiz tekniği; bu tür kritik dönemlere ilişkin süreçlerin daha iyi anlaşılabilmesi anlamında veri seçiminin belirli tarih aralıklarındaki yansımalara değil, çok daha uzun dönemleri kaplayabilecek “*Eleştirel Söylem Anları*”na odaklanması gerektiğini öngörmektedir. Bu doğrultuda çalışmada, incelenen askeri müdahale süreçlerinin daha iyi anlaşılabilmesi adına dönemlere ait eleştirel söylem anları olarak nitelendirilebilecek medya yansımaları incelenmiştir. Bu anların seçiminde 12 Eylül 1980 Darbesine ilişkin Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet, Tercüman gazetelerinden; 28 Şubat Post Modern Darbesine ilişkin Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet, Sabah gazetelerinden birer yıllık (6 ay öncesi-sonrası) dönem; 15 Temmuz Darbe Girişimine ilişkin ise diğer iki örneklemeden farklı bir süreç ihtiva etmesi sebebiyle

11-17 Temmuz 2016 haftasının tirajlarına göre ilk 15 gazeteden yararlanılmıştır. Gerçekleşen askeri müdahale süreçlerine ilişkin medya yansımalarındaki eleştirel söylemler; haber sunuşları ve sosyo-bilişsel söylem analizi yöntemine ilişkin içerdiği unsurlar üzerinden analiz edilmiştir. Analiz edilen medya yansımaları üzerinden medyanın; bu kritik siyasi süreçlerdeki etkisine ilişkin 12 Eylül ve 28 Şubat dönemlerinde darbe süreçlerinin başarılı olması yönünde katkı sağladığı, 15 Temmuz döneminde ise darbe girişiminin istenilen sonuca ulaşamaması noktasında büyük bir rol üstlendiği ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Meşruiyet, İdeoloji, Söylem, Medya, 12 Eylül, 28 Şubat, 15 Temmuz, Askeri Darbe.

**THE ROLE OF THE MEDIA IN ENSURING THE POLITICAL
LEGITIMACY OF COUPS: THE EXAMPLES OF 12 SEPTEMBER, 28
FEBRUARY AND 15 JULY**

Faruk Selahattin Yolcu

PhD Thesis

Consultant: Prof. Dr. Gokhan Tuncel

ABSTRACT

Mass media, which has undergone a serious transformation with the effect of globalization and technology after the advances in the field of communication, has become very important for both states and societies. The subject of the study, which is determined based on the context of the canalization of society by the media, is to reveal the effects that the media can create on states, societies and individuals in terms of the relationship between politics and legitimacy, through critical periods. In this context, in the study, Critical Theory, which provides intellectual foundations for mass communication studies, which deals with the relationship between media and politics, was used, and approaches to ideology, discourse, consent production and securitization were examined in the theoretical framework section of the study. The critical periods selected as a sample for the study; The 12 September 1980 Coup, the 28 February Post-Modern Coup and the 15 July Coup Attempt in Turkey. Reference points related to concepts such as legitimacy, media, military coup, which will be used to examine the periods related to this sample, are included in the conceptual framework of the study. The political, social and legal foundations on which these military intervention processes, selected as examples in the following sections, are based; preparation phases and realization processes are included. Media reflections regarding the sample of the study were analyzed using the Critical Discourse Analysis method and Van Dijk's Socio-Cognitive Discourse Analysis technique. Selected analysis technique; It predicts that data selection should focus on "Moments of Critical Discourse" that can cover much longer periods, not reflections in specific date ranges, in order to better understand the processes related to such critical periods. In this direction, in this study, media reflections, which can be described as moments of critical discourse belonging to the periods, were examined in order to better understand the military intervention processes. In the selection of these moments, from the newspapers Cumhuriyet, Milliyet, Hurriyet, Tercuman regarding the 12 September 1980 Coup; A one-year period (6 months before and after) from the

newspapers Cumhuriyet, Milliyet, Hurriyet and Sabah regarding the 28 February Post-Modern Coup; Regarding the July 15 Coup Attempt, the first 15 newspapers were used according to the circulation of the week of July 11-17, 2016, since it involves a different process from the other two samples. Critical discourse moments in the media reflections on the military intervention processes; news presentations and socio-cognitive discourse analysis method were analyzed through the elements it contains. Through the media reflections analyzed; It has been revealed that it contributed to the success of the coup processes in the 12 September and 28 February periods regarding its impact on these critical political processes, and that it played a major role in the failure of the coup attempt to achieve the desired result in the 15 July period.

Keywords: Legitimacy, Ideology, Discourse, Media, September 12, February 28, July 15, Military Coup.

KISALTMALAR LİSTESİ

ANAP: Anavatan Partisi

AP: Adalet Partisi

BM: Birleşmiş Milletler

BMGK: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

DGM: Devlet Güvenlik Mahkemeleri

DİSK: Devrimci İşçi Sendikalar Konfederasyonu

DP: Demokrat Parti

DYP: Doğru Yol Partisi

ESA: Eleştirel Söylem Analizi

IMF: International Money Found (Uluslararası Para Fonu)

MGK: Milli Güvenlik Konseyi

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

MSP: Milli Selamet Partisi

NATO: North Atlantic Tready Orrganization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)

OECD: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

OPEC: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü

REFAHYOL: Refah Partisi ve Doğru Yol Partisi koalisyonu

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri

İÇİNDEKİLER

İÇ KAPAK.....	i
ONUR SÖZÜ	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
1. ÇALIŞMA HAKKINDA GENEL AÇIKLAYICI BİLGİLER.....	1
1.1. Çalışmanın Konusu ve Önemi.....	1
1.2. Çalışmanın Amacı.....	2
1.3. Çalışmanın Hipotezleri.....	3
1.4. Çalışmanın Kapsam ve Sınırlılığı.....	4
1.5. Çalışmanın Yöntemi Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel ESA Modeli.....	5
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	8
2.1. Kamuoyu, Sosyal Medya, Siyasal İletişim ve Gerçeklik Kavramları.....	8
2.1.1. Kamuoyu Kavramı.....	8
2.1.2. Medya ve Sosyal Medya Kavramları	9
2.1.3. Siyasal İletişim Kavramı.....	11
2.1.4. Siyasal Gerçeklik Kavramı.....	12
2.2. Güç, Otorite ve Meşruiyet Kavramları	13
2.2.1. Güç Kavramı	13
2.2.1.1. Ulusal Güç ve Gücün Uygulama Yöntemleri.....	16
2.2.1.2. Gücün Rolü ve Kullanımı	17
2.2.2. Otorite Kavramı	19
2.2.2.1. Güç ve Otorite İlişkisi	20
2.2.2.2. Gücün Demokratik Kullanımı.....	21
2.2.3. Meşruiyet Kavramı	22
2.2.3.1. Meşruiyet ve Kendi Kaderini Tayin.....	24
2.2.3.2. Meşruiyeti Anlamanın Önemi	26

2.2.3.3. Meşruiyeti Değerlendirme Yolları	26
2.3. Meşruiyet ve Medya İlişkisi	28
2.4. Askeri Darbelere İlişkin Temel Nedenler	30
3. KURAMSAL ÇERÇEVE	33
3.1. Eleştirel Teori	33
3.1.1. Eleştirel Teorinin Kökenleri	33
3.1.2. Sosyal Araştırmalar Enstitüsü/Frankfurt Okulu	36
3.1.3. Frankfurt Okulu ve İdeoloji	46
3.2. İdeoloji ve Söylem	49
3.2.1. Marx'ın İdeoloji Yaklaşımı	49
3.2.2. Gramsci, İdeoloji ve Hegemonya	51
3.2.3. İdeoloji ve Althusser: Devletin İdeolojik Aygıtları	54
3.2.4. Post-Yapısalcılık: Foucault'un Söylem Yaklaşımı	58
3.2.5. Post-Marksizm: Laclau ve Mouffe'un Söylem Yaklaşımları	60
3.3. Chomsky ve Herman: Kamu Rızasının Üretilmesi	62
3.4. Güvenlikleştirme Teorisi ve Medya	66
3.4.1. Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme	66
3.4.1.1. Güvenlikleştirme Süreci	67
3.4.1.2. Güvenlikleştirmeye İlişkin Kolaylaştırıcı Koşullar	68
3.4.2. Medyanın Güvenlik Çıkarlarını Teşvik Etme Yolları	68
3.4.3. Güvenlikleştirici Medya Mesajı Oluşturma Yöntemleri	70
3.5. Eleştirel Söylem Analizi	72
3.5.1. Gazete Metinlerinde Eleştirel Söylem Analizi	74
3.5.2. Söylem Analizinde Zaman Düzlemi	75
3.5.3. Van Dijk ve Eleştirel Söylem Analizi	76
4. TÜRKİYE'DE ORDU-SİYASET İLİŞKİSİ	78
4.1. Türkiye'de Askeri Vesayet ve Kurumları	78
4.2. Türkiye'de Sivil-Asker İlişkileri	80
4.3. 12 Eylül Askeri Darbe Süreci	82
4.3.1. 24 Ocak Ekonomik İstikrar Kararları	83
4.3.2. 24 Ocak Ekonomik İstikrar Kararlarının Etkileri	84
4.4. 28 Şubat Post Modern Darbe Süreci	85

4.5. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Süreci	89
4.5.1. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Süreci'nin Ekonomik Temelleri.....	89
4.5.2. FETÖ ile Kurumsal Mücadele	91
4.5.3. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimine Kurumsal ve Toplumsal Direniş	95
4.5.4. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Sonrası Medyanın Konumu	96
5. TÜRKİYE'DE MEDYA, SİYASET VE ASKER.....	99
5.1. Türkiye'de Ordu ve Kitle İletişim Araçları İlişkisi Tarihçesi.....	99
5.2. Türkiye'de Yaşanan Askeri Müdahaleler ve Basın.....	102
5.3. 12 Eylül 1980 Darbe Süreci ve Medya	103
5.4. 28 Şubat Post Modern Darbe Süreci ve Medya	118
5.5. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Süreci ve Medya.....	121
5.6. Darbeye Direnmek: Konvansiyonel ve Sosyal Medyanın Rolü.....	124
6. ÇALIŞMANIN BULGULARI VE ANALİZİ.....	128
6.1. 12 Eylül 1980 Darbesi'ne İlişkin Medya Yansımaları.....	128
6.1.1. Milliyet Gazetesi 23 Mart 1980 Tarihli Yayın	128
6.1.2. Milliyet Gazetesi 27 Mart 1980 Tarihli Yayın	129
6.1.3. Milliyet Gazetesi 2 Nisan 1980 Tarihli Yayın	130
6.1.4. Cumhuriyet Gazetesi 12 Mayıs 1980 Tarihli Yayın.....	132
6.1.5. Tercüman Gazetesi 31 Mayıs 1980 Tarihli Yayın	134
6.1.6. Milliyet Gazetesi 27 Ağustos 1980 Tarihli Yayın	137
6.1.7. Milliyet Gazetesi 2 Eylül 1980 Tarihli Yayın.....	138
6.1.8. Milliyet Gazetesi 7 Eylül 1980 Tarihli Yayın.....	140
6.1.9. Milliyet Gazetesi 8 Eylül 1980 Tarihli Yayın.....	141
6.1.10. Cumhuriyet Gazetesi 12 Eylül 1980 Tarihli Yayın	143
6.1.11. Milliyet Gazetesi 12 Eylül 1980 Tarihli Yayın	144
6.1.12. Hürriyet Gazetesi 12 Eylül 1980 Tarihli Yayın	146
6.1.13. Tercüman Gazetesi 13 Eylül 1980Tarihli Yayın.....	147
6.1.14. Hürriyet Gazetesi 13 Eylül 1980 Tarihli Yayın	148
6.2. 28 Şubat Post Modern Darbesi'ne İlişkin Medya Yansımaları.....	149
6.2.1. Hürriyet Gazetesi 14 Ağustos 1996 Tarihli Yayın.....	150
6.2.2. Sabah Gazetesi 31 Ağustos 1996 Tarihli Yayın	152
6.2.3. Sabah Gazetesi 1 Eylül 1996 Tarihli Yayın	153

6.2.4. Sabah Gazetesi 4 Eylül 1996 Tarihli Yayın	154
6.2.5. Milliyet Gazetesi 21 Eylül 1996 Tarihli Yayın	155
6.2.6. Sabah Gazetesi 21 Eylül 1996 Tarihli Yayın	156
6.2.7. Milliyet Gazetesi 21 Eylül 1996 Tarihli Yayın	158
6.2.8. Sabah Gazetesi 16 Ekim 1996 Tarihli Yayın	159
6.2.9. Cumhuriyet Gazetesi 21 Ekim 1996 Tarihli Yayın	161
6.2.10. Sabah Gazetesi 12 Kasım 1996 Tarihli Yayın	162
6.2.11. Sabah Gazetesi 16 Kasım 1996 Tarihli Yayın	163
6.2.12. Milliyet Gazetesi 11 Aralık 1996 Tarihli Yayın	164
6.2.13. Hürriyet Gazetesi 20 Aralık 1996 Tarihli Yayın	167
6.2.14. Milliyet Gazetesi 31 Ocak 1997 Tarihli Yayın	168
6.2.15. Milliyet Gazetesi 3 Şubat 1997 Tarihli Yayın	169
6.2.16. Hürriyet Gazetesi 10 Şubat 1997 Tarihli Yayın	170
6.2.17. Sabah Gazetesi 23 Şubat 1997 Tarihli Yayın	172
6.2.18. Hürriyet Gazetesi 24 Şubat 1997 Tarihli Yayın	173
6.2.19. Milliyet Gazetesi 26 Şubat 1997 Tarihli Yayın	174
6.2.20. Hürriyet Gazetesi 27 Şubat 1997 Tarihli Yayın	176
6.2.21. Milliyet Gazetesi 28 Şubat 1997 Tarihli Yayın	177
6.2.22. Sabah Gazetesi 6 Mart 1997 Tarihli Yayın	179
6.2.23. Sabah Gazetesi 19 Mart 1997 Tarihli Yayın	180
6.2.24. Hürriyet Gazetesi 26 Mart 1997 Tarihli Yayın	181
6.2.25. Hürriyet Gazetesi 1 Nisan 1997 Tarihli Yayın	183
6.2.26. Milliyet Gazetesi 1 Nisan 1997 Tarihli Yayın	184
6.2.27. Hürriyet Gazetesi 26 Nisan 1997 Tarihli Yayın	185
6.3. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimine İlişkin Medya Yansımaları	187
6.3.1. Hürriyet Gazetesi 16 Temmuz 2016 Tarihli Yayın	187
6.3.2. Sabah Gazetesi 16 Temmuz 2016 Tarihli Yayın	189
6.3.3. Sözcü Gazetesi 17 Temmuz 2016 Tarihli Yayın	190
6.3.4. Posta Gazetesi 17 Temmuz 2016 Tarihli Yayın	192
6.3.5. Haber Türk Gazetesi 16 Temmuz 2016 Tarihli Yayın	193
6.3.6. Türkiye Gazetesi 16 Temmuz 2016 Tarihli Yayın	195
6.3.7. Milliyet Gazetesi 16 Temmuz 2016 Tarihli Yayın	196

6.3.8. Takvim Gazetesi 16 Temmuz 2016 Tarihli Yayın.....	198
6.3.9. Yeni Şafak Gazetesi 16 Temmuz 2016 Tarihli Yayın	199
6.3.10. Akşam Gazetesi 16 Temmuz 2016 Tarihli Yayın	201
6.3.11. Vatan Gazetesi 16 Temmuz 2016 Tarihli Yayın.....	203
6.3.12. Güneş Gazetesi 16 Temmuz 2016 Tarihli Yayın	204
6.3.13. Star Gazetesi 16 Temmuz 2016 Tarihli Yayın.....	206
6.3.14. Cumhuriyet Gazetesi 16 Temmuz 2016 Tarihli Yayın	208
6.3.15. Zaman Gazetesi 16 Temmuz 2016 Tarihli Yayın.....	210
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	212
Kaynakça.....	222

1. ÇALIŞMA HAKKINDA GENEL AÇIKLAYICI BİLGİLER

Bu başlık altında çalışmanın konusuna, literatüre katkısı açısından önemine, belirlenen amacına, hipotezlerine, kapsam ve sınırlılığın ve son olarak çalışmada izlenen yönteme yer verilmektedir.

1.1. Çalışmanın Konusu ve Önemi

Eleştirel paradigma çerçevesinde yapılan bu araştırmanın konusu, gerçekliğin kitle iletişim araçları tarafından nasıl inşa edildiğinin ortaya konulmasıdır. Kitle iletişim araçları, kaynağı seçme, anlamları dışlama, haberi çerçeveleme ve göstergeleri manipüle etme yoluyla gerçekliği ideolojik kapsamda yeniden üretmektedir. Kitle iletişim araçları egemen ideolojinin birer sunucusu ve savunucusu olma niteliğine sahip bir mecra olarak aynı zamanda egemen söylemi hedef kitleye aktarmaktadır. Kitle iletişim araçlarının özellikle haberleri sunumundaki yegâne dayanak noktaları nesnellik iddialarıdır. Kitle iletişim araçlarının ürettiği materyaller, hakikat miti ile örtülerek satışa sunulmaktadır. Haberlerin nesnel bir şekilde üretildiğini ve olduğu gibi hedef kitlelerine aktarıldığını iddia eden medya kuruluşları, aslında var olan tahakküm ilişkilerini, eşitsizlikleri, egemen ideoloji tarafından şekillendirilmiş, doğallaştırılmış gerçekleri aktarmaktadırlar. Gerçeklik gibi haber de bir inşa süreciyle ortaya çıkmaktadır. Bu inşa sürecinin incelenmesi bağlamında; Türk siyaseti açısından oldukça önem arz eden 12 Eylül 1980 Darbesi, 28 Şubat Post Modern Darbesi ve 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi süreçleri örneklem dönemleri olarak seçilmiştir. Bu süreç, örneklem dönemlerine ilişkin siyasi, sosyo-ekonomik ve toplumsal etkiler yaratan olguların medya yansımaları üzerinden incelenmiştir. Bu bağlamda çalışma, siyasi veya sosyo-ekonomik açıdan kritik dönemlerde medyanın yoğun şekilde araçsallaşmasının devletler ve toplumlar üzerinde oluşturduğu etkiyi ele almaktadır.

Bu alanda yapılan bazı çalışmaların, konuyu hangi bağlamda, hangi başlıklarla, hangi metodoloji anlayışlarıyla yürütüldüğü şöyle özetlenebilir (Tunahan, 2015; Melek ve Toker, 2017; Durna ve Ayşe 2010; Öcal, 2009; Tanık, 2017; Yazıcı, 2016; Çağlar ve Memmi, 2017; Tok, 2022);

İşlenen Bağlamlar; Gündem Belirleme Kuramı, Propaganda, Sihirli Mermi Kuramı, Eşik Bekçiliği Modeli'dir.

İşlenen Başlıklar; *Siyaset ve Medya İlişkisi, Gerçeklik, Haber ve Medya İlişkisi, Güç, Otorite ve Meşruiyet Kavramları, Türkiye’de Sivil-Asker İlişkileri’dir.*

Kullanılan Metodolojiler; *Doküman analizi, İçerik analizi, Betimleme, Söylem Analizi’dir.*

Çalışmanın konusuna ilişkin yer verilen bu eserler doğrultusunda literatüre ilişkin şu boşlukları tamamlama yönüyle ilerlendiği söylenebilir;

- Örneklem olarak seçilen 3 dönemin bir arada incelendiği herhangi bir çalışmaya rastlanılamaması.
- İncelenen çalışmaların çoğunlukla medya, siyaset, demokrasi kavramlarına ilişkin tanımlamalar ile sunulması ve darbe dönemlerine ilişkin Eleştirel Teori temellendirmeleri ışığında yürütülen herhangi bir çalışmaya rastlanılamaması.
- İncelenen çalışmaların görüşme, mülakat, içerik analizi gibi tekniklerle yapılması, seçilen Van Dijk’e ait Sosyo-Bilişsel Eleştirel Söylem Analizi Modeli’nin herhangi bir çalışmada kullanıldığına rastlanılamaması.

Çalışma ilgili literatüre ilişkin bu boşlukların doldurulması ve incelenen örneklem dönemlerine ait arşivlerin gün yüzüne çıkarılarak analiz edilmesi yönüyle oldukça önem arz etmektedir.

1.2. Çalışmanın Amacı

Çalışma kapsamında teknoloji ve iletişim alanında yaşanan gelişmeler sonrasında ortaya çıkan bu araçlar üzerinden, rıza üretimi bağlamında bireylerin ve toplumların tutum ve davranışlarının nasıl biçimlendirildiği incelenmektedir. Bu bağlamda geleneksel ve yeni medya araçlarının kamuoyu oluşturma üzerindeki etkisi, sağladığı meşruiyet kazanımı odağında ele alınmıştır. Türk siyasal hayatında önemli dönüm noktaları olarak nitelendirilen toplumsal olgu veya olaylar pek çok faktörün etkisi ile meydana gelmiştir. Bu faktörlerin başlıcaları merkez-çevre ilişkileri, iktidar, ekonomi, bürokrasi ve medya olarak karşımıza çıkmaktadır. Dönemsel olarak süregelen siyasi ve toplumsal hareketlerin kamuoyunda karşılık bulabilmesi, hükümetlerin veya kuruluşların eylemlerinin meşruiyet kazanması büyük ölçüde medya üzerinden sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu

doğrultuda çalışmanın örneklemini teşkil eden darbe dönemi süreçlerinde de medya araçlarının oldukça etkili bir şekilde kullanıldığı, toplumun istenilen yönde kanalize edilebilmesi noktasında medya hâkimiyetlerinin önem kazandığı görülmektedir. Çalışmada, incelenen örneklemeler olan 12 Eylül 1980 Darbesi, 28 Şubat Post Modern Darbesi ve 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi dönemlerinde gerçekleştirilen eylemlere meşruiyet kazandırılması noktasında medyanın yarattığı etki ele alınmaktadır. Ayrıca bu siyasal ve toplumsal açıdan kritik dönemlerde gerçekleştirilen eylemlerin hedefe ulaşabilme bağlamında medyadan nasıl etkilendiği çalışmanın temel amaçlarından birini oluşturmaktadır. Bu kritik dönemlerde medyanın etkisi incelenirken çalışmanın daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla, örnekleme ilişkin dönemlerde gerçekleşen ve Türk siyasasına etki eden önemli dönemsel olgular da ele alınmıştır. Bu bağlamda bu askeri müdahalelere götüren genel konjonktüre, sivil-asker ilişkilerine, sosyo-ekonomik yapıya, toplumsal değişim ve ilerlemelere de ışık tutulması amaçlanmaktadır. İncelenen örneklem üzerinden meşruiyetin oluşumu noktasında medya kullanımının, iktidar, toplum ve bireyler üzerinde nasıl etki oluşturduğu, ilgili dönemlerde gerçekleştirilen eylemlerin belirlenen hedeflere ulaşabilmesi noktasında medyanın ne ölçüde etkili olduğu ortaya konmaya çalışılmış ve bu olgu ile mücadele edebilme noktasında meşru siyasi aktörlere katkı sağlanması amaçlanmıştır.

1.3. Çalışmanın Hipotezleri

Bu çalışmaya temel oluşturan ana hipotez şöyledir:

Rıza üretimi ile medyanın araçsallaşması arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Bu çalışmaya temel oluşturan alt hipotezler şunlardır:

Alt Hipotez 1: Siyasi aktörler, medya araçları ile özellikle kritik dönemlerde bireylerin ve toplumların tutum ve davranışlarını biçimlendirebilmektedir.

Alt Hipotez 2: Türkiye'deki darbelerin hazırlık süreçlerinde haber medyası oldukça belirgin şekilde araçsallaştırılmıştır.

Alt Hipotez 3: Medya araçlarının etkili şekilde kullanılması, siyasal ve toplumsal açıdan kritik dönemlerde gerçekleştirilen eylemlerin hedeflerine ulaşabilmesine ve meşruiyet kazanmasına katkı sağlamaktadır.

1.4. Çalışmanın Kapsam ve Sınırlılığı

Tezin kapsamını, teorik olarak meşruiyetin kazanımı, gündem belirleme, algı yönetimi ve rıza üretimi noktasında geleneksel ve yeni medya kuruluşlarının yarattığı etki oluşturmaktadır. Tezin örnekleminde, medyanın siyasal ve toplumsal açıdan kritik dönemlerde yarattığı etkinin gerçekleşmiş olaylar üzerinden ortaya konması açısından, Türk siyasası için oldukça önem arz eden 12 Eylül 1980 Darbesi, 28 Şubat Post Modern Darbesi ve 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi dönemleri çeşitli faktörler üzerinden incelenerek çalışmanın kapsamına dâhil edilmiştir. 12 Eylül 1980 Darbesine ilişkin Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet, Tercüman gazetelerinden; 28 Şubat Post Modern Darbesine ilişkin Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet, Sabah gazetelerinden birer yıllık (6 ay öncesi-sonrası) dönem; 15 Temmuz Darbe Girişimine ilişkin ise diğer iki örneklemden farklı bir süreç ihtiva etmesi sebebiyle 11-17 Temmuz 2016 haftasının tirajlarına göre ilk 15 gazeteden yararlanılmıştır.

Geçmiş çalışmalara yönelik yapılan literatür taramasında rıza üretimi oluşturma konusu ekseninde birkaç tez olmak ile çalışmanın odaklanacağı noktaya ilişkin bir teze rastlanmamıştır. Siyaset ve meşruiyet bağlamında darbe dönemlerinin karşılaştırılmasına dair çalışmaların, askeri müdahale süreçlerine ilişkin veri ortaya koymaya noktasında kısıtlılık arz ettiği görülmektedir. Bu döneme ait verilerin büyük çoğunluğu geleneksel medya formları veya yeni medya platformları üzerinden sağlanabilmektedir. Bu durum tez çalışmasına ilişkin karşılaşılan kısıtlılıkların başında gelmektedir. Bu kısıtlılıkların aşılması noktasında geleneksel medya arşiv kaynaklarına erişilmiş, dönem ile ilgili önemli yansımalar oluşturan noktalar teze dahil edilmiştir. Siyaset ve meşruiyet ilişkisinde medyanın rolü ve darbe dönemlerini hazırlayan süreçler ile ilgili erişilen kaynaklar tezin örneklemini ile sınırlandırılmıştır. Bu doğrultuda geleneksel medya kuruluşlarının devletler tarafından araçsallaştırılmasına ilişkin belirlenen örneklemin literatüre kazandırılması hedeflenmektedir.

1.5. Çalışmanın Yöntemi Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel ESA Modeli

Van Dijk, Eleştirel Söylem Çalışmaları alanında Ruth Wodak ve Norman Fairclough'un yanı sıra önemli akademisyenler arasındadır. 1980'lerde Van Dijk, söylem analizi teorisini esas olarak Avrupa bağlamında etnik grupların ve azınlıkların temsiline odaklanan medya metinlerine uygulamaya başlamıştır. *Haber Analizi* (ilk olarak 1988'de yayınlanmıştır) adlı kitabında, genel söylem teorisini basındaki haber söylemiyle bütünleştirmiştir. Van Dijk'e göre önemli olan haber metinlerinde söylenenden çok ne söylenmediğidir ve haber metinlerindeki gizli ideolojik yapıların ortaya çıkarılması gerekmektedir (Doyuran, 2018: 315). Bu görüşe dayanarak Van Dijk, Sosyo-Bilişsel Yaklaşım olarak bilinen eleştirel bir söylem çalışması yaklaşımı oluşturmuştur. Dijk, ideolojik duruşları ifade etmek için ince ideolojik analizlere olanak sağlayan dört ilke formüle etmiştir. Bu dört ilke aşağıdaki gibidir (Van Dijk, 1993: 264):

1. Bizler (Otorite, toplumsal kitle, ideolojik gruplar vb.) ile ilgili olumlu şeyleri vurgulamak,
2. Onlar (Muhlifler, kutuplaşmış kitleler, karşıt ideolojiler vb.) ile ilgili olumsuz şeyleri vurgulamak,
3. Bizler (Otorite, toplumsal kitle, ideolojik gruplar vb.) ile ilgili olumsuz şeyleri vurgulamak,
4. Onlar (Muhlifler, kutuplaşmış kitleler, karşıt ideolojiler vb.) ile olumlu şeyleri vurgulamak.

Van Dijk'e (2001) göre ideolojiler, metnin veya konuşmanın tüm yapılarını belirleyebilmekte ve söylem yapısında açık veya örtük olarak ifade edilebilmektedir. Van Dijk, eleştirel söylem analizini iki farklı yapıya ayırmıştır. Bunlar makro ve mikro yapılarıdır. Başlıklar makro yapının bir parçasıdır ve kelime seçimi mikro yapı unsurlarından biridir.

Dijk'in medya söylemi analizinin merkezinde, haber öykülerinin tematik/konu yapısıyla ilgili olduğu için makro yapının analizi yer almaktadır. Van Dijk manşetlerin söylemin genel tutarlılığını veya anlamsal birliğini tanımladığını belirtmiştir. Geliştirmiş olduğu sosyo-bilişsel modelinde, "Biz" ve "Onlar" temsiline elverişli ideolojik analiz kategorileri önermektedir, bunlardan şöyle sıralanabilir (Van Dijk, 2004: 28-9):

1. Otorite: Birinin argümanını desteklemek için otoritelerden bahsetmesi.
2. Kategorizasyon: İnsanları farklı gruplara ayırmak ve onlara olumlu ya da olumsuz özellikler atfedilmesi.
3. Kutuplaşma: İnsanları grup içi ve grup dışı olarak kategorize etmek ve iç gruba iyi özellikler ve dış gruba kötü özellikler atanması.
4. Toplumsal aktörlerin ifadelerine yer verilmesi: Kanıtlanmak istenilen olgulara ilişkin tanınmış aktörlerin söylemlerinin kullanılması.
5. Muğlaklık: Belirli göndermeleri olmayan belirsiz ifadeler kullanılması.
6. Alay Etme / Küçümseme: olguların açıklanış süreçlerinde çeşitli görseller ve kullanılan kinayeler üzerinden alaycı dil ve tavırların kullanılması.

Van Dijk, kırk yılı aşkın bir süredir siyaset bilimi, sosyoloji, söylem çalışmaları, medya çalışmaları ve dilbilim disiplinlerine katkıda bulunmuştur ve halen bu alanlarda araştırmalar yayınlamaya devam etmektedir. Çalışmada seçilen eleştirel söylem anları analizi Van Dijk'in bu modellemesiyle analiz edilmiştir. Bu analizler, olgular arası ilişkiyi tanımlama, açıklama ve çözümleme esasına odaklanmıştır.

Çalışmanın örneğine ilişkin medya yansımaları, eleştirel söylem analizi yöntemi ve Van Dijk'e ait Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi tekniği kullanılarak Analiz edilmiştir. Seçilen analiz tekniği; bu tür kritik dönemlere ilişkin süreçlerin daha iyi anlaşılabilmesi anlamında veri seçiminin belirli tarih aralıklarındaki yansımalara değil, çok daha uzun dönemleri kaplayabilecek "*Eleştirel Söylem Anları*"na odaklanması gerektiğini öngörmektedir (akt. Carvalho, 2008: 172-173). Bu doğrultuda çalışmada, incelenen askeri müdahale süreçlerinin daha iyi anlaşılabilmesi adına dönemlere ait eleştirel söylem anları olarak nitelendirilebilecek medya yansımaları incelenmiştir. Bu anların seçiminde 12 Eylül 1980 Darbesine ilişkin Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet, Tercüman gazetelerinden; 28 Şubat Post Modern Darbesine ilişkin Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet, Sabah gazetelerinden birer yıllık (6 ay öncesi-sonrası) dönem ve 15 Temmuz Darbe Girişimine ilişkin ise diğer iki örneklemden farklı bir süreç ihtiva etmesi sebebiyle 11-17 Temmuz 2016 haftasının tirajlarına göre ilk 15 gazeteden yararlanılmıştır. Gerçekleşen askeri müdahale süreçlerine ilişkin medya yansımalarındaki eleştirel söylem anları; haber sunuşları ve Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi tekniğine ilişkin içerdiği

unsurlar üzerinden analiz edilmiştir. Edinilen tüm verilerin, siyaset ve meşruiyet bağlamında medyanın etkisinin anlaşılmasına ilişkin bir bütünü meydana getirebilmesi için çaba gösterilmiştir. Bu modelde çalışmaya ilişkin sonuçların veriler şeklinde değil de yorumlamalar şeklinde verilmesi gerekmektedir (Sözen, 1999: 98). Bu doğrultuda bulguların sonuçları, çalışmanın sonuç kısmında yorumsal bir değerlendirmeyle sunulmuştur.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde siyaset ve meşruiyet bağlamında medyanın etkisi incelenirken kullanılacak olan kavram ve olguların bu çalışma açısından ne anlam ifade ettiği ortaya konulmuştur. Kavramsal açıdan ele alınan bu kavramlar çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yapılan değerlendirmelere ilişkin temel referans noktalarını oluşturmaktadır.

2.1. Kamuoyu, Sosyal Medya, Siyasal İletişim ve Gerçeklik Kavramları

Bu bölümde siyasal meşruiyetin oluşturulması bağlamında oldukça önem arz eden siyasal iletişim ve gerçeklik kavramları incelenmektedir. Bu doğrultuda bu kavramların inşa süreci sürecinde önem arz eden kamuoyu ve sosyal medya kavramlarına yer verilmektedir.

2.1.1. Kamuoyu Kavramı

Modern liberal demokratik devletlerdeki meşru hükümetin ideal olarak kamuoyunu temsil etmekte olduğu kabul edilmektedir. Ancak, neyin kamuoyunu oluşturduğu konusunda ciddi tartışmalar bulunmaktadır. Bu kavram daha geniş anlamda, halk bilincinin veya iradesinin bir temsili, halk üzerinde harekete geçen veya halka baskı yapılan herhangi bir şey olarak kullanılabilir (Temizel, 2008: 130). Kamuoyuna ilişkin mikro düzeyde psikolojik perspektifler ve bireysel düşünce oluşumunun usulüne ilişkin veriler sunmaktadır. Makro-yaklaşımlar ise bütünsel bir analiz yapılması noktasında etkili olmaktadır ve anket araştırması yoluyla görüşlerin ölçülmesi için girişimlerde bulunmaktadır. Habermas tarafından kamuoyu oluşumuna dair normatif bir bakış açısı sunulmakta, kamusal alanın, kamuoyunun olduğu ve ifade edildiği bir alan olduğu ifade edilmektedir. Habermas'a göre "Kamusal alan", devlet ve sivil toplumun etkileşime girdiği noktadır (akt. Olgun: 2017: 45-46). Bireyler, kamuoyunda, devletin uygulamalarını gerekçeli tartışmalarla eleştirel bir şekilde yansıtmak için bir araya gelmektedir. Müzakere ve gerekçelerle toplumun yönetişimini destekleyen normlar ve değerler bu yolla ortaya çıkmaktadır. Bunlar, toplum içinde çoğunluğun rızasını alma yönünde kullanıldığında, parçalanma yerine fikir birliği ve uyumu teşvik eden olgulara dönüşebilmektedir (Ertaş, 2000: 5).

Bu rasyonel müzakerenin, konuşma özgürlüğü, evrensel erişim ve kapsayıcılık olarak nitelendirilmesi ne devlet ne de piyasa tarafından kontrol edilmemesi gerekmektedir. Habermas, kamusal alanın politik görevinin, sivil toplumun düzenlenmesi haline geldiğini gösteren bu rasyonel-eleştirel tartışma alanının dönüşümünü ortaya koymuştur. Kitle iletişim araçları bu kamusal alanı içine almaya başladıkça, kamuoyu oluşumunun sonuçları ortaya çıkmaktadır. Kamusal alanın devlet ve kurumsal tahakkümünü engellemek için medyaya ve piyasa koşullarına erişilebilirliğin artırıldığı varsayılırken, medya ve devlet iç içe geçmektedir (Habermas, 2004: 95). Çağdaş medya, piyasanın taleplerini modern devletlerin demokratik gereksinimleri ile dengelemek zorunda kalmaktadır. Devletin ve kurumlarının kamuoyunu şekillendirme girişimleri ile demokratik işlevleri kâr sağlama mücadelesiyle çelişen medya arasındaki bu gerilimler, çağdaş liberal demokratik devletlerde kamusal alanı karakterize etmektedir (Arsev, 1996: 78). Piyasa güçlerinin ve politik aktörlerin baskısı, medyayı, bilgilendirme aracı niteliğinden ziyade, yalnızca inşa eden değil, aynı zamanda mevcut toplumsal süreçleri tartışan olgu haline getirmiştir. Bu bağlamda kamuoyu kavramının anlaşılması kamusal alanı da büyük ölçüde etkisi altına alan medya olgusunun anlaşılması ile bağlantılıdır.

2.1.2. Medya ve Sosyal Medya Kavramları

Henüz büyük ölçüde devlet, hükümet ve siyasi parti kontrolü dışında olduğu için sosyal medya, politik iletişimi ve kamuoyunun oluşumunun doğasını radikal şekilde değiştirme potansiyeli sunmaktadır. Sosyal medya, geleneksel siyasi iletişim kanallarını karakterize eden çarpıtmalardan kısmen arındırılmış durumdadır. Sosyal medya, tartışmanın zorlanmadığı, konuşma özgürlüğü egemen olduğu ve çıkarlar tarafından çarpıtılma noktasında en güç medya oluşumlarını ifade etmektedir. Yeni Medya oluşumları üzerinden bilgi özgürce dağıtılabilmekte ve edinilebilmektedir. Geleneksel medyaya bu yönüyle meydan okuyan yeni medya, bilgi üretimini merkezden uzaklaştırmakta ve etkileşim yoluyla fikir oluşumunu demokratikleştirmektedir. Bu tür âdemi merkezîyetçi teknolojiler sayesinde baskın otoriteleri bilgi akışını yönetmekten uzaklaştırmaktadır (Dilmen, 2007: 114).

Bu yeni araç, vatandaşlara tarafsız bir bilgi sağlayıcısı olarak kamuoyuna karşı medyanın normatif rolünün yerine getirilmesinin önünü açmaktadır. Sosyal medya, bir normatif iletişim yöntemi olarak demokratik süreci geliştirmeyi de vurgulamaktadır. Bu

açından bakıldığında, açık ve daha hesap verebilir bir hükümet için muhalefet sağlanabilmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki hükümetlerin çoğu, interneti okullarda/kolejlerde erişilebilir kılmak ve böylece sosyal medya ortamının popüler yapısını yoğunlaştırmak suretiyle erişimi arttırmayı hedeflemektedir. Sosyal medya aracılığı ile daha fazla sayıda erişim noktasının sağlanmasının, vatandaşların siyasi süreçte yer alma fırsatını artırdığı öne sürülmektedir (Timisi, 2003: 133). Vatandaşlarla temsilciler arasındaki bilgi akışının daha güçlü ve net olması, liberal demokrasinin sağlığı için yeni medyanın önemini işaret etmektedir. Sosyal medya yalnızca bir iletişim yöntemi olarak değil, demokratik süreci devrimci hale getirmenin de bir aracı olarak görülmekte, yeni medya ortamının etkileşimli doğası, kamuoyunun ifade edilmesi, yönetim ve karar alma sürecinde daha fazla vatandaş katılımını teşvik etmektedir (Gökçe, 2012: 46). Sosyal medya, geleneksel medyanın gündem belirleme kabiliyetine, devletin, siyasi partilerin ve geleneksel medyanın statükoyu tanımlama ve savunmaya yönelik girişimlerine karşı dengeleyici bir güç teşkil etmektedir. Sosyal medya üzerinden iletişim, yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya gerçekleşebilmekte; dinamik etkileşimli, iki yönlü bir iletişim imkânı sunmaktadır (Geray, 2003: 18-19). Bu açıdan gündemi belirleyebilen ya da tartışma parametrelerini kontrol edebilen medya, siyasi partilerin çıkarlarıyla rekabet eden bir araç niteliğindedir. Bu açıdan bakıldığında, sosyal medya ifade ve bilgi özgürlüğü idealleri ile kamuoyunun oluşturulmasının önemli bir parçası haline gelmiştir.

Sınırsız bir bilgi akışıyla nitelendirilen bu özgür konuşma arenasının geleneksel medyanın “filtrelemesi” olmadan oluşması, bir bilgi kaynağı olarak yeni medya araçlarının faydasını baltalayabilmektedir. Televizyonda ve basında olduğu gibi içeriğin editörce kontrol altında olmaması, otoriter olarak bilgilendirilmek yerine, kamuoyu tartışmalarının yanlış bilgiye dayandırılabilceği anlamına gelebilmektedir. Müzakere, kamuoyunda görüş ve fikirleri denetleme, reddetme ve onaylama yoluyla test etmek anlamına gelir ancak bu sosyal medya süreçlerinde işlememektedir. Mevcut araştırmalar, sosyal medyanın kamuoyuna ilişkin iletişimi kolaylaştırdığını, sağladığı etkileşim yönüyle, tartışma seviyesini genişlettiğini veya derinleştirdiğini ortaya koymaktadır (Mergel, 2013: 12). Günümüz siyasi partileri veya hükümetlerine yönelik olarak sosyal medya, toplumsal geri bildirimlere ek olarak belirli konularda bilgi ve fırsatlar

sunmaktadır. Siyasi aktörler, hala tartışma gündemini yapılandırma, tartışma parametrelerinin kontrolünü elinde tutmaya çalışan geleneksel medyadan uzaklaşmakta yeni medyaya yönelmektedir.

Geleneksel medya ve siyasi partiler gerçeği şekillendirmeye ve yapılandırmaya çalışmaktadır, böylece halk onu temel normlar ve değerler temelinde yorumlamak durumunda kalmaktadır. Sosyal medya, fikir birliğini ve çatışmanın ortak değerlere göre çözülmesini teşvik etmek yerine, sanal bireyciliğin coğrafi ve politik sınırların gerçekliği üzerinde önceliğe sahip olduğu bir düzlem sağlamaktadır.

2.1.3. Siyasal İletişim Kavramı

Diğer iletişim biçimlerinde olduğu gibi hem sözlü hem de sözsüz anlam ifade etmeyi içerir. Tanım olarak, kamuoyu iletişimi ifade etmektedir. Genişletilmiş katılım çağında, halkı bilgilendirmek ve fikirleri seçkinlere iletmek için kitlesel iletişim yöntemleri gereklidir. Kamuoyu fikrinin üretildiğini ve ilgilenenlerin şekillendirilebileceğini ve manipüle edilebileceği bilinmektedir. Toplumsal açıdan kamuoyu ve siyasi aktörler hakkında bilgi edinilen bilgilerin çoğunu sağlayan, kamuoyunu neyin oluşturduğunu büyük ölçüde belirleyen medyadır. Medya aracılığıyla kamuoyu tartışması oluşturulabilmektedir, çağdaş seçimler yapılmakta ve politik (ve sosyal) gerçeklik inşa edilebilmektedir (Yurdakul, 2016: 245). Normatif olarak, medya, vatandaşların siyasi seçimler üzerinde tartışma yapmak için yeterli bilgi ile demokratik haklarından yararlanmalarını mümkün kılan özgür ve doğru bilgilerle vatandaşlığı kolaylaştırma aracı olarak görülmektedir. Oysa halk sunulanların kontrolü altında değildir ve genellikle sadece medya içeriğine tepki göstermektedir. Medyanın seçmenlerin bilgilendirilmesi noktasında nasıl iletişim kurduğu ve sonrasında kamusal yaşamı, olayları ve sorunları anlama ve yorumlamada çok önemli görülmektedir. Medya uzmanları medyanın toplumlar ve bireyler üzerindeki etkisini tartışırken, seçkinler medyanın önemini kabul etmiş medyanın içeriğini etkileme ve yönlendirme çabasına girişmişlerdir. Geleneksel medya, öncelikle bir izleyici çekmek arzusundan etkilendiğinden, haberler ve siyasi iletişim gündemi medyanın izleyicilerin istekleri, ihtiyaçları veya beklentileri tarafından belirlenmektedir (Korkmaz, 2009: 9). Kamuoyu oluşumu süreçlerinde insanların nasıl bilgilendirildikleri ve bu bilgilerin kalitesi çok önemlidir. Kitle iletişim modelleri giderek artan bir şekilde medyayı ifade etmek, ikna

etmek veya bilgilendirmek yerine gösterme ve dikkat çekme işlevini yerine getirdiğini göstermektedir. Medyada izleyici ve kâr arzusu ile siyasi aktörlerin mesajı manipüle etme arzusu arasındaki gerilim, kayda değer sayıda rasyonel-eleştirel tartışmaları beraberinde getirmektedir.

2.1.4. Siyasal Gerçeklik Kavramı

Günümüzde kamuoyu, paylaşılan normlar ve değerler ile desteklenen ifade özgürlüğü ve evrensel erişim arenasında inşa edilmiştir. Bu olgu iletişim araçları vasıtasıyla yayılan veriler ile büyük ölçüde etkilenebilmektedir. Bu noktada demokratik devletten bağımsızlık idealleriyle desteklenen ve seçkinleri sorumlu tutmanın bir yolunu sunan sosyal medya, aynı zamanda önemli konularda bilgi sağlama, olayların yorumlanması ve sosyal ve politik gerçekliğin yapılandırılması için de işlev görmektedir. Politik aktörler bunun önemini kabul etmekte ve sosyal medyayı kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya çalışmaktadır (Yağmur, 2015: 9). Siyasi partiler sosyal medyayı ve tartışma parametrelerini kontrol ederek ardından kamuoyu oluşturmaya çalışmaktadır. Dolayısı ile kamuoyu; sosyal medya, siyasi aktörler arasında yaratılan gerilim ile birleştiğinde, çağdaş kamusal alan çıkarların çarpışmasıyla belirlenmektedir. Geleneksel medya iletişimi mümkün kıldığı gibi engelleyebilen bir nitelik taşımıştır. Medya ile siyasi partilerin hedefleri arasındaki gerilim, tartışmaların ve bilgi akışının zaman zaman çarpıtılmasına ve yaratılmış suni gündemlerle engellenmesine olanak sağlamıştır. Sosyal medya geleneksel medya araçlarından farklı olarak kamuoyuna bilgi sunarken, bir yandan da süreçlere bireysel katılımı teşvik etmektedir.

Günümüzde sosyal medyanın politik süreçteki rolü oldukça önemli hale gelmiştir. Kamuoyu oluşumu çeşitli sosyal medya araçları ile analiz edilebilmekte ve yönlendirilebilmektedir. Bu yönüyle sosyal medya kitlelerle iletişim kurmada siyasi partilerin ve kitle iletişim araçlarının rolünü vurgulamaktadır.

Sosyal medya, geleneksel medyanın gündemi belirleme ve tartışmayı siyasi seçkinler lehine biçimlendirme konusundaki hâkim görüşlerine meydan okumuştur. Sosyal medya, siyasi partilerin bilginin yayılmasını kontrol etme ihtimalini sınırlandırmakta ve elit kontrol olmadan politik görüşlerin oluşturulabileceği, tartışılabilirliği ve ifade edilebileceği bir düzlem meydana getirmektedir (Terkan, 2007:

562). Kişisel bilgisayarlar ve cep telefonları aracılığı ile sosyal medyaya erişim potansiyeli arttıkça, beyler toplumsal, politik ve ekonomik gerçekliklere daha kolay erişebilir hale gelmektedir. Ne kâr arzusu ne de politik hedeflerin peşinde koşan yeni medya araçları, politik ve sosyal gerçekliği yeniden şekillendirme potansiyeli sunmaktadır.

2.2. Güç, Otorite ve Meşruiyet Kavramları

Bu bölümde siyaset ve meşruiyet bağlamında güç, otorite ve meşruiyet kavramları ele alınmış ve güç kavramına ilişkin boyutları ortaya konmuştur. İncelenen bu kavram ve olguların çalışma açısından ne anlam ifade ettiği ortaya konmakta, kuramsal açıdan ele alınan bu kavramlar çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yapılan değerlendirmelere ilişkin temel referans noktalarını oluşturmaktadır.

2.2.1. Güç Kavramı

Güç, siyasetin, yerel, ulusal ve uluslararası püf noktasıdır. İnsan gücü, başlangıcından beri insan ilişkilerinde merkezi bir konuma sahip olmuştur. Siyaset ve Meşruiyet ilişkilerini anlamak için güç kavramının siyaset biliminde kapladığı alanın incelenmesi gerekmektedir. Politika ve siyasi ilişkiler esas olarak güç ilişkileridir. Uluslararası ilişkiler çalışmaları, gücün ulusal çıkarlara ulaşmak için en önemli araç olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle her ulus gücü elde etmek, sürdürmek ve kullanmak istemektedir. Bu yönüyle güç olgusu uluslararası siyasetin hem bir amacı hem de bir aracı niteliği taşımaktadır (Dahl, 1957: 201-2).

Bir devletin milletler topluluğu içindeki konumu, uygarlığı, kültürü veya edebi katkısıyla değil, çeşitli alanlardaki gücüyle belirlenmektedir. Morgenthau'ya göre güç, insanın insan üzerinde kontrolünü kuran ve sürdüren herhangi bir şeyi içerebilmekte ve fiziksel şiddetten bir zihnin diğerini kontrol ettiği en ince psikolojik bağlara kadar bu amaca hizmet eden tüm sosyal ilişkileri kapsamaktadır (Morgenthau, vd. 1948: 179).

Güç, hem belirli bir aktörün bir dizi özelliği hem de iki aktör arasındaki ilişki olarak görülmektedir. Güç kavramını anlamanın basit bir yolu, onu bağımsız varlıkların bir ilişkisi olarak görmektir. Benzer şekilde, bir devletin güç uygulama kapasitesini

operasyonelleştirilmenin ve ölçmenin en iyi yolu, kolaylıkla ölçülebilen spesifik niteliklerine ve unsurlarına bakmaktır.

Schwarzenberger'e göre güç kavramı itaatsizlik durumunda etkili yaptırımlara güvenerek kendi iradesini başkalarına dayatma kapasitesini ifade etmektedir. Onu hem nüfuzdan hem de kuvvetten, nüfuzda bulunmayan ve kuvvetin fiili kullanımından uzak duran bir tehdit içerdiğini düşünerek tanımlamıştır (McDougal, 1953: 116).

Schleicher, gücü tanımlarken, güç ve etki arasında da bir ayrım yaparak ilerlemiştir. Güç, ödüllendirerek, ödüllendirmeyi vaat ederek ya da onları değer verdikleri bir şeyden yoksun bırakmakla ya da onları mahrum etmekle tehdit ederek, başka türlü yapmayacaklarını başkalarına yaptırabilme yeteneğidir. Ancak etki, zorlama yerine ikna ve rızaları yoluyla başkalarının davranışlarını değiştirmek anlamına gelmektedir. Güç ilişkilerinin, tehditlerin ortaya çıkmasıyla oluştuğunu; etki ilişkisinin ise yaptırım tehdidi olmaksızın kendini göstereceğini ifade etmiştir (Holsti, 1964: 188).

Wolfe ve Coulombis'e göre güç, Aktör A'nın Aktör B üzerindeki kontrolünü kuran ve sürdüren herhangi bir şeyi ifade eden bir şemsiye kavram olarak tanımlamıştır. Güç, sırayla, üç önemli bileşene sahip olarak görülebilir. Birinci bileşen, A Aktörünün A siyasi amaçları doğrultusunda B Aktörüne karşı açık tehdit veya askeri, ekonomik ve diğer zorlama araçları olarak tanımlanabilecek güçtür. İkinci bileşen, Aktör B'nin davranışını Aktör A'nın tercihlerine uygun bir şekilde sürdürmek veya değiştirmek için Aktör A tarafından kuvvetten yoksun ikna araçlarının kullanılması olarak tanımladığımız etkidir. Gücün üçüncü bileşeni, A Aktörünün direktiflerine gönüllü olarak katılan B Aktörü olarak tanımlayacağımız otoritedir, B'nin A'ya ilişkin taşıdığı saygı, dayanışma, şefkat, yakınlık, liderlik, bilgi, uzmanlık gibi algılarından ileri gelmektedir. Böylece sadece gücün anlamını değil, aynı zamanda etki, güç ve otoritenin anlamını da açıklığa kavuşturmuşlardır (Coulombis ve Wolfe, 1986: 86-87).

Max Weber ise sosyolojinin kurucusu olarak sosyal bilimleri büyük ölçüde etkilemiştir. Weber, "Bir Meslek Olarak Siyaset" adlı eserinde, devletin tanımlarından birinin, belirli bir bölgede bir kontrol aracı olarak meşru şiddeti kullanma yeteneği olduğunu öngörmüştür. Ayrıca, devletin, nihai olarak meşru güç uygulama gücünün daha

büyük bir payı için insanların birbirleriyle mücadele ettiği bir insan topluluğu olarak tanımlanabileceğini de ifade etmiştir. Weber, devletin meşruiyetinin, insanların belirli bir güç kaynağı olarak onun emirlerini yerine getirme şansına dayandığını ifade etmiştir. Başka bir deyişle, bir devletin meşruiyeti, içindekilerin teoride devletin tüm emirlerine uyma olasılığına bağlıdır. Weber, insanların basit alışkanlıklardan çok özel avantaj arzularına kadar değişen faktörler nedeniyle devletin otoritesine boyun eğdiğini belirtmiştir (Gerth ve Mills: 2013: 78-79).

Foucault'nun gerekçelendirdiği gibi, iktidarı öne sürmek için yalnızca fiziksel gücü değil, bilgiyi de kullanarak, devlet kendisini normalleşme süreci aracılığıyla halkı üzerindeki denetimi sürdürmek ve artırmak için konumlandırmaktadır (Tierney, 2008:91). Ayrıca, kişisel çıkarlar devlet içinde itaatın sürdürülmesinde rol oynadığından, itaatkâr olmanın amaçlı bir unsurunun olduğu ifade edilmiştir. Weber, art niyetleri veya kişisel kazanç niyetleri olanların, devlete boyun eğmekte çıkarları olduğunu, çünkü onlara isteklerini verebilecek kaynak olduğunu söylediğinde bu iddiayı destekler görünmektedir. Dolayısıyla, devlete itaat ederek bir avantaj olarak gördükleri şeyi elde edebileceğinden, devleti meşru olarak kabul ettikleri, çünkü onu elde etmeye çalıştıkları avantajları sağlayabilecek bir komuta ve güç kaynağı olarak kabul ettikleri sonucu çıkmaktadır (Morrison, 2001: 222-3).

Ayrıca Weber, devlete itaatın, insanların bunu yapma alışkanlığının, devlete olan sevgisinin ve ona itaatten elde edebilecekleri karmaşık çıkarların bir sonucu olduğunu, ancak bundan kaynaklanmadığını ifade etmiştir. Dolayısıyla, geleneksel olarak kabul edilen bir kaynak olarak devlet, bir kişinin sadakat duygularını koruyabilir ve Weber'in meşru gördüğüne inandığı üyelerinin arzularını yerine getirebilir, çünkü siyasetten bağımsızdır, ya da bir parça için mücadele etmektedir. Ayrıca Weber, devletin meşruiyetine olan inancın, bir işyerine üye olan bir işçinin, ödeme hakkını almak için işverenin kurallarına uymasına benzer olduğunu savunmuştur (Gerth ve Mills: 2013: 80). Ona göre bir işçi nasıl bir işyerine üyeyse ve para kazanma özgürlüklerinin bir kısmından vazgeçiyorsa, bir devletin üyesi olan bir tebaa da çalışma özgürlüğünün bir kısmından vazgeçmektedir. Weber'in meşruiyet hakkındaki görüşlerinin bu taslağıyla, onun devlet tanımlarını ve onun meşruiyetini korumak için kullandığını iddia ettiği otorite biçimlerini anlayabilmektedir.

2.2.1.1. Ulusal Güç ve Gücün Uygulama Yöntemleri

Bir ulus-devletin sahip olduğu güç ulusal güç olarak nitelendirilmektedir. Ulusal güç, bir devletin ulusal çıkarlarını ilerletmek ve ulusal hedeflerine ulaşmak için kullandığı ve uyguladığı güç ve yeteneklerinin toplamını ifade etmektedir. Resmi anlamda, ulusal güç, egemen bir devletin ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek için kullanabileceği güç veya kapasite olarak tanımlanmıştır. Tek başına bu güç, bir devletin çıkarlarını uzun vadede savunmasını ve istenen sonuçları üretmesini sağlamaktadır. Ulusların düşünceyi, insan davranışını ve kendi sınırları dışındaki olayların gidişatını etkileme yeteneğinin bir göstergesini oluşturmaktadır. Ulusal güç, çeşitli unsurlardan, bileşenlerden veya faktörlerden oluşmaktadır. Ancak güç, toplam nüfustan, hammadeden ve niceliksel faktörlerden daha fazlasıdır. Bir ulusun ittifak potansiyeli, sivil bağlılığı, kurumlarının esnekliği, teknik bilgisi ve yoksunluğa dayanma kapasitesi, toplam gücü belirleyen nicel unsurlardan sadece birkaçını oluşturmaktadır. Uluslar için temel anlamıyla güç, etkileşim alanının davranışlarını kendi amaçları doğrultusunda etkileme yeteneğidir (Barnett ve Duvall 2005: 44-45).

Gücün Uygulama Yöntemleri: Bir ulusun diğerlerini kendi arzusuna göre etkileyebileceği veya kontrol edebileceği dört araç ve yöntem bulunmaktadır. Bunlar yöntemler sırasıyla şöyle ifade edilebilir (Payam, 2018: 16-9):

1- İkna: Güç kullanmanın en yaygın olarak kullanılan yoludur. Bu yöntemde, bir ulusun diğer bir ulusu argümanlar veya üstün mantık yoluyla etkilemesi veya mevcut durumunu yeniden tanımlanması, böylece diğer ulusun ne yapması gerektiği konusundaki fikrinin değiştirilmesidir. Uluslararası kuruluşların delegelerinin çoğu bu yöntemi kullanmakta ve ikna üzerine bir güç unsuru kullanmaktadır. Küçük uluslar, zorlama gücü ve araçlarından yoksun oldukları için büyük ölçüde bu yöntemle ilişkilerini sürdürmektedir.

2- Ödül: Bir ulusun diğer bir ulusa çeşitli ödüller sunarak diğer ulusun istediğini yapması için çabalamasıdır. Uyum sağlanması durumunda ödüller arasında maddi destek, ekonomik ve askeri yardım ve siyasi destek gibi unsurlar yer alabilmektedir. Bu doğrultuda diplomatlar, diğer uluslardan diplomat

arkadaşlarının takdirini kazanmak için tutumunu değiştirebilmektedir. Ödüller siyasi bölge, askeri yardım, silahlar, birlikler ve eğitim tesisleri şeklinde maddi olabilmektedir. Ekonomik ödüller genellikle, mali yardım, kredi, hibe, sermaye arzı, teknik yardım vb. unsurlarla sağlanmaktadır. Siyasi ödüller ise, uluslararası konferans ve forumlarda bu etkilenen ülkenin atacağı adımları verilen desteği içermektedir.

3- Ceza: Ödül ve ceza arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Ceza unsurları, düşmanca olmayan propaganda, diplomatik muhalefet ve ilgili devletin düşmanına yardım gibi düşmanca faaliyetleri de içerebilmektedir. Ancak, öncelikle tehdit unsurunun kullanılması ve cezanın fiilen uygulanması aşamasına geçilmemesi söz konusudur. Belirlenen cezalar nadiren uygulanmaktadır, çünkü tehdidin kendisi, ceza verenlerin onaylamadığı eylemi engellemeyi çoğu zaman başarmaktadır. Son çare olarak uygulandığında ise, kusurlu taraf değişip cezalandıran tarafın gösterdiği yola ikna olduğunda hemen geri çekilebilecek şekilde verilmelidir.

4- Kuvvet: Ceza genellikle önleyici bir önlem olarak tehdit unsuru olarak sunulmaktadır, ancak fiilen uygulandığında güç kullanımı haline dönüşmektedir. Dolayısıyla, ceza ve kuvvet, önleme ve fiiliyat açısından bazı ayrımlarla birbirinden kesin olarak ayırık değildir. Bu iki unsur arasında bir korelasyon mevcuttur. Kuvvet kullanımının en uç şekli savaş olarak nitelendirilmektedir. Yukarıdaki üç yöntemin faydasız olduğu ortaya çıktığında, kuvvet her zaman son çare olarak kullanılmaktadır.

İlk iki yöntem olan ikna ve ödülün etki oluşturduğunu, son ikisi olan ceza ve zorlamanın ise güç oluşturduğu görülmektedir. Bu dört aracın analizi, gücü etkiden ayıran şeyin zorlama veya kuvvet olduğunu ortaya koymaktadır.

2.2.1.2. Gücün Rolü ve Kullanımı

Bir ulus uluslararası ilişkilerde gücünü çeşitli amaçlarla kullanabilmektedir; bu amaçlar önem sırasıyla şöyle ifade edilebilir (Özdemir, 2008:135-9);

1-Ulusal Güvenlik: Topraklarını ve egemenliğini savunmak, herhangi bir modern devletin temel amacıdır. Ulusal güvenlik, hayati ulusal çıkar ve her ulusun dış politikasının önemli bir belirleyicisidir. Güç, bu amaca ve hayati çıkara ulaşmada önemli bir rol oynamaktadır. Her ulusun, ülkenin savunmasından sorumlu bir departmanı veya bakanlığı bulunmaktadır. Bu, tüm devletlerin, ulusal güvenlik çıkarları için askeri veya fiziksel güce sahip olunması gerektiğini göstermektedir. Birçok ülke varoluş mücadelesi anlamında savunma savaşı içerisine girmek durumunda kalmıştır. Askeri güç ve hazırlık, rakiplerin müdahalesini caydırmak veya meydana gelirse onları durdurmak için gerektiği bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkeler tarafından kullanılan büyük nükleer silah stokuna ilişkin söylemler caydırıcı bir güç olarak gerekli olduğu için kullanılmaktadır.

ABD, nükleer saldırı gücünün sürpriz bir saldırıdan sağ çıkabileceğini ve eşit derecede yıkıcı misilleme adımları atabileceğini bildirerek Sovyetler Birliği'ni caydırmaya çalışmıştır. Bu gibi noktalar düşünüldüğünde gücün varlığı ve uluslararası alanda güvenlik açısından etkisi önem arz etmektedir.

2-Statükoyu Korumak: Statüko, tarihin herhangi bir döneminde geçerli olan güç dağılımını korumayı amaçlamak anlamına gelmektedir. Statüko politikasını izlemek için referans olarak alınan tarihteki an, genellikle savaşların sona erdiği tarihler olmuştur. Bir savaşın bitiminden sonra, iktidardaki yeni değişimi gösteren barış antlaşmaları imzalanmaktadır. Statüko politikasını izleyen uluslar, güç dengesindeki yeni değişimi korumak için gücü kullanmaktadır. Statüko politikaları güç kullanımına ilişkin küçük ölçekteki değişiklikleri içerebilmektedir. ABD Monroe Doktrini (1823) ve Truman Doktrini (1946), iktidarı ve statükoyu korumak için güç kullanmanın birer örneğini teşkil etmektedir (Akçay, 2013: 8-9).

3-Statükoyu Değiştirmek: Uluslar statükoyu kendi lehlerine değiştirmek için de gücü kullanabilmektedir. Mevcut güç dağılımını kendi lehine değiştirmeye yönelik her türlü çaba, güç unsurları üzerinden yürütülmektedir. Uluslar silahlanmayı ve herhangi bir askeri saldırıya karşı hazır olmayı gerekli gördükleri gibi, güçlerini ekonomik ve kültürel yayılmaya karşı koymak için de gücü kullanmaktadır.

4-Diplomaside Kullanım: Bir ulusun diplomatları da gücü kullanmaktadır. Güçlü bir ülkenin diplomatları, diplomatik faaliyetlerinde daha az güçlü devletlerin diplomatlarından daha güvenle hareket etmektedir. Güç, müzakere masasında uluslara yardım eder. Bir ulusun kendi özel iddialarını geliştirmesini veya diğer ulusların iddialarına direnmesini sağlamaktadır.

5-Ulusal Çıkarlara Hizmet Etmek: Güç, ulusal güvenlik ve bağımsızlık gibi hayati ulusal çıkarları yerine getirmek, statükoyu ve prestijini korumak vb. ve diğer ulusal çıkarları gerçekleştirmek için kullanılmaktadır. Bunlar coğrafi, politik, ekonomik, sosyal, eğitimsel, bilimsel, teknik, stratejik, kültürel unsurlar olabilmektedir. Her ülkenin kendine özgü ihtiyaç ve koşullarına göre kendi ulusal çıkarları oluşmaktadır. Tek başına güç, tüm bu çıkarların elde edilmesine yardımcı olabilmektedir. Bir ülke ne kadar güçlüyse, Ulusal çıkarlarını elde etmek diğer uluslara göre o kadar kolay olmaktadır. Bu nedenle güç, ulusların çeşitli ulusal çıkarlarını yerine getirmek için kullandıkları ana araçlardan birini ifade etmektedir.

2.2.2. Otorite Kavramı

Otorite kavramı genel olarak, itaat ve itaatin elde edildiği araçlar aracılığıyla güçten ayırt edilmektedir. Heywood'a göre "otorite, meşruiyet içinde gizlenmiş güçtür", meşru gücün bir biçimidir (Heywood, 2015: 53). Weber'e göre ise ahlaki bir yönü olan algılanan bir yönetme hakkına dayanmaktadır. Weber, otoriteyi meşruiyetle ilişkilendirmiş meşruluğun güç otoritesi verdiğini belirten farklı bir yaklaşım ortaya koymuştur. Bu yaklaşıma göre otoritenin meşru olduğu algısı hâkim olduğu sürece nasıl elde edildiğinden bağımsız olarak önemli oldu görüşünü savunmuştur (akt. 2017: 44-5). Weber, otorite kavramını, geleneksel (saygı temelli) otorite, karizmatik otorite ve yasal-rasyonel otorite olmak üzere üç farklı temelde incelemiştir (Weber, 2013: 53-4);

Geleneksel otorite; tarih tarafından kutsallaştırılmış ve kadim geleneklere dayalı otoriteyi ifade etmektedir. Hiyerarşi, eskilerin bilgeliği, ataerkillik ve kalıtsal sistemlerle bağlantı bir otorite yaklaşımıdır.

Karizmatik otorite; tamamen bireyin kişiliğinin gücüne dayanmaktadır. Bu tür bir otorite Statüye, sosyal pozisyona veya göreve hiçbir

şey borçlu değildir, ancak toplumun çıkarlarını desteklemek için bu unsurları kullanabilmektedir. Karizmatik otorite, neredeyse Mesih gibi bir niteliğe sahiptir.

Yasal-Ussal otorite; Hukukun üstünlüğüne saygıdan doğmakta ve köklü devletlerin anayasal çerçevesinde kendini göstermektedir. Bu tür otoritelerde, kamusal hizmetler için Bürokrasinin oluşturulması otoritenin kişisellikten uzaklaşmasının bir yansımasını oluşturmaktadır. Bu otorite biçiminin hâkim olduğu yönetimler açıkça tanımlanmış kurallar bütünü aracılığıyla çalışmakta, resmi makam yetkileriyle sınırlandırılmaktadır. Yetki sınırı tanımlandığından, kötüye kullanılma olasılığı diğer 2 otorite türünden daha düşüktür.

2.2.2.1. Güç ve Otorite İlişkisi

Otorite, gücün meşru kullanımınıdır, bu kullanım, ahlak, algı veya yasallık üzerinden sağlanabilmektedir. Karizmatik otoriteye veya iktidara dayalı yönetim, nihayetinde zorlayıcı kaynakların sürdürülemez kullanımına yol açmaktadır. Mao tarafından söylenen “bütün güç bir silahın namlusundan kaynaklanır” ifadesi yasal-ussal otoritenin antitezi olarak ifade değerlendirilmektedir. Otoritenin güç olmadan var olabileceğine ilişkin Weber’ci geleneksel ve karizmatik biçimlerin tümü, ikna etmeye gerek kalmadan etki gösteren otorite tipleridir. Yasalara dayalı yasal-ussal otorite, yasalar yoluyla bir otorite oluşturduğundan, kabul görebilmek için güce başvurması gerekmez, ancak gücün belirli ölçüde düzen için etkisi olabilmektedir (akt. Bal, 2014: 249).

Siyaset biliminde güç, bir kararın uygulanmasında gücün etkisi üzerinden kavramsallaşmaktadır. Güç bir zorlama kaynağı olarak kalmadığında en etkili hale gelmektedir. Otoritenin güç ve meşruiyet olmak üzere iki ana bileşeni bulunmaktadır. Bu doğrultuda güç meşrulaştırıldıktan sonra otorite oluşturabilmektedir. Bu nedenle otorite için kullanılan gücün bir istikrar ortaya koyabilmesi, kazanacağı meşruiyete bağlıdır. Yani kısaca otorite, bir kişinin, kurumun, kuralın veya düzenin, doğru veya otantik olup olmadığını belirlemede önem kazanan, böylece insanların kuralları ve düzenlemeleri tereddüt etmeden uygulayabilmeleri için bir nitelik veya kapasiteyi ifade etmektedir.

Otoriteler, resmi hükümet politikaları, kuralları veya düzenlemelerinin kullanılması yoluyla toplumlar tarafından kabul edilmektedir. Bir kuralın veya bir kararın

meşruluğu, insanların kararı verimli ve toplum yararına olarak görmeleri anlamına gelmektedir. Bu nedenle toplumlar meşru bir otoritenin uygulayacağı kurallara veya kararlara uymaya hazır olmaktadır. İktidar, meşruiyete bağlı olduğu sürece, güç bir baskı aracı olarak gerekli hale gelmemekte, sadece üniformalı bir polis gibi bir sembol olarak algılanmaktadır. Güzelliğin bakanın gözünde olması gibi, otoriteler için de meşruiyet bakanın gözündedir (Zimmerman ve Zeitz, 2002: 361).

Otoriteler için güç olmadan resmi kararları ve kuralları uygulamak çok zor olmakta ve gücün etkin kullanımı meşruiyetten destek almaktadır. Toplumun çoğu kuralları meşruiyet temelinde takip etmektedir, bu nedenle güç kullanmak her zaman gerekli bir seçenek olmamaktadır. Otoriteler için en önemli nokta kararlar noktasında meşruiyetin sağlanmasıdır. Otoritelerin gücü ne olursa olsun, kuralların meşruiyeti bozulduğunda, toplumların kurallara veya düzenlemelere uyma noktasında gerilemeler yaşanmaktadır.

2.2.2.2. Gücün Demokratik Kullanımı

Diktatörlüklerde olduğu gibi demokraside de siyasi partiler istediklerini elde etmek için gücü her iki biçim de kullanmaktadır. Kendilerini iktidara getirmek için iknayı kullanmakta, halkı, ülkeyi nasıl yönetecekleri konusunda hemfikir olmaya ikna etmek için kampanyalar ve söylemler kullanmakta, ama aynı zamanda toplumsal olaylar çizgiyi aştığında, tehditler ve yaptırımlar kullanarak gücü bir baskı aracı olarak kullanmaktadır. Bununla birlikte, otoritesiz gücün kısa ömürlü olması muhtemel olduğundan ve iktidarsız otorite fikri anlamsız olduğundan, siyasi bağlamlardaki güç kavramı, otorite ve meşruiyet kavramıyla da bağlantılıdır. Bunun nedeni, üzerlerinde güç taşıyan kişilerin, otoriteyi, meşruiyeti veya gücü ahlaki bir gerekçeye sahip olarak kabul etmedikleri takdirde, devlete karşı isyan etme olasılıklarının çok yüksek olmasıdır. Her ne kadar otorite geleneksel olarak meşrulaştırılmış güç olarak tanımlansa da bu kişinin ikna edici bir şekilde güçlü olması gerekse de bir kişiyi iktidara sahip olmadan bir otorite olarak tanımak mümkün olabilmektedir. Ne yaptıklarına veya nasıl yönetileceğine dair herhangi bir bilgiye sahip olmasalar bile, yalnızca göreve seçilerek, bir kişinin yalnızca “yetki sahibi” olması yoluyla hem ikna edici hem de zorlayıcı olarak büyük bir güce sahip olabilmektedir.

2.2.3. Meşruiyet Kavramı

Meşruiyete ilişkin öznel yaklaşım, vatandaşların yöneticilerinin meşruiyetine olan inancının makro-sosyal sonuçlarını vurgulayan Max Weber'in çalışmasına dayanmaktadır. Weber, toplumda meşru yönetim için üç temel (rasyonel-hukuk, karizmatik ve geleneksel) ünlü bir şekilde tanımlamış ve meşru otoritenin varlığının toplumu, meşruiyet inancını paylaşmayanların bile meşruiyete yönelik teşviklerle karşı karşıya kalacak şekilde yapılandırdığını ileri sürmüştür. Buna sosyal sistemin 'geçerliliği' adını vermiştir (Spencer, 1970: 128). Bu meşruiyet incelemesine antitez bir yaklaşım, meşruluğun bir kural ile dışsal bir ahlaki standart arasındaki denklige bağlı olduğu öncülünden başlamaktadır. Standartların kendi gücüne dayanan 'nesnel' bir meşruiyet modeli için; Allen Buchanan, "devletlerin ve nihayetinde uluslararası hukuk sisteminin meşruiyetinin, tam veya mükemmel adalete bir tür eşik yaklaşımıyla tanımlanması gerektiğini" öne sürdüğünde bu görüşü temsil etmektedir. Buchanan, devletlerin, bireysel insan haklarına saygı gösterme temel amacını yerine getirdikleri ölçüde meşru olarak kabul edilmeleri (ve dolayısıyla uluslararası toplumda memnuniyetle karşılanmaları) gerektiğini öne sürmektedir. Uygulanmakta olan adalet teorisi hakkında kesinlik ile başlandığı sürece, bu görüş zorlayıcı olabilmektedir. Buchanan, tözel bir adalet teorisini varsaymakta ve sonra onu tatmin eden kurumların 'meşru' olarak adlandırılabilceğini öne sürmektedir (Buchanan, 2007: 432-3).

Flathman'a göre meşruiyet, insanların yetkilerinin bir kısmını veya tamamını başkalarına devretmelerine, başkalarına kendi adlarına hareket etme yetkisi vermelerine izin vermeleridir. Rıza, toplumsal sözleşme hukukunda olduğu gibi uluslararası hukukta da merkezidir ve aktörlerin rıza gösterdikleri taahhütlere karşı meşru bir yükümlülük hissetmeleri gerektiği şeklindeki ortak iddiaya yol açmaktadır. Meşrulaştırmanın hem kişisel çıkarı hem de rıza teorileri, pratikte meşruiyetle ilgili bazı ilginç soruları bir kenara bırakmaktadır (Flathman, 1993: 528).

John Gaventa'nın klasik güç ilişkileri araştırması, son derece eşitsiz ve adaletsiz sosyal yapıların güçsüzlere meşru gibi gösterilebileceği ve bunun istikrarlı, uzun vadeli bir yönetim düzenlemesi olabileceği gözlemiyle ortaya konmuştur. Meşru otoritenin pratikteki gücüyle ilgili ilginç olan şeylerin çoğu, insanların kendi çıkarlarına olduğunu düşündüklerini şekillendirebilmesi ve dışarıdakilerin korkunç bulduğu şeyleri

içeridekilere normal ve ahlaki olarak gösterebilmesidir. Bu açık bulmacalara yanıt olarak, üçüncü bir meşrulaştırma modeli, prosedürlerin meşrulaştırıcı gücünü vurgulamaktadır (Gaventa, 2019: 128).

Tom Tyler tarafından açıklanan bu görüş, “meşruiyetin köklerinin, insanların yetkililer ve kurumlar tarafından kullanılan karar verme prosedürlerinin adilliğine ilişkin değerlendirmelerinde yattığını” öne sürmektedir (Tyler, 2001: 416). Tyler, kurumların ürettiği kararların veya sonuçların özünden çok, meşruiyeti sağlayanın bu kararların alındıkları prosedürler olduğunu ifade etmiştir. Meşrulaştırmaya yönelik bu yaklaşım, süreç temelde adil (ya da yasal ya da doğru) olarak görüldüğü sürece, insanların kendi çıkarlarına karşı karar veren meşru kurumlar olarak görme olasılığını sağlamaktadır. Prosedürel yaklaşım, insanların yönetim kurumlarına karşı tutumlarına ilişkin kamuoyu verilerinde oldukça fazla destek bulmaktadır (Tyler, 1990: 124). Bununla birlikte, insanların neyin “temelde adil” (ya da yasal ya da doğru) sayıldığına dair inançlara nasıl sahip oldukları sorusunu akla getirmekte ve böylece tartışmanın merkezini daha da sosyolojik ve psikolojik alanlarına taşımaktadır.

Meşru yönetim ile gayri meşru yönetim arasında kesin bir ayrım yapan Russell Hardin: “Vatandaşların hükümetleriyle temel ilişkisi çoğu zaman rıza göstermektir” ama bu bize onların meşruiyetten mi yoksa başka bir motivasyondan mı ötürü razı olduklarını netleştirememektedir (Hardin, 2007: 241).

Weber’in belirttiği gibi, uyulan emrin yalnızca dışsal gerçeği, onun meşru görüldüğünü belirtmek için yeterli değildir. Kurallara uyum, kuralların meşru görüldüğünün kanıtı değildir ve uymama da meşruiyetin kanıtı değildir. Aktörlerin otorite kaynaklarına uymasının birçok nedeni vardır, meşruiyet bunlardan sadece biridir. Varlığı doğrudan gözlemlenemeyen içsel bir inanç koşuludur. İkinci sorun, aktörlerin kendi kurallarını meşru göstermeye, bu kurala karşı çıkanların ise onu gayrimeşru olarak göstermeye teşvik etmeleridir. Bu teşvikler meşruiyetin politik değerine ilişkindir ve meşruiyet derecelerini ampirik olarak ölçmek için her türlü çabayı şekillendirmektedir (Weber, 1978: 946).

Meşruiyet iddiaları tüm siyasi iktidarın etrafında dolaşmakta ve gayrimeşruiyete ilişkin karşı iddialar bu gücün altını oyma çabalarının merkezinde yer almaktadır. Gücü meşrulaştırmak ve gayri meşrulaştırmak için kullanılan stratejiler, koşullara göre büyük farklılıklar gösterir. Bu stratejilerin genellikle, kişinin konumunu haklı çıkarmak için toplumun mevcut normlarını ve değerlerini kullanma girişimine odaklandığı bir durumdur. Örneğin, adil bir şekilde yönetildiği veya meclisler tarafından onaylandığı veya gelirinin toplumsal fayda için kullanıldığı gerekçesiyle bir ülkenin vergi kanununun meşru olduğu iddia edilebilir. Toplumun adalet, yasallık veya iyi sonuçları önemseydiği durumlarda bu iddialar bir meşrulaştırma stratejisinde faydalı araçlar olabilmektedir. Bu faydalar, Meclisler tarafından onaylanmış olması ya da gelirinin toplumsal yarar için kullanılması meşruiyeti oluşturmaktadır.

2.2.3.1. Meşruiyet ve Kendi Kaderini Tayin

Sivil siyasete ilişkin kritik dönemlerde meşruiyet üzerinden oluşturulan stratejilerinin gerçekleşen ayrılıkçı grupların yerleşik ulus-devletlere karşı uyguladıkları pratik politikalarda açıkça görülmektedir. Bu hareketler genellikle kendi kaderini tayin etme iddialarını meşrulaştırmaya çalışmakta ve bu davranışta meşrulaştırma stratejilerini eylem halinde ortaya koyabilmektedir. Ayrılıkçı gruplar, egemenliklerinin dışarıdan tanınmasını haklı çıkarmak için çeşitli argümanlarla genellikle uluslararası topluluğa hitap etme yoluna gitmektedir. Bu gerekçelerde kullanılan değerler hem ayrılıkçı hareketlerin doğasını hem de uluslararası toplumun normlarını yansıtmaktadır. Hem normatif hem de stratejik çıkarlar söz konusudur. Örneğin, grupların mevcut devlete katılmalarının gayri meşru bir şekilde gerçekleştiğini ve bu nedenle bağımsızlık taleplerinin olumlu görülmesi gerektiğini iddia etmeleri yaygındır. Birçok grup, genellikle seçimlere ve referandumlara dayanan prosedürel argümanlar kullanmaktadır. Bu tür vakaların her birinde ayrılıkçılar, davalarını önemli uluslararası prosedürlere, değerlere veya kurallara atıfta bulunarak meşrulaştırarak davalarını güçlendirmeye çalışmaktadır. Ancak uluslararası toplumun nihai olarak onların iddialarını kabul edip etmemesi onların kontrolü altında değildir. Meşruiyet, nihayetinde, toplumların sahip olduğu inançlara bağlıdır. Ancak meşruiyet iddialarının yaygınlığı, birçok grubun meşruiyet iddialarının ve meşrulaştırmanın siyasi gücünü tanıdığına bir göstergesidir.

Meşruiyet soruları, yasallık sorularından farklıdır. Ian Clark, birçoğuna göre meşru olanın yasanın emrettiği şey olduğunu, ancak bunun bireylerin kuralların meşruluğuna ilişkin görüşlerinin uygulamada mevcut sosyal düzeni destekleyebileceğini veya baltalayabileceğini göz ardı ettiğini ileri sürmektedir. Bu anlamda meşruiyet, doğası gereği muhafazakâr bir kavram değildir. Toplumsal düzenin, insanların meşru yönetim hakkındaki görüşleri ile çelişen mekanizmalar aracılığıyla tutulduğu yerde, meşru normlara yapılan başvurular muhafazakâr olmaktan ziyade devrimci bir nitelik taşımaktadır (Clark, 2003: 81-2).

Meşruiyet, bir kuralın veya yöneticinin haklılığı hakkında bireyler tarafından sahip olunan bir inançtır. Bir toplumda yaygın olarak paylaşıldığında kolektif etkileri vardır. İç siyasi hayatta bu etkiler, rızaya dayalı görünen istikrarlı bir toplumsal düzeni içerebilir. 'Meşru bir rejimden' bahsettiğimizde ve çatışma sonrası toplumlarda meşru otoriteler yaratmaya çalıştığımızda kastettiğimiz budur. Uluslararası siyasi hayatta, toplu olarak düzenlenen meşrulaştırılmış kuralların etkileri sosyal düzeni ifade etmekte, ancak aynı zamanda uluslararası anarşinin sonunu da içermektedir. Devletler arasındaki anarşi, meşru kuralın yokluğuna bağlı olduğundan, uluslararası toplumda meşru kurumların varlığı, küresel yönetişimin yerel rejimleri destekleyen aynı kolektif meşruiyete dayanabileceğini ortaya koymaktadır (Hurd, 2007: 198).

2.2.3.2. Meşruiyeti Anlamanın Önemi

Meşruiyet, tüm güç ilişkilerinin çok önemli bir yönünü teşkil etmektedir. Meşruiyet olmadan güç, zorlama yoluyla uygulanmakta; meşruiyet ile, güç gönüllü veya yarı gönüllü uyum yoluyla uygulanabilmektedir. Yarı-gönüllü uyum, uyma isteğiyle motive edilen ancak zorlamayla, özellikle de başkalarının yasalara uymasını sağlayan zorlamayla desteklenen uyumdur. Bu hem bir devlet tarafından hem de silahlı devlet dışı gruplar tarafından uygulanan güç için geçerlidir. Dolayısıyla meşruiyet, tüm vatandaşlar eşit derecede meşruiyet sağlayamasa da hem elit hem de elit olmayan gruplar tarafından otoritenin kabulü olarak anlaşılmaktadır (Levi ve Sacks, 2009: 362).

Meşruiyet, devlet-vatandaş ilişkilerinin ve dolayısıyla tüm devlet kurma gündeminin merkezinde yer almaktadır. Teoride, meşruiyet eksikliği istikrarsızlıkla yakından bağlantılıdır, ancak bu ilişki literatürde yeterince araştırılmamıştır. Meşruiyeti zayıf olan bir otoritenin zorlama yoluyla güç uygulamak için kaynaklara erişimi varsa, Cezayir ve Kuzey Kore örneklerinde olduğu gibi bu güce geniş çapta meydan okunması zorlaşmaktadır. Hükümetlerini görece etkili, yetkin ve usulen adil olarak algılayan vatandaşların, yarı gönüllü de olsa uymaya daha istekli oldukları fikrini destekleyen görüşler hakimdir.

2.2.3.3. Meşruiyeti Değerlendirme Yolları

Meşruiyeti değerlendirmek için iki temel yaklaşım bulunmaktadır. İlki, bir aktörün, kurumun veya siyasi düzenin meşru sayılabilmesi için uyması gereken normatif standartlarla ilgilidir. Bu yaklaşımı kullanarak, otoriteyi kullanmanın doğru bir yolu oluşturulabilmektedir. Batılı liberal değerlere dayanan normatif bir devlet meşruiyeti yaklaşımı, meşru bir devleti tipik olarak demokratik seçimler ve insan haklarına saygı gösteren bir devlet olarak anlamaktadır. Ampirik bir yaklaşım, meşruluğu, belirli bir toplumda hem yönetilenler hem de otoriteler tarafından alınan rıza algıları ve eylemleri aracılığıyla değerlendirmektedir. Robert Lamb, meşruiyet ve gayrimeşruluk hakkında nasıl düşünüleceğini araştırırken, yalnızca hangi varlığın meşruluk/gayrimeşruluk açısından değerlendirildiğini değil, aynı zamanda bu yargıyı kimin oluşturduğunu de belirlemenin önemini vurgulamıştır. Bireysel aktörlerin, siyasi partilerin, devletlerin veya siyasi yerleşimlerin meşruiyeti, yargının kim tarafından oluşturulduğuna göre

değişecektir. Meşruiyeti değerlendirmek için normatif yaklaşımı kullanarak, hakem değerlendiricinin kendisi iken, ampirik yaklaşımda hakem, görüşmecinin üzerinde otorite uyguladığı nüfustur (Lamb, 2014: 643-4).

David Beetham'ın meşruiyet teorisi, meşruluğun simbiyotik ve çok boyutlu doğasını vurgulamaktadır. Beetham, meşruiyeti otoritenin ortaya çıktığı farklı kaynaklar açısından değil, tüm meşruluğun dayandığı üç boyutu ele almıştır. Beetham'a göre bir otoritenin meşru olması için (Beetham, 1991: 38-9):

- Yerleşik kurallara uygun olması;
- Kuralların insanların inançları açısından haklı gösterilmesi;
- Ast tarafından rıza kanıtı olması gerekmektedir.

Bu öncüller, bir düzeyde ortak yaşam sağlamakta; insanların meşruiyet algılarının bir otorite tarafından sağlanan gerekçelerden etkilendiğini ve bir otoritenin meşruiyetini gerekçelendirmesinin de halkın değişen inançlarından etkilendiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, ast tarafından gösterilen rıza eylemleri, bir otorite için gerekçe oluşturmaya katkıda bulunmaktadır. Benzer bir şekilde, Robert Lamb'ın Kolombiya'daki gecekondu mahallelerinde çetelerin nasıl meşruiyet oluşturduğuna dair araştırması meşruiyetin çok boyutlu, çok seviyeli ve iki taraflı doğasını vurgulamaktadır (Lamb, 2014: 646)

Meşruiyet, kurum oluşturma ve hizmet sunumu İncelenen kanıtlar, hizmet sunumunun, iş yaratmanın, resmi kurumların ve uluslararası müdahalelerin meşruiyet üzerindeki etkisinin, müdahalenin nüfusun değerleri ve beklentileri ile uyumlu olup olmadığına bağlı olacağını göstermektedir. Hizmet sunumunun etkisine ilişkin incelemesinde Mcloughlin, bir devletin temel hizmetleri sunmadaki performansı ile meşruiyet derecesi arasındaki ilişkinin;

- Devletin ne sağlaması gerektiğine dair değişen beklentiler;
- Tarafsızlık ve dağıtım adaletine ilişkin öznel değerlendirmeler;
- Performans sağlamanın iç ve dış ilişkisel yönleri;

- Olayların sorumluluğunu devlete atfetmenin ne kadar kolay olduğu;
- Belirli hizmetlerin teknik ve normatif özellikleri tarafından koşullandırılacağı sonucuna varmıştır (McLoughlin, 2015: 351).

Algıları ölçmek tek başına meşruiyeti değerlendirmek için yeterli olmayabilmektedir. Geliştirme programları genellikle algı anketleri yoluyla meşruiyeti ölçer. Bunlar, bir otoritenin sahip olduğu meşruiyet derecesi hakkında fikir verebilir, ancak bir takım metodolojik problemler vardır. Meşruiyet, tek bir göstergelye ölçülemeyecek kadar hantal ve karmaşık bir kavramdır; neredeyse tüm algı anketleri onu bileşen parçalarına ayırır. Bu, meşruiyete ilişkin algı araştırmalarının meşruiyetle ilgili ancak aynı şeyi ölçmek zorunda olmayan bir dizi farklı göstergelyi ölçtüğü anlamına gelmektedir. Ayrıca, bir yetkiliden memnuniyetsizliği ifade etmek görüşülen kişiler için stratejik olmayabilmektedir. Son olarak, meşruiyet sadece algılarla değil, aynı zamanda insanların rıza eylemleriyle de inşa edilmektedir. Meşruiyeti ölçmek için daha sağlam yaklaşımlar, algıların ve davranışların bir ölçümünü içermelidir.

2.3. Meşruiyet ve Medya İlişkisi

Sosyal medyayı, “sosyal” yapan öncelikli koşul, içerik üretiminin profesyonel meslek sahibi olmayı yani belirli bir uzmanlaşmayı gerektirmemesi (gazetecilik, reklamcılık ve halkla ilişkiler uzmanlığı gibi) ve içeriğin belirli bir çevre ile sınırlı ya da genel kullanıcılara açık olmak üzere kamusal erişilebilirliğidir. Bunun sonucunda ise sosyal medya kişilere bir varlık sunma, kimlik oluşturma, tanınırlık kazanma, başkalarıyla ilişkilendirme ve paylaşım imkânı sunmaktadır. Toplum söz konusu olduğunda, her türlü insani faaliyet ile siyasi, iktisadi, kültürel, ahlaki ve hukuki bağlar ile birbiriyle bağlantılı bir varoluştan söz etmek gerekmektedir. Dolayısıyla, sosyal medya kişilere sunduğu iletişim olanaklarıyla toplumsal varoluşun her noktasına nüfuz etmektedir. Boş vakit geçirme alışkanlıklarından, giyim-kuşam ve seyahat kültürüne, siyasi kampanyalardan, sosyal medya paylaşımı nedenli hukuki yargılamalara, günümüzde sosyal medyanın olmadığı herhangi bir insani faaliyet alanı kalmamıştır. Bu nedenle, sosyal medyanın topluma etkileri başlığının beşerî bilimlerin tüm dallarının incelikle yönelmesi gereken bir sorun kümesi ortaya koyduğu ifade edilmelidir. Bu çalışmanın sınırları kapsamında öncelikle belirtilmesi gereken ise sosyal medyanın toplumu oldukça

etkilediğidir. Devamında ise, bu toplumsal etkinin önemli bir parçası olan kamuoyu oluşumundaki rolünü tartışmaktadır (Gencer, 2012: 36).

Kamuoyu olgusu bir mesele üzerinde toplumsal kanaat ortaklığına dayanmaktadır. Dolayısıyla, kamuoyu oluşumunun ilk seviyesinde düşünce ortaklığı yani aynı görüşte olabilme ile aynı noktaya bakabilme yer almaktadır. İkinci seviyede ise tavır ve davranış ortaklığı ve son olarak da değer ortaklığı söz konusudur. Sosyal medya, düşüncenin paylaşılması sürecini kolaylaştırmış ve hızlandırmıştır. Karşılıklı iletişimin mümkün olabildiği aile, komşu ve arkadaşlar gibi birincil toplumsal çevre ile iletişimde karşılaşılan yer ve zaman kısıtını kaldırmış, karşılıklı iletişimin mümkün olmadığı çevrelerden de haberdar olma, etkileşime girme imkanını sunmuştur. Özellikle, herkese açık paylaşımlarda, beğeni, yorum gibi özelliklerle bu iletişim biçimi düşünce ortaklığı aramanın veya bulmanın yolunu açmıştır. Toplumsal bir rahatsızlığın dile getirilmesi ve bu rahatsızlığı paylaşan diğer çevrimiçi insanlar aracılığıyla geleneksel kitle iletişim araçlarına ihtiyaç duyulmaksızın kamuoyu oluşabilmektedir (Koçak, 2002: 101).

Sosyal medya aracılığıyla bilgi, kanaat ve fikirler çok hızlı yayılmaktadır. Sosyal medya, tavır ve davranışlar konusunda da kamuoyu oluşumuna aracılık etmektedir. Özellikle oy verme davranışı ya da toplumsal hareketlere katılım noktasında, düşünce ortaklığından ortak tavır geliştirme gerektiren siyasal katılım mekanizmalara sosyal medya hem tavır ve davranışlara aracılık etmekte hem de tavır ve davranış geliştirmenin organizasyonunu sağlamaktadır. Oy verme çağrıları, toplantı ve buluşma çağrıları, sosyal medya ağlarının anket, etkinlik oluşturma, yer bildiri benzeri araçları vasıtasıyla sağlanmaktadır. Kanaat ve fikir oluşturma ile paralel ilerleyen değer oluşum süreçlerinde de sosyal medyanın etkisinden söz etmek mümkündür. Kimi zaman olumsuz referansla da kullanılsa siyasal doğruluk (political correctness) referanslı söylemler kamuoyu oluşumunda değer ortaklığı yaratımının en gözlenebilir olduğu alandır (Anastasio, vd., 1999: 153). İnsan hakları, hayvan hakları, çocuk hakları, doğanın korunması, çevre kirliliğinin önlenmesi gibi birçok başlıkta sosyal medya insanları siyasal doğru bir değer kümesini kabullenmiş görünmeye en azından zorlamaktadır. İşkence edilmiş bir hayvanın görüntüsü sosyal medyada infial yaratmakta, zehirlenen başıboş sokak köpekleri için kampanyalar düzenlenmekte böylece de hayvan hakları konusunda

toplumsal duyarlılık, bu konuda yetkili belediyelere, kamu kurumlarına gerekli düzenlemeler konusunda kamuoyu baskısı oluşturmaktadır.

2.4. Askeri Darbelere İlişkin Temel Nedenler

Askeri darbeler, küresel ölçekte demokrasinin esasları üzerinde güçlenen fikir birliğine ve ekonomik küreselleşme ve sosyal bütünleşme çağında sürekli artan ekonomik ve siyasi etkileşimlere rağmen hâlâ bir gerçeklik olarak kalmaya devam etmektedir. Nitekim 1950'den bu yana 94 ülkede 232 kez başarılı darbe gerçekleşmiş ve bunların yaklaşık dörtte biri demokratik olarak seçilmiş hükümetleri devirmiştir (Akalin, 2006: 269). Bir milletin askerî güçlerini, sözde hukukî içtihatlarının dışına çıkararak millî birliği korumak için siyasî iktidarı ele geçirmeye sevk eden etkenler literatürde oldukça sık tartışılmıştır. Askeri darbelerin, ekonomik yapıları ve kurumları tam olarak oturmamış, oldukça fakir ülkelerde gerçekleştiğini öne süren zengin bir literatür mevcuttur. Büyük ölçüde Afrika ve Latin Amerika ülkelerinin deneyimlerine dayanarak, Darbelerin ulusal refah ve ülkelerin kalkınma süreçleri üzerindeki olumsuz etkileri, ekonomik azgelişmişlik veya gelişememe dinamikleri, askeri harcamalar ile darbeler arasındaki ilişki üzerine yapılan çeşitli çalışmalar, ekonomik darboğazların yoğun yaşandığı dönemlerde darbe olasılığının arttığına işaret etmektedir (Acemoğlu ve Robinson, 2001: 939-41).

Darbelerin temel nedenleri üzerine yapılan araştırmalar, zayıf ekonomik performansın siyasi istikrarsızlık olasılığını ve darbe riskini artırdığı konusunda ortak bir noktayı ortaya koymaktadır. Ekonomik istikrarsızlığın ortaya çıkması, sonunda silahlı kuvvetlerin bir sivil hükümeti devirdiği bir süreci başlatan siyasi istikrarsızlığa neden olur veya buna tekabül etmektedir. Son yıllarda, darbelerin ana nedenlerini incelemek için geliştirilen ekonomik teoriler yavaş yavaş ön plana çıkmıştır. Bu tür teorilerde vurgulanan ana fikir, kötü ekonomik performansın darbe riskini önemli ölçüde artırdığıdır. Rosemary O'Kane, darbe tehditlerinin ve ayaklanmaların büyük olasılıkla ve çoğunlukla az gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerde görüldüğünü savunmuştur. Araştırma ayrıca, bu tür ülkelerin birincil mal ve hammadde üreticisi olduklarını ve birincil ürünlerin ihracatına bel bağladığını; bu nedenle, küresel piyasa fiyatlarındaki dalgalanmalar karşısında kırılgan ekonomilere ve istikrarsız gelir seviyelerine sahip olduklarını ortaya koymuştur (O'Kane, 1981: 294-5).

Ekonomik istikrarsızlıklar genellikle belirsizliklere yol açmakta ve bir hükümetlerin meşruiyetlerini kaybetmesine neden olmaktadır. Siyasi istikrarsızlık olasılığı arttıkça darbe riski de artmaktadır. Paul Collier ve Anke Hoeffler, yoksulluk üzerine yaptıkları çalışmada, az gelişmiş ülkelerde düşük gelirin siyasi istikrarsızlığı tetiklediğini ve darbelere zemin hazırladığını vurgulamaktadır (Collier ve Hoeffler, 2007: 374).

Siyaset bilimi literatüründe klasik çalışmalarıyla tanınan Samuel Huntington, zayıf ekonominin darbe riskini ciddi şekilde artıran bir faktör olduğunu kabul etmektedir. Huntington, Latin Amerika'da yıllarca süren kötü ekonominin, bölge ülkelerini, ekonominin toparlandığı ve kişi başına düşen gelirin arttığı yıllardan ziyade darbelere karşı daha savunmasız hale getirdiğini öne sürmektedir (Huntington, 1995: 11). Fukuyama, Huntington ile aynı fikirde ve siyasi istikrarsızlığın tarihsel ve genel olarak ekonomik başarısızlıklar ve durgunluk dönemlerinde arttığına dikkat çekmektedir. Genel olarak askeri darbeler ve ekonomi arasındaki ilişki konusunda uzmanların tamamı, zayıf bir ekonominin siyasi istikrarsızlık olasılığına yol açtığının ve darbe riskini artırdığının altını çizmektedir (Fukuyama, 1995: 272).

Darbelerin nedenleri konusunda kurumsal ya da ortak çıkarlarla ilgili başka bir yaklaşım daha geliştirilmiştir. Bu yaklaşıma göre, savunma bütçesinde kesinti gibi ordu çıkarlarına yönelik gerçek veya algılanan bir tehdidin mevcut olduğu ülkelerde, ordunun darbe yapma olasılığı daha yüksektir. Finer'e göre, genel olarak bir darbe başlatmak için ordunun çıktığı iki ana güdü bulunmaktadır. Bu güdülerin ilki ordunun şirket statüsünü ve ayrıcalıklarını savunması ikincisi ise askeri özerkliği korumak istemesi yönünde ortaya çıkmaktadır (akt. Ibrahim, 2009: 3).

Askeri müdahaleler sonrasında; siyasi partilerin yargı manevraları ile kapatılması, yeni partilerin kurulmasıyla mevcut oyların bölünmesi ve dolayısıyla koalisyon hükümetlerinin önünün açılması Türkiye'de siyasi bozulma ve istikrarsızlıkların önünü açmaktadır. Sebep ne olursa olsun, darbeler ve kalkınma arasındaki ilişki açıkça olumsuzdur. Bir ülkenin kalkınma potansiyelini de etkileyen zayıf kurumların, ordunun siyasi gücünün, sosyal çatışmaların ve ekonomik krizlerin faktör haline gelerek darbe riskini artırmaması yönünde çaba gösterilmesi gerekmektedir. Tarihsel deneyimler,

Türkiye’de yaşanan askeri darbelerin bir ülkenin refah düzeyi üzerinde olumsuz etkiler yarattığını göstermektedir. Yaşanan ekonomik krizlerden oldukça destek alan darbe süreçleri, başarıya ulaşmaları halinde seçilmiş liderlerin görevden alınmasına sebep olduğundan, iyileşme yönündeki ekonomik reformların kesintiye uğramasını beraberinde getirmektedir. İstenilen sonuca ulaşan darbelerin sağlık, eğitim ve yatırım alanlarında da oldukça olumsuz etkileri oluşmaktadır. Darbe sonrası dönemlerde sosyal programlara yapılan harcamalar düşmekte, kitleler ekonomik ayrıcalıklarını siyasi ve ekonomik seçkinlere kaptırmaktadır.

3. KURAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde, siyaset ve meşruiyet ilişkisinde medyanın rolünün incelenmesi bağlamında yapılan teorik temellendirmelere yer verilmektedir. Bu temellendirmelere ilişkin teori ve yaklaşımların seçimi, çalışma konusu ve seçilen analiz yönteminin düşünsel temellerini içermesi yönüyle yapılmıştır. Bu bağlamda ilk olarak çalışmanın analiz yöntemi olan Van Dijk'e ait "eleştirel söylem çözümlemesi" tekniğinin düşünsel temellerini ortaya koyan Eleştirel Teori ve Frankfurt Okulu, kuramsal çerçeveye dahil edilmiştir. Eleştirel Teori ve Frankfurt Okulu teorisyenlerinin de ilgilendiği İdeoloji ve Söylem kavramlarına ilişkin teorik temeller ortaya konmuştur. Siyasal meşruiyetin kazanımı bağlamında Chomsky ve Herman'ın kamu rızasının üretilmesi konusundaki yaklaşımlarına yer verilmiştir. İlerleyen bölümlerde ise, Kopenhag Okulu/ Güvenlikleştirme Teorisi ile Medya arasındaki ilişki ve son olarak eleştirel söylem analizi incelenmiştir.

3.1. Eleştirel Teori

Eleştirel Teori'ye ilişkin bu bölümde eleştirel teorinin tarihsel arka planı ve eleştirel teorinin düşünsel temellerinin atıldığı Sosyal Araştırmalar Enstitüsü / Frankfurt okulu incelenmiştir. Frankfurt Okulu'na katkılar sunan düşünürler ve fikirleri, yer verilen eserler üzerinden incelenerek eleştirel teorinin temel yaklaşımları ortaya konmuştur. İncelenen örnekleme ilişkin düşünsel temellendirmeler sunan Eleştirel Teori ideoloji olgusuna yaklaşımları bağlamında çalışmaya dahil edilmiştir.

3.1.1. Eleştirel Teorinin Kökenleri

Birçok toplumun feodalizmden sanayileşmeye geçişi, sosyal ve kültürel eşitsizlikler açığa çıkarmıştır. Sermaye sahipleri ve işçiler, eğitilmiş ve okuma yazma bilmeyenler ve güçlülere karşı marjinalleştirilmişler arasındaki yeni sosyal ilişkiler, hükümetlerin, sosyo-kültürel kurumların ve ekonomilerin yapısal eleştirilerini tetiklemiştir. Bu doğrultuda meydana gelen Eleştirel Teori, iktidar yapılarını ve söylemlerini ortaya çıkarmak ve bunlara meydan okumak için sosyal ve beşerî bilimlerden geniş ölçüde yararlanan akademik bir düşünce kategorisidir (Yücel, 2007: 56). Bu düşünce kategorisi; kültürel çalışmalar, Marksizm,

dilbilim, sosyoloji, felsefe, psikanalitik eleştiri gibi disiplinler arası düşünürleri etkileyen geniş bir düşünce ağını ifade etmektedir (Jay, 1996: 10). Eleştirel teorinin kökenleri, diğerlerinin yanı sıra Karl Marx'ın çalışmalarında, Marksizm'de ve Friedrich Nietzsche, Max Weber ve Sigmund Freud'un biliminde yatmaktadır. Eleştirel teorinin doğuşu büyük ölçüde Karl Marx'ın fikirlerinden, Hegelci-Marksizm'den, diğer Marksist düşünceden ve Marx'ın Friedrich Engels ile yayınlanan çalışmalarından kaynaklanmıştır (Giddens, 2000: 402). Eleştirel teorisyen Herbert Marcuse, eleştirel sosyal teorinin yükselişinin filozof Hegel'in çalışmalarının ortaya çıkışına dayandığını göstermiştir. Hegel (Marx'ın önde gelen felsefi etkisi) ve Hegel'den bir nesil önce, Immanuel Kant, eleştirel bir felsefe sunan ilk filozoflar arasındadır. Yirminci yüzyılın başlarında çalışan erken dönem Marksistlerden biri Karl Korsch'un çalışmaları "*Marksizm ve Felsefe*", Frankfurt Okulu ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'ndeki ilk nesil eleştirel teorisyenler üzerinde etkili olmuştur (Kejanlıoğlu, 2005: 25). Frankfurt Okulu ayrıca, ilk eleştirel toplum teorilerini formüle ederken, Friedrich Nietzsche ve Sigmund Freud'un çalışmalarından yararlanmıştı. Freudo-Marksizm, Frankfurt Okulu tarafından zaman zaman uygulandığı şekliyle eleştirel teorinin bir özelliği haline gelmiştir (Slater, 1998: 186).

Eleştirel teori ve Frankfurt Okulu, Almanya'daki Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü, Walter Benjamin, Max Horkheimer, Theodor W. Adorno, Hebert Marcuse, Erich Fromm, Jürgen Habermas ve Axel Honneth'in eserleriyle şekillenmiştir. Eleştirel teori, Macar filozof Georg Lukács'ın çalışmaları gibi Hegelci-Marksist, Marksist veya neo-Marksist akademik bakış açısı kullanan Orta ve Doğu Avrupa'dan, diğer Kıta Avrupası düşünürlerinin çalışmalarını da içermektedir (How, 2003: 18). Frankfurt Okulu üyelerinin temel çalışmaları bunlarla sınırlı olmamakla birlikte şöyle sıralanabilir;

- *Geleneksel ve Eleştirel Teori*, Max Horkheimer
- *Aydınlanmanın Diyalektiği*, Max Horkheimer ve Theodor W. Adorno
- *Araçsal Aklın Eleştirisi*, Max Horkheimer

- *Otoriter Kişilik*, Theodor W. Adorno
- *Estetik Kuram*, Theodor W. Adorno
- *Kültür Endüstrisi Yeniden Değerlendirildi*, Theodor W. Adorno
- *Tek Boyutlu Adam*, Herbert Marcuse
- *Estetik Boyut: Marksist Estetiğin Eleştirisine Doğru*, Herbert Marcuse
- *Mekanik Yeniden Üretim Çağında Sanat Yapıtı*, Walter Benjamin
- *Yapısal Dönüşüm ve Kamusal Alan*, Jürgen Habermas
- *Rasyonel Bir Topluma Doğru*, Jürgen Habermas

Yer verilen eserlerde Frankfurt Okulu düşünürlerinin eleştirel olarak ele aldığı konular şöyle sıralanabilir (Kızılcılık, 2000);

- Marksçı Kuram
- Pozitivizm
- Sosyoloji
- Modern Toplum
- Kültür

Beşerî bilimler ve sosyal bilimlerin neredeyse tamamında kullanılan eleştirel teori, başta İtalyan Antonio Gramsci ve Fransa'dan Louis Althusser gibi Marksist ve Marksist olmayan teorik çerçevelerin yanı sıra yapısalcı, post-yapısalcı, postmodernist ve psikoanalitik gelenekleri kullanan diğer düşünürlerin de çalışmalarını etkilemiştir. Bu düşünürlerin başlıcaları Michel Foucault, Roland Barthes, Jacques Derrida, Jacques Lacan, Jean-François Lyotard, Gilles Deleuze ve Félix Guattari'dir. Dar anlamda, eleştirel kuram, yalnızca modernite geleneği içinde açıklamalarda bulunanların yapıtları için geçerlidir ancak eleştirel kuram, postmodern düşüncüyü de içermektedir. Eleştirel teorideki geleneksel temalar, modernite, küresel sermaye ve ücretli emek ilişkilerinin eleştirilerini içermektedir.

19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında Alman akademik kurumlarında hüküm süren Yeni Kantçılıkta Kant'ın eleştirel felsefesi, Frankfurt Okulu tarafından “beşerî bilimler”, “kültür bilimleri” ve sosyal bilimler olarak adlandırılan alanlara yeniden uygulanmıştır. Bu, modern bir disiplin bağlamında eleştirel bir yapıya sahip teori inşasının başlangıcına işaret etmektedir. Eleştirel olarak kabul edilmesinin sebebi toplumun yapısal ve söylemsel yapılarında iktidarın işleyiş biçimini sorunsallaştırmaya yönelik ilk uyumlu çabalar içermesidir. Bu dönemde pek çok düşünür, ideoloji kavramının ortaya çıktığı, Destutt de Tracy tarafından yaratılan Fransız fikir akademisinden yararlanmıştı. Ek olarak, Wilhelm Dilthey, Berlin’de insan bilimleri araştırmalarına öncülük etmiş, kültürel ve sosyal çalışmalarda Georg Simmel ve Southwest’in Max Weber’i gibi, Frankfurt Okulu’nun eleştirel teorisi üzerinde entelektüel bir etki yaratmıştır. Modern eleştirel teorinin gelişimi için büyük önem taşıyan, özellikle Frankfurt Okulu’ndan Horkheimer, Adorno ve Habermas tarafından izlenen tip, rasyonelleştirme ve büyüğü bozma teorilerinin ortaya çıkışını etkilemiştir. Weber’in rasyonalizasyon ve büyüünün bozulması teorisi, tümü onun sosyal bir meslek teorisi ve bürokratik toplumun demir kafesi üzerine inşa edilmiş olan diyalektik akıl, geleneksel felsefi düşünce ve şüpheli sosyal soruşturma eleştirilerini temsil etmiş ve Frankfurt Okulu toplumun entelektüel yönelimini derinden etkilemiştir (Jay, çev. Oksay 2005: 46-7).

3.1.2. Sosyal Araştırmalar Enstitüsü / Frankfurt Okulu

Frankfurt Okulu ve Sosyal Araştırma Enstitüsü, eleştirel bir toplum teorisi kullanan bilim adamlarının bir paradigma örneğidir. Temel olarak, ikna edici kültürel mesajların milyonları Nazizm’in kötülüklerini benimsemeye zorlayabileceği karmaşık yolları anlama çabası içinde Frankfurt Okulu, amacı için “neo-endüstriyel toplumlar” savı üzerine somut ve hayati bir misyon oluşturmuştur. Eleştirel teorisyenlerinin ilk nesli Max Horkheimer, Theodor W. Adorno, Herbert Marcuse, Erich Fromm’un çalışmalarını içermiştir. Enstitüyü çevreleyen diğer düşünürler Walter Benjamin, Siegfried Kracauer

ve Ernst Bloch olmuştur. Eleştirel teori geleneğini ileriye taşıyan ikinci nesil arasında Jürgen Habermas da bulunmuştur. Eleştirel teoride dönüm noktası niteliğinde açıklamalar yapmaya devam eden Enstitünün üçüncü kuşağı üyeleri arasında Axel Honneth, Hans Joas ve Claude Offe yer almıştır. ABD merkezli siyaset felsefecileri Nancy Fraser ve Seyla Benhabib, Enstitüde ihtisas yapmışlardır ve gayri resmi olarak Frankfurt Okulu'nun üçüncü nesil eleştirel teorisyenlerinin bir parçası olarak kabul edilirler. Eleştirel teorinin Frankfurt'taki baş temsilcisi olarak Habermas, aralarında Michel Foucault, Hans-Georg Gadamer ve Jean-François Lyotard'ın da bulunduğu Avrupa'nın diğer önde gelen düşünürlerinden bazılarıyla akademik diyaloglar kurmuştur (Yıldırım, 2009: 280-82). Genel olarak, Frankfurt Okulu, medyanın rolünü sorgulamak, kültürel metinleri içeren üretim yöntemlerini incelemek ve farklı izleyicilerin kültürel eserleri tüketme şeklini sorgulamak da dahil olmak üzere çeşitli kültürel eleştirileriyle tanınmaktadır.

Eleştirel teorinin çeşitli doğası göz önüne alındığında, gelişimine katkı sağlayan akademik figürlerin dar bir listesini sunmak neredeyse imkansızdır. Ek olarak, eleştirel teorinin disiplinler arası niteliği, birçok akademik düşünce çizgisinin eleştirel teorinin gelişimine katkıda bulunmasına yardımcı olduğu anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda eleştirel teori tarihindeki başlıca düşünürler ve akademik düşüncelerini şöyle açıklamak mümkündür;

Filozof Max Horkheimer, Frankfurt Okulu Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'nü yönetmiş ve sosyal bilimlerden ayrı bir bilimsel faaliyet olarak eleştirel teoriyi kurmuştur. Çalışmasında geleneksel teori ile eleştirel teori arasındaki farkları anlatmıştır. Ayrıca eleştirel teorinin, bazıları tarafından felsefe ile sosyal bilimler arasında bir entelektüel faaliyet olarak nasıl değerlendirilebileceğini de belirtmiştir. *Theodor W. Adorno* ile *Aydınlanmanın Diyalektiği'nde* izlediği temaların birçoğunu, yani modernitede aklın nasıl kendi karşısına dönüştüğünü veya kültür endüstrisinin

aldatmacasında tüm gerçeğin nasıl göreceli olduğunu açıklayarak eleştirel teoriye katkılarını sürdürmüştür (Daştan, 2017: 48).

Theodor W. Adorno, çalışmaları eleştirel teorinin felsefenin ötesinde entelektüel söylemlerde nasıl geliştirilebileceğini gösteren bir Frankfurt Okulu eleştirel teorisyenidir. Ayrıca, *The Jargon of Authenticity and Negative Dialectics*'te *Martin Heidegger*'in varoluşçuluk ve fenomenoloji eleştirileri ve *Epistemolojiye Karşı*'da *Edmund Husserl*'in fenomenoloji eleştirisi de dahil olmak üzere Batı felsefi metafizik ve epistemoloji geleneği bağlamında eleştirel teori geliştirmiştir (Okutan, 2015: 792). Eleştirel bilinç fikriyle, modernitede demokrasinin gelişimi ve kaderi üzerinde sosyoekonomik çıkarımları bulunmaktadır. Adorno, eleştirel teori fikrini, büyük ölçüde karamsar bir entelektüel faaliyet olarak somutlaştırmıştır, ancak bu, akıl yetilerinin tam kullanımını içeren ve destekleyen bir faaliyeti ifade etmiştir. Adorno ayrıca, modernitede ve onun geç kapitalizmde öznel kimliği, sosyal bilimlerde on dokuzuncu yüzyıl göreciliğini genişletmeye ve canlandırmaya yönelik kıtasal felsefi girişimini temsil eden “ters psikanaliz” olarak tasvir eden eleştirel bir teori önermiştir. Bunu, Frankfurt Okulu'nun neredeyse tüm eleştirel teorisyenlerinin çalışmalarına bir şekilde ekledikleri veya revize ettikleri *Lukács*'ın neo-Marksist yanlış bilinç teorisinin üzerine inşa etmiştir. Eleştirel bir teorisyen olarak, kitle toplumundaki otoriter kişiliğin sosyal psikolojik analizine de katkıda bulunmuştur (Olçay, 2012: 66).

Herbert Marcuse, Frankfurt Okulu'nun ilk kuşağının bir başka filozofuydu ve eleştirel teoride ilk liderler arasındadır. Eleştirel bir toplum teorisi önermiş, ölçülü miktarda ideoloji eleştirisi yapmış ve endüstriyel toplumdaki insanın kaderi hakkında yazmıştır. Eleştirel teoriyi estetik boyuta uygulamış ve Freud'un psikanalizini çalışmasına dahil etmiştir. 1960'larda Yeni Sol'un önde gelen isimlerinden biri olmuş ve Avrupa eleştirel teorisinin Solcu Amerikan düşüncesiyle nasıl sentezlenebileceğini göstermiştir. Akademik bilginin politik aktivizmle bu birleşimi, *One-Dimensional*

Man adlı kitabında vurgulanmıştır. İleri endüstriyel toplumun sert bir eleştirisini sunmuştur. *Tek Boyutlu Adam* da dahil olmak üzere eleştirel teorisi, eleştirel teorinin unsurlarını ırka uygulayan Angela Davis de dahil olmak üzere Amerika Birleşik Devletleri'ndeki önemli öğrencilerinin çalışmalarının geliştirilmesinde önemli etkiler sağlamıştır. Ek olarak, Marcuse, Frankfurt Okulu'nun kapitalizmin kanonik eleştirisini sürdürmüştür. Ayrıca eleştirel teorinin Freud ve Marx'ı nasıl sentezleyebileceğini de ortaya koymuştur (Kızılcelik, 2013: 60-2).

Antonio Gramsci, İtalyan tarihini, kültürünü, siyasetini ve ekonomisini yakından incelemiştir. Marx'tan farklı olarak, baskının öncelikle ekonomik bir ilişki değil, kültürel bir fenomen olduğuna inanmıştır. Toplumun dışına itilmiş madunlar ya da vatandaşlar, baskı alanında var oldular ancak Gramscici diyalektik, madun bireyler topluluklarının, özellikle madun tabaka içindeki organik entelektüeller, “hegemonya” adını verdiği ana egemen güç tabanını kapsama olanağı sağlamıştır (Forgacs, 2012: 52). Gramsci'ye göre hegemonya ne iyi ne de kötüdür, sadece toplumdaki güç unsurları için tanımlayıcı bir etikettir. Hegemonya, bir toplumsal güç anlayışıdır, ancak zorlayıcı veya zorlayıcı bir güç değil, daha çok yönetilenlerin rızasına dayalı olarak işleyen bir güçtür. Bu itibarla Gramsci, hegemonyanın “jelatinimsi” olduğunu, yani tarihsel anlara veya bloklara dayalı olarak gelgitler yaşadığını savunmuştur (Yaylagül, 2010: 109-10). Hegemonya zayıf olduğunda, diğer kültürel gruplar kendi hegemonik ilkelerini oluşturabilirler. Gramsci, bunu yapmanın en iyi yolunun, kültürel anlayışların ve etkilerin bulunduğu sivil toplumdan geçtiğini öne sürmüştür. Gramsci, hegemonik geçişlerin nasıl meydana gelebileceğini açıklamak için “mevzi savaşı” ve “manevra savaşı” askeri metaforlarını kullanmıştır. Mevki savaşı, kültürel grupların topluluklar halinde nasıl birleşebileceğini ve kendi değer ve normlarını sağlamlaştırabileceğini açıklamaktadır. Jelatinimsi hegemonya zayıfladığında, mevzi savaşı bir manevra savaşına dönüşebilir, örneğin bir madun grup o zaman mevcut hegemonik fikirleri kendi fikirleriyle değiştirebilir. Tüm bunlar, elbette, ancak bireylerin “sağduyuyu” veya

topluma nüfuz eden ve hegemonyanın nispeten rahatsız edilmeden işlemesine izin veren günlük sorgulanmayan varsayımları fark edip refleks olarak üstesinden gelmeleri durumunda ortaya çıkabilmektedir (Dural, 2012: 312).

Georg Lukács, Marksist gelenekteki çalışmaları eleştirel teorinin yörüngesinde erken bir ifade oluşturan bir Macar filozoftur. Eleştirel teoriye yaptığı başlıca katkılardan biri olan Marksist şeyleştirme kavramı, Marx'ın bilinç hakkındaki fikirlerinin dikkatli bir şekilde genişletilmesiyle birlikte gelişmiştir. Lukács'ın şeyleştirme teorisi, onun sosyal ilişkileri ve iktidar dinamiklerini modernitenin sosyal gerçekliğinde eklemlemesini temsil etmiştir. “*Tarih ve Sınıf Bilinci*” adlı çalışmasında şeyleştirme teorisini genişletmiş ve “*Roman Teorisi*” adlı eserinde Marksist bir edebiyat teorisi geliştirmiştir. Öğrencisi Agnes Heller, Macaristan dışında erken dönem Marksist eleştirel teorinin bir temsilcisi olarak hizmet vermeye devam etmiştir (Çolak, 2011: 94-5).

Walter Benjamin, Frankfurt Okulu'nun ilk kuşağıyla ilişkili bir edebiyat eleştirmeni ve kültür teorisyenidir ve yirminci yüzyılda eleştirel teoriye önde gelen katkıda bulunanlardan biri olmuştur. “*The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction*” (Mekanik Yeniden Üretim Çağında Sanat Eseri) adlı makalesinde bir “aura” teorisi veya bir kültürel çalışmanın özgünlüğü ve prestijini önermiştir. *The Arcades Project* adlı çalışması, eleştirel teorinin gündelik yaşam eleştirisine bir örnek olmuştur. Benjamin ayrıca, Hegelci öz-bilinç ve tarihsel kader temalarını 20. yüzyıl entelektüel düşüncesine genişleterek, eleştirel bir bağlamda tarih felsefesi üzerine düşünceler ortaya koymuştur (Akkanat, 2022: 654-6).

Erich Fromm, Freud'dan ve sosyal psikolojik ve psikanalitik yapılar da dahil olmak üzere diğer psikolojik çalışmalardan eleştirel bir toplum teorisi geliştiren Frankfurt Okulu'nun ilk neslinden bir sosyal psikolog ve psikanalisttir. Bunu, kitle toplumunu bütünleştirici bir güç olarak inceleyen “*Escape from Freedom*” adlı çalışmasında ve “*The Sane Society*”de sunmuştur. “*To Have or To Be?*” adlı çalışmasında

tüketimcilik ve tüketim kültürü eleştirisine de girişmiştir. Marksist yanlış bilinç ve yabancılaşmış emek temalarını çağdaş kültür eleştirisine dahil eden tüketici bilişindeki kusurları incelemiştir (Jay, 1996: 91-2).

Eleştirel teorisyenler Marx ve Nietzsche'yi sentezlemenin yanı sıra Hegel ve Marx arasında bir köprü kurmaya çalışmıştır. Çıktıları sosyal, kültürel, politik ve ekonomik olmaktan öte, aynı zamanda edebi, estetik ve müzikaldir. Adorno, bir müzik felsefesi ve sosyolojisi önermiştir. Müzik felsefesi ve sosyolojisinde caz müziği ve caz kültürünü eleştirmiş ve Frankfurt Okulu'nun baş müzik eleştirmeni olarak görev yapmıştır. Eleştirel müzik felsefesi estetik, ontolojik ve metafiziktir, müzik estetiğine ek olarak müzik ontolojisi ve müzik metafiziğini sunmuştur. *Negatif Diyalektik ve Estetik Teorisi* eserlerinde Beethoven ve Kıta Avrupası'ndan diğer sanatçıların bestelerini incelemiştir.

Siegfried Kracauer, Frankfurt Okulu'ndaki ilk nesil eleştirel teoriyle gevşek bir şekilde bağlantılı olan başka bir edebiyat eleştirmeni ve kültür teorisyenidir. Çalışmaları, eleştirel teorinin film çalışmalarını ve kentsel çalışmaları/kültürü nasıl içerebileceğinin bir örneğini oluşturmuştur. *Kitle Süsleme* adlı çalışmasında çağdaş kültürde metropolün-modern şehrin, eleştirel bir teorisini geliştirmiştir. Çalışmaları, Benjamin'inkiyle, özellikle de Benjamin'in yukarıda bahsedilen *"The Arcades Project"* eseri ile ortak yönler içermiştir. Yanı sıra neo-Kantçı filozof ve kültür sosyoloğu Georg Simmel ile *"Metropolis ve Zihinsel Yaşam"*da daha sonra Kracauer ve Benjamin'in çalışmalarıyla ortak bir nokta oluşturacak olan ve 19. yüzyılın sonlarına doğru şekillenen kolektif toplum kavramlarını içeren, olgunlaşmamış bir eleştirel kent kültürü kuramı öneren Simmel'i de etkilemiştir (Kılıç, 1981: 219-20).

Louis Althusser, Marx'tan etkilenmiştir ve görüşleri Gramsci'yle de örtüşmektedir. Althusser, ideoloji teorisi nedeniyle eleştirel teori için önemlidir. Bir yapısalcı olan Althusser, toplumun yönetici gücünü, iki yapısal ayağı olan baskıcı devlet aygıtları (BDA'lar) ve devletin ideolojik aygıtları (DİA'lar) aygıtlar açısından

açıklamıştır. Althusser, farklılıkları anlamının ideolojinin nasıl işlediğini aydınlatılabileceğine inanmıştır. BDA devletin, kontrolü sürdürmek için kamusal gösterilerde baskı, hatta şiddet kullanımını ifade eder. DİA ise, kiliseler, okullar vb. gibi çoğunlukla özel alanlarda ideoloji aracılığıyla işlev görmektedir (Erdem, 2004: 44). Bireysel özne, zamanla devletin ideolojisine, öznelliklerinin “çağırıldığı” noktaya kadar alışmaktadır. Althusser, bir polis memurunun bir vatandaşa “*hey sen*” diye bağırması benzetmesini kullanmış; vatandaş sorunun ne olduğunu görmek için dönmesiyle seslenmenin ve ardından gelebilecek tepkinin tanınması, yurttaşın gensoru aracılığıyla nasıl özneleştirildiğini açıklamaktadır. Ne de olsa, bir özne çağırıldığında, devletin otoritesine yanıt verir ve bazı yönlerden açık olmasa da zımni olarak, kişinin toplumdaki özne konumunu polisin yetkisi baskı altında tutar. Bu süreci “özneliğin somutlaştırılması” olarak adlandıran Althusser, her toplumsal aygıtın şu ya da bu şekilde bizi özneler olarak çağırmaya yardımcı olduğunu iddia etmiştir. Tüm aygıtlar özneliğimizi somutlaştırmak ya da sağlamlaştırmak için bir şekilde katılaştıklarından, önemli tarihsel anlarda belirli aygıtlar diğerlerinden daha etkilidir. Althusser bu ideolojik dağılma anlarına “*üst belirleme*” adını verir, öyle ki tekil bir aygıt zamanın belirli bir tarihsel anında diğerlerinden daha belirgin olabilmektedir. Marksist düşünceye paralel olarak Althusser, bu yapısal sürecin sınıfa dayandığını ve sınıf mücadelesinin kaçınılmazlığını açıklamaya yardımcı olduğunu savunmuştur (Althusser, 1987: 18). Biraz karmaşık olmakla birlikte, Althusser’in DİA’larda çağırma kavramı, ideolojinin nasıl işlediğini göstermektedir. İktidar düzeninin bir perspektifi olarak, ideoloji, daha geniş toplumsal dokudaki konumumuza dayalı olarak kimliğimize aşılansaktadır.

Ernst Bloch, Frankfurt Okulu’nun ilk nesil bilim adamlarının bir üyesi olan bir eleştirel teorisyendir. Onun *Ütopya Ruhu’nun* peşine düştüğü şey, eleştirel teoriyi öncelikle siyasi bir faaliyet olarak sunan, ‘ideoloji eleştirisi’ olarak adlandırılan şeydir. Bu nitelikteki eleştirel teorisi, aynı zamanda, Karl Mannheim, Max Scheler ve

daha az ölçüde, Max Weber'in kardeşi Alfred ve Norbert Elias'ın çalışmaları gibi, bilgi sosyolojisi olarak anlaşılan şeyi oluşturan ilk kişiler arasındadır (Toprak, 2012: 481-2).

Hannah Arendt, Eleştirel teoriye, yani eleştirel bir siyaset teorisine katkıda bulunan bir siyaset filozofudur. *The Origins of Totalitarianism* adlı çalışması, kitle toplumunun otoriter rejimlerinin güç dinamiklerini incelemiş ve bir anlamda eseri eleştirel bir siyaset teorisini veya eleştirel teori ile siyaset teorisinin bağlantı noktalarını somutlaştırmıştır (Olgun, 2017: 48-50).

Jürgen Habermas, Frankfurt Okulu'nda Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü'nün Direktörü ve ikinci nesil bilim adamlarının lideri olarak eleştirel teoriyi, Horkheimer'in yönetmenliği sırasında olduğu gibi büyük ölçüde felsefe geleneğinde uygulanan eleştirel bir toplum teorisi olarak yeniden kurmuştur (Atila Demir, 2009: 63). Habermas, eleştirel teoride iletişimsel bir dönüşün sinyalini veren iki ciltlik İletişimsel *Eylem Teorisi* adlı eseri ortaya koymuştur. Çalışmasının ikinci cildinde, Weber'in rasyonalizasyon nosyonunu inşa etmiş ve yeniden tanımlamıştır (Durdu, 2006: 24). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü* adlı çalışmasında medyanın kitle toplumu ve demokrasideki rolünü tartışmıştır. Çalışmaları, eleştirel teoride bir dizi medya çalışmasına ve iletişim temasına ilham vermiştir. Eleştirel teoriyi doğal modernite bağlamı içinde uygulamak isteyen geleneklerden akademisyenler için etkili olmuştur. Habermas aslında eleştirel teorinin tamamen modern bir söylem olarak tasarlandığını savunarak post-moderniteye karşı çıkmıştır. Bunu, filozof Lyotard'ın *Post-modern Durum* çalışmasına karşı çıkan *Modernliğe Karşı Postmodernite* ve *Modernitenin Felsefi Söylemi* gibi çalışmalarında ortaya koymuştur (Özdikmenli Çelikoğlu, 2011: 256). Frankfurt Okulu'ndaki yüksek lisans danışmanı Adorno'daki eleştirel teori geleneğini ileriye taşıyarak, aynı zamanda filozof Martin Heidegger'in çalışmalarına karşı entelektüel bir düşmanlık sergilemiştir; Özellikle *The Theory of Communication Action*'daki eleştirel teorisi, sosyoloji disiplini arasında ve sosyolojik teoriyi uygulayan sosyologlar için etkili

olurken, *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü* aynı şeyi siyaset bilimi disiplini ve siyaset teorisini uygulayan siyaset bilimcisi için de uygulamıştır (Timur, 2007: 31-34). Felsefe alanında çalışmaları, Foucault'nun çalışmalarıyla rekabet halinde olan söylem etiği ve söylem teorisine önemli bir katkı sağlamıştır. *İletişimsel Eylem Teorisi*'nde açıkladığı şekliyle Habermas'ın eleştirel teorisinde bulunan “yaşam dünyası” teorisi, aynı zamanda filozof Gadamer'in hermenötiğine entelektüel bir muhalefet başlatmıştır (akt. Yıldız, 2019: 161). Frankfurt Okulu'ndaki eleştirel teori geleneğini takip edenler arasında öğrencileri Claus Offe, Axel Honneth, Hans Joas, Oskar Negt ve Karl-Otto Apel yer almaktadır. Eleştirel teorinin ilk nesli arasında Friedrich Pollock, Leo Löwenthal, Otto Kirchheimer ve Franz Neumann da bulunmaktadır.

Foucault, Jean Baudrillard, Gilles Deleuze ve Félix Guattari, Jacques Lacan, Roland Barthes, Jacques Derrida ve Jean-François Lyotard'ın eserleri olan 'Fransız' Eleştirel Teorisi, edebiyat eleştirmenleri arasında bu alanda iç içe geçmiş bir entelektüel geleneği temsil etmektedir. Edebi eleştiride, eleştirel teorinin postmodernizm ve post-yapısalcılıkla ilişkisi, Claude Lévi-Strauss'un daha önceki yapısalcılığında ve bu anlamda selefi İsviçre'de olduğu gibi, bu Fransız düşünürlerin eserlerinin kullanılmasıyla tam olarak incelenme imkânı bulmuştur.

İngiltere'de, eleştirel teori ve kültürel çalışmalar, Frankfurt Okulu'nda görülen disiplinler arası ruhla iç içe geçmiştir. Özellikle, Birmingham'daki Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi, Paul Gilroy, Dick Hebdige, Lawrence Grossberg, Angela McRobbie, Stuart Hall ve diğerleri gibi tanınmış entelektüellerin önemli çalışmalarını şekillendirmiştir (Dağtaş, 1999: 337-44). İngiliz kültürel çalışmaları, Marksist edebiyat teorisini Terry Eagleton'a ek olarak Raymond Williams, Stuart Hall'un çalışmaları da dahil olmak üzere edebiyat eleştirmenleri tarafından uygulandığı şekliyle eleştirel teoriyi de kullanmıştır. İngiliz kültürel çalışmaları, özellikle Hall'un çalışmalarında, Gramsci'nin hegemonya kavramını yeniden formüle etmiştir. Eleştirel kuramdaki bu özel

geleneğin çalışmaları, büyük ölçüde medya çalışmaları ve medyanın çağdaş toplumdaki rolünü ele almaktadır. Fransız düşünürlerin diğer eleştirel teori çalışmaları arasında Étienne Balibar, Lucien Goldmann, Sylvère Lotringer, Paul Virilio, Georges Bataille, Michel de Certeau, Henri Lefebvre, Guy Debord ve Pierre Bourdieu'nün sosyal uygulama teorisi yer almaktadır. Fransız olmayan düşünürlerin çalışmaları Marshall McLuhan (medya), Dick Hebdige (alkültür), John Fiske (iletişim) kültürel çalışmalara yön vermiştir.

Bu kavramsal açıdan zengin içerimlerden, eleştirel sosyal teoriyi, yani klasik betimleyici sosyolojiden farklı bir şey olarak sosyal felsefenin normatifliğini, teori/pratik ilişkisindeki sonsuz dönüm noktasını ve son olarak ideolojiyi karakterize eden bazı sabit konular göze çarpmaktadır. Bunlar, eleştirel bir sosyal teorinin “eleştirel” olarak tanımlanabilmesi için gerçekleştirmesi gereken birincil görevlerdir. Bu anlamda oldukça önemli olan “ideoloji” kavramının anlaşılması gerekmektedir.

İdeoloji kavramına atfedilecek anlamların tanımlanmasında, tanımlayıcı-deneysel anlamıyla “grubun biyolojik ve yarı-biyolojik özellikleri” veya alternatif olarak “grubun kültürel veya sosyo-kültürel özellikleri” incelenebilmektedir (Geuss, 1981: 4). İdeoloji, betimleyici anlamda hem “söylemsel” hem de “söylemsel olmayan” unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Yani, önerme içeriklerine veya performatiflere ek olarak jestleri, törenleri vb. içerir (Geuss, 1981: 6-8); ayrıca, kavramsal şemalarla karakterize edilen sistematik bir inançlar dizisini -bir dünya görüşünü- gösterir. Betimleyici anlamın bir varyantı, bir ideoloji biçiminin *epistemik, işlevsel veya genetik özellikleri açısından olumsuz olarak yargılandığı “aşağılayıcı” versiyondur* (Geuss, 1981: 13). Eleştirel Teori, kendisini bilimsel teorilerden uzaklaştırır çünkü ikincisi bilgiyi nesnelleştirilmiş bir ürün olarak anlarken, ilki bilinç ve kendini yansıtma yoluyla insanın özgürleşmesi amacına hizmet etmektedir.

Eleştirel sosyal teorinin görevi, herhangi bir sosyal tahakküm sisteminin rasyonellik derecesini adalet standartlarına göre değerlendirmekse, o zaman ideolojik eleştirinin işlevi, mevcut veya geçmişteki adaletsizliklerin yanlış rasyonalizasyonların “kadınların erkeklerden veya siyahların beyazlardan aşağı olduğu” inancı örneğinde

olduğu gibi maskesini düşürmektir. Dolayısıyla ideolojik eleştiri, sosyal sınırlar inşa etmek için alternatif uygulanabilir yollar önermeyi amaçlar. Eleştirel Kuram tam olarak nesnelleştirilmiş eleştirel olmayan olgusal gerçekliğin ve ütopik idealleştirmelerin normatifliği arasında, yani sözde “teori/pratik” sorunu arasında hareket eder (Ingram 1990: 23). Örneğin, makalesinde Marcuse, *Philosophie und Kritische Theorie* (1937), Eleştirel Teorinin kendisini ne genel felsefe ne de saf bilim olarak nitelendirildiği görüşünü savunur, bunun yerine Marksizmin aşırı basitleştirici bir yaklaşım olduğunu iddia eder (akt. Sandoval, 2009: 12). Eleştirel Kuramın şu görevleri vardır: belirli bir felsefi görüşün analizinin sınırlarını açıklayan sosyopolitik belirleyicileri açıklığa kavuşturmak ve hayal gücünün kullanımını/hayal gücünün gerçek sınırlarını açmak. Bütün bunlardan iki rasyonalite kavramı ortaya çıkar: birincisi, hâkim iktidar biçimine bağlıdır ve herhangi bir normatif gten yoksundur; ikincisi ise tam tersine, henüz gerçekleşmemiş bir senaryoya dayanan özgürleştirici bir güçle karakterize edilir. Rasyonalite biçimlerindeki bu fark, Habermas’ın daha sonra sunduğu araçsal ve iletişimsel rasyonalite arasındaki ayırım açısından; rasyonalitenin ilk biçimi, insan ve evre ilişkilerinin araç-sonuç anlayışına yönelirken, ikinci biçim, insan eylemini belirli normatif eylem geçerliliği kriterlerine sayđı duymaya tabi kılmaya yöneliktir. Bu son nokta oldukça belirgin bir şekilde Kant’ın, insanlara asla sadece “araçlar” olarak değil, her zaman “kendi ilerinde amaçlar” olarak davranılması gerektiğini söyleyen ahlak ilkesini yansıtır. Özellikle Habermas, eleştirel teoriyi, sadece bir “ahlaki eleştiri” biçimi olarak değil, aynı zamanda bir bilgi biçimi, yani gerçeği işşa etmeye yönelik bilişsel bir işşem olarak gördükleri için, bu rasyonalite görüşüne bir istisna değildir (Geuss 1981: 26).

Eleştirel teorinin ve teorisyenlerinin sunmuş olduğu bu düşünsel temellendirmeler; siyasal süreçlerin yürütülmesi noktasında modern toplumun, ideolojilerin, kültürün ve söylemlerin nasıl anlaşılması ve yorumlanması gerektiğine ilişkin oldukça önemli referans noktaları sunmaktadır. Çalışmanın sorunsalı ve rneklemi bu referans noktalarından hareketle incelenmiştir.

3.1.3. Frankfurt Okulu ve İdeoloji

Walter Benjamin, Max Horkheimer, Theodor Adorno ve Herbert Marcuse’nin de aralarında bulunduğu Frankfurt Okulu teorisyenleri, Marx’ın ideoloji kavramını benimsemiş, onu genişletmiş ve ona derinlik kazandırmışlardır. Bu çalışmaların

bütünündeki temel sorunsallardan biri, proletaryanın, daha önceki Marksistlerin öngördüğü gibi, kapitalist üretim tarzını devrimci eylem yoluyla dönüştürmedeki başarısızlığıdır. Proletaryanın rızasının bir açıklaması olarak, bu teorisyenler, egemen sınıfların kapitalist üretim ilişkilerine rızasını güvence altına almak için birincil bir alan olarak ideolojik üstyapıyı yeniden gözden geçirmişlerdir. Yirminci yüzyıl boyunca, kültür işçi sınıfları için giderek daha erişilebilir hale geldi. Walter Benjamin'in belirttiği gibi, teknolojik değişim kültürün “mekanik yeniden üretimine” ve kitlesel yayılmasına izin vermiştir. Filmler, müzik, radyo yayınları ve kitaplar gibi kültürel ürünler artık nüfusun daha büyük bir kısmının günlük yaşamlarına nüfuz etmektedir (Benjamin, 1968: 218).

Bununla birlikte, kültürün toplum boyunca bu şekilde yayılması, yanıltıcı olan yüzeysel bir demokratikleşmeyi temsil etmektedir. Horkheimer ve Adorno, dünyanın ideolojik temsillerini kitlelere aktaran medya biçimlerinin (film, gazete, radyo) bir topluluğu olan bir “kültür endüstrisini” tanımlar (Horkheimer ve Adorno 2002: 95). Marx'ı yineleyen çağdaş kültür, kapitalist üretim tarzını mümkün olan tek dünya, değiştirilemez bir şey olarak temsil ederek ideolojik çalışma yapar. Bu ideolojik sistem, sınıfsal konumdan bağımsız olarak insanları temelde aynı olarak tasvir eder. Benzer şekilde, insanlar sınıf hareketliliğini bir şans meselesi olarak algılamaya başlarlar. Bu nedenle, eşitsiz iktidar ilişkilerine direnmek için örgütlenmenin bir anlamı yoktur. Kültür endüstrisi aynı zamanda insanları daha benzer hale getiren ve yanlış bir bireysellik duygusunu teşvik eden homojenleştirici bir güçtür. Böylece, insanlar farklı kültürel zevkleriyle kendilerini benzersiz hissedebilirler. Ancak herkesi tüketici olarak içine alan kültür endüstrisinin altında yatan benzer ideolojik içerik, kültürel ürünler arasındaki yüzeysel farklılıklardan çok daha önemlidir.

Herbert Marcuse, modern kültürel üretimin ideolojik boyutlarına benzer bir eleştirisi sunar. Yirminci yüzyılın “tek boyutlu” toplumunda sermaye, işçi sınıflarını sürekli artan bir yaşam standardına dahil eder. Bilimsel ve teknolojik rasyonalitenin genişlemesi, giderek artan sayıda insanın maddi kıtlığın üstesinden gelmesine izin vermektedir. Bu süreç boyunca, elitler, kapitalist üretim ilişkilerine eşitsiz katılımlarına bağlı grupların rızasını güvence altına alırlar. İnsanların “gerçek ihtiyaçlarını” daha kolay karşılayabildikleri yerlerde, dikkatleri kapitalist sınıfların inşa ettiği “sahte ihtiyaçlara”

döner (Marcuse, 1991: 4). Yani, işçi sınıfı görece rahat bir varoluşa önderlik edebildiği yerde, devrimci potansiyelini kaybeder. Bunun yerine, işçi sınıfının üyeleri, gereksiz gösteri ve aletlerle dolu bir tüketim toplumuna katılmak için emeklerini isteyerek satar (Marcuse, 1991: 16). Marcuse ayrıca, kültürün demokratikleşmesinin, işçi sınıfının muhalif bakış açısının kabul edilmiş kapitalist üretim ilişkilerine gömülmesinin araçlarından biri olduğunu açıklar (Marcuse, 1991: 56).

Tahakkümün kendi estetiği vardır ve demokratik tahakkümün de demokratik estetiği vardır. Neredeyse herkesin güzel sanatları parmaklarının ucunda tutabilmesi, sadece setindeki bir düğmeyi çevirerek veya sadece eczanesine adım atarak iyi bir şey. Ancak bu yayılmada, içeriklerini yeniden oluşturan bir kültür makinesinin dişlileri haline gelirler (Marcuse, 1991: 65).

Yine, demokratikleşmiş bir kitle kültürünün eleştirel bilinci etkili bir şekilde çözdüğü fikrini görüyoruz. Marcuse'ye göre, bunun sonucu, Marx'ın işçi sınıfının tarihsel bir aktör olarak azalan önemidir. Eğer kapitalist üretim ilişkilerinin devrimci bir reddi olacaksa, tek boyutlu topluma entegre olmamış olanlar, böyle bir "mutlak reddetme" için tek gerçek umudu sunarlar (Marcuse, 1991: 255).

Kitle kültürü, insanların kapitalist toplumsal ilişkileri neden kaçınılmaz olarak kabul ettiklerini açıklayan tek faktör değildir. Horkheimer ve Adorno, bilimsel ve teknolojik rasyonalitenin artan erişiminin benzer şekilde bizi mevcut sosyal dünyanın yapılarının değiştirilemez olduğuna inandırdığını iddia etmektedir (Horkheimer ve Adorno, 2002: 98). Bilim ve teknoloji, insanın doğa ile etkileşimlerini daha öngörülebilir ve kontrol edilebilir hale getirdikçe, bilimsel bilgi sistemlerine dahil edilemeyen her şey politik olarak gerçekçi görünmemektedir. İnsanlar toplumsal değişimi siyasi irade olarak değil, teknolojik ilerleme meselesi olarak anlarlar. Bilimsel ve teknolojik rasyonalitenin ideolojik işlevi Marcuse (1991) tarafından daha da ele alınmıştır. Ona göre bilim, insan dışı doğayı "potansiyel araçsallığa, kontrol ve örgütlenme şeylerine" indirger (Marcuse, 1991: 153).

Doğanın öngörülebilir ve kontrol edilebilir bir şeye dönüşmesi, egemen sınıfların alıştığı ve vazgeçmeye isteksiz oldukları tek boyutlu bir yaşam tarzı yaratır, bu kendi

tahakkümlerini kabul etmek anlamına gelse de (Marcuse, 1991: 166). Marcuse'un yazdığı gibi, "Bilimsel olarak kavranmış ve ustalaşmış olan doğa, bireylerin yaşamını sürdüren ve iyileştiren ve onları aygıtın efendilerine tabi kılan teknik üretim ve yıkım aygıtında yeniden ortaya çıkar". Kitle kültürü dünyası gibi, bilimsel teknolojik dünya da kaçınılmaz bir toplumsal eşitsizlik dünyasıdır.

Genel olarak, Frankfurt Okulu teorisyenleri, kültürel alanı ve bilimsel rasyonalitenin büyümesini, egemen sınıfların ideoloji yoluyla iktidarı kullandıkları önemli tahakküm alanları olarak vurgularlar. Marx'ın iktidarın, baskının ve direnişin birincil alanı olarak ekonomik üretime odaklanmasına yararlı bir düzeltici sağlarlar. Bununla birlikte, bu teoriler, tartışmalı olan kültürel alana bir dereceye kadar homojenlik atfetme eğilimindedir.

3.2. İdeoloji ve Söylem

Çalışmaya ilişkin verilerin analizi noktasında oldukça önem arz eden ideoloji ve söylem kavramlarına ilişkin teorik yaklaşımlar bu başlık içerisinde sunulmaktadır. Bu doğrultuda Marx, Gramsci ve Althusser'in ideoloji yaklaşımlarına, Foucault, Laclau ve Mouffe'un söylem yaklaşımlarına yer verilmiştir.

3.2.1. Marx'ın İdeoloji Yaklaşımı

Yirminci yüzyıl boyunca eleştirel sosyal teoriyi bilgilendiren ideoloji kavramı, Karl Marx'ın çalışmasında ortaya çıkmıştır (1977; Marx ve Engels 1989). Burada ideoloji, toplumun bir bütün olarak egemen ekonomik sınıfın fikirlerini ve çıkarlarını benimseme yollarını ifade eder. Marx'ın ideoloji modeli, maddi gerçekliğin toplumsal bilincin temeli olduğunu iddia eden tarihsel-materyalist bir perspektife dayanmaktadır. Maddi gerçeklik, belirli bir sosyal ortamda önemli, hatta kabul edilebilir olarak ortaya çıkabilecek fikirler üzerinde sınırlar koyar. Bununla birlikte, işçi sınıfları, kapitalizmin egemen ideolojileri aracılığıyla, eşitsizliğin ekonomik yapıları içindeki sömürlerini kanıksamaktadır.

Marx'a göre, maddi gerçekliğin en önemli yönleri, insanın üretken emeğine odaklanır. Malların üretimi için doğal dünyadan gelen kaynaklara el konulması, toplumsal yaşamın temelidir. Kapitalist bir üretim tarzı içinde, en önemli toplumsal

ilişkiler, üretken emeğe katılan işçi sınıfının üyeleri arasındaki ilişkilere; işçi sınıfı ile üretim araçlarının (fabrikalar ve makineler gibi) sahibi olan kapitalist sınıf arasındaki ilişkilere. Kapitalist sınıf, üretim araçlarına sahip olmaları yoluyla, yiyecek, giyecek, barınak da dahil olmak üzere hayatta kalma gereksinimlerini üretim araçlarına erişimi olmayan işçi sınıflarının emeğine el koyma gücünü kazanmaktadır.

İdeoloji, Marx'ın teorik çerçevesine, alt sınıfların sömürücü üretim ilişkilerini nasıl katı ve değiştirilemez bir şey olarak kabul ettiklerini açıklamak için girer. Bunun başarılmasının bir yolu, kullanım-değeri olan nesnelere, değişim değerleriyle karakterize edilen metaller haline gelme biçimidir. İnsan emeğiyle üretilen nesnelere, belirli bir işlevi yerine getirdikleri sürece değere sahiptir. Ahşabın kullanım değeri, bir ev inşa edersem gerçekleşebilir; Bir elmanın kullanım değeri, onu yediğimde fark edilir. Buna karşılık, değişim değeri, kapitalist bir ekonomi için aynı nesnelere üretmek için gerekli olan toplumsal emeği ifade eder. Kullanım-değerinden bir değişim değeri sistemine geçiş, insan emeğinin değer üretmedeki rolünü görünürlükten uzaklaştırır. Meta "fetişizmi", insan emeği tarafından üretilen nesnelere bu üretken emekten nasıl ayrıldığını ve kapitalist bir üretim tarzı içinde değişim-değeri ekonomisinde yeniden konumlandırıldığını ifade eder (Marx, 1977: 165). Bu süreç, emeğin toplumsal yaşam için merkezi önemini gizlemesi anlamında ideolojiktir. İnsan emeğinin maddi ürününü, sermayenin alt sınıfları tarafından çözülemeyen bir "toplumsal hiyeroglif"e dönüştürür (Marx, 1977: 167). Bu süreç boyunca, elit toplumsal gruplar kapitalist üretim ilişkilerini doğallaştırırlar. İşçiler, kapitalist üretim tarzını, meta elde etmek için emek güçlerini kapitalist sınıfa satmak zorunda oldukları tek geçerli seçenek olarak görmeye başlarlar. O halde ideoloji, alt sınıfların sömürücü üretim ilişkilerine katılımını güvence altına almak için işlev görmektedir.

Marx'a göre, emek gücünün para ya da ücretlerle denklemi, egemen grupların işçi sınıflarının kendi sömürücüleri için rızasını güvence altına aldıkları başka bir yoldur. İşçiler emek güçlerini, ürettikleri ama kapitalist sınıfın sahip olduğu ve sattığı metalleri satın almak için kullandıkları ücretlerle değiştirirler. Emeğin ücretlere bu dönüşümü, işçiler için yanlış bir gerçeklik yaratır. Marx şöyle ifade etmiştir;

“İşçiye ücret biçiminde geri akan şey, kendisinin sürekli olarak yeniden ürettiği ürünün bir parçasıdır... Para biçiminin yarattığı yanılsama, tek bir kapitalisti ve tek bir işçiyi almak yerine, tüm kapitalist sınıfı ve tüm işçi sınıfını alırsak, derhal ortadan kalkar. Kapitalist sınıf, işçi sınıfına, sürekli olarak, işçi sınıfı tarafından üretilen ve birincisi tarafından el konulan ürünün bir kısmı üzerinden, para biçiminde taslaklar veriyor. İşçiler bu taslakları kapitalistlere sürekli olarak geri veriyorlar... İşlem, ürünün meta-biçimi ve metanın para-biçimi tarafından örtülüdür” (Marx 1977: 712-713).

Marx’ın “illüzyon” ve “örtülü” gibi terimleri kullanması hem meta biçiminin hem de paranın, işçi sınıflarının kendi egemenliklerine gönüllü katılımını güvence altına almada ideolojik bir rol oynadığını göstermektedir. Ücretler, işçi sınıfı için, artı-değere el konulmasının sömürücü ilişkisini örten bir yanılsama inşa eder.

Marx’ın yazısında, ideolojiye karşı direniş öncelikle maddi bir biçim almalıdır. İdeolojik sistemleri teorik veya akademik açıdan analiz etmek yeterli değildir. Bunu şöyle ifade etmiştir: “Bilincin tüm biçimleri ve ürünleri, zihinsel eleştiri tarafından çözülemez yalnızca idealist alçakgönüllülüğe yol açan gerçek toplumsal ilişkilerin pratik olarak yıkılmasıyla çözülebilir” (Marx ve Engels 1989: 258).

Politik pratik, üretim tarzı içinde toplumsal değişim için hareket eden insanları içermelidir. Tıpkı maddi gerçekliğin bir toplumun egemen ideolojilerini doğurması gibi, insanlar da kapitalizmin ideolojisini ancak toplumun ekonomik altyapısını dönüştürmeye yönelik eylemlerle aşabilirler.

3.2.2. Gramsci, İdeoloji ve Hegemonya

Marx ve Frankfurt Okulu teorisyenleri tarafından kullanılan ideoloji kavramı, toplumsal iktidarın toplumun kültürel alanı boyunca işlediğini gösterdiği ölçüde üretkendir. İdeolojik sistemler, insanları baskı ve boyun eğdirmenin sosyal ağlarına entegre etmek için çalışır. Bununla birlikte, bu ideoloji modeli, çok üniter, çok bütüncü ve bireysel aktörlerin günlük sosyal etkileşiminden çok soyutlanmış görünmesi bakımından sınırlıdır. Antonio Gramsci ve haleflerinin teorik çalışmaları, ideoloji kavramına büyük bir karmaşıklık katar. Gramsci, Marksist teorik geleneğe dayanırken,

hegemonya kavramı ideoloji kavramının önemli bir yeniden yorumlanmasını temsil eder. “Hegemonya” kavramı, Gramsci’nin toplumsal iktidarın alternatif mekanizmaları olarak zorlama ve rıza arasındaki ayırımına dayanır (Gramsci, 1992: 137). Zorlama, Devletin, kapitalist üretim ilişkilerine katılmayı reddedenlere karşı kullanabileceği şiddet kapasitesini ifade eder. Buna karşılık, hegemonik güç, bireyleri ve sosyal sınıfları, doğası gereği sömürücü bir sistemin toplumsal değerlerine ve normlarına abone olmaya ikna etmek için çalışır. İtaatsizlik için cezalandırma tehdidinden ziyade, gönüllülük ve katılıma dayanan bir sosyal güç biçimidir. Hegemonya, dünyaya dair günlük, dünyevi anlayışımıza rehberlik eden “sağduyu” olarak ortaya çıkar. Bu, “geçmişten miras kalan ve eleştirel olmayan bir şekilde özümsemiş” ve bir tür sosyal homeostazi veya “ahlaki ve politik pasifliği” yeniden üretme eğiliminde olan bir dünya görüşüdür (Gramsci 1971: 333).

Zorlayıcı iktidar Devletin münhasır alanı iken, Kilise, okullar, kitle iletişim araçları veya aile gibi “sivil toplum” kurumları, hegemonik iktidarın üretilmesinden ve yayılmasından büyük ölçüde sorumludur (Gramsci, 1996: 91). Endüstriyel kapitalist toplumlarda hegemonik iktidar, toplumsal iktidarın yaygın biçimidir; devlet sadece istisnai durumlarda baskıya dayanır.

Frankfurt Okulu teorisyenleri gibi, Gramsci de kapitalist toplumların kültürel üstyapısına Marx’ın atfettiğinden daha büyük bir önem atfeder. Bu açıdan bakıldığında, üstyapı sadece ekonomik temeli yansıtmaz. Daha ziyade, küreler arasında anlamlı bir özerklik derecesi vardır. Bu, egemen sınıfların fikirlerinin mutlaka bir bütün olarak toplumun tanımlayıcı değerleri haline gelmediği anlamına gelir. Daha ziyade, devam eden toplumsal eylem hegemonik güç yaratır ve yeniden üretir. Hegemonik iktidar ağları, egemen seçkinler ile “alt” gruplar arasındaki çekişmenin sonucudur (Gramsci, 1992: 21). Çekişme, hegemonyayı oluşturma sürecinin temeli olduğu için, hiçbir zaman birleşik, bütünlüycü bir ideolojik tahakküm sistemi yoktur. Hegemonya ve karşı hegemonya gerilim durumunda vardır; her biri diğerine şekil verir. Gramsci’ye göre, baskın toplumsal grupların karşı karşıya olduğu temel konulardan biri, yönetilenlerin rızasını güvence altına almak için gerekli “ideolojik birliğin” nasıl korunacağıdır (Gramsci, 1971: 328).

Gramsci ayrıca hegemonyanın maddi bir boyutu olduğunu iddia eder. Bu sadece ekonomik yapıların üzerinde yüzen bir fikirler sistemi değildir. Daha ziyade, günlük yaşamın toplumsal eylemi hegemonik etkiler üretir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde Fordist üretimin ortaya çıkışı hakkında yazan Gramsci, “fabrikada doğan” bir Amerikan hegemonyasını tanımlar (Gramsci, 1992: 169). Gramsci, kültürel ve maddi çevremizin etkileşiminin hegemonyayı nasıl inşa ettiğini şöyle açıklar:

Basın, ideolojik yapının en dinamik parçasıdır. Kamuoyunu doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen ya da etkileyebilecek her şey (kütüphaneler, okullar, çeşitli türlerdeki dernekler ve kulüpler, hatta mimari, sokakların düzeni ve isimleri) ona aittir: (Gramsci, 1996: 53).

Dahası, hegemonya çoğu zaman yüzeyin altında, eklemlenmemiş olarak yatar. Williams'a göre, “Yaşanmış bir hegemonya her zaman bir süreçtir. Analitik olarak bir sistem veya yapı değildir. Belirli ve değişen baskı ve sınırları olan deneyimlerin, ilişkilerin ve faaliyetlerin gerçekleşmiş bir kompleksidir” (Williams, 1997: 112). Bu, hegemonyanın, ideolojiyle ilişkilendirilen gibi tutarlı bir düşünce gövdesi olarak değil, bir tür sağduyu olarak nasıl çalıştığını göstermektedir.

Gramsci, kültürel alanın toplumsal iktidarın uygulanması için merkezi bir yer olduğu bir toplum imajı verir. Bununla birlikte, Frankfurt Okulu teorisyenleriyle karşılaştırıldığında, hegemonik iktidar her zaman tartışılan, her zaman tarihsel olarak olumsal ve her zaman bitmemiş bir şeydir. O, toplumsal değişimin özneleri olarak alt sınıflara, entelektüellere ve devrimci siyasi partilere yüksek düzeyde önem atfeder. Gramsci'ye göre, üretim araçlarına devrimci bir şekilde el konulması, modern kapitalist toplumlarda radikal toplumsal değişim yaratmak için geçerli bir taktik değildir. Bir toplumun öncelikle baskı yerine hegemonik iktidarın uygulanmasıyla karakterize edildiği durumlarda, egemen sınıfların hegemonyasının dağıldığı ve yeni bir hegemonyanın kristalize edildiği uzun süreli bir kültürel “konum savaşı” daha önemlidir (Femia 1975: 34). Bu, alt grupların günlük deneyimlerinin filozofları olma kapasitelerini fark etmeleriyle ortaya çıkar; aksi takdirde kanıksadıkları hegemonik sağduyuyu anlamaya başlarlar.

Gramsci'ci hegemonya modeli, Marksist temel sınıf kategorilerini, kapitalist üretim tarzını ve ekonomik temel ile kültürel üstyapı arasındaki ayrımı korurken, Marksist ideoloji kavramından önemli ölçüde ayrılır. Gramscian teorisi tarafından yapılan ilerlemeler arasında, hegemonik iktidara, doğası gereği tamamlanmamış ve tarihsel olarak olumsuz olan tutarlı bir düşünce gövdesinden ziyade, genellikle örtük bir “sağduyu” olarak dikkat edilmesi yer almaktadır. Hegemonyanın günlük sağduyuda, iş, okul, aile ve kilise ile bağlantılı sıradan faaliyetler yoluyla somutlaşması, sermayenin alt sınıflarının rızasını güvence altına almaktadır.

3.2.3. İdeoloji ve Althusser: Devletin İdeolojik Aygıtları

İdeoloji kavramı, bir kişinin veya varlığın epistemik olmayan nedenlerle sahip olduğu bir dizi normatif inanç ve değeri ifade etmektedir. Bunlar, gerçeklikle ilgili herhangi bir olgusal temeli olan veya olmayan temel varsayımlara dayanmaktadır. Terim, özellikle ekonomik veya politik teorilerin ve bunların sonucunda ortaya çıkan politikaların temelini oluşturan fikir ve ideal sistemlerini tanımlamak için kullanılmaktadır. Çok sayıda değişken nedeniyle bu politikalar ve sonuçlar arasında zayıf nedensel bağlantılar bulunmaktadır, bu nedenle ideolojiye ilişkin temel varsayımlar yapılması gerekmektedir.

Eric Hoffer: Amerikalı filozof Eric Hoffer , belirli bir ideolojinin takipçilerini birleştiren birkaç unsur belirlemiştir. Bunlar şöyle sıralanabilir (Hoffer: 1989: 93-5):

1) Nefret: *“Kitle hareketleri bir Tanrı olmadan yükselip yayılabilir, ama bir şeytana inanmadan asla, bu ideal şeytan”* bir yabancıdır.

2) Taklit: *“Kendimiz olmaktan ne kadar az tatmin alırsak, başkaları gibi olma arzumuz o kadar artar... muhakememize ve şansımıza ne kadar güvenmezsek, başkalarının örneğini izlemeye o kadar hazır oluruz.”*

3) İkna: Propagandacıların kendi dinini yayma gayreti, *“zaten sahip olduğumuz bir şeyi verme arzusundan daha fazlasını henüz bulamamış bir şeyi tutkulu bir şekilde aramaktan”* kaynaklanır.

4) Zorlama: Hoffer, şiddet ve fanatizmin birbirine bağlı olduğunu iddia eder. Zorla İslami veya komünist inançlara dönüştürülen insanlar, zorlamayı yapanlar

kadar fanatik hale gelmektedir. “*Korkaklığımızı rasyonalize etmek fanatik bir inanç gerektirir.*”

5) Liderlik: Lider olmadan hareket olmaz. Genellikle lider, zaman olgunlaşana kadar kanatlarda uzun süre beklemek zorundadır. Nefes kesici bir gelecek vizyonunu haklı çıkarmak için şimdiki zamanda fedakârlık gerekmektedir. Liderlik için gerekli beceriler şunları içerir: cüret, yüzsüzlük, demir irade, fanatik inanç; tutkulu nefret, kurnazlık, simgelerden zevk alma; kitlelere ve bir grup yetenekli teğmene körü körüne inanç aşılama yeteneği. Lider takipçilerini “*vaat edilmiş topraklara*” değil, sadece “*istenmeyen benliklerinden uzaklaştırmaya*” yönlendirecektir.

6) Eylem: Kitleler büyük projeler, yürüyüşler, keşifler ve endüstri yoluyla meşgul edildiğine, orijinal düşünceler bastırılmakta ve birlik teşvik edilmektedir.

7) Şüphe: “*Gözetleme ve gözetleme, gergin izleme ve izlenildiğine dair gergin bir farkındalık var.*” Bu patolojik güvensizlik karşı çıkılmaz ve muhalefeti değil uyumu teşvik eder.

Eric Hoffer’ın bu tanımlarında ideolojinin işlevi, maskeleye veya yanılısama yoluyla egemenliği istikrara kavuşturmak ve sürdürmektir.

David W. Minar, “ideoloji” kelimesinin altı farklı varsayımını şöyle ifade etmektedir (Minar, 1961: 321-3);

1. *Belirli türden içeriklere sahip belirli fikirlerin bir koleksiyonu olarak ideoloji genellikle normatiftir.*
2. *Fikirlerin bir küme içinde sahip olduğu biçim veya iç mantıksal yapıdır.*
3. *Fikirlerin sosyal etkileşimlerde oynadığı rollerdir*
4. *Bir kuruluşun yapısında fikirlerin oynadığı rollerdir.*
5. *Anlam olarak, amacı ikna etmek olan fikirler kümesidir.*
6. *Sosyal etkileşimlere bir düzlem sağlayan düşünsel ortaklıklardır.*

Willard A. Mullins’e göre bir ideoloji, ilgili *ütopya* ve *tarihsel mitle* karşı karşıya getirilmelidir. Bir ideoloji dört temel özellikten oluşmaktadır (Mullins: 1972: 503):

1. *Biliş üzerinde güce sahip olmalıdır*
2. *Kişinin değerlendirmelerine rehberlik edebilmelidir;*

3. Eyleme yönelik rehberlik sağlamalıdır;
4. Mantıksal olarak tutarlı olmalıdır.

Terry Eagleton ideolojinin bazı tanımlarını (belirli bir sıra olmaksızın aşağı yukarı) özetlemektedir (Eagleton, 2007: 12-3):

1. Toplumsal yaşamda anlam, gösterge ve değerlerin üretim sürecidir.
2. Belirli bir sosyal grup veya sınıfa özgü bir fikirler bütünüdür.
3. Baskın bir siyasi gücü meşrulaştırmaya yardımcı olan fikirlerdir.
4. Baskın bir siyasi gücü meşrulaştırmaya yardımcı olan yanlış fikirlerdir.
5. Söylem ve iktidar konjonktürüdür.
6. Bilinçli sosyal aktörlerin dünyalarını anlamlandırdıkları ortamdır.
7. Eyleme yönelik inanç kümeleridir.
8. Dilbilimsel ve fenomenal gerçekliğin karıştırılmasıdır.
9. Bireylerin toplumsal bir yapıyla ilişkilerini sürdürdüğü vazgeçilmez ortamdır.
10. Toplumsal yaşamı doğal bir gerçekliğe dönüştüren süreçtir.

Ek olarak ideoloji terimini, açık ya da zımnem mutlak hakikat iddiasında bulunan bir sunumlar sistemi olarak tanımlamıştır.

Louis Althusser, özel bir söylem türü kullanan hem manevi hem de materyalist ideoloji anlayışını önermiştir; *laküner* söylem. Hiçbir zaman doğru olmayan bazı önermeler, doğru olmayan bir dizi başka önermeyi akla getirir. Bu şekilde laküner söylemin özü, *söylenmeyen* (ancak önerilen) şeydir. Örneğin, mevcut hukuk sistemlerinin teorik temeli olan “Kanun önünde herkes eşittir” ifadesi, tüm insanların eşit değerde veya eşit fırsatlara sahip olabileceğini öne sürer. Bu doğru değildir, çünkü özel mülkiyet kavramı ve üretim araçları üzerindeki güç, bazı insanların diğerlerinden daha fazla (çok daha fazla) sahip olabilmesiyle sonuçlanmaktadır. Bu güç eşitsizliği, herkesin hem pratik değeri hem de gelecekteki fırsatı eşit olarak paylaştığı iddiasıyla çelişir; örneğin, zenginler, onlara kanun önünde pratikte ayrıcalık tanıyan daha iyi yasal temsili karşılayabilmektedir (Purvis ve Hunt, 1993: 478-9).

Althusser, kendi ideoloji teorisini açıklamak için ideolojik devlet aygıtı kavramını önermiştir. Bu öneriye ilişkin ilk tezi “*ideolojinin tarihi yoktur*” ifadesidir: Bireysel ideolojilerin, toplumun genel sınıf mücadelesiyle iç içe geçmiş tarihleri olmasına karşın, ideolojinin genel biçimi tarihin dışında olduğunu ifade etmiştir. Althusser’e göre inançlar ve fikirler sosyal pratiklerin ürünleridir “*Fikirler maddidir*” tezi, Pascal’ın inanmayanlara yönelik “skandal tavsiyesi” ile açıklanmıştır: “Diz çökün ve dua edin, sonra inanırsınız.” (Althusser, 2006: 138). Althusser için nihai olarak ideolojik olan şey, insan bireylerin bilinçli “zihinlerinde” tutulan öznel inançlar değil, daha çok bu inançları üreten söylemler, bireylerin bilinçli incelemeye tabi tutmadan katıldıkları maddi kurumlar ve ritüeller ve çok daha fazlasıdır (Kazancı, 2012: 10). Bir yapısalcı olan Althusser, toplumun yönetici gücünü, iki yapısal ayağı olan baskıcı devlet aygıtları (BDA’lar) ve devletin ideolojik aygıtları (DİA’lar) aygıtlar açısından açıklamıştır. Althusser, farklılıkları anlamının ideolojinin nasıl işlediğini aydınlatılabileceğine inanmıştır. BDA devletin, kontrolü sürdürmek için kamusal gösterilerde baskı, hatta şiddet kullanımını ifade eder. DİA ise, kiliseler, okullar vb. gibi çoğunlukla özel alanlarda ideoloji aracılığıyla işlev görmektedir (Erdem, 2004: 44). Bireysel özne, zamanla devletin ideolojisine, öznelliklerinin ‘çağırıldığı’ noktaya kadar alışmaktadır. Althusser, bir polis memurunun bir vatandaşa ‘hey sen’ diye bağırması benzetmesini kullanmış; vatandaş sorunun ne olduğunu görmek için dönmesiyle seslenmenin ve ardından gelebilecek tepkinin tanınması, yurttaşın gensoru aracılığıyla nasıl özneleştirildiğini açıklamaktadır. Ne de olsa, bir özne çağırıldığında, devletin otoritesine yanıt verir ve bazı yönlerden açık olmasa da zımni olarak, kişinin toplumdaki özne konumunu polisin yetkisi baskı altında tutar. Bu süreci “*öznelliğin somutlaştırılması*” olarak adlandıran Althusser, her toplumsal aygıtın şu ya da bu şekilde bizi özneler olarak çağırmaya yardımcı olduğunu iddia etmiştir. Tüm aygıtlar öznelliğimizi somutlaştırmak ya da sağlamlaştırmak için bir şekilde katılaştıklarından, önemli tarihsel anlarda belirli aygıtlar diğerlerinden daha etkilidir. Althusser bu ideolojik dağılma anlarına “*üst belirleme*” adını verir, öyle ki tekil bir aygıt zamanın belirli bir tarihsel anında diğerlerinden daha belirgin olabilmektedir. Marksist düşünceye paralel olarak Althusser, bu yapısal sürecin sınıfa dayandığını ve sınıf mücadelesinin kaçınılmazlığını açıklamaya yardımcı olduğunu savunmuştur (Althusser, 1987: 18). Biraz karmaşık olmakla birlikte, Althusser’in DİA’larda çağırma kavramı,

ideolojinin nasıl işlediğini göstermektedir. İktidar düzeninin bir perspektifi olarak, ideoloji, daha geniş toplumsal dokudaki konumumuza dayalı olarak kimliğimize aşılacaktır.

3.2.4. Post-Yapısalcılık: Foucault'un Söylem Yaklaşımı

“Söylem” kavramı, Michel Foucault'nun çalışmalarında merkezi bir role sahiptir. Söylemler, belirli bir konuşmacıdan bağımsız bir varoluşu varsayan düşünce sistemleri veya bilgi iddialarıdır. Benlik duygusu veya öznellik çok sayıda söylemle olan ilişkiyle inşa edilir. Foucault'nun çalışmalarında, özne konumlarının bu inşası, eşitsiz toplumsal iktidar ilişkilerini kabul etmemizi şekillendirmektedir. Foucault söylemi açıkça ideolojiden ayırır. Ona göre, ideoloji kavramı çeşitli sorunlar içerir. Birincisi, Marksist teori tipik olarak ideolojiyi gerçek bilgiye karşı duran sahte bir şey olarak görür. Foucault ideolojiyi şöyle tanımlar:

“Geleneksel Marksist analizlerde ideoloji, öznenin gerçekle ilişkisinin ya da basitçe bilgi ilişkisinin, varoluş koşulları, toplumsal ilişkiler ya da dışarıdan bilgi öznesine dayatılan siyasal biçimler tarafından bulanıklaştırıldığı, gizlendiği, ihlal edildiği gerçeğinin aktarıldığı bir tür olumsuz unsurdur” (Foucault, 2000a: 15).

Bunun yerine, Foucault, “gerçeğin” toplumsal ilişkilerden nasıl üretildiğini ve siyasal iktidar ilişkilerinin “öznenin, bilgi alanlarının ve gerçekle ilişkilerin olduğu zeminin ta kendisi” olduğunu açıklar (Foucault, 2000a: 15). İkincisi, sosyal teorisyenler ideolojiyi genellikle ekonomik yapıların bir etkisi olarak ele almışlardır. Buna karşılık, Foucault “hakikat” üretimini toplumsal yapılarda değil, toplumsal ilişkilerde yeniden konumlandırmıştır.

Üçüncüsü, ideoloji, egemen sınıfların yanlış iddialarıyla boyun eğdirilen bireysel ve kolektif özneleri varsaymaktadır. Marx'a karşı açıkça yazan Foucault, “Emek kesinlikle insanın somut özü değildir”, bu kapitalist ideolojiler tarafından çarpıtılan nesnel bir gerçekliktir ifadelerini kullanmıştır (Foucault, 2000a: 86). Emegi bizi özneler olarak tanımlayan şey olarak ele alırsak, bunun tek nedeni, insanın varoluşu düzeyinde, insanları üretim aygıtına bağlayan, mikroskobik, kılcal bir siyasal iktidar ağının

kurulması gerektiğidir. Foucault'ya göre, emekçi öznenin yaratılması, üretim tarzındaki değişikliklerin doğal sonucu değildir. Bu, toplumsal süreçlerden doğan bir şeydir; sentetik, politik; iktidarın getirdiği bir bağlantıdır (Foucault, 2000a: 86). İdeoloji genellikle söylemsel bir biçim alırken, söylemin güç etkileri Marksist teorinin önerdiği modelden daha ince ve karmaşıktır.

Foucault'nun yaptığı en önemli teorik katkılardan biri, iktidar kavramını yeniden düşünmesi ve iktidar ile bilgi arasındaki ilişki modelidir. İktidarı sadece devlet ve sermaye tarafından bir silah gibi kullanılan zorlayıcı güç olarak görmez. Daha ziyade, Foucault, çeşitli özelliklere sahip alternatif bir iktidar kavramsallaştırması sunar. Birincisi, iktidar sadece makro-sosyal bir fenomen değildir. Daha ziyade, gücü yerel düzeyde çok sayıda alanda faaliyet gösteren bir güç olarak anlamak gerekir. İkincisi, iktidar sadece baskıcı değildir; yalnızca bir sınıfın ya da bir dizi toplumsal kurumun alt sınıflar üzerinde kullandığı bir kontrol aracı değildir. Aksine, güç birden fazla yönde akar. İktidar mekanizmalarının harekete geçirildiği her yerde, direniş için fırsatlar da vardır. Üçüncüsü, proleter devrimin Marksist anlamında “Büyük Reddediş” kavramları savunulamaz (Foucault, 1978: 96). Tıpkı iktidarın esasen yerel alanlarda çalışması gibi, “direniş noktaları” da “güç ağının her yerinde” ortaya çıkar (Foucault 1978: 95). Bu direniş kavramı, iktidarın özünde yerel doğasını daha da vurgulamaktadır. Bu özellikleri bir araya getirdiğimizde, iktidarın en önemli yönünün temelde ilişkisel olması olduğu görülmektedir. Foucault'a göre; *“Yasaların, kurumların ve ideolojilerin gücünden bahsederek, iktidarın yapılarından veya mekanizmalarından bahsederek, yalnızca belirli kişilerin başkaları üzerinde iktidar kullandığını varsaydığımız sürece “iktidar” terimi “ortaklar” arasındaki ilişkileri belirtir”* (Foucault, 2000b: 337).

Foucault'ya göre, söylemlerin üretimi ve dolaşımı aynı anda toplumsal iktidarın mekanizmalarıdır. Bunun sonucu olarak, toplumsal iktidarı kullanmak isteyenlerin bunu yapmak için söylem kullanmaları gerektiğini ileri sürer. Söylemin düzenlenmesi, belirli bir konuda kimin konuşmasına izin verildiği ve gerçeğin üretiminde hangi bilgi biçimlerinin boyun eğdirildiği ile ilgilidir. Foucault'a göre; *“İktidarın hassas mekanizmaları, bilgi, daha doğrusu bilgi aygıtları oluşturulmadıkça, örgütlenmedikçe ve dolaşıma sokulmadıkça işleyemez ve bu aygıtlar ideolojik süslemeler ya da yapılar değildir”* (Foucault 2003: 33-34). Benzer şekilde, kabul edilebilir tartışma sınırlarının

dışında kalan sessizliklere de dikkat etmeliyiz, çünkü bunlar aynı zamanda söylemsel ekonomiyi oluşturan güç-bilgi ağlarının bir parçasıdır.

Son olarak, eğer söylemler toplumsal iktidarın kullanıldığı alanlarsa, o zaman söylemin üretimi de iktidarın kullanımını kısıtlayabilir ve ona meydan okuyabilir. Foucault, iktidar ilişkileri içindeki içsel direniş kapasitesini vurgulayarak şöyle yazar: *“İktidar ilişkisi ve özgürlüğün boyun eğmeyi reddetmesi bu nedenle birbirinden ayrılamaz... İktidar ilişkisinin tam kalbinde ve sürekli olarak onu kışkırtan, iradenin inatçılığı ve özgürlüğün uzlaşmazlığıdır”* (Foucault, 2000b: 342). Bu nedenle, güç/bilgi ağları aynı zamanda bir güç ilişkisi içindeki tüm ortakların gerçeği ürettiği ve ona karşı çıktığı direniş alanlarıdır.

Foucault’da, söylemin kendi başına toplumsal analizin önemli bir nesnesi olduğunu görülmektedir. Ayrıca söylemin, ideoloji modellerinin önerdiğinden daha açık, akıcı ve müzakere edilmiş bir şekilde işlediğini görülmektedir. Aynı zamanda, Foucault’nun eleştirmenleri, söylemsel alana çok fazla vurgu yaparken, toplumsal iktidarın ekonomik ilişkileri içinde var olan toplumsal aktörlerin maddiliğine yeterince dikkat etmediğini savunurlar (Hartsock 1990; Smith 1990; Smith 1999).

Eşitsiz iktidar ilişkilerinin öznelinin neden kendi konumlarına boyun eğdikleri sorusuna ilişkin Foucault, toplumsal eşitsizliğin kabulünün, söylemi ele alan ve onu benlik duygusuna, öznelliklere dahil eden sürecin bir parçası olduğu sonucuna varılmaktadır. Hakikat söylemleri, bir dizi sosyal alanda (Foucault tarafından kendi araştırma yörüngesiyle araştırılan hastaneler, psikiyatri hastaneleri ve hapishaneler gibi) yaşayan çok sayıda birey tarafından “kanıksanmış” ve “konsolide edilmiş” oldukları için daha büyük ölçekli eşitsizlik kalıplarını güçlendirir.

3.2.5. Post-Marksizm: Laclau ve Mouffe’un Söylem Yaklaşımları

Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe (1985), kapitalizm içindeki baskı ve tahakküm ilişkilerinin Marksist sorunsalına dayanan post-Marksist bir söylem modeli sunmuştur. Gramsci’ci bir çerçeveden yola çıkarak, toplumsal gücün ve direnişin söylem yoluyla nasıl işlediğiyle ilgilenmişlerdir. Modellerinde hegemonya, özne konumlarının toplumsal alan içindeki söylemsel bağlantısıyla elde edilir. Gramsci’den daha açık, akışkan bir

hegemonya anlayışını benimsemiş ve karmaşık ve değişen söylemsel bir toplumsal gerçeklik içinde sadece hegemonik anlar olduğunu şu ifadelerle aktarmışlardır:

“Hegemonya, oldukça basit bir şekilde, politik bir ilişki türüdür, eğer istenirse, politikanın bir biçimidir; ama belirlenebilir bir yer değil, toplumsal olanın topografyası. Belirli bir toplumsal oluşumda, çeşitli hegemonik düğüm noktaları olabilir... bir dizi toplumsal ilişkinin yoğunlaşma noktalarını oluşturabilirler... Toplumsal olan, altta yatan herhangi bir üniter ilkeye indirgenemeyen bir sonsuzluk olduğu ölçüde, yalnızca toplumsal olanın merkezi fikrinin hiçbir anlamı yoktur” (Laclau ve Mouffe, 1985: 139).

Laclau ve Mouffe, eleştirel ideoloji teorilerinin özcü unsurlarını yapı-bozuma uğratmaya odaklanırlar. Örneğin, sınıf kavramını siyasal kimliğin temel bir kategorisi olarak reddederler. Siyasi kimlik duygusunun kişinin sınıfsal konumundan ortaya çıkmadığını savunmuşlardır. Daha ziyade, bireyler, özne konumları arasında “eşdeğerlik” ilişkileri yaratan söylemler aracılığıyla kolektif bir siyasal kimlik inşa etmeye çalışırlar (Laclau ve Mouffe, 1985: 128). İşçi sınıfının sol bir siyaseti benimsemesi için önceden belirlenmiş bir neden yoktur. Eşdeğerlik söylemleri, söylemsel olarak inşa edilmiş bir kapitalist sınıfa karşı işçi sınıfı özne konumlarını birbirine bağlayan bir işçi sınıfı kimliği inşa edebilir. Bununla birlikte, böyle bir konu pozisyonunun inşası uyumlu bir çaba gerektirir. Alternatif olarak, işçi sınıfı kimliği, ulusal güvenlik söylemi yoluyla (ABD’de 9/11’in ardından tanık olunduğu gibi) dışsal bir ötekine karşı ulus devletle ittifak içinde inşa edilebilir. Dahası, politik öznelliği, ekonomik sınıf dışında çok çeşitli şekillerde inşa edebilmemizin yollarını vurguluyorlar. Son yıllarda, toplumsal cinsiyete, etnisiteye, cinselliğe ya da çevresel bozulmaya dayanan “yeni toplumsal hareketler”, sınıfın toplumsal iktidarın tek kanalı olmadığını ve iktidara karşı direnişin dayanabileceği tek temel olmadığını göstermiştir (Laclau ve Mouffe, 1985: 159).

Yazarlar ayrıca, işçi sınıfının kapitalist sınıfla karşı karşıya geldiği Marksist sınıf mücadelesi modelini de reddetmişlerdir. Marksist çerçeveye alternatif olarak, Laclau ve Mouffe, insanların farklı özne konumları arasında aktif olarak “eşdeğerlik zincirleri” inşa ettikleri çoğulcu bir politik eylem biçimi sunarlar (Laclau ve Mouffe, 1985: 170). Özne pozisyonları arasında karşı-hegemonik blokların yaratılması aktif, söylemsel bir süreçtir.

Buna hegemonya ve karşı-hegemonyanın çok sayıda siyasi aktör arasındaki günlük mücadelelerde işlendiği bir “radikal demokrasi” siyaseti diyorlar (Laclau ve Mouffe, 1985: 176). Gramsci’yi yineleyen ideolojik iktidar, kitleleri kapitalist sınıfın çıkarları doğrultusunda boyunduruk altına alan monolitik bir sistem olarak çalışmaz. Hegemonya her zaman tartışmalıdır; yalnızca belirli bir hegemonik söylemin görece başarısından söz etmek mümkündür. Laclau ve Mouffe Gramsci’ci bir çıkış noktasından çalışırken, çalışmalarının Foucault ile geniş rezonansları vardır.

Yazarlar, söylem, öznellik ve hegemonya arasındaki ilişkiye odaklanarak bir söylem teorisine katkıda bulunurlar. Foucault’nun çalışmalarında olduğu gibi, Laclau ve Mouffe, hegemonik söylemleri bireysel öznelliklerimize dahil ettiğimizde toplumsal eşitsizliğin kabulünün üretildiğini öne sürmektedirler. Söylem, bireysel sosyal aktörler üzerinde çalışırken, çok sayıda sosyal mekânda hegemonik etkiler üretir. Yazarlar ayrıca, özne konumlarının, iktidar ağlarının ve ekonomik sınıfın sınırlarının ötesindeki direniş noktalarının çokluğuna işaret ediyorlar. Laclau ve Mouffe, ekonomik temel ile kültürel üstyapı arasındaki Marksist ayrımı, her şeyi söylemin içine çekerek de çökertiyorlar. Bununla birlikte, söylem anlayışları o kadar geniş görünebilir ki, sosyal dünyadaki her şeyi kucaklar ve söylemin dışında hiçbir şey bırakmaz.

3.3. Chomsky ve Herman: Kamu Rızasının Üretilmesi

Propaganda kavramı, kitle iletişim araçları ve kamuoyu kavramlarıyla güçlü bir şekilde bağlantılıdır (Robins vd., 1987: 7). Oxford Sözlükleri propagandayı “*özellikle önyargılı veya yanıltıcı nitelikte, siyasi bir davayı veya bakış açısını desteklemek için kullanılan bilgiler*” olarak tanımlar (Oxford Dictionaries, 2022). Yirminci yüzyıldan ve yeni iletişim teknolojilerinin icadından bu yana, kitle iletişim araçları propagandayı yaymak için en yaygın kullanılan ve etkili araç haline gelmiştir (Robins ve diğerleri 1987: 2). Medyanın propaganda amaçlı bu şekilde kötüye kullanılması, esas olarak, medya üzerinde doğrudan kontrol ve sansürün uygulandığı otokratik veya totaliter rejimlerle ilişkilidir (Robins, vd., 1987: 6; Herman ve Chomsky, 1994: 2).

Bununla birlikte, yirminci yüzyılın başlarında, Herman Lasswell, William Albright ve Walter Lippmann gibi bilim adamları, liberal ve demokratik toplumlarda medyanın

benzer şekilde bir propaganda aracı olarak kullanıldığını fark etmişlerdir. Onların yaklaşımına göre demokratik toplumlarda propaganda, bilgi ve kamuoyu yönetiminde kendini göstermektedir. Bunlar anormal olmaktan ziyade, modern demokrasilerin karmaşık ve heterojen bir toplumda düzen yaratan normatif yönler olarak anlaşılmalıdır (Robins, vd., 1987: 6). Normatif yön, modern ve heterojen demokrasilerde hükümetlerin kararlarını kamuoyunun çeşitliliğine ve çoğulculuğuna dayandırırken aynı zamanda buna bağlı olduğu paradokstaki kaynaklanmaktadır. Çözüm ise, “*Hükümet kanaati takip edemez, kanaat hükümeti takip etmelidir. Mesele, hükümetin zaten yapmaya karar vermiş olduğu şeyi kitlelerin talep etmesini sağlamaktır*” (Robins, vd., 1987: 9). Liberal devletlerde medya üzerinde doğrudan kontrol ve sansür uygulamak yerine, kamuoyu araştırmaları, halkla ilişkiler ve reklamların yardımıyla halkın rızasının üretilmesi sağlanır (Robins, vd.1987: 13).

Chomsky ve Herman, Propaganda Modellerinde benzer şekilde tartışmalar ancak propagandanın normatif yönünü reddederler (Herring, ve Robinson, 2003: 565). Propaganda Modeline göre, liberal demokrasilerde özel sektöre ait medya, siyasi ve kurumsal seçkinlerin çıkarlarına hizmet eder ve kamu rızasını üretmek için bir araç olarak kullanılmaktadır (Herman ve Chomsky, 1994: 2). Bu hipotez, medya sistemi üzerindeki para ve gücün egemenliğinin bir sonucu olarak, tüm bilgilerin geçmesi gereken beş filtrenin bulunabileceği varsayımına dayanmaktadır (Herman ve Chomsky, 1994: 2). Bu filtreler, nihai medya çıktısının seçkinlerin çıkarlarını ve görüşlerini yansıtacağını ve yalnızca seçkinler tarafından kabul edilebilirse eleştirel veya tartışmalı seslerin geçmesine izin vereceğini garanti etmektedir (Herring ve Robinson, 2003: 555). Sonuç olarak, eğer seçkinler bir konu hakkında belirli bir görüşü paylaşıyorsa, onların fikir birliği medya çıktılarına da yansıtacaktır (Mullen, 2009: 4). Propaganda Modeli içerisinde bu filtreler kurumsal, reklam, kaynak bulma, eleştiri ve ideolojik olarak etiketlenmiştir (Herring ve Robinson, 2003: 556).

İlk olarak, *kurumsal filtre*; medyadaki mülkiyeti ve kâr arayışını ifade etmektedir. Bir medya şirketini finanse etmenin yüksek maliyetleriyle birlikte medya piyasasının kuralsızlaştırılması, medya sahipliğini sınırlar ve medya konsantrasyonunda bir artışa yol açmaktadır. Ek olarak, kâr arayışı, bankaların ve yatırımcıların medya işletmelerinin büyük hisselerini satın almalarının kapısını aralamaktadır. Sonuç olarak,

Herman ve Chomsky (1994: 4), şirketlerin ve bankaların medyayla olan güçlü bağlarının, kendi çıkarlarıyla çelişen bilgilerin haber çıktılarında yer alma olasılığının düşük olmasını sağladığını ileri sürmektedir. Çoğu Avrupa ülkesinde ve Amerika Birleşik Devletleri'nde medya konsantrasyonu artmış ve büyük medya holdingleri sektöre hâkim olmuştur (Albarran ve Mierzejewska, 2004: 4).

İkincisi, Propaganda Modelinin *reklam filtresi*; medyanın önemli bir gelir kaynağı olarak reklama bağımlılığına atıfta bulunmakta ve reklamcılara programı etkileme gücü vermektedir. Reklamcılar, izleyicilerinin satın alma ruh hallerini etkilemeyen eğlenceli bir programı tercih ederek tartışmalı konular ve görüşler genellikle programdan çıkarılmaktadır (Herman ve Chomsky, 1994: 16). Medya endüstrisine ilişkin güncel gözlemler, internetin yeni ve popüler bir reklam platformu olarak, reklam anlaşmaları için rekabet eden medya kuruluşlarının sayısının arttığını ve rekabetin yoğunlaştığını göstermektedir (Mullen, 2009: 14).

Üçüncüsü, Propaganda Modeli; *bilgi kaynağının* büyük ölçüde seçkinler tarafından sağlanan materyale dayandığını belirtir. Bunun nedeni, haberin güvenilir olarak algılanması ve günlük olarak sunulması nedeniyle, haberlerin şirketler, ticaret birlikleri ve siyasi kuruluşlar tarafından sağlanan malzemeye odaklanan kısa sürede üretilmesi gerektiği gerçeğinden kaynaklanmaktadır (Herman ve Chomsky, 1994: 19). Yine Propaganda Modeli'nin 80'lerin sonlarında haber üretiminin şekillenmesinde önemli bir faktör olarak algıladığı şey bugün de aynı derecede geçerlidir (Herman ve Chomsky, 1994: 23).

Dördüncüsü, Herman ve Chomsky (1994: 26), Propaganda Modellerinde bir medya bildirisine veya programına verilen olumsuz tepkileri ifade eden sert eleştiri-*uçaksavar filtresini* tanımlamışlardır. Tartışmalı konular ya da 'tepki' yaratabilecek bakış açıları, medya kuruluşu açısından maliyetli bir risk taşıdıkları için büyük olasılıkla haberlerden hariç tutulacaktır. Kurumlar, şirketler ve hükümetler, medya çıktıları üzerindeki kontrollerini artıran geniş kapsamlı ve etkili 'uçaksavar' üretme gücüne sahiptir (Herman ve Chomsky, 1994: 26).

Son olarak Propaganda Modelinin son filtresi, *anti-komünizm ideolojisi*dir. Soğuk Savaş döneminde, komünizmin Amerika'nın bir numaralı düşmanı olarak gösterilmesi ve Batı değerlerine tehdit oluşturması, siyasi muhalefeti bastırmak için önemli bir araç işlevi görmüştür. Aynı zamanda gazetecilere siyasi olayları ve haberleri 'biz' ve 'Amerika Birleşik Devletleri' veya "ötekiler" ve "düşman" ikiliği içinde çerçeveleme seçeneği de sağlamıştır (Herman ve Chomsky, 1994: 29).

Özetle, liberal toplumlarda medyanın karşılaştığı siyasi ve ekonomik kısıtlamalar, kamuoyunun rızasının üretilmesine yol açabilmektedir (Herman ve Chomsky, 1994: 31). Bu sonuç, Propaganda Modelinin çoğu zaman medyayı düşmanca olmayan ve tarafsız olarak algıladığı şeklinde yanlış yorumlandığı anlamına gelmektedir (Herring ve Robinson, 2003: 554). Herman ve Chomsky bu yorumu reddetmekte ve Propaganda Modelinde tanımlanan filtrelerin medya sisteminin temel yapısını oluşturduğuna dikkat çekmektedir. Bu, gazetecilerin haberleri seçerken kendilerini eleştirel ve objektif olarak algıladıkları anlamına gelmektedir (Herman ve Chomsky, 1994: 2). Propaganda Modelinin varsaydığı şey, medyaya ilişkin liberal ve düşmanca bir önyargıdır.

Liberal toplumlarda medyanın karşılaştığı siyasi ve ekonomik kısıtlamalara ilişkin artan farkındalığın bir sonucu olarak, kitle iletişim araçlarının haberciliğine karşı bir ağırlık oluşturmak için bağımsız medya kuruluşları kurulmuştur. Reklamcılardan veya yatırımcılardan bağımsız ve siyasi veya kurumsal kısıtlamalardan arınmış olan bağımsız medya kuruluşları, eleştirel düşünce ve kamuoyu tartışması için bir platform yaratma temel amacını takip etmiştir. Aktivistler veya bağımsız gazeteciler de dahil olmak üzere sivil toplum üyeleri tarafından haberler üretildiği için azınlık görüşlerinin kamuoyuna yansıtılması için de imkân sağlanmış olmaktadır (Phillips, 2003: 12).

Farklı medya türleri, faaliyet gösterdikleri farklı kurallar ve kısıtlamalar çerçevesi göz önüne alındığında, medya kuruluşlarının kamu rızasını üretip üretmediği ve bağımsız medya kuruluşlarının iddia ettikleri kadar propaganda ve kısıtlamalardan arınmış olup olmadığı sorusu ortaya çıkmaktadır. Bu soruyu cevaplamak için örneklem dönemi ile ilgili medya yansımaları incelenecektir.

3.4. Güvenlikleştirme Teorisi ve Medya

Çalışmanın bu bölümünde, medyanın tarafsızlaştırılması bağlamında oldukça önem arz eden güvenlikleştirme kuramı ve medyaya ilişkin güvenlikleştirme önerileri incelenmiştir. Medya sunuşlarının güvenlik kapsamında nasıl oluşturulması gerektiği ve güvenli medya mesajının içermesi gereken unsurlar açıklanmıştır.

3.4.1. Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme

Kopenhag Okulu, güvenlik alanına analitik bir güvenlikleştirme ve güvenlikleştirmeden çıkarma çerçevesi getirmeyi amaçlamıştır (Emmers 2007: 138). Kopenhag Okulu, kamusal meselelerin sınıflandırılabilceği bir yelpaze oluşturmuş; politize edilmemiş meselelerden politize edilmiş ve güvenlikleştirilmiş meseleler olmak üzere bir tasnif ortaya koymuştur. Siyasallaştırılmamış konular, devletin ilgilenmediği ve kamusal tartışmanın parçası olmayan konulardır. Siyasallaştırılmış meseleler, siyasi sistem içinde ele alınır ve bunlar, hükümeti eyleme çağırın kamu politikasının bir parçasıdır. Yelpazenin sonundaki güvenlikleştirilmiş konular, devletin normal siyasi prosedürlerinin ötesinde olağanüstü araçlar talep eden konulardır (Emmers 2007: 138). Kopenhag Okulu'na göre, meseleler bir 'güvenlikleştirme eylemi' yoluyla politize edilmiş olandan güvenlikleştirilmiş alanına taşınmaktadır. Buzan vd. (1998: 23), "güvenliğin, siyaseti oyunun kurulu kurallarının ötesine götüren ve sorunu ya özel bir siyaset türü olarak ya da siyaset üstü olarak çerçeveselendiren hareket olduğunu" belirtir, bu nedenle güvenlikleştirme daha yoğun bir yaklaşım olarak kabul edilebilir. Bu doğrultuda güvenlikleştirme sorunları olağanüstü seviyeden normal siyasi arenaya geri taşıma sürecini ifade eder.

Emmers'e göre (2007: 140) her güvenlikleştirme, bir *güvenlik eylemi* (güvenliğin dilini konuşarak ve olağanüstü karşı önlemlerin alınmasını talep ederek) ve *siyasi bir eylemden* oluşur. Harekete geçme (tehdidi hedef kitleyi ikna edecek şekilde ifade etmeye yönelik siyasi bir karar). Bu iki bileşen, örneğin siyasetçilerin yeniden seçilme şanslarını artırmak için popülaritelerini artırmaya çalıştıkları durumlarda olduğu gibi, güvenlikleştirmenin arkasındaki motivasyonun siyasi nedenler olduğu durumlarda, siyasallaştırma ve güvenlikleştirme arasında net bir çizgi çizmenin zorluğunu vurgulamaktadır (Emmers, 2007: 144).

3.4.1.1. Güvenlikleştirme Süreci

Güvenlikleştirme sürecinin Kopenhag Okulu tarafından açıklanması, Emmers (2007: 139) tarafından belirlenen iki aşamaya dayanmaktadır. İlk aşama, belirli konuların tasviri ile ilgilidir ve daha da önemli olan ikinci aşama, izleyicinin belirli bir referans nesnesinin gerçekten de varoluşsal olarak tehdit altında olduğuna ikna olmasına veya bunu kabul etmesine bağlı olan güvenlikleştirmenin başarısıyla ilgilidir. Waever'in ilk konseptinde, güvenlik bir konuşma edimiyle eşitlenirken güvenlikleştirme, bir konunun dilbilimsel olarak varoluşsal bir tehdit olarak nasıl tasvir edildiğine atıfta bulunur (Waever, 1995: 29). Bu kavramı genel olarak onaylamanın yanı sıra Buzan vd. (1998: 23) ek olarak seçmenlerin bir söz edimini kabul etme ve dolayısıyla 'destekleme' rolüne daha fazla vurgu yapmıştır. Bu rıza ile, daha sonra güvenlikleştirme hamleleri olarak tanımlanan söz edimleri, güvenlikleştirmeye dönüşür. Bu bağlamda, söz edimleri "güvenliğin üreticisi" olmaktan "güvenliğin öznel arası inşasının bir bileşeni" olmaya doğru kaymaktadır (McDonald, 2008: 566).

Güvenlikleştirmenin ilk aşamasında, devlet ya da devlet dışı aktörler, örneğin sendikalar ya da halk hareketleri belirli meseleleri, kişileri, grupları ya da varlıkları bir hedef nesne ya da topluluk için varoluşsal tehditler olarak tasvir eder (Emmers 2007: 139). Konular, diğerlerinden daha önemli görüldükleri için ulusal veya uluslararası güvenlik konuları olarak belirlenir. Hatta güvenlikleştirici aktörlerin diğer konulardan önce onlarla ilgilenmesini sağlamak için dramatize edilebilir ve 'en yüksek öncelik' olarak sunulabilirler. Bunu yaparak, güvenliğin sosyal olarak inşa edilmiş, "kendini referans alan bir uygulama" olduğu ortaya çıkar (Buzan vd., 1998: 24) çünkü bir sorun, gerçek bir varoluşsal tehdidin varlığı nedeniyle değil, yalnızca bir tehdit olarak çerçevelendirilerek bir güvenlik sorusuna dönüştürülür. Güvenlikleştirici aktör ilgili bir kitleyi (örneğin kamuoyu, politikacılar veya askeri yetkililer) belirli bir referans nesnenin gerçekten önemli bir tehlikede olduğuna ikna etmelidir. Tehdit ile mücadele etmek için olağanüstü siyasi önlemlerin alınabileceği ancak o zaman seyircinin kabulüyle ortaya çıkar. Ayrıca, seyirciler veya daha spesifik olarak seçmenler, bu 'aciliyet' düzeyinde "siyasi prosedürlerin normal sınırları dışında karşı eylemlerin kullanılmasına" müsamaha gösterir (Emmers 2007: 139). Bununla birlikte, bir güvenlikleştirme hareketinin başarısı, dolayısıyla başarılı bir güvenlikleştirme bu tür olağanüstü araçların benimsenmesine

değil, yalnızca güvenlik tehdidinin izleyiciler tarafından kabul edilmesine bağlıdır. Güvenikleştirme anlayışında hedef kitlenin “daha geniş bir nüfusu dışladığını ve yalnızca siyasi elitlerden ve ordu gibi bazı devlet kurumlarından oluştuğunu” belirtmek önemlidir (Emmers 2007: 140). Nüfusun geneli bir güvenlik söylemini reddetse ve olağanüstü önlemleri gayri meşru bulsa bile, güvenikleştirme hamlesi daha küçük bir izleyici kitlesi tarafından kabul edildiğinde yine de başarılı olabilmektedir (Collins, 2005: 570).

3.4.1.2. Güvenikleştirmeye İlişkin Kolaylaştırıcı Koşullar

Kopenhag Okulu'nun yeni analitik çerçevesi, bir güvenikleştirme hareketinin başarısını etkileyen sözde ‘kolaylaştırıcı koşullar’ belirlemiştir. Bu koşullar, bir söz ediminin (ya da güvenikleştirici hareketin) işleyişini ve bir dinleyici kitlesi tarafından kabul edilmesini belirleyen belirleyici faktörlerdir. Birincisi, dilsel-dilbilgisel formun içsel koşulları, konuşma eyleminin gerçekleştirilme biçimini ve bir konunun varoluşsal bir tehdit olarak sunulma biçimini belirler. İkinci olarak, dışsal, sosyal veya bağlamsal koşullar, güvenikleştirici aktörün konumunu, örneğin söz ediminin dinleyiciler tarafından kabul edilmesini kolaylaştırabilecek bir otorite konumuna sahip olup olmadığını vurgular. Ek olarak, bir dış koşul, tasvir edilen konunun güvenikleştirmeyi kolaylaştıran veya engelleyen tehdit edici özellikleriyle de ilişkilendirilebilmektedir (Buzan vd., 1998: 32).

Bu nedenle, bir konuyu varoluşsal bir tehdit olarak tasvir etmek, onu daha önce bahsedilen hayatta kalma kavramına ve dolayısıyla geleneksel güvenlik çalışmaları anlayışına bağlayan Kopenhag Okulu'nun güvenlik anlayışının merkezinde yer alır. Güvenikleştirme sürecinin başlangıç noktası olarak görülen “söz edimi”, gerçekte bu büyüklükte bir tehdit oluşturup oluşturmadığına bakılmaksızın varoluşsal bir tehdidin belirlenmesi için yeterlidir (Emmers, 2007; Buzan, vd., 1998).

3.4.2. Medyanın Güvenlik Çıkarlarını Teşvik Etme Yolları

Medyanın, ulusal güvenlik çıkarlarıyla ilgili konulara yaklaşımında, medya ürünleri aracılığıyla ulusal güvenlik çıkarlarını teşvik etme amacına sahip olacağı belirli yollar bulunmaktadır. Bunlar; bilgi haberciliği ile kanaat haberciliğini ayırma, bilgi kaynaklarına doğru yaklaşım, ayrımcılık yapmama ve hoşgörü vurgusu, tehlikeli

uygulamalardan kaçınma ve insan haklarına saygıdır (Munteanu, 2019: 133-6). Bu unsurlar şöyle açıklanabilir;

Bilgi gazeteciliği ile görüş gazeteciliği arasındaki ayrım: Medya ağlarının, gazeteci aracılığıyla bilgi ve görüş arasında ayrım yaptığını ima eder. Haber, gerçekler ve kanaatler, düşünceler ve değer yargıları ile temsil edilir. “Haber gerçekler demektir, gerçekler, tekrar ediyorum: gerçekler, görüş yok, varsayım yok, ne pahasına olursa olsun bundan kaçınmak gerekir” (Clayton, 2000: 24). Haberler, gazeteciden değil, yalnızca röportaj yapılan veya alıntı yapılan bir kaynaktan gelen görüş veya yorumları içerir. Gazetecilerin görüşleri yazılı basın dediğimiz zaman yayınevleri aracılığıyla ya da görsel-işitsel basında münazara gibi bazı programlar aracılığıyla ifade edilebilmektedir.

Haber ve fikir ayrımına ilişkin kitle iletişiminin ilk iki işlevi, bilgilendirme işlevi ve kamuoyunun modelleme işlevi aracılığıyla da yapılmaktadır. İlk bilgi işlevi, aşağıdaki gibi soruları yanıtlaması gereken haberlerin özelliğidir: kim? ne? nerede? ne zaman ve nasıl? İkinci işlev ise neden? sorusuna özgüdür görüşlerin ifade edilmesini sağlar (Cuilenberg vd., 2004: 213-14). Haberin sadece bilgilendirme işlevine özgü olduğunu, görüşün ise bahsedilen kitle iletişiminin her iki işlevine özgü olduğu savunulmuştur.

Gazeteciliğin sadece bir yeniliğin iletilmesini değil, özellikle güvenlik sektöründe bilişim alanında yukarıda belirtilen soruların cevaplarını içeren bilgilerin toplamını iletmesi gerekmektedir. Haberde kanaat ve gerçeğin birleşmesi, bir haberde yorumun yer alması ve başyazıların çok sayıda olguyu sunması, medya ağlarına özgü medya ürününün performansını düşürmekte ve profesyonelliği tehlikeye atmaktadır (Munteanu, 2018: 221-222).

Bilgi kaynaklarına ilişkin doğru yaklaşım: Güvenlik ve savunma alanına özgü medya mesajının, birbirinden bağımsız, farklı ideolojilere sahip en az iki kaynak tarafından doğrulanması gerekmektedir. “Belirli kaynaklar beyan etti”, “ordu içinden bir kaynağa göre” veya “ilgili tarafın beyanına göre” gibi ifadelerin kullanılmasını profesyonellik eksikliği doğurmaktadır.

Özellikle ulusal güvenlik çıkarlarını desteklemek amacıyla kaynak belirtmek, gazetecilik ortamında bazı nüansları içerir. Kaynağın özel bir kişi olmaması ve kaynak

kimliğinin açıklanmasının ilgili kaynak üzerinde olumsuz yansımaları olabilecek ise “güvenlik nedeniyle kimliğini açıklamayacağımız kişi” gibi ifadeler kullanılabilir. Kaynağın anonimliğinin ancak kamu yararına olan özellikle önemli bilgileri elde etmenin tek yolu olması durumunda haklı görülebilmektedir. Bir kriz durumunda, kamunun önleyici bilgilendirmesi için anonim kaynaklar da kullanılır ve medya ağları tarafından yayılabilmesi için bu bilgilerin temsil ettiği kamu yararının varlığı temel koşuldur.

Ayrımcılık yapmama ve hoşgörü vurgusu: Ulusal güvenlik çıkarlarının teşviki için medya mesajının iletilmesi, yalnızca özellikle etnik gruplar arası veya dini gerilimler durumunda değil, hoşgörü ve ayrımcılık yapmama, eşit mesafe ve bilgi denkliği ile karakterize edilmelidir. Medya ağlarının, belirli bir etnik kökene veya dine karşı olumsuz bir klişe oluşturan, bir etnik köken veya dinin diğerine üstünlüğünü vurgulayan, önyargıları sürdürme etkisine sahip olabilecek kullanımlar, deyimler ve atasözleri gibi belirli etnik ayrımcı mesajların medya ürününden çıkarılması gereklidir.

Tehlikeli uygulamalardan kaçınmak: Ulusal güvenlik çıkarlarını desteklemek için belirli bir medya mesajının oluşturulması sürecinde, iletişimi daha verimli ve profesyonel hale getirmek için belirli eylemlerden kaçınılması gerekmektedir. Çelişkili fikirlerin üst üste bindirilmesi medya mesajında önerilmez ama bu yaygın bir uygulamadır çünkü fikir çeşitliliği ifade özgürlüğünün ayrılmaz bir parçasıdır.

İnsan haklarına saygı: Ulusal güvenlik çıkarlarının desteklenmesiyle ilgili konuların tanıtımında medya sunumunun karmaşık çerçevesinin insan haklarına saygıya dayanması gerekmektedir. Medya ağları, ulusal ve uluslararası hukuka saygı göstermekle, ancak aynı zamanda gazetecilik eylemine müdahale girişimlerini ve yetkililerin baskısını reddetmekle yükümlüdür. Bir kriz durumunda, gazetecilik metninin en küçük detayı ciddi sonuçlar doğurabilmektedir.

3.4.3. Güvenikleştirici Medya Mesajı Oluşturma Yöntemleri

Medyanın ulusal çıkarları haberleştirmeye ilgili tüm yönleri, özellikle de medya ağları tarafından bunların tanıtımına yaklaşımının, genel olarak ulusal çıkarları desteklemek için medya mesajını oluşturma yöntemlerinde gerçekleşen bir dizi konuya

bağlıdır. Ulusal güvenlik çıkarları, özellikle: reaksiyon hızı, belgeleme, tanımlama, alarm verme ve doğruluk unsurlarından etkilenmektedir (Munteanu, 2019: 138-141);

Hızlı reaksiyon: Ulusal güvenlik çıkarlarıyla ilgili konuları ele alan bir konuyu çevreleyen bilgi bolluğu göz önüne alındığında, doğrulanmış bilgilerin hızlı bir şekilde iletilmesini ve hızlı tepki verilmesi gerekmektedir. Gazeteciler, zaman yetersizliğinden dolayı, gerçeği çarpıtan doğrulanmamış bilgiler aktarabilmektedir. Bu etki, medya kurumunun ve kriz/çatışmanın parçası olan kurumların imajını etkileyerek yeni krizler yaratabilmektedir.

Belgeleme: Medya ağlarından medya ağları tarafından belgeleme, olası çelişkili mesajları açıklığa kavuşturmak, farklı olaylar arasındaki bağlantıları bulmak, olayları tarihsel çerçeve içinde çerçevelemek ve ayrıca olayların gelişimini ve toplumsal etkisini sunmak amacıyla yapılan faaliyetleri içerir. Reaksiyon hızı, medya ürünü için dokümantasyonu dışlamamalıdır. Bununla birlikte, medya ağları, yalnızca devam eden olay ve onun gelişmesiyle ilgili sıcak haberleri canlı olarak sunmayı tercih etmektedir. Bu durumlarda bile medya ağlarının doğru bilgi sunma sorumluluğu bulunmaktadır.

Tanımlama: Medyanın ulusal güvenlik çıkarlarının desteklenmesine ilişkin bilgilerin ele alınmasında önemli olan bir diğer unsur da, hem karar vericiler hem de uzmanlar için güvenlik ve savunma görevlilerini kamuoyunun bilmesi gerektiğidir. Yüksek derecede üne ve güvenilirliğe sahip bazı kanaat önderlerinin medya ağları aracılığıyla medya mesajlarının, ulusal güvenlik çıkarlarını desteklemek için mesajların iletilmesine etkin bir şekilde katkıda bulunmaktadır.

Alarm verme: Ulusal güvenlik çıkarları kapsamındaki bilgi alanında kriz ve/veya çatışma durumunda, krizin ve çatışmanın hassas bağlamı, medya ağları tarafından soğukkanlılıkla ele alınmalı ve panik havasından kaçınılmalıdır. Bizim açımızdan, kamunun ilgisini uyandırmak için yapılan alarm, krizin tırmanmasına katkıda bulunmak anlamına gelmektedir. Bunun gerekli olduğu bazı durumlar bulunmaktadır; bir kriz veya çatışma sürerken ve karar vericiler tavır almadığında, iyileştirme kararlarına saygı gösterilmeyerek halk üzerinde olumsuz etkiler oluştuğunda, finansal kaynakların

sonuçlarının çözümü için gerekli olduğu durumlarda kriz ve çatışma yanlış yönetilebilmektedir.

Medya mesajının doğruluğu: Bilgi aktarımının ulusal güvenlik çıkarlarını desteklemesi çok önemlidir. Bu, olgusal bilgilere değil, sunum yöntemi perspektifinden metnin basitleştirilmesine bağlıdır. Gazetecilerin kullandığı dil yapıcı olmalı, korku beslememeli, paniğe yol açmamalı ve ön yargı yaratmamalıdır.

3.5. Eleştirel Söylem Analizi

Eleştirel söylem analizi (ESA), öncelikle sosyal gücün kötüye kullanılması, tahakküm ve eşitsizliğin sosyal ve politik “bağlamda metin ve konuşma tarafından nasıl canlandırıldığını, yeniden üretildiğini ve direnildiğini inceleyen bir tür söylem analizi araştırmasıdır. Bu tür muhalif araştırmalarla, eleştirel söylem analistleri açık bir pozisyon almakta ve bu nedenle sosyal eşitsizliği anlamak, ifşa etmek ve nihayetinde direnmek istemektedirler.

ESA'nın bazı ilkeleri, İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Frankfurt Okulu'nun eleştirel teorisine dayanmaktadır. Frankfurt Okulu tarafından temsil edilen Batı Marksizm'i, ESA'nın önemli bir arka planıdır. Anlamın dilsel inşasının araçlarının kapsamlı bir değerlendirmesiyle “eleştirel sosyal teori” tarafından getirilen belirli bir eleştiri epistemolojisine paralel ve eleştirel dilbilim bu alanda kesinlikle çok önemli bir etkidir (Dijk, 2001: 98). Fowler haberlerde dile “eleştirel” yaklaşımın öncülerinden biridir. Geleneksel olarak “tanımlayıcı” bir dilbilim disiplininin ötesine geçmeye çalışarak, haber raporlarının analizine güç ve ideoloji meselelerini getirmiştir (Fowler: 1991: 534).

Dil ve söylem üzerindeki odak noktası, 1970'lerin sonunda ortaya çıkan “eleştirel dilbilim” ile başlamıştır. ESA'nın aynı zamanda toplum dilbilim, psikoloji ve sosyal bilimlerdeki “kritik” gelişmelerde ilişkileri vardır, ESA 1960'ların ve 1970'lerin baskın biçimsel (çoğunlukla “asosyal” veya “eleştirel olmayan”) paradigmalarına karşı bir tepki olarak görülmektedir (Fowler vd., 1979).

ESA, söylem araştırmalarındaki diğer birçok “yaklaşımın” yanında bir yön, okul veya uzmanlık değildir. Bunun yerine, tüm alan boyunca teorileştirme, analiz ve uygulama için farklı bir “mod” veya “perspektif” sunmayı amaçlar. Pragmatik, konuşma analizi, anlatı analizi, retorik, üslup, toplum dilbilim, etnografi veya medya analizi gibi çeşitli alanlarda az çok eleştirel bir bakış açısı sunmaktadır.

Eleştirel söylem analistleri için çok önemli olan, toplumdaki rollerinin açık farkındalığıdır. Değerlerden bağımsız bir bilim olasılığını reddeden bir geleneği sürdürerek, bilimin ve özellikle bilimsel söylemin, doğası gereği sosyal yapının bir parçası olduğunu ve ondan etkilendiğini ve sosyal etkileşim içinde üretildiğini savunurlar. Bilim ve toplum arasındaki böyle bir ilişkiyi reddetmek veya görmezden gelmek yerine, bu tür ilişkilerin kendi başlarına incelenmesini ve açıklanmasını ve bilimsel uygulamaların bu tür anlayışlara dayanmasını savunurlar. Söylem analizinde de teori oluşumu, betimleme ve açıklama, beğensek de beğenmesek de sosyopolitik olarak konumlandırılmıştır. Akademisyenlerin toplumdaki ve yönetimdeki rolü üzerine düşünceler, böylece, analitik söylem girişiminin doğal bir parçası haline gelir. Bu, diğer Şeylerin yanı sıra, söylem analistlerinin baskın gruplarla dayanışma ve iş birliği içinde araştırma yürüttüğü anlamına gelebilmektedir.

Söylem zerine eleştirel araştırma, amaçlarını etkin bir Şekilde gerçekleştirmek için birtakım gereksinimleri karşılamalıdır (Punch, 2011: 215-6):

1. Daha marjinal araştırma geleneklerinde sıklıkla olduğu gibi, ESA araştırmasının kabul edilebilmesi için diğer araştırmalardan “daha iyi” olması gerekir.
2. Güncel paradigmlar ve modalardan ziyade öncelikle sosyal problemlere ve politik konulara odaklanır.
3. Sosyal sorunların ampirik olarak yeterli eleştirel analizi genellikle çok disiplinlidir.
4. Söylem yapılarını salt betimlemek yerine, onları toplumsal etkileşimin ve özellikle toplumsal yapının özellikleriyle açıklamaya çalışır.

5. Daha spesifik olarak, ESA, söylem yapılarının toplumdaki güç ve hakimiyet ilişkilerini yürürlüğe koyma, doğrulama, meşrulaştırma, yeniden üretme veya meydan okuma biçimlerine odaklanır.

Fairclough ve Wodak (1997: 271-80), ESA'nın ana ilkelerini şu şekilde özetlemektedir:

1. ESA sosyal sorunları ele alır
2. Güç ilişkileri söylemseldir
3. Söylem toplumu ve kültürü oluşturur
4. Söylem ideolojik iş yapar
5. Söylem tarihseldir
6. Metin ve toplum arasındaki bağlantı aracılık eder
7. Söylem analizi yorumlayıcı ve açıklayıcıdır
8. Söylem, bir sosyal eylem biçimidir.

Bu ilkelerin bazıları yukarıda da tartışılmış olsa da diğerleri daha sistematik bir teorik analize ihtiyaç duymaktadır. Bu anlamda medya söylemleri için Van Dijk'in öngördüğü bir çerçeve sunulacaktır.

3.5.1. Gazete Metinlerinde Eleştirel Söylem Analizi

Dilin gazetecilikteki merkeziliği göz önüne alındığında, dilin anlamın inşasında nasıl kullanıldığını anlamak, medya araştırmacıları arasında uzun zamandır doğal bir endişe olmuştur. ESA, metinlerin ötesine bakmayı ve kurumsal ve sosyokültürel bağlamları dikkate almayı kendisine hedef olarak belirlemiştir. Gazeteciliğin toplumun tüm alanlarıyla kesiştiği gerçeği göz önüne alındığında, gazetecilik pratiklerinin analizinde bu görev özellikle zorlayıcıdır. Bu nedenle, belirli bir haber metninin “yaşamındaki” tüm anları ve belirli bir konu hakkında üretilen medya söyleminin daha geniş resmini kapsayan bir araştırma programı geliştirmek, bu nedenle ESA araştırma topluluğunun temel fakat henüz başarılmamış bir hedefidir (Richardson, 2007: 21-2).

ESA araştırmacıları, metinler ve sosyal süreçler arasındaki ilişkilerin yanı sıra analiz ve analiz edilen uygulamalar arasındaki ilişkilerle de belirgin bir ilgiyi paylaşmaktadır. Söylem, bir tür sosyal pratik olarak görülür. Her söylemsel olay, toplumsal fenomenleri hem oluşturduğu hem de onlar tarafından oluşturulduğu sürece, topluma diyalektik olarak bağlıdır. ESA genellikle, görünüşte doğal ve şeffaf bir dil kullanımıyla gizlenen gerçeğin boyutlarını veya boyutlarını araştırmayı içerir. Araştırmacı daha sonra söylem yoluyla uygulanan güç ilişkilerine karşı tetikte olma eğilimindedir ve sosyal pratiklerin normal opaklığının üstesinden gelmeyi amaçlar (Fairclough, 1995: 54). Belirli söylemlerin nedenlerini ve sonuçlarını ortaya çıkarmak ve onların sürdürdüğü sosyal, kültürel veya politik yanlışları kınama çabasıdır. O halde ESA, sosyal ve politik oluşumlar için potansiyel çıkarımlarına karşı ihtiyatlı olan düşünömsel ve angaje bir sosyal teori biçimidir.

3.5.2. Söylem Analizinde Zaman Düzlemi

Söylemin tarihsel doğası, onun en temel özelliklerinden biridir. Metinler her zaman öncekilerin üzerine inşa edilmekte, önceki söylemleri ele almakta veya onlara meydan okumaktadır. Söylem süreçlerinde zaman çalışmasına en önemli katkı, Ruth Wodak ve meslektaşları tarafından yapılmıştır. Ayrımcılık süreçleri ve ulusal kimlik konularına ilişkin çalışmalarına uygulanan tarihsel söylem yaklaşımları, söylemsel olayların tarihsel arka planını açıklamaya ve söylemdeki değişiklikleri keşfetmeye çalışmıştır (Leeuwen ve Wodak, 1999: 89).

Medya söylemiyle ilgili çalışmaların çoğu, bazı haberleri ayrıntılı olarak inceleyen ancak kısa bir zaman dilimini (genellikle sadece bir gün veya birkaç gün) kapsayan anlık görüntüler gibidir. Bu, bazı olaylar için geçerli olsa da, çoğu kamu sorununun medyadaki temsillere bağlı olarak önemli ölçüde uzun bir “ömrü” vardır. Savaş, terörizm veya güvenlik gibi konuların evrimini ve bunların medyayla bağlantılı olarak nasıl birbirine bağımlı olduklarını anlamak, sosyal araştırmacıların yapacağı en önemli katkılardan biridir. Bu tür konuların kamusal alanda ortaya çıkış koşullarından siyasi sorunlara, cevaplarının oluşturulmasına, önlemlerin alınmasına, uygulanmasına ve değerlendirilmesine kadar kamusal yaşamın çeşitli aşamalarını incelemek, nispeten uzun bir süre boyunca medya söylemlerini analiz etmeyi gerektirir.

Bu oldukça büyük miktarda iş-araştırmacı-saat anlamına gelmekte ve araştırmacıların bunu mümkün kılmanın yollarını bulması gerekmektedir (Carvalho, 2008: 165).

Kamu sorunlarının tarihini (medyada görünen metinlerin sırası ve anlamlarının evrimi) izlemenin yanı sıra, zamana duyarlı bir söylem analizi, belirli bir dönemin belirli bağlamını, konuyla ilgili belirli olaylar ve gelişmelerden yola çıkarak düşünmek anlamına gelmektedir.

ESA yaklaşımı, uzun bir süre boyunca belirli konularda medya söyleminin kapsamlı bir analizini teşvik eder. Tercih edilen geniş analiz kapsamı nedeniyle, analiz edilecek malzemelerin hacmi çok büyük olabilir. Bu nedenle, tek bir araştırmacının her bir analiz birimini (haber manşetini veya metnini) analiz etmesi ile yönetilememektedir. Önerilen çözüm, bazı dönemleri etrafıca analiz etmek ve ardından rastgele örnekleme veya keyfi bir metin seçimi biçiminden daha yeterli bir seçenek gibi görünen “eleştirel söylem anlarına” odaklanmaktır (Carvalho, 2008: 177). Bu “anların” analizi, bir konunun sosyal inşasında özellikle önemli zamanlarda söylemsel dönüşlerin ve/veya devam eden tartışma satırlarının tanımlanmasına imkân sağlamaktadır.

3.5.3. Van Dijk ve Eleştirel Söylem Analizi

Bu bölümde Van Dijk’in ideolojiyi nasıl tanımladığına ve medya söylemi ile eleştirel söylem çalışmalarına nasıl yaklaştığına dair genel bir çerçeve çizme girişimi sunulmaktadır. Hollandalı sosyal bilimci Teun A. Van Dijk, metin dilbilimi, söylem analizi ve Eleştirel Söylem Analizi (ESA) alanlarında tanınan isimlerden biridir. Söylem Çalışmaları Merkezi Direktörü Teun A. van Dijk, 2004 yılına kadar Amsterdam Üniversitesi’nde söylem çalışmaları profesörü olarak çalışmış, şu anda Barselona’daki Pompeu Fabra Üniversitesi’nde profesör olarak çalışmaktadır. Üretken poetika, metin dilbilgisi ve metin işleme psikolojisi üzerine daha önceki çalışmalarının ardından, 1980’den bu yana yaptığı çalışmalar daha eleştirel bir bakış açısı kazanmıştır ve söylemsel ırkçılık, basındaki haberler, ideoloji, bilgi ve bağlamla ilgilenmiştir. Bu alanların çoğunda birkaç kitabın yazarıdır ve The Handbook of Discourse Analysis (1985), Discourse Studies (2011) adlı giriş kitabının ve The Study of Discourse (5 cilt) eserinin editörlüğünü yapmıştır. Söylem ve Toplum, Söylem Çalışmaları, Söylem ve İletişim konularında olarak çalışmalar yürütmektedir (<https://discourses.org/>).

Van Dijk (1995) söylem analizini bir tür ideoloji analizi olarak algılamış ve ideolojinin her şeyden önce ideoloji sosyolojik bir olduğunu belirtmiştir. İdeoloji kişinin yaşamını sürdürebilmesi veya yaşamını tehlikeye atması için içgüdüleri ortaya çıkarmaktadır. Söylemsel bir “mesaj” olarak ele alındığında ideoloji, söylem içinde kamufle edilmiş bir kod olarak dilin, söylemin ve fikirlerin aktarıldığı bir ortamı ifade etmektedir. Van Dijk’e göre söylem, ideolojilerin ifade edilmesinde ve yeniden üretilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Van Dijk’e (1995) göre ideolojiler tipik olarak (medya veya seçkinler tarafından) söylemde ifade edilmekte ve yeniden üretilmektedir. Fowler’a (1991) göre gazeteler, takip ettikleri bakış açılarına dayalı olarak çeşitli olayları haber yapma konusunda tarafsız değildir. Gazeteler, siyasi ve sosyal perspektiflere dayalı olarak farklı olay ve olguları tasvir eder. Van Dijk, çalışmalarının çoğunda bu noktaya vurgulamıştır. Van Dijk’in eleştirel söylem analizine yönelik oluşturduğu sosyo-bilişsel model çalışmanın yöntem kısmında açıklanmıştır.

4. TÜRKİYE’DE ORDU-SİYASET İLİŞKİSİ

Çalışmanın bu bölümünde örneklemin daha anlaşılır hale getirilmesi açısından Türkiye’de yaşanan askeri müdahale arka planlarına ilişkin referans noktaları ortaya konmuştur. Bu anlamda askeri müdahale süreçlerini oldukça etkileyen dönemin ekonomik temellerine, sivil asker ilişkilerine ve askeri vesayet olgularına yer verilmiştir. İlerleyen başlıklarda ise 12 Eylül Darbesi, 28 Şubat Post Modern Darbesi ve 15 Temmuz Darbe girişimi sürecine ilişkin arka plan ortaya konmuştur.

4.1. Türkiye’de Askeri Vesayet ve Kurumları

Tarihsel olarak, 27 Mayıs cuntasının hükümeti devralması, sadece siyasi iktidar kompozisyonunu değiştirmekle kalmamış, aynı zamanda dönemin başbakanını ve iki bakanını da çarpıcı biçimde idam edilmesiyle sonuçlanmıştır. Anayasaya aykırı ve yasal düzenlemelerle cunta, siyasi hayat üzerindeki denetimini ve etkisini olağanüstü artırmış, yeni kurulan Milli Güvenlik Kurulu vasıtasıyla sivil siyaset üzerinde askeri vesayetini sürdürmüş ve kurumsallaştırmıştır. 12 Mart 1971 askeri muhtırasının ardından 11 ilde olağanüstü hâl ilan edildi; çok sayıda siyasi parti, sendika ve meslek örgütü kapatılmış, pek çok kişinin faaliyetleri durdurulmuş ve çok sayıda gazetenin yayınlanması yasaklanmıştır. 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından, tüm siyasi partiler kapatıldı ve parti liderleri askeri üslerde gözaltına alındı ve ardından yargılanmıştır. Mevcut sivil toplum kuruluşları, dernekler, vakıflar ve sendikalar kapatılmış bazı kuruluşların faaliyetlerine izin verilmesine rağmen, çoğunluğunun faaliyetlerine devam etmesi yasaklanmıştır (Akıncı, 2013: 101-3). 12 Eylül darbesinin Türk toplumu için kritik yönü, darbenin sadece anayasal reformlar ve kanunların uygulanması yoluyla kamusal hayatın yapısını değiştirmesi değil, aynı zamanda toplumun kendisini yeniden tasarlamaya çalışması ve bunu büyük ölçüde başarmasıdır.

28 Şubat 1997 Post Modern Darbesin’de ordu, siyasete doğrudan müdahale etmek yerine, 12 Mart 1971 askeri muhtırasına benzer bir MGK (Milli Güvenlik Konseyi) bildirisi yayınlanmıştır. Ancak bu kez Cumhuriyet rejimine yönelik en büyük tehdidin “dini gericilik” olduğu açıklanmıştır. 28 Şubat 1997’de yapılan MGK toplantısının sonunda yayınlanan açıklama ile aslında ordu, dönemin Başbakanı Necmettin Erbakan’ın istifasını amaçlamış ve hükümetten toplumsal kesimlerin özgürlüklerini kısıtlayıcı

tedbirler almasını istemiştir. 28 Şubat sürecinde muhafazakâr STK'ların yetkileri önemli ölçüde azaltıldı ve sivil toplum faaliyetleri önemli ölçüde azalmıştır (Ensaroğlu, 2010: 57-8). Kısacası Türkiye'nin 1960 yılından bu yana yaşadığı ordu-siyaset çatışmaları, demokrasinin yerleşmesini ve STK'ların gelişimini doğrudan etkilemiştir.

27 Mayıs darbesi, 12 Mart 1971 muhtırası, 12 Eylül darbesi, 28 Şubat post-modern darbesi ile ve daha sonraki yıllardaki darbe girişimleriyle de Türkiye sivil toplumunu vesayet altına almanın ötesinde, siyasi hayatı ve siyasi partileri sıkı bir askeri kontrol altına almaya çalışılmıştır. Vesayet sistemi, askeri makamlara ülkeyi yönetmede belirleyici bir rol vermiş; 12 Eylül Anayasası bu sistemi pekiştirmiş, 1961 Anayasası ile kurulan MGK kurumsallaştırmıştır. AK Parti hükümetlerinin yükselişinden önce vesayet sistemi dur durak bilmeden gelişmiştir. MGK paralel bir parlamento gibi işlemiş; yasama ve yürütme aktörleri MGK ve MGK Genel Sekreterliği tarafından belirlenen temel politikalar çerçevesinde faaliyetlerini sürdürmek zorunda kaldıkları için MGK Genel Sekreterliği paralel ama daha gerçek bir hükümet gibi çalışmıştır (Alptekin, 2018: 146). Bununla birlikte, Türkiye'deki askeri müdahaleler, siyasi-toplumsal koşulların müdahaleye elverişli olup olmadığını dikkate alarak toplumsal meşruiyeti bir ölçüde gözetmiştir. Dolayısıyla askeri darbeler ile sivil toplum arasındaki ilişkiler önemli ölçüde ordunun toplumsal meşruiyet kaygıları tarafından belirlenmiştir (Ensaroğlu, 2010: 66). Başka bir deyişle, ordu, belirli bir konjonktürün verili koşulları altında, bir askeri müdahalenin toplumun çoğunluğu tarafından kabul edilebilir olmasını sağlamak için çaba göstermiştir.

Ordu, askeri darbeler yoluyla askeri vesayet geleneğini kurumsallaştırmıştır. Ordunun vesayet sistemindeki rolü, son derece merkezîyetçi bir yapının kurulması ve silahlı kuvvetlerin devlet içinde mutlak özerkliğinin sağlanmasıyla pekiştirilmiştir. Böylece ordunun siyasi ve mali çabalarının etkin bir şekilde kontrol edemediği çarpık bir yapı ortaya çıkmış; aksine, ordu siyaseti sürekli denetlemiştir. TSK, askeri harcamalarda, faaliyetlerde ve idari işlemlerde hiçbir zaman siyasi iradenin denetimine tabi olmamıştır. TSK, özellikle mali özerkliği sayesinde, yıllarca bütçesini ve harcamalarını Türkiye'nin yasama organları ve denetim mekanizmalarının denetiminden uzak tutmayı başarmıştır. 2000'li yıllarda ise AK Parti iktidarı sistemin kurumsal kontrolünü ele geçirmiş ve bu amaçla kritik yasaları değiştirerek ve askeri harcamaları dış denetime tabi tutarak askeri

vesayet mekanizmasının mali özerkliğini kırmaya yönelik adımlar atmaya başlamıştır (Akıncı, 2013: 97-8).

FETÖ, siyasi, bürokratik ve güvenlik mekanizmalarındaki etkisi nedeniyle orduya, güvenlik sektörüne, yargıya, milli istihbarat teşkilatına ve devlet bürokrasisine nüfuz ederek “gölge devlet” yapısını inşa etmiştir. MGK Kanununda yapılan kritik değişiklik ve düzenlemelerle ordunun çeşitli kurumlardaki temsili sonlandırılmıştır (Bayramoğlu, 2010: 11). Özellikle 2005 yılı itibarı ile Türkiye’nin AB ile tam üyelik müzakerelerine ilişkin olarak AK Parti, orduyu sivil hükümetin denetimine sokmak için adımlar atmış; bu tedbirler vesayet sistemini giderek zayıflatmış, AK Parti ve diğer siyasi partiler hakkında e-muhtıra ve kapatma davalarına rağmen sürdürülmüştür. Böylece, 15 Temmuz darbe girişimine giden süreçte, askeri vesayetın kurumsal temellerinin birçoğu yavaş yavaş ortadan kaldırılmıştır.

4.2. Türkiye’de Sivil-Asker İlişkileri

Ordu, 1960 yılındaki ilk müdahalesinden bu yana Türk siyasetinin en önemli aktörlerinden biri olmuştur. Türk ordusu kendisini sürekli olarak iç istikrarın garantörü, Kemalizm ideolojisinin koruyucusu ve nihayetinde Türk ulusunun ruhunun vücut bulmuş hali olarak görmüştür (Jenkins, 2007: 339). Bu çizgide, tarihsel olarak kendisine Türk siyasetinde ve demokrasisinde vesayet rolü atfederek, ordunun bir güç olarak ne olduğu doğrultusunda, hükümet veya toplumdaki değişimin doğrudan popüler referanslar veya girdiler dışındaki zorunluluklar açısından haklı olduğu bir duruş sergilemiştir. Ordu, tarihsel olarak, bu vesayet rolüne uygun olarak her müdahalenin ardından sonraki demokratik rejimdeki rolünü artıran önemli çıkış garantileri kazanmıştır (Özbudun, 2000: 105).

Vesayet yetkileri, ulus devletın belirsiz bir şekilde formüle edilmiş temel ve kalıcı çıkarlarını temsil ettiğini iddia ederken, hükümetin ve politika kararlarının geniş gözetimini yapmayı içermektedir. Bunun tipik olarak gerçekleştirilmesinin bir yolu, ordunun çok önem verdiği değerleri yeni anayasaya dahil etmektir (Guiellermo, vd., 1992: 62-3). Bu, 12 Eylül 1980 darbesinin ardından askeri yönetim tarafından hazırlanıp ilan edilen ve 2010 anayasa referandumuna kadar tamamen değişmeden kalan 1982 Türk

anayasasında yapılmaya çalışılmıştır. Anayasanın birçok maddesi toprak ve devletin milli bütünlüğüne ve ordu tarafından büyük önem verilen Kemalist düşüncenin diğer çeşitli yönlerine yer vermiştir (Özbudun, 2000: 107). Bir başka etkili yöntem de anayasanın değerlerini korumakla görevlendirilen, ordunun egemen olduğu resmî kurumlar oluşturmaktır. 1960 askeri darbesinin ardından yürürlüğe giren 1961 Anayasası, cumhurbaşkanının başkanlığında, sivil hükümet ve silahlı kuvvetlerden eşit sayıda üyeden oluşan bir Milli Güvenlik Kurulu oluşturmuştur. Konsey, Bakanlar Kuruluna karar vermede ve ulusal güvenlikle koordinasyonu sağlamada geniş anlamda devletin anayasal düzeninin ve ulusal varlığının korunmasına yardımcı olmak üzere oluşturulmuştur. Böyle bir konseyin oluşturulmasının yanı sıra, ulusal güvenliğin bu kadar geniş bir tanımı, ordunun kendisini dış ve iç tehditlere karşı savunmasının yanı sıra, ülkenin ulusal hedeflerine ulaşma kabiliyetinin teşvik edilmesiyle ilgili son derece politize bir yönünü vurgulamaktadır (Guiellermo vd., 1992: 173).

1971 askeri müdahalesini takiben 1971’de ve daha sonra 1982’de yapılan değişiklikler, konseyin rol ve yetkilerini daha da güçlendirmeye ve güçlendirmeye hizmet etmiştir. Ordunun kendisine vesayet yetkisi vermesinin üçüncü bir yolu, Silahlı Kuvvetlerin anayasa ve yasaların ‘garantörleri’ rolüne ilişkin belirsiz anayasal referanslardır (Kayalı, 1994: 188). 1961 ve 1982 Anayasalarında açıkça orduya böyle bir görevin verildiğine dair hükümler bulunmamakla birlikte, Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu’nun 35. maddesi şöyledir: “Türk Silahlı Kuvvetlerinin görevi, Türk vatanını ve vatanını korumaktır”. Bunun orduya seçilmiş bir hükümeti görevden alma hakkını verip vermediği konusunda önemli tartışmalar olmasına rağmen, Silahlı Kuvvetlerin hiçbir şüphesi yokmuş gibi hareket ettiği görülmektedir (Jenkins, 2007: 343).

Türk ordusu, askeri müdahale tarihi boyunca vesayet yetkilerinin korunması için alınan önlemlerin yanı sıra çeşitli çıkış garantileri de uygulamıştır. Bunlardan ilki, askeri rejimin eylemlerinin siyasi süreç üzerindeki etkisinin ortadan kaldırılmasını zorlaştırmak için veya geri döndürülemezliği sağlamak için alınan hükümlerdir. Örneğin, hem 1961 hem de 1982 anayasaları, iktidardaki askeri konsey tarafından kabul edilen yasaların, demokrasiye geçişten sonra bile anayasaya aykırılık nedeniyle itiraz edilemeyeceğini belirten hükümler içermiştir. İkinci tür bir çıkış garantisi, suçlara, özellikle de rejim

komutanları tarafından işlenen insan hakları ihlallerine ilişkin af yasalarında bulunabilmektedir (Özbudun, 2000: 115-116).

Hikmet Özdemir, *Rejim ve Asker* isimli eserinde, Türkiye’de ordunun rejim üzerinde kontrolü imkansızlaştıran bir gücü elinde tuttuğunu ve bu gücü de “gözetleme” ve “müdahale” şeklinde kullandığını ileri sürmektedir. Bu savını “*Gözetlemede süreklilik gerekmekte, adeta bir askeri garnizonun kule nöbetçisi gibi, Ordu da rejimi gözetlemektedir. Müdahale ise, gerektiğinde yapılan bir davranış kontrolüdür. Bu anlamda 1960, 1971 ve 1980 darbeleri askerin rejime müdahalesidir*” ifadeleriyle açıklamıştır (1989: 319).

Türkiye’de askerler kendilerini Atatürk devrimlerinin nihai koruyucuları olarak görmekte (Hale, 1988; 1990), devletin tehdit altında olduğunu hissettiklerinde rejime müdahale etme eğilimine girmektedir (Harris, 1988: 180). Bu bakımdan askeri darbeler daha çok demokrasiyi düzeltme (Özbudun, 1988: 51), bozulan balansı yeniden ayarlama girişimleri olarak anlamlandırılmıştır. Askerler, darbelerin gerekçelerini 4 Ocak 1961 tarihinde kabul edilen Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu’ndan almaktadır. 211 sayılı bu kanunun 35. maddesi TSK’nın temel görevlerinin sınırlarını çizmektedir: “*Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; Türk yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti’ni kollamak ve korumaktır.*” Bu madde 2013 yılında TBMM kararlarına vurgu yapacak şekilde değiştirilmiştir.

4.3. 12 Eylül Askeri Darbe Süreci

Çok partili siyasal sisteme geçişin başlangıcı olarak kabul edilen Türkiye’de yarım asırlık demokratik deneyimi, 14 Mayıs 1950’de Demokrat Parti iktidarının yükselişiyle başlamıştır. Bu deneyim, askeri müdahalelerle 2000’li yıllara kadar dört kez kesintiye uğramıştır. Bu süreçler 27 Mayıs 1960; 12 Mart 1971; 12 Eylül 1980; ve 28 Şubat 1997’de “post-modern darbesi” olarak ortaya çıkmıştır. Bu müdahalelerin yanı sıra ordunun 27 Nisan 2008’de yayınladığı e-muhtıra ve bazı siyasi partilerin kapatılması için açılan davalar da Türkiye’de demokrasiyi kısmen sekteye uğratmıştır. Türkiye’nin demokrasisi ve ekonomisi, ordunun her seferinde iktidarı ele geçirdiği darbelerin ve Türkiye’nin seçilmiş hükümetlerine yönelik bir dizi ultimatö, muhtıra, uyarı ve direktiflerin yarattığı tedirginliğin gölgesinde mücadele vermiştir (Nazlı, 2016: 148-9).

Türkiye, seçilmiş hükümetlerine karşı ortalama her on yılda bir müdahale ve yaptırımlara maruz kalmıştır. Ülke, ekonomik olarak gelişmekte olan ülkeler arasında yer alsa da siyasi olarak Türkiye'nin siyasi otoriteleri ile askeriye, yargı ve sivil bürokrasi otoriteleri arasında sorunlu bir ilişkinin kurumsallaşmasıyla sonuçlanan bu müdahaleler nedeniyle bir "üçüncü dünya ülkesi" prototipi olarak görülmüştür. Askeri müdahaleler, siyasi partilerin yargı manevraları ile kapatılması, yeni partilerin kurulmasının neden olduğu oyların bölünmesi, dolayısıyla koalisyon hükümetlerinin önünün açılması, Türkiye'de siyasi bozulma ve istikrarsızlıkla sonuçlanmıştır. Mayıs 1960 askeri darbesi, planlı kalkınmaya ve ithal ikameci sanayileşme stratejisine geçişin yasal ve kurumsal yapılmasını başlatmıştır. Demokrasi aleyhine yapılan bu tür müdahaleler, en azından 1960'lardan bu yana Türkiye ekonomisine de zarar vermiştir. Buna göre, Türkiye'nin GSYİH büyüme hızındaki istikrarsızlık ve düşüşler, ekonomik durgunluk ve doğrudan yabancı yatırım eksikliği endişe konusu haline gelmiştir. Rejimin geleceğine ilişkin belirsizlikler, anti-demokratik yaptırımların olduğu dönemlerde ortaya çıkmış ve doğrudan yatırımlarda ve sermaye girişlerinde kaçınılmaz, buna tekabül eden bir gerilemeye yol açmıştır (Akalin, 2006: 269-71).

Türkiye'nin ekonomi politikasında, 1950'lerin sonlarında tarıma dayalı liberal büyüme modelinden ithal ikameci sanayileşmeye ve planlama rejimine geçişte yaşanan zorluklar, 27 Mayıs 1960 askeri darbesini tetiklemiştir. Benzer şekilde, ithal ikameci ekonomide kendisinden önce gelen sorunlara rağmen açık ekonomiye geçişteki başarısızlık, 1970'lerin ikinci yarısında makroekonomik ve sosyo-politik krizlere yol açmış ve nihayetinde 12 Eylül'de 1980 askeri müdahalesine yol açmıştır. Bir krizin dinamiklerini harekete geçirerek 12 Eylül askeri darbesine zemin hazırlayan koşullar, siyasi otoritelerin gerekli, stratejik dönüştürücü kararları almaması üzerine gelişmiştir (Ünay, 2013: 249).

4.3.1. 24 Ocak Ekonomik İstikrar Kararları

12 Eylül 1980 darbesi öncesi dönemde Türkiye, toplumsal, siyasal ve ekonomik kırılganlıklarından ve ithal ikameci ekonomi politikasından kurtulmak için 24 Ocak 1980'de bir istikrar ve kurtuluş sürecine girmiştir. Beklenti, 24 Ocak kararlarının Türkiye toplumunun açık bir çoğunluğu tarafından hoş karşılanmayacağı, kamuoyunda tepki ve protestolarla karşılanacağı yönünde olmuştur. Ancak 12 Eylül 1980 askeri darbesi, halkın

tepkisine tüm kanalları kapatmış ve 24 Ocak kararlarının yürürlüğe girmesi için gerekli şartları tesis etmiştir. Gerekli neoliberal ekonomi politikalarının uygulanması için askeri otoritenin yardımına ihtiyaç olduğu açıkça ortaya konmuş ve günün şartlarında olumlu sonuçlar elde edilmiştir (Akalin, 2006: 196).

1980 sonrası küreselleşme süreçlerinin başlamasıyla birlikte Türkiye, devletin ekonomi üzerindeki etkisini ve otoritesini en aza indirmek için ekonomi politikalarında neoliberal bir yaklaşım benimsemiştir. Dünya genelinde, aralarında Türkiye'nin de yer aldığı gelişmekte olan ülkelere ve az gelişmiş birkaç ülkeye, küresel sisteme entegrasyonlarını kolaylaştırmak için yapısal uyum paketleri uygulanmaktadır. İthal ikameci sanayileşmenin kurumsallaşması ve planlı ekonomi rejimi, 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin harekete geçirdiği olağanüstü koşullar altında sağlanmıştır. Benzer şekilde, 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle demokratik özgürlüklerin askıya alındığı bir ortamda neoliberal siyaset çerçevesi hizmete girmiştir (Ünay, 2013: 255). Dolayısıyla bu iki askeri darbenin sosyo-politik kutuplaşma, çağ dışı kalmış kalkınma stratejisini değiştirme ihtiyacı ve küresel sistemin gereksinimlerine dayandığı ortaya çıkmıştır. Referans noktalarından hareketle Türkiye'deki darbe süreçlerinin, belirli çıkar ve baskı grupları ile toplumun güçlü sosyo-ekonomik kesimleri tarafından desteklendiği görülmektedir.

4.3.2. 24 Ocak Ekonomik İstikrar Kararlarının Etkileri

24 Ocak Ekonomik Kararları enflasyonu düşürmeyi, dış finansman açığını kapatmayı ve daha dışa dönük ve piyasa temelli bir ekonomik sisteme ulaşmayı amaçlamıştır. Bu kararlara dayanarak, ihracat sübvansiyonları verilmiş, Türk ihracatını daha rekabetçi hale getirmek için döviz kurlarının dalgalanmasına izin verilmiş, ihracata dayalı büyüme teşvik edilmiştir. Programa göre (Atağenç, 2017: 81-83; Kepenek ve Yentürk, 2000: 182-190);

-Türk Lirası %37,2 değer kaybetmiş ve dalgalı döviz kuru duyurusu başlatılmıştır.

-Devletin ekonomideki payını azaltmak için önlemler ortaya konmuştur.

-Kamu İktisadi Teşebbüslerinin fiyatlandırmasında yapılan düzenlemeye paralel olarak tarımsal desteklemeler sınırlandırılmıştır.

-Alınan kararlar ile gübre, enerji ve ulaştırma sektörleri dışındaki sübvansiyonlar kaldırılmıştır.

-Ülkenin dış ticareti serbestleştirilmiş, yabancı sermaye yatırımları teşvik edilmiş, kar transferleri kolaylaştırılmış, yurtdışı daralmaların çözümlerine ilişkin hizmetler desteklenmiştir.

-İthalat yavaş yavaş serbest bırakılmış, ihracatçı üreticiler için vergi iadeleri, düşük faizli krediler, ithal girdilerde gümrük muafiyetleri yoluyla ihracat teşvik edilmiştir.

-Yerleşiklerin döviz, döviz mevduatı tutmalarına ve döviz yoluyla ödeme yapmalarına izin verilmiştir.

-Her türlü menkul kıymetlerin ithalat ve ihracatına izin verilmiştir.

4.4. 28 Şubat Post Modern Darbe Süreci

Cumhuriyetin kurulduğu 1923 yılından bu yana demokrasi ve hukukun üstünlüğü için mücadele eden bir ülke olan Türkiye, 1997 yılının başlarında bu çabaya büyük bir darbe almıştır. Bu, Türkiye'nin son askeri darbesiydi ve belki de en sıra dışı olanıdır ve 17 yıl önce bu tarihte gerçekleşmiş olmasına rağmen, bugün ülkenin siyasi, idari, adli ve sosyal hayatında yansımaları hissedilmektedir. 28 Şubat 1997'de ordu, bir yıldan az bir süredir görevde olan, bir akademisyen niteliğiyle, usulüne uygun seçilmiş başbakan Necmettin Erbakan'ı fiilen görevden almış, Erbakan'ın koalisyon hükümetinin çökmesine yol açmıştır. Erbakan birkaç ay daha görevde kalsa da en azından teoride, ordunun çarkındaki bir dişliden başka bir şey olamamıştır. Ordu onu bir dizi tartışmalı kararnameyi imzalamaya zorlamıştır. O dönemde ordunun ülkenin siyasi hayatına müdahalesinde olağandışı bir şey yokmuş gibi gösterilmiştir. Türk Ordusu uzun zamandır kendisini Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün mirası olarak görülen laik devletin koruyucusu olarak görülmüştür (Akıncı, 2014: 60-61).

Ordu, 1960, 1971, 1980 ve 1997’de “haklı” olarak gördüğü darbeleri sahneleyerek Türk siyasetine belli bir düzenlilikle müdahale etmiştir. Sıra dışı olan, ülkenin kötü şöhretli askeri darbe geleneğine eklenen 1997 darbesinin, Parlamento’nun feshedilmeden veya anayasanın askıya alınmadan gerçekleşmesi ve insanların darbeyi Türkiye’nin ilk “post-modern” darbesi olarak nitelendirmesine yol açmasıdır.

1997 darbesi uğursuz bir güç gösterisiyle başlamış, Milli Güvenlik Kurulu toplantısından kısa bir süre önce, ülkenin başkenti Ankara sokaklarında bir tank geçidi yaşanmıştır. Toplantı, güvenlik konseyinin şimdiye kadarki en uzun oturumu niteliğindedir. 28 Şubat muhtırası olarak bilinen Türk ordusunun ülkede yükselen İslamcı ideoloji olarak gördüğü şeye yanıt olarak aldığı bir dizi kararla sonuçlanmıştır. 28 Şubat Post Modern Darbesi’sin sürecinde alınan bu kararların ciddi toplumsal etkileri olmuştur. Ordu, Erbakan’ı başörtüsü yasağı, Kur’an okullarının kapatılması ve haber medyasını kontrol etmek için önlemlerin uygulanması da dahil olmak üzere bir dizi tartışmalı kararnameyi imzalamaya zorlamıştır. Binlerce başörtülü öğrenci üniversitelerini terk etmek zorunda kalmış ve birçoğu eğitimini tamamlamak için yurt dışına gitmiştir (Ateş, 2018: 598).

1997-2001 yılları arasında çok sayıda insanı kara listeye almak için bir kampanya yürütülmüştür. Kamu çalışanları, akademisyenler ve diğerleri disiplin cezası almış, görevlerinden ayrılmak zorunda kalmış veya işten çıkarılmıştır. Orta dereceli meslek okulları – Müslüman cemaati için imam yetiştirenler de dahil olmak üzere kapatılmış, bu okulların mezunlarının üniversitelere girişi engellenmiştir (Ensaroğlu, 2007: 82-84).

Tüm bunları taçlandırarak bir nitelikte, Türkiye 2001’de bir ekonomik kriz yaşamış, muhtemelen “post-modern” askeri darbenin en yıkıcı yönünü de tarih sahnesine eklemiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile Başbakan Bülent Ecevit arasında Şubat 2001’de yapılan bir başka Milli Güvenlik Kurulu toplantısında yaşanan gerginlik, Türk borsasında yüzde 15’lik bir düşüşe, faiz oranlarının yükselmesine neden olmuş ve devlet bankaları 3 milyar dolar kaybetmiştir. Bu sürecin ekonomik yansımaları Anadolu Ajansının “28 Şubat: Türkiye demokrasisine “post-modern” Utanç” başlıklı haberinde şöyle açıklanmıştır (Anadolu Ajansı, 2014);

“2000 yılında 1,4 milyondan 2001 yılında 1,9 milyona ve 2002 yılında yaklaşık 2,5 milyona ulaşan işsiz sayısı iki yılda bir milyon kişi artmıştır.

ABD doları, Türk lirası karşısında neredeyse iki katına çıkarak piyasaları sarsmış ve hükümeti sabit kur sisteminden dalgalı kur sistemine geçmeye zorlamıştır.

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’nun 2009 rakamlarına göre, birkaç banka iflas etmiş ve devlete 30.1 milyar dolara mal olmuştur.

Ancak Erdem Holding ve Türkiye’nin önde gelen iletişim firması Genpa’nın CEO’su ve TBMM tarafından verilen “Üstün Hizmet Ödülü’nün sahibi Türk iş adamı Dr. Zeynel Abidin Erdem, batmakta olan bankaların Türkiye ekonomisine gerçek maliyetini 80 milyar dolara yükseltmiştir.

2012 yılında TBMM, 28 Şubat darbesi başta olmak üzere askeri darbeleri araştırmak üzere bir komisyon kurulmuştur.

Türkiye, 28 Şubat darbesine karışmakla suçlanan 76’sı tutuksuz yargılanmak üzere 103 kişiyi “Türkiye Cumhuriyeti hükümetini zorla devirmek ve devirmek” suçundan yargulamıştır.

Sanıklar arasında eski Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı ve dönemin Genelkurmay Başkan Yardımcısı Çevik Bir de yer almaktadır.

19 Aralık 2013’te, iki aydan biraz daha uzun bir süre önce, tutuklu 76 sanıktan 75’i adli gözetim şartıyla serbest bırakılmıştır.

Post-modern askeri darbenin yaralarını sarmaya çalışan Türkiye ve bu süreçte çokça acı çeken Türk milleti bu tür antidemokratik siyasi süreçlerin tekrarlanmaması arzusunu taşımaktadır.

2011 yılında vefat eden Erbakan, Türkiye’nin şu anki Cumhurbaşkanı’nın akıl hocası konumundadır ve geçmişin derslerini görmezden gelmeyen Erdoğan, Adalet ve Kalkınma Partisi liderliğindeki hükümetine karşı başarısız darbe girişimlerinden sorumlu askeri liderlerin bir dizi duruşmasıyla askeri darbe geçit törenine filen son vermiştir.

Bunlardan biri, Erdoğan ve partisinin iktidara gelmesinden sadece bir yıl sonra, 2003 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki bir hizbin bir darbe planı olan "Balyoz" planıdır. 2012 yılında, komploya karışmaktan hüküm giyen 365 kişiden yaklaşık 300'ü hapis cezasına çarptırılmış otuz dört zanlı beraat etmiştir.

Tüm bunlar küresel olarak önemlidir, çünkü birçok dünya lideri, yüzde 99,8'i Müslüman olan 75 milyondan fazla insanın yaşadığı Türkiye'yi ılımlı, cihatçı olmayan İslam'ın desteklenmesinde lider olarak görmektedir."

Bu sürecin beş yıl sonrasında, Recep Tayyip Erdoğan başkanlığındaki Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) demokratik seçimlerle Türk halkı tarafından seçilmiş ve Erdoğan liderliğindeki parti o zamandan beri ordunun Türk demokrasisine ve siyasetine müdahale etmesini engellemek doğrultusunda birçok reform gerçekleştirmiştir. Ordunun Türk yargısı ve siyaseti üzerindeki etkisi kademeli olarak ortadan kaldırıldıktan sonra, 28 Şubat post-modern darbesinin failleri adalete teslim edilmiştir.

4.5. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Süreci

15 Temmuz 2016, Türkiye için pek çok açıdan oldukça önemli bir tarihtir. Türkiye, milyonlarca vatandaşı tek bir ortak amaç için seferber eden bir darbe girişimiyle karşı karşıya kalmış, ülkeyi askeri bir ele geçirmeden kurtarmak için demokrasi adına mücadele ortaya koymuştur. 15 Temmuz gecesi, Türk kamuoyuna İstanbul'daki Boğaziçi Köprüsü'nü kapatan çok sayıda tank olduğu bilgisi verilmiş, Ardından Başbakan canlı yayında ordudaki bazı isyancı grupların beklenmedik bir darbe girişimini dile getirmiştir. İnsanlar daha sonra TV kanallarından gelişmeleri anında takip ederek, sosyal medyada olaylarla ilgili bilgi ve yorumları dolaşmaya başlamıştır. Bunun hemen ardından CNN Türk'te *Facetime* üzerinden canlı yayın yapan Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türk vatandaşlarını demokrasilerini savunmak için sokağa çıkmaya çağıran bir açıklama yapmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Marmaris'teki konutundan İstanbul'a hareket halindeyken millete ulusal bir sesleniş ile çağrıda bulunmuştur. Başkan'ın çağrısının hemen ardından insanlar ellerinde bayraklarla sokaklara dökülmüş, tankları barışçıl bir şekilde durdurmaya çalışmıştır. Bu yaklaşıma rağmen halk ordu mensubu askerler tarafından şiddetli bir yanıt almış, F-16'lar Parlamento binasını bombalamıştır.

4.5.1. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Süreci'nin Ekonomik Temelleri

Türkiye, ortalama olarak her on yılda bir seçilmiş hükümetlerine karşı müdahale ve yaptırımlardan zarar görmüştür. Bu arka plandan hareketle, bu bölüm, ekonomi ve askeri darbeler arasındaki ilişkileri açıklamak için geliştirilen temel teorik yaklaşımlar üzerinden 15 bir değerlendirmesini sunmaktadır. Bu bağlamda bölümde, darbe öncesi dönemin ekonomik arka planına, uluslararası kuruluşların hizmet verdiği kriz senaryolarına ve batı dünyasının darbe girişimi için düzenlediği algı yönetiminin hedeflerine bakmaktadır. 27 Mayıs 1960 askeri darbesi, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 uluslararası toplum nezdinde Türk demokrasisini zayıflatmış, ciddi sosyo-ekonomik çöküntülere yol açmıştır. 28 Şubat 1997 Genelkurmay Başkanlığı müdahalesi, önceki darbelerden farklı olarak, Türkiye'de "demokrasiyi dengelemek" amacıyla yapılmış ve "post-modern" bir darbe, ekonomik-siyasi ve toplumsal darbe olarak insanların zihninde hala tazeliğini korumaktadır. O süreçler yargı, basın-yayın organları ve finans sektörü mensupları aracılığıyla profesyonelce planlanmıştır (Karagöl, 2016: 40).

Türkiye'deki darbeler toplu olarak ülkenin toplumsal ve toplumsal hafızasında silinmez izler bırakmış, yatırım ortamını, geleceğe yönelik beklentileri ve hukuk devleti algısını yok ederek ekonomiyi sarsmıştır. 15 Temmuz 2016'daki darbe girişiminin ekonomi politikasının, askeri darbelere temel teorik yaklaşımlar üzerinden ekonomi bağlamında değerlendirmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, darbe girişimi öncesi dönemin ekonomik arka planına, uluslararası kuruluşların sunduğu kriz senaryolarına ve batı dünyasının darbe girişimine olumlu bir dönüş yapmak için düzenlediği algı-yönetimin hedeflerine yer verilmiştir.

Düzenli askeri müdahaleler döneminden uzun bir aranın ardından, 15 Temmuz 2016 gecesi Türkiye'de demokratik yaşamı kesintiye uğratmak için bir askeri darbe düzenlenmiştir. Geniş bir subay ağı; askeri-sivil bürokratlar ve Fethullahçı Terör Örgütü'ne (FETÖ) bağlı iş dünyası, akademi ve medya mensuplarının darbe planlayan ve teşebbüs eden failer grubu olduğu teyit edilmiştir (Alkan, 2016: 262).

FETÖ'nün, medya, eğitim ve bankacılık kurumları aracılığıyla ulusal ve uluslararası kamuoyunda güç ve meşruiyet kazanan Türkiye'de gölge devlet ya da paralel, devlet içinde devlet yapısı oluşturmak için gizli güç merkezleriyle iş birliği içerisinde bir komplo kurduğu ortaya çıkmıştır. FETÖ, 'İlmli İslam' ve "Dinlerarası Diyalog" gibi söylemleri benimseyerek uluslararası toplumda prestij kazanmaya odaklanmış; ancak geleneksel İslami gruplardan ve sivil toplum kuruluşlarından mümkün olduğunca uzak durmuştur. FETÖ, Türkiye'nin askeri, sivil ve bürokratik mekanizmalarına nüfuz etmek amacıyla siyasi partilerle (konjonktüre göre) pragmatik bir etkileşimi tercih etmiş ve ülkede bir gölge devlet yapısı kurmaya çalışmıştır. Düzenli olarak tekrarlanan askeri darbeler, Türkiye'nin sosyal ve siyasi yaşamını felç ederek ülkeyi ciddi makroekonomik krizler karşısında izole etmiştir (Ataman ve Shkurti, 2016: 54-5).

FETÖ, bir tür din ideolojisinin hizmetinde uzun vadeli bir strateji benimsemiştir; bu amaçla nitelikli gençleri bünyesine katmış, yasal ya da yasadışı olarak kariyer fırsatları sunmuş ve üyelerini toplumda kilit konumlara yerleştirmiştir. FETÖ, Orta Asya'dan Afrika'ya, Balkanlar'dan Latin Amerika'ya uzanan geniş bir yelpazede yer alan kuruluşları aracılığıyla hem finansal sermayeyi hem de insan kaynağını harekete geçirmiş; bu itibarla, Türkiye içindeki paralel yapısı daha büyük, küresel bir ağı

yansıtmaktadır. 17-25 Aralık 2013 döneminde daha önceki bir darbe girişiminde güvenlik birimlerine, basına ve yargıya bağlı FETÖ'cüler, dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ı ve iktidardaki AK Parti'yi iktidardan silmek için elbirliğiyle çaba sarf etmiştir (Uzun ve Akgün, 2017: 18-9). Türkiye'nin siyaset sahnesi, bu çabaların sonuçsuz kalması üzerine FETÖ üyelerinin tespiti ve yargısı için seferber edilmiştir.

Türkiye'nin hem 2000'li yıllarda Avrupa Birliği'ne (AB) üyelik hedefi çerçevesinde, hem de ülkenin askerden arındırılması için başlattığı yasal-anayasal reformlar çerçevesinde, demokratik konsolidasyon yolunda attığı tüm adımlara rağmen, böyle bir olağandışı darbe girişimi, Türkiye'nin askeri darbe tehdidini tamamen geride bırakmadığını göstermektedir. Türkiye demokrasi serüvenine ilk olarak 1950 yılında çok partili siyasi sisteme geçerek başlamış, merhum Başbakan Adnan Menderes ve merhum Cumhurbaşkanı Turgut Özal döneminde siyasette normalleşme sürecine girmiştir. Türkiye, yaşam standartlarını ve refah seviyesini artırarak bu süreci sosyo-ekonomik alanda da perçinlemiştir. Öte yandan, düzenli olarak tekrarlanan askeri darbeler Türkiye'nin sosyal ve siyasi hayatını felç etmeye devam etmektedir.

4.5.2. FETÖ ile Kurumsal Mücadele

2000'li yıllarda kaydettiği ilerlemelerin bir sonucu olarak, Türkiye 2021 yılı itibarı dünyanın sayılı büyük ekonomilerinde biridir ve orta ölçekli bir yükselen ekonomi olarak kabul edilmektedir; Kendine özgü stratejik ve jeopolitik konumu, dinamik ve genç nüfusuyla birleşen Türkiye, bir enerji arz-talep merkezi olma yolunda ilerlemektedir. 15 Temmuz darbe girişimi, açık bir şekilde Türkiye'nin siyasi istikrarını, kalkınma hedeflerini ve ekonomik potansiyelini hedef almıştır. Önlenen 15 Temmuz darbesi, Türk toplumunun ortak hafızasında yaralar bırakacaktır. Herkesin "artık askeri darbe olmaz" diye düşündüğü bir dönemde Gülen cuntası, 15 Temmuz 2016 gecesi darbe girişimiyle Türkiye'de başta nüfus arasında güvenlik duygusu kaybı olmak üzere derin bir toplumsal travma yaratmıştır. Türk halkının güvenlik duygusunun ve geleceğe olan inancının yeniden güçlendirilmesi, sağlıklı işleyen bir siyasi ve toplumsal düzen için önemlidir. FETÖ, siyasi, bürokratik ve güvenlik mekanizmalarındaki etkisi nedeniyle orduya, güvenlik sektörüne, yargıya, milli istihbarat teşkilatına ve devlet bürokrasisine nüfuz ederek "gölge devlet" yapısını inşa etmiştir. Yapı, eğitim kurumları, özel okullar, öğrenci evleri, hazırlık okulları ve yurtlar aracılığıyla nitelikli insan sermayesini istihdam

etmektedir (Kılıçaslan, 2017: 51). Basında ve medyada FETÖ kitlesel gücünü TV kanalları, radyo istasyonları, gazeteler, dergiler, haber ajansları, yayınevleri ve kitapçılar aracılığıyla yaymıştır. STK'lar, insani yardım vakıfları ve dernekleri, dinler arası diyalog ve entelektüel ve kültürel faaliyetler aracılığıyla uluslararası toplumda bir dayanak oluşturmuştur. Ayrıca FETÖ paralel devlet yapısı bankalar, finans ve sigorta şirketleri aracılığıyla ekonomik gücünü pekiştirmiştir. 2005 yılında kurulan FETÖ'nün çatı örgütü Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu (TUSKON), Türkiye'nin 80 ilinde 211 iş birliğinde yaklaşık 55.000 girişimci ve 140.000 şirketi temsil eden dev bir ağ oluşturmuştur. TUSKON, bölgesel federasyonlardan oluşan bir konfederasyon şeklinde bir STK olarak kurulmuştur. Ağ, Brüksel, Washington DC, Moskova, Pekin ve Addis Ababa dahil olmak üzere toplam 140 ülkedeki temsilcilerle ayrı federasyonlar olarak Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinde organize edilmiştir (Yeni Şafak, 2016).

TUSKON'u oluşturan federasyonlardan bazıları şöyle sıralanmaktadır (Sabah, 2016):

1. Anadolu İşadamları Federasyonu (ANFED),
2. Marmara İş Hayatı Dernekleri Federasyonu (MARİFED),
3. Ege ve Batı Akdeniz Sanayici ve İşadamları Federasyonu (EDİFED),
4. Karadeniz Sanayici ve İşadamları Dernekleri Federasyonu (KASİF),
5. Doğu Anadolu Sanayici ve İşadamları Dernekleri Federasyonu (DASİDEF),
6. Anadolu Sanayici ve İşadamları Dernekleri Federasyonu (ANSİDEF),
7. Güneydoğu Anadolu Sanayici ve İş adamları Dernekleri Federasyonu (GÜNSİAF) ve bağlı iş birlikleri.

FETÖ, bu kuruluşlar sayesinde Türkiye'nin ekonomik ve medya alanlarında büyük bir güce sahip bir konum elde etmiştir. Sıralan bazı FETÖ şirketlerine, 15 Temmuz darbe girişimi öncesinde kayyum atanmış; girişimin ardından ise çok sayıda FETÖ kuruluşu kapatılmıştır. Türkiye'nin darbe tarihindeki askeri müdahale süreçleri incelendiğinde, darbelerin genel olarak ekonomik daralma dönemlerine denk geldiği,

Türkiye'nin ekonomi politikalarına darbe vurduğu ve konjonktürel dalgalanmaları tetiklediği görülmektedir. Ekonomik ve siyasi istikrarsızlığı izleyen darbeler, her on yılda bir darbelere karşı savunmasız ortamlar yaratmıştır. Bu darbeler, Türkiye'nin demokratikleşme sürecinin askıya alınmasına ve gerilemesine neden olmuş ve özellikle kitleler üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Sonuçta Türkiye'deki tüm darbeler ve askeri müdahaleler çok büyük sosyal, ekonomik ve siyasi kayıplara neden olmuştur (Hatipoğlu, vd., 2011: 24). Bu müdahaleler yoluyla silahlı kuvvetler, hukuken, siyasi ve ekonomik olarak görece daha güçlü bir konuma gelmeyi alışkanlık haline getirmiştir.

2000-2001 ekonomik krizleri sonrasında, AK Parti hükümetleri, ağır sosyo-ekonomik koşullardan mustarip bir ülkenin başına geçerek, askeri vesayeti daraltmak ve sivil siyaset alanını genişletmek için bir dizi önlem almıştır. AK Parti'nin askeri vesayetin siyasi-ekonomik gücünü kırmak için attığı adımlar bu tedbirlerin en kritik ve dikkat çekici olanı, askeri harcamaların Sayıştay denetimine tabi tutulmasıdır. Ayrıca OYAK'ın kurumsal ayrıcalıkları azaltılmış; Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) ve Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) gibi Türkiye'nin sivil yüksek kurullarının askeri üyeleri elenmiştir. Geçmişteki darbelere karışan subaylar mahkemede yargılanmış, MGK başkomutanlarının ağırlığı azaltılmış, Türkiye'deki askeri mahkemelerin yetkileri sınırlandırılmış ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri kaldırılmıştır. Bu tür adımlar, askeri vesayetin yerleşik yapısını kırmayı ve Türkiye'deki darbe geleneğinden kurtulmayı amaçlamıştır.

2008 yılında aleyhine açılan parti kapatma davası ve 17-25 Aralık 2013 tarihlerinde gerçekleştirilen hükümet karşıtı operasyonlarla siyasi krizlerle karşı karşıya kalan iktidardaki AK Parti, vesayetin sivil bürokrasi tarafından beslendiğini anlamış ve buna göre bir çözüm, bu durumu düzeltmek için muhalefetle ortak bir zemin bulmaya çalışmıştır.

Fethullah Gülen Terör Örgütü (FETÖ), örgütün askeri darbe ile hükümeti devirmeye çalıştığı 15 Temmuz 2016'ya kadar, örtülü adli-polis operasyonları ve çeşitli araçlarla Türkiye'nin seçilmiş ve meşru hükümetini defalarca ele geçirmeye çalışmıştır. FETÖ terör yapısı, eğitimden iş dünyasına, STK'lardan bürokrasiye, yargıdan akademiye

kadar Türkiye’de çeşitli kurum ve kuruluşlar içinde iç içe geçmiş çok yönlü bir örgüt halini almış ve küresel bir tehdit olduğunu kanıtlamıştır.

15 Temmuz darbe girişimi sonrasında, sivil ordu için TSK’ya ilişkin yapılan derin değişikliklerden bazıları şunlardır (TRT Haber, 2016):

1. Millî Savunma Bakanlığı (MSB) sivil personel ve çalışanlara sahip olacak şekilde düzenlenmiştir,
2. Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanlıkları doğrudan MSB’ye bağlı olacaktır
3. Cumhurbaşkanı ve Başbakan bilgi alma yetkisine sahip olacaktır.
4. TSK’ya bağlı tüm fabrika, sanayi tesisleri ve donanma sahalarının kontrolü MSB’ye devredilmiştir.
5. Disiplin askeri yargıçların özlük ve özlük işleri ile ilgili işlemleri Milli Savunma Bakanlığı’na devredilmiştir.
6. Yüksek Askerî Şûra, başbakan yardımcıları ile adalet, dışişleri ve içişleri bakanlarını kapsayacak şekilde genişletilmiştir.
7. Tüm askeri akademilerin iki yıl içinde kapatılması kararlaştırılmıştır.
8. Orduya subay yetiştirmek üzere Millî Savunma Bakanlığı bünyesinde bir Milli Savunma Üniversitesi (MSÜ) kurulmuştur.
9. TSK’nın atama ve terfi sistemini ve idari seçkinlerinin görev ve yetkilerini düzenlemek için büyük bir kurumsal yeniden yapılanma süreci başlatılmıştır.
10. Tüm askeri hastaneler askeriye yerine Sağlık Bakanlığı’na devredilmiştir.
11. TSK tarafından kontrol edilen Jandarma Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı, personel, eğitim ve tedarikleri için artık tamamen İçişleri Bakanlığı’na bağlanmıştır.

12. İmam Hatip Lisesi mezunlarının askeriye kaydolmaları yönündeki engeller kaldırılmıştır.

13. İstanbul ve Ankara gibi stratejik anakent şehirlerdeki askeri kışlaların şehir dışına taşınması planlanmıştır.

Bu yapısal değişiklikler, TSK'nın yapısını medenileştirme ve hesap verebilirlik açısından derinden etkilemektedir. Buna göre, daha sağlam ve demokratik olarak kontrol edilen bir ordu, FETÖ gibi gizli örgütler tarafından ele geçirilme noktasında daha az bağışık olacaktır.

4.5.3. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimine Kurumsal ve Toplumsal Direniş

Uzun ve sancılı bir 15 Temmuz gecesi sonunda Türk demokrasisi, FETÖ'ye bağlı cuntacıların meşru emir-komuta zinciri dışında planladığı alışılmadık bir askeri darbe girişimini önlemiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın cesur liderliği ve Türkiye halkının darbe girişimine karşı verdiği özverili mücadelesi darbenin savuşturulmasında öncü rol oynamıştır. Ancak 15 Temmuz olayı derin bir toplumsal travmayı tetiklemiş ve Türk toplumunda kamu kurumlarına ve dini cemaatlere karşı derin bir güvensizlik oluşturmuştur. Ekonomik açıdan bakıldığında, Türkiye bürokrasisi ve Merkez Bankası'nın güven verici açıklamaları ve etkin yönetimi ile iş dünyasının birbirine bağlanması, 15 Temmuz 2016 sonrası piyasalarda kaos ve paniğin önlenmesine yardımcı olan temel unsurlardır. Darbe girişiminin hemen ardından Hazine, Merkez Bankası, SPK, BDDK ve Türkiye Bankalar Birliği ortaklaşa uluslararası piyasa aktörlerine seslenerek, yargı sisteminin sağlıklı işleyişine vurgu yaparak, Hükümet olağanüstü Hal ilan edildiğini açıklamıştır. Türkiye'de serbest piyasa koşullarını etkilemeyecek ve ekonomik istikrarın sürdürülebilirliği için gerekli tüm adımlar atılmaya çalışılmıştır (Sabah, 2016; Anadolu Ajansı 2016-1).

Aynı şekilde Türk iş dünyasının önde gelen temsilcileri, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM), Türkiye Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), Türk Sanayici ve İşadamları Dernek (TÜSİAD), Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD), Anadolu İşadamları Derneği (ASKON) ve Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK), Türkiye'nin ekonomik istikrarını

korumak ve tersine çevirmek için birlikte hareket edeceklerini, Uluslararası piyasalarda Türkiye'ye yönelik herhangi bir olumsuz algı olmadığını açıklamıştır (Dünya, 2016).

Benzer şekilde General Electric, Intel, Cargill, Boeing, Microsoft, Toyota, IBM, Nestle, Siemens, Ford Otosan, Socar gibi uluslararası şirketler de Türkiye'nin geleceğine duydukları güveni açıklayarak, Türkiye'deki yatırımlarının hız kesmeden devam edeceğini ifade etti. Uluslararası finans, bağımsız denetim ve danışmanlık firmalarının yanı sıra Güney Koreli küresel otomotiv devi Hyundai, 15 Temmuz başarısız darbe girişiminin ardından dünyadaki ortaklarına ve sübvansiyonlarına "Türkiye'ye özel destek" çağrısında bulunmuştur (HaberTürk, 2016).

Türkiye bürokrasisi, Merkez Bankası'nın güven verici açıklamaları ve etkin yönetimi, iş dünyasının birbirine bağlılığı ile birleştiğinde, 15 Temmuz 2016 sonrası piyasalarda kaos ve paniğin önlenmesine yardımcı olan temel unsurlardır. Özetle, 15 Temmuz 2016'daki Güleni darbe girişimi, birçok kişinin Türkiye'de geleneksel askeri darbelerin bir daha asla olmayacağına inandığı bir zamanda gerçekleşmiştir. Geçmişteki askeri darbeler genellikle ekonomik durgunluk, başarısız kalkınma stratejileri veya finansal kriz risklerinin neden olduğu toplumsal kutuplaşmaların yaşandığı dönemlerde yaşanmıştır. Ancak 15 Temmuz darbe girişimi, Türkiye ekonomisinin güçlü makroekonomik yönetim ve sürdürülebilir büyüme oranlarının parametrelerini sergilediği bir dönemde gerçekleşmiştir (Anadolu Ajansı, 2016- 2). Dolayısıyla, sosyo-ekonomik temeli zayıf olan 15 Temmuz darbe girişimi, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın siyasi iradeye dayalı toplumsal meşruiyetinin temelini hiçbir zaman yıkma şansı bulamamıştır. Türk halkının darbe girişimine karşı toplumsal direnişi, artık geleneksel askeri darbelerin Türkiye'de toplumsal meşruiyet kazanmasının oldukça güç olduğunu kanıtlamıştır. Türk demokrasi tarihinde askeri darbelerin sayfaları bu son deneyimle oldukça farklılaşan bir boyut kazanmıştır.

4.5.4. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Sonrası Medyanın Konumu

Türkiye dışındaki kamuoyunun temel bilgi kaynağı olan uluslararası medya, başarısız darbe girişiminin ardından ilgi odağı haline gelmiştir. Olayların ana akım Batı ve Türk medya organları tarafından nasıl yansıtıldığı konusunda açık farklılıklar

gözlenmiştir. Batı, sözde komploculara karşı eylemler sırasında demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün korunmasına odaklanırken, Türk medyası askeri darbenin siviller tarafından yenilgiye uğratılmasını ön planda tutmuştur. Her iki yaklaşım da bu büyük olaya ilişkin sorunlu yönler barındırmıştır. Darbe girişiminin ilk dakikalarında bazı Batılı haber kaynakları, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın darbe girişimi gecesi sığınma talebinde bulunmak için Almanya'ya gittiğine dair uydurma bir haber yayınlamıştır (Washingtonpost, 2016). Ayrıca Batı medyası, darbe girişiminden hemen sonra Türkiye'de yürürlüğe giren olağanüstü hâl konusunda endişelerini dile getirmiştir. İnsan Hakları İzleme Örgütü ve Uluslararası Af Örgütü tarafından eleştirilen önlemler, tek bir terör saldırısının hemen ardından ilan edilen olağanüstü hâl sırasında Fransa'nın aldığı önlemlerden daha çok bu girişime odaklanmıştır (Human Rights Watch, 2016). Türk medyası genel olarak, Türkiye'deki eylemlerin insan hakları üzerindeki etkilerinden çok, sivillerin şiddetli bir darbe girişimi karşısında kazandığı zaferi sunmaya odaklanmıştır. Uluslararası ve yerel Türk medyasındaki bu farklılık, Türk halkı arasında bildirildiğine göre artan Batı karşıtı duygulara katkıda bulunmuştur (SETA Raporu, 2016).

Darbe girişimi sonrası dönemin bu sorunlu yönlerine rağmen Türkiye, I. Dünya Savaşı'ndan bu yana birleşmiş bir ulusun eşi benzeri görülmemiş çabaları sayesinde, seçilmiş bir hükümeti devirmeye yönelik varoluşsal bir tehdidi bertaraf ederek kesinlikle bir demokrasi sınavını başarıyla geçmiştir. Temel olarak laiklik, din ve etnisite gibi olgular üzerinden hatlar arasında derin bölünmeler yaşanmıştır. Bununla birlikte, iktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi'nin destekçileri, laikler, aşırı milliyetçiler ve Kürt vatandaşlar, ülkenin yolunu fiziksel güç kullanarak kısıtlamayı amaçlayan askeri bir ele geçirmeye karşı ülke çapında demokrasi yanlısı mitingler için bir araya gelmiştir. Ancak, ülke tekrar istikrara kavuştuğunda, bu birliğin hala kırılğan bir nitelikte olma ihtimali söz konusudur (Daily Sabah, 2016).

Darbe girişiminin siyasi sonucunun küresel güç dinamikleri üzerine de etkileri olmuştur. Batılı müttefiklerinin ilgisizliği ve desteğinin olmaması nedeniyle hayal kırıklığına uğrayan Türkiye, son dönemde Rusya ile ilişkilerini düzeltmek için kritik bir adım atmış, bu da Avrupa Birliği ve ABD hükümetlerini oldukça endişelendirmiştir. Türk strateji uzmanlarına göre, Türkiye'nin Batı karşısında pozisyon alması için artık iki olası

seçenek bulunmaktadır. Türkiye' Batı bloğuna karşı Rusya ve in ile güçlü bir ittifak kurma ihtimali mevcut olmakla birlikte bu seçeneğin, dünya çapındaki g mekanizmalarını değiştirmesi muhtemeldir. Diğer durumda Türkiye, AB ile üyelik süreçlerini ilerletecek ve ABD ile bölgedeki ABD varlığını sağlamlaştıracak bir anlaşma müzakere ederek Batı bloğu ile uyumlu kalacaktır.

5. TÜRKİYE'DE MEDYA, SİYASET VE ASKER

Çalışmanın bu bölümünde örneklemin daha anlaşılır hale getirilmesi açısından öncelikle, Türkiye'de yaşanan askeri müdahalelerin tarihsel arka planlarına ilişkin referans noktaları ordu ve kitle iletişim araçları ilişkisi tarihçesi bağlamında ortaya konmuştur. İlerleyen başlıklarda ise 12 Eylül Darbesi, 28 Şubat Post Modern Darbesi ve 15 Temmuz Askeri müdahale süreçlerini oldukça etkileyen medya yansımalarına yer verilmiştir.

5.1. Türkiye'de Ordu ve Kitle İletişim Araçları İlişkisi Tarihçesi

Türkiye'de gerçekleştirilen sayısız darbe girişiminden dördü başarılı olmuş. 1960, 1971, 1980 ve 1997 yıllarında Türk Silahlı Kuvvetleri, şiddet kullanarak veya şiddet tehdidi ile seçilmiş hükümetleri iktidardan uzaklaştırmak için keyfi olarak sivil siyasete müdahale etmiştir. Ordu komutanları her seferinde medyayı askeri müdahalenin önünü açmak için seçilmiş liderlerin itibarını sarsabilecek ve iktidardan düşüklerinde darbecilerin eylemlerini meşrulaştırabilecek önemli bir müttefik olarak görmüştür.

Modern Türk tarihindeki ilk başarılı darbe, 27 Mayıs 1960'ta, 37 düşük rütbeli subay tarafından yönetilen bir grup askerin üstlerini tutuklayıp hükümet binalarını basarak, devlet radyosunun kontrolünü ele geçirilmesi ve bu darbeyi duyurması ile gerçekleşmiştir. 1960 darbesi, vesayet rejiminin siyasi rakiplerinin itibarını sarsmak ve darbecilerin eylemlerini meşrulaştırmak için ordu ve kitle iletişim araçları arasında uzun vadeli bir iş birliğinin başlangıcı olmuştur (Kayalı, 1994: 64-66). Devlet radyosu aracılığıyla hükümetin devrildiğini kamuoyuna bildiren cunta, subayları cumhuriyetin kurtarıcıları olarak selamlayan ulusal gazeteler tarafından övgüyle karşılanmıştır. Takip eden on yıllar boyunca, Silahlı Kuvvetler medya kampanyalarının çıkarlarını ilerletmek için nasıl kullanılabileceğini keşfettikçe, basın ve askeri liderler arasındaki ilişki çok daha yakın hale gelmiştir. Pek çok muhabir, köşe yazarı ve editör de darbecilerle ve Cumhuriyet'in kendi kendini ilan eden koruyucularıyla iş birliği yapmak için gazetecilik ilkelerine sırtını dönmüş, demokratik değerlere bağlılıklarından geri adım atmıştır. 1971 ve 1980'de ana akım medyanın sivil siyasete yöneltilen askeri müdahaleye verdiği destek, generallerin nihayetinde tüm eleştirel sesleri marjinalleştiren bir yankı odası yaratmasını sağlamıştır. Bu süreçle ek olarak, devlet yayın kuruluşu olan TRT'nin o dönem medya

üzerindeki tekeli, vesayet rejiminin halkı kendi tercihleri doğrultusunda yönlendirmesini kolaylaştırmıştır.

28 Şubat Post Modern Darbe'si sürecinde yaşananlar, sivil-asker ilişkilerini kurumsal olarak yeniden yapılandırmak için kararlı bir çaba gösterilmesi bağlamında yeni hükümetlere dayanak noktaları yaratmıştır. Dönemin ana akım medyasının Silahlı Kuvvetler ile iş birliği Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra da devam etmiştir. Bu doğrultuda medya, 28 Şubat 1997'de Refah Partisi ve Necmettin Erbakan'ın liderliğindeki koalisyon hükümetine yöneltilen Milli Güvenlik Kurulu toplantısının istenilen sonuçlara ulaşabilmesi açısından oldukça aktif bir rol oynamıştır. 'Post modern darbe' olarak adlandırılan 28 Şubat sürecini, ordunun sivil siyasete yönelik diğer müdahalelerinden ayıran en temel özelliği, ordunun hükümetin görevden uzaklaştırılması noktasında sert güce başvurmak yerine, bu görevi medyaya ve sivil toplum kuruluşlarına devretme kararı almasıdır. O zamanlar Hürriyet gibi gazeteler, 1960 darbesini destekleyen yayın kuruluşları, uydurma hikayeler ve kışkırtıcı görüntüler kullanarak kamuoyunu seçilmiş hükümet aleyhine çevirmek için tasarlanmış bir medya kampanyasına öncülük etmiştir.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) 2002'de iktidara geldiğinde her an sivil yönetime karşı darbe olma ihtimaliyle karşı karşıya olunduğunun bilincinde olmuştur. AK Parti'nin kurucu liderleri, 28 Şubat Post Modern Darbesi'nden bu yana yaşadıkları zorluklarla bir bakıma travmatize olmuştur. Bu bahsedilen travma, sivil-asker ilişkilerinin kurumsal olarak yeniden inşası için kararlı bir çaba göstermelerine yardımcı olmuştur. AK Parti, ordunun siyasete karışmasını önlemek için kurumsal yapıyı değiştirirse de hükümetin medyanın işleyişini değiştirmesi zor olmuştur. Darbeleri meşrulaştırma bağlamında medya ve askeri liderler arasındaki ilişki hiçbir zaman tam anlamıyla dönüşmediğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte, darbecilerin geleneksel müttefikleri olan Kemalist aydınların ve gazetecilerin büyük çoğunluğu, aslında kendisi de darbe girişiminde bulunan tüm darbelerin gayri meşruiyetine sözde hizmet etmeye başladığından, sivil siyasete askeri müdahalelerin savunucularının marjinalleştirildiğini belirtmek önem taşımaktadır. Ancak Arap Baharı devrimlerinin veya Türk halkının 15 Temmuz darbe girişimine karşı direnişinin arkasındaki itici gücün sosyal medya veya kitle iletişim araçları olduğu iddiası, aşırı basitleştirilmiş bir iddia olacaktır. Bu bağlamda

kırılma noktası, 2007 cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde Silahlı Kuvvetler tarafından hazırlanan ve e-muhtıra olarak ordunun resmi internet sitesinde yer verilen, bir muhtıraya halkın ve hükümetin verdiği yanıt olmuştur. Kemalist siyasi partilerin, ana akım medyanın ve sivil toplum kuruluşlarının cesaretlendirdiği generaller, laiklik endişelerini öne sürerek, AK Parti hükümetini, dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün yerine başka bir cumhurbaşkanı adayı atamak için güçlü bir şekilde silahlandırmaya çalışmıştır (Gunter ve Yavuz, 2007: 190). Seçilmiş hükümeti itibarsızlaştırmak için koordineli bir kampanya başlatmanın yanı sıra, büyük medya kuruluşları, diğer tüm seçeneklerin başarısız olması durumunda bir askeri müdahaleyi teşvik etmek ve meşrulaştırmak için açıkça asker yanlısı bir dil kullanmış, bu süre zarfında, belirli yayınlar da kitlesel darbe yanlısı gösterilerin düzenlenmesinde merkezi bir rol oynamıştır (Durmuş, 2014: 158-160).

Bu bağlamda, hükümetin ordunun taleplerine direnmesi ve sıradan vatandaşların sivil liderliğe desteği, Türkiye'de sivil-asker ilişkilerinin dönüşümünde bir dönüm noktası olmuştur. O zaman Başbakan görevinde olan Recep Tayyip Erdoğan'ın askeri darbeler gibi demokratik olmayan her türlü girişime karşı güçlü liderliği, diğer şeylerin yanı sıra, başka bir askeri güç ele geçirme muhaliflerini harekete geçirmede etkili olmuştur. 2002 yılından bu yana sivil-asker ilişkileri konusunda ulusal bir gündem başlatan AK Parti, hiçbir cuntanın seçilmiş hükümete uygulanabilir bir alternatif olmadığını ve hükümetlerin iktidara gelip iktidardan düşmesinin tek yolunun seçimler olduğunu vurgulamıştır. 2007'de hükümetin ana başarılarından biri, geleneksel olarak orduyu destekleyen ana akım medyayı es geçerek kitlelerine doğrudan ulaşmak için ortaya çıkan yeni medya platformlarını kullanması olmuştur. Ayrıca, Türkiye'nin 1990'lardan itibaren giderek daha liberal hale gelen ve değişen siyasi iklimi, sivil liderliğin mesajını seçmenler için daha çekici hale getirmiştir.

2007'de seçilmiş hükümet ile düzen arasındaki çatışmanın ardından, gazeteci camiasındaki Kemalist muhafazakârlar bile yavaş yavaş 'darbe seçeneğine' sırtlarını dönmeye başlamış, kısmen Batı ile iyi ilişkileri sürdürme arzuları nedeniyle, orduya karşı sivil liderliğin yanında yer almışlardır. Sivil-asker ilişkilerinde duruşunu revize eden ana akım medya, 15 Temmuz darbe girişimine eşi benzeri görülmemiş bir şekilde iktidarı ele geçirmeye karşı çıkararak tepki göstermiştir.

Medyanın bu perspektifteki değişiminin yalnızca AK Parti'nin sivil-asker ilişkilerine yönelik demokratikleşme politikalarının bir sonucu olmadığı kuşkusuzdur. 1990'lı yıllardan itibaren özel medya sektörünün yükselişine paralel olarak Türkiye'de medya sadece marka olarak değil, bakış açısı olarak da çeşitlenerek değişmeye başlamıştır. Medya kuruluşlarının sayısı özellikle 2000'li yılların başında önemli ölçüde artmıştır. Bu bağlamda medya ekonomisindeki değişimi anlamadan Türkiye'de medya-asker ilişkilerindeki değişiminin anlaşılması mümkün gözükmemektedir. Ayrıca bu konudaki teknolojik gelişmeler, sıradan vatandaşların web veya sosyal medya aracılığıyla çok sayıda alternatif sese ulaşmasını kolaylaştırmıştır.

5.2. Türkiye'de Yaşanan Askeri Müdahaleler ve Basın

Çalışmanın kuramsal temelini, normatif basın kuramları arasında yer alan otoriter basın kuramı oluşturmaktadır. Fred Siebert (1963) tarafından, Dört Basın Kuramı (Four Theories of the Press) isimli yapıtta çerçevesi çizilen otoriter basın kuramı, otoriter siyasal sistemlerin egemen olduğu ülkelerde basının işleyiş biçiminin belli kısıtlamalar çerçevesinde gerçekleştiğini öne sürmektedir. Siebert'e göre, otoriter bir siyasal sistemde basından beklenen en temel görev, egemen iktidarın fikirlerini, eylemlerini ve taleplerini topluma aktarmak ve toplumun egemen düzene rızasının sağlanmasına yardımcı olmaktır. Otoriter yönetimler basını denetim altında tutabilmek için çeşitli yöntemler kullanmaktadırlar: baskıcı basın yasaları, üretimin doğrudan denetimi, yaptırımli davranış kodları, ekonomik yaptırımlar, yabancı gazetelerin, dergilerin ve gazetecilerin ülkeye girişinin denetime tabi olması, yayınların durdurulması vb. Otoriter basın kuramının temel önermelerini şöyle sıralayabiliriz (McQuail, 1987: 86-88);

- Basın tarafından siyasal otoritenin zayıflamasına yol açacak hiçbir yayın yapmamalıdır: Bu önerme, basının asli görevinin siyasal iktidarı desteklemek olduğunu, siyasal iktidarın, neyin toplum için en iyi olduğunu bildiğini varsaymaktadır.

- Siyasal otoriteye ve resmi politikaya yöneltilen eleştiriler ve saldırılar suçtur ve cezalandırılması gerekir: Bu önerme, otoriter sistemlerde basına ve gazetecilere yönelik çeşitli cezaların olağan olduğunu vurgulamaktadır.

- Ülkenin ve toplumun çıkarı adına basına sansür uygulanabilir: Bu önermeye göre, özellikle ulusal çıkarlar adına basına sansür uygulamak ve böylece ulusal çıkarların zarar görmesini engellemek gerekir.

Kısaca özetlenmeye çalışılan bu önermeler, otoriter siyasal sistemlerin egemen olduğu ülkelerde basının, siyasal iktidarı denetim altında tutan bir dördüncü güç olmak yerine, siyasal iktidara yardımcı olan bir aygıt olarak işlediğini ve işlemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu kuramsal çerçeveyi temel alan bu çalışmada, Türkiye’deki askeri darbeler basının yaklaşımı değerlendirilmektedir.

Çalışmanın temel varsayımı, darbe dönemlerinde basının hem haberlerde hem de yorumlarda darbeleri destekler bir tutum içine girdiğidir. Bu varsayımı sınamak için, hem 12 Eylül 1980, 28 Şubat 1997 ve 15 Temmuz 2016 Askeri Müdahaleleri sonrasında dönemin önemli gazetelerinde yer alan manşet, haber ve köşe yazıları yorumsamacı bir yaklaşımla irdelenmektedir.

5.3. 12 Eylül 1980 Darbe Süreci ve Medya

1980 yılında gerçekleştirilen bu darbenin basından büyük destek gördüğüne ilişkin yansımalar, darbe destekçisi medya kuruluşlarının önderliğinde, 1960 darbe sürecinde olduğu gibi Hürriyet Gazetesi’nin yer aldığına çekmektedir. Bu gazetede, 10 Eylül’de başlayan Sadun Tanju imzalı bir araştırmada adeta ordu darbe yapmaya çağırıldığı kamuoyuna yansıtılmıştır (Tek, 1991: 256). “Lider” isimli bu araştırmanın sunuşunda Sadun Tanju şu söylemlere imza atmıştır: “*Siyasal, ekonomik ve sosyal işlerimiz kötü gittikçe iyi yönetilmediğimiz düşüncesine daha fazla saplanıyor ve politik liderlerimizin böyle zamanlar için yeterince hazırlıklı olmadıkları kuşkusuna kapılıyoruz... Kamu düşüncesinde paylaşılan ortak fikir, iyi bir yönetimle bu güçlüklerden kolayca sıyrılabileceğimizdir. Rejim, neredeyse, iyi bir yönetimin kurulmasına olanak vermiyor damgasını yemek üzeredir. Yönetim, hangi sisteme bağlı olursa olsun, insan haysiyetine yaraşır bir yaşam düzenini kurup işletmelidir*” (Hürriyet, 10 Eylül 1980).

Gazeteler darbeyi “*Yönetim Orduda*” (Milliyet, 12 Eylül 1980); “*Ordu Yönetime El Koydu*” (Cumhuriyet ve Hürriyet, 12 Eylül 1980) gibi benzer başlıklarla duyurmuş ve ardından köşe yazılarıyla darbenin meşruluğunu savunmaya girişmişlerdir.

Cumhuriyet gazetesi köşe yazarları darbenin doğal bir sonuç olduğunu ifade etmişlerdir. Oktay Akbal, “*Bir yerlere gidiyorduk. Bu gittiğimiz yer bugünkü yerdi... Kaç kez uyardılar! Kaç kez açık açık söylediler! Hepimiz yazdık, hepimiz söyledik! Sonu yoktur bu gidişin*” ifadeleriyle ordunun “*Bu görev Hepimizin*” söylemine dikkat çekmiştir (Cumhuriyet, 3 Ocak 1980).

Cumhuriyet gazetesinin 3 Ocak tarihinde yer verdiği “*Türk Silahlı Kuvvetlerinin Görüşü*” başlığı altında şu ifadeler yer almıştır: “*Türk Silahlı Kuvvetleri ülkemizin siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlarına bir çözüm getirmeyen, anarşi ve bölücülüğün ülke bütünlüğünü tehdit eden boyutlara varmasını önleyemeyen, bölücü ve yıkıcı gruplara tavizler veren ve kısır siyasi çekişmeler nedeniyle uzlaşmaz tutumlarını sürdüren siyasi partileri uyarmaya karar vermiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Yasası ile kendisine verilen görev ve sorumluluğun idraki içinde, ülkemizin bugünkü hayati sorunları karşısında siyasi partilerimizin bir an önce milli menfaatlerimizi ön plana alarak... Anayasamızın ilkeleri doğrultusunda ve Atatürkçü bir görüşte bir araya gelerek anarşi, terör ve bölücülük gibi devleti çökertmeye yönelik her türlü hareketlere karşı bütün önlemleri müştereken almalarını ısrarla istemektedir.*” (Cumhuriyet, 3 Ocak 1980).

Bu uyarıda belirtilen görüşler, darbenin gerekçesinin açıklandığı bir numaralı Milli Güvenlik Konseyi Bildirisi’nde tekrarlanmaktadır: “*Büyük Atatürk’ün bize emanet ettiği ülkesi ve milletiyle bir bütün olan Türkiye Cumhuriyeti, son yıllarda dış ve iç düşmanların tahriki ile varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik fikri ve fiziki haince saldırılar içindedir. Devlet, başlıca organları ile işlemez duruma getirilmiş... siyasi partiler kısır çekişmeler ve uzlaşmaz tutumları ile devleti kurtaracak birlik ve beraberliği sağlayamamışlar ve lüzumlu tedbirleri alamamışlardır... İşte bu ortam içinde Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu’nun verdiği Türkiye Cumhuriyeti’ni kollama ve koruma görevini yüce Türk milleti adına... yerine getirme kararını almış ve ülke yönetimine el koymuştur. Girişilen hareketin amacı, ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet*

otoritesini ve varlığını yen iden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mâni olan sebepleri ortadan kaldırmaktır.” (MGK Bildirileri, 1980).

Uğur Mumcu da, “Bundan Sonra” başlıklı yazısında darbenin doğal bir sonuç olduğunu ileri sürerek; *“Silahlı kuvvetlerin emir komuta zinciri içinde yönetime tümüyle el koyması, yağmurun yağması gibi doğal bir olaydır... Devlet devlet olmaktan çıkar, parlamento on beş gün içinde seçilmesi gereken cumhurbaşkanını seçmez ve ülke baştan başa örtülü bir iç savaşın kanlı arenasına dönüşürse silahlı kuvvetlerin yönetime el koymasından doğal ne olabilir ki.”* ifadelerini kullanmıştır (Cumhuriyet, 14 Eylül 1980).

Hürriyet gazetesi köşe yazarları da darbenin kaçınılmazlığını vurgulamaktan geri kalmamışlardır. Oktay Ekşi, “Oh Olsun Demeli mi?” başlıklı yazısında (13 Eylül 1980), askerlerin daha önce yaptıkları uyarılara değinmekte ve yazısının sonunda, *“Bütün kamuoyunun isteklerini dile getiren bu istekleri de savsaklayan siyasilerimiz, bugünkü sonuçtan başka ne bekliyorlardı?”* ifadeleri ile gerçekleşen darbeyi onadığı görülmektedir. Çetin Emeç ise, 15 Eylül 1980 tarihli yazısında askerlerin gerekçelerini onaylayarak, *“demokrasiyi hasta yatağından kaldırıp ayağa dikmek görevi şimdi ordunun omuzlarında”* ifadelerini kullanmıştır.

Tercüman gazetesi köşe yazarları, biraz temkinli olmakla birlikte darbeyi destekleyenler arasında yer almıştır. Gazetenin önde gelen yazarlarından Ahmet Kabaklı (13 Eylül 1980), “Devlet ve Milletın Hayırına” başlıklı yazısında, *“emir ve komuta zinciri içinde... muhtemel kardeş kavgasını önlemek, tezat içine düşen anayasal kuruluşlara nizam vermek, devletimize yakışan şan ve dış düşmanları kahretmek amacıyla gelen Türk Silahlı Kuvvetlerine kesin başarılar dilemek ve yurdumuzun işler bir demokratik devlet statüsüne geldiğini görmek, milletimizin gönülden dileğidir”* ifadelerini kaleme almıştır. Gazetenin genel yayın yönetmeni Güneri Cıvaoğlu, darbenin gerekçelerinin Tercüman gazetesinin taraf olduğu gerekçeler olduğunun altını çizmiştir (15 Eylül 1980): *“Bu gerekçeler Tercüman’ın taraf olduğu gerekçelerdir. O yüzdendir ki, bu hedeflere varılması için Tercüman olanca katkısını ortaya koyacaktır. Değerli okuyucularımız bu satırlar ne bir zorlamadır ne bir zorunluluktur. Türk insanı, dünyaya kendi bunalımını kendi gücüyle aşabileceğinin tutarlı bir örneğini daha vermiş bulunuyor.”* Gazetenin önemli bir başka yazarı olan Nazlı Ilıcak ise, “Cumhuriyeti Koruma ve Kollama Harekâtı” başlıklı yazısında *“Açıklanan hedef... demokrasiye işlerlik kazandırmak olduğuna göre,*

hürriyetlerin üzerine bir müddet şal örtülmesini, liderlerimizin, mesele yatışincaya kadar teminat altında bulundurulmalarını içimize sindirmek gerekir. Bu süre zarfında her gazeteci kalemini biraz dikkatli kullanmayı öğrenir ve elde ettiği tecrübeden demokrasiye avdet edildiğinde faydalanmayı bilirse, mesleğimiz ulaşacağı seviyeye yakışır bir itibar kazanacak ve rejim kolay kolay bir daha sarsılmayacaktır.” biraz daha temkinli ifadeler kullandığı dikkat çekmektedir (Tercüman, 18 Eylül 1980).

Gazetelerin ve köşe yazarlarının çoğunluğunun, 27 Mayıs'ta olduğu kadar coşkuyla olmasa bile, darbe sürecini onayladıkları görülmektedir. Buna rağmen 12 Eylül darbesi bir süre sonra basın üzerindeki olumsuz etkisini göstermeye başlamıştır. Bu dönemde askeri yönetime ters düşen gazeteler çeşitli sürelerle kapatılmış, gazeteciler hapse atılmıştır. Askeri yönetim, istenildiği gibi yayın yapılmayan dönem yayın kuruluşlarını hedef almaktan çekinmemiştir.

“Bayrak Harekâtı” kod adıyla hayata geçirilen 12 Eylül darbesinin Ülkedeki kaosu yeterince tırmanması sonrasında 11 Temmuz tarihinde gerçekleştirilmesi arzusu 2 Temmuz tarihinde Süleyman Demirel başbakanlığında güven oyu alınması ile ertelenmiştir. Bu gelişme İstanbul Gazetesine şöyle yansımıştır;

Kaynak: İstanbul Gazetesi Arşivi (İstanbul, 3 Temmuz 1980).

Bu plan yine aynı kod adıyla 12 Eylül bayrak harekâtı sabahın ilk vakitlerinde uygulamaya koyulmuştur. 12 Eylül sabah 04:00 sularında şehir ve sokaklarda tank paletlerinin postal seslerinin hâkim olduğu sabah sabah yaşanmıştır.

Görsel: “12 Eylül Sokakları, 1980”, (Yeni Şafak 2020).

Askeri bir emir komuta zinciri içerisinde hayata geçirilen bu askeri müdahale, 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen darbe ve sonrasında 12 Mart 1971’de gerçekleşen muhtıradan sonra ve silahlı kuvvetlerin sivil siyasete ilişkin müdahalesi noktasında üçüncü açık girişim niteliği ile tarih sahnesinde yerini almıştır.

12 Eylül Cuma gününde 03:59’u gösterirken yayına başlayan TRT yayına istiklal marşı ile başlamış sonrasında bu girişle ilgili herhangi bir açıklama yapmadan Harbiye Marşı’nı çalmıştır. Bu marş yayının devamında milli güvenlik konseyi tarafından Kenan Evren’in imzası ile çıkan MGK Bildirileri okunmaya başlanmıştır. TRT radyosunda okutulmaya başlanan Milli Güvenlik Konseyi bildirimlerinin ilki şu ifadelerle kamuoyuna aktarılmıştır;

“Yüce Türk Milleti;

Büyük Atatürk’ün bize emanet ettiği ülkesi ve milletiyle bu bütün olan, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, son yıllarda, izlediğiniz gibi dış ve iç düşmanların tahriki ile, varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik fikri ve fiziki haince saldırılar içindedir.

Devlet, başlıca organlarıyla işlemez duruma getirilmiş, anayasal kuruluşlar tezat veya suskunluğa bürünmüş, siyasi partiler kısır çekişmeler ve uzlaşmaz tutumlarıyla devleti kurtaracak birlik ve beraberliği sağlayamamışlar ve lüzumlu tedbirleri almamışlardır. Böylece yıkıcı ve bölücü mihraklar faaliyetlerini alabildiğine arttırmışlar ve vatandaşların can ve mal güvenliği tehlikeye düşürülmüştür.

Atatürkçülük yerine irticai ve diğer sapık ideolojik fikirler üretilerek, sistemli bir şekilde ve haince, ilkokullardan üniversitelere kadar eğitim kuruluşları, idare sistemi, yargı organları, iç güvenlik teşkilatı, işçi kuruluşları, siyasi partiler ve nihayet yurdumuzun en masum köşelerindeki yurttaşlarımız dahi saldırı ve baskı altında tutularak bölünme ve iç harbin eşiğine getirilmişlerdir. Kısaca devlet güçsüz bırakılmış ve acze düşürülmüştür.

Aziz Türk Milleti:

İşte bu ortam içinde Türk Silahlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanunu'nun verdiği Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama ve koruma görevini yüce Türk Milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararını almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur.

Girişilen hareketin amacı, ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mâni olan sebepleri ortadan kaldırmaktır.

Parlamento ve Hükümet feshedilmiştir. Parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırılmıştır.

Bütün yurttaki sıkıyönetim ilan edilmiştir.

Yurt dışına çıkışlar yasaklanmıştır.

Vatandaşların can ve mal güvenliğini süratle sağlamak bakımından saat 05.00'den itibaren ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı konulmuştur.

Bu kollama ve koruma harekâtı hakkında teferruatlı açıklama bugün saat 13.00'deki Türkiye Radyoları ve Televizyonun haber bülteninde tarafımdan yapılacaktır. Vatandaşların sükûnet içinde radyo ve televizyonları başında yayınlanacak bildirimleri izlemelerini ve bunlara tam uymalarını ve bağından çıkan Türk Silahlı Kuvvetleri'ne güvenmelerini beklerim.” (MGK Bildirileri-1, 1980)

Görsel: “Darbe bildirimlerini Ankara Radyosu’nda Okumak zorunda kalan TRT Haber Spikeri Mesut Mertcan”, 1980. (Sözcü, 2016)

Bu TRT radyosu yayında MGK’nın 5 bildirisinin tamamının okunması ile, gerçekleştirilen askeri müdahale topluma ilan edilmiştir. Bu noktada sivil siyasete vurulan bu darbenin halk nezdinde meşrulaştırılması yönündeki bu bildirimler darbeyi konu alan geleneksel medya kuruluşları tarafından defaten gündeme taşınmıştır.

12 Eylül 1980 Tarihinde gerçekleştirilen askeri müdahalenin sonrasında dönemin Başbakan olan Süleyman Demirel ve kurduğu hükümet görevden alınmış, meclis lağvedilmiştir. Yürürlükteki anayasa olan 1970 sonrasındaki düzenlemelerle uygulanan 1961 anayasasının kaldırılmasıyla Türkiye için sivil siyasetin sonlandırıldığı, Milli Güvenlik Konseyi’nin yürütücüsü beş generalin hâkimiyetinde yeni bir yönetsel dönem başlamıştır. Darbeyi gerçekleştiren generaller ülke çapında 13 sıkıyönetim bölgesi oluşturmuş ve bu sıkı yönetim bölgelerine belirledikleri 13 generali süreci yönetmek üzere yerleştirmiştir. Bu süreçte Kızılay ve çocuk esirgeme kurumunun haricindeki sivil toplum kuruluşlarının ve derneklerinin tüm faaliyetleri ise durdurulmuştur. Bu dönemde

darbeci generaller tarafından şeriatçı olarak nitelendirilen Necmettin Erbakan'ın sürgüne uzun adaya gönderilmesi kararlaştırılmıştır.

Görsel: “Necmettin Erbakan Uzunada’ya sürgünü”, (Yeni Şafak 2020).

Görsel: “Süleyman Demirel ile Bülent Ecevit Hamzakoy’a sürgünü”, (Yeni Şafak 2020).

Uzun adaya sürgüne gönderilen isimler arasında Necmettin Erbakan'ın yanı sıra Alparslan Türkeş de yer almıştır. Sivil siyasetçilere yöneltilen bu sürgün Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit in Hamzaköy'e sürgün edilmesiyle devam etmiştir.

Bu süreçte askeri müdahalenin yüzü olan Kenan Evren'in “Şartların olgunlaşmasını bekledik!” ifadeleri tarihe geçmiş, Yeni Çağ gazetesi de 15 Temmuz 2016 darbe sürecinden sonra 1980'deki o süreci hatırlatan manşetiyle bu ifadeleri tekrar gündemine taşımıştır.

Görsel: “Şartların olgunlaşmasını bekledik!”, (Yeni Çağ, 2014).

Darbe sonraki süreçte meclisin kapatılması ve anayasanın lağvedilmesinin yanı sıra belediyelere ilişkin de hamleler yapılmış, belediye başkanlıkları yerine komutanlar atanmıştır. 12 Eylül sonrasında yürürlükte olan kanunların neredeyse tamamı değiştirilerek 1982 anayasasının alt yapısı oluşturulmuştur. Askeri yönetim tarafından belirlenen Danışma Meclisi'nin hazırladığı 1982 anayasası gerçekleştirilen referandumdan %92'lik oranla evet olarak yürürlüğe konulmuştur.

12 Eylül 1980 askeri darbesinin toplumun farklı kesimleri üzerinde yarattığı etkilere ilişkin Yeni Şafak gazetesinin yayınlamış olduğu veriler, bu askeri müdahalenin sivil siyasete, kamu kuruluşlarına, vatandaşlara ve sivil toplum kuruluşlarına ne ölçüde zarar verdiğini ortaya koymuştur.

12 Eylül Askeri Darbesinin sonuçları

1 milyon 683 bin kişi fişlendiği 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleştirilen askeri müdahalenin ardından yaşananların bilançosu.

	Gözetim altına alınanlar	650.000
	Fişlenenler	1.683.000
	Dava	210.000
	Yargılanan	230.000
	İdamla yargılanan	7.000
	İdam cezası verilen	517
	İdam edilen	50
	İşten atılan	30.000
	Vatandaşlıktan çıkarılan	14.000
	Yurtdışına giden siyasi mülteci	30.000
	Kuşkulu ölüm	300
	İşkenceden ölen	171
	Görevine son verilen memur	4 bin
	Cezaevlerinde yaşamını yitiren	299
	Açlık grevinde ölen	14
	Kaçarken vurulan	16
	Çatışmada ölen	95
	Doğal ölüm raporu verilen	73
	İntihar ettiği bildirilen	43

YeniŞafak | com

Görsel: “12 Eylül Darbesinin Sonuçları”, (Yeni Şafak 2020).

Yeni Şafak gazetesinin sunduğu veriler, askeri müdahale sürecinde ve sonrasında gerçekleştirilen ağır yaptırımlar ile toplumu etkisi yıllarca sürecek bir hüsrana sürüklediğini göstermektedir. Darbe sonrası dönemde gerçekleştirilen idamlar 9 Ekim itibariyle başlamış, aralarında sol görüşlü olarak nitelendirilen Necdet Adalı'nın, sonrasında ülkücülük ile bağdaştırılan Mustafa Pehlivanoğlu'nun idamı gerçekleştirilmiştir. İdam kararları bu süreç boyunca devam etmiş 50 kişinin idamı edilmesi ile sonuçlanmıştır.

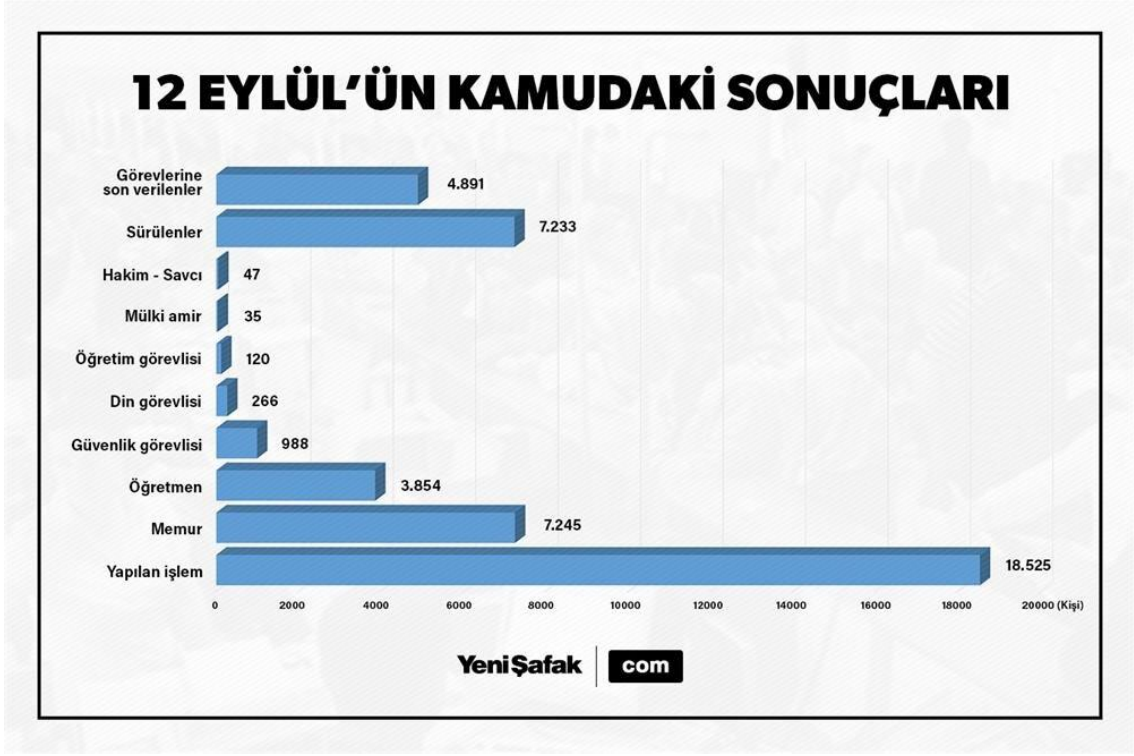
Kaynak: Milliyet Gazetesi Arşivi Haberi (Milliyet, 14 Aralık 1980).

Bu süreçte Milliyet Gazetesi'nin manşetinde yer bulan 17 yaşındaki Erdal Eren'in darbe öncesi bir eri öldürülmesi gerekçesi ile hüküm verilerek 19 Mart tarihinde idam edilmesi haberi askeri yargının şiddetini yansıtmıştır. Bu konuyla ilgili darbeci generali Kenan Evren'in manşetlere yansıyan "*asmayalım da besleyelim mi?*" ifadeleri bu askeri müdahalenin şiddetini ortaya koymaktadır. Erdal Eren'in idamı ile ilgili kararı Yargıtay 2 defa iptal etmiş olmasına rağmen MGK tarafından çıkarılan kararlar ile yaşı büyütülmüş 13 Aralık tarihinde Ankara'da bulunduğu cezaevinde infazı gerçekleştirilmiştir.

Görsel: “12 Eylül’ün İdam Bilançosu”, (Yeni Şafak 2020).

12 Eylül sonrasında alınan idam kararlarına ilişkin Yeni Şafak gazetesinin yayınlamış olduğu “12 Eylül’ün idam bilançosu” başlığında; bu süreçte yargı yolu ile gerçekleştirilen müdahalelerin boyutu ortaya konmuştur. 230 bin kişinin yargılandığı bu süreçte 7000 kişinin idamının istenildiği, 517 kişinin ölüm kararın çıktığı, infaz edilenlerin sol görüşlü ya da ülkücü olarak tasnif edildiği görülmektedir. Bu süreç toplumun çatışma içerisinde olan ana fraksiyonlarının tüm taraflar açısından olumsuz sonuçlarla neticelendiğini göstermektedir. Darbe öncesi yaşanan ideolojik çalışmalarda kazanan tarafın olmadığı bu veriler ışığında tekrar dikkat çekmektedir.

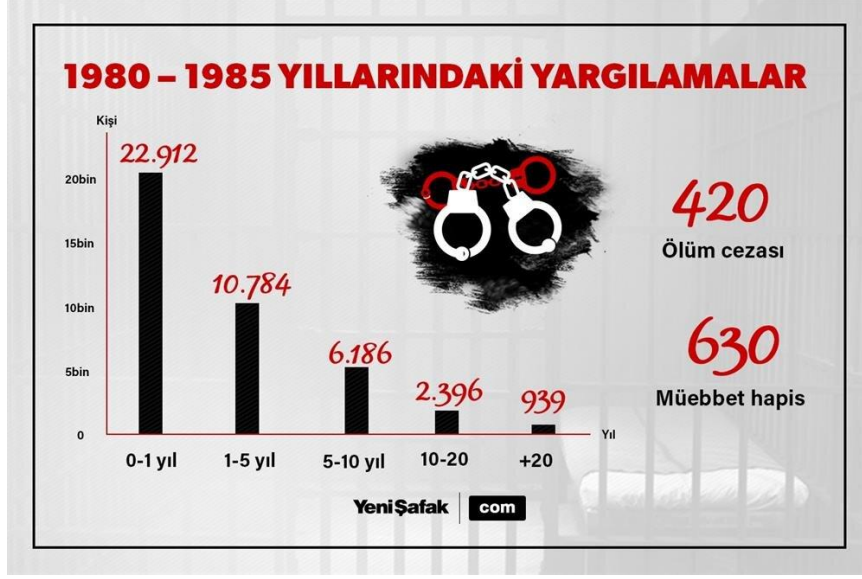
Görsel: “12 Eylül’ün Kamudaki Sonuçları”, (Yeni Şafak 2020).

Yeni Şafak gazetesi tarafından yayınlanan bu görsel 12 Eylül askeri müdahalesinin kamu kuruluşlarında çalışan vatandaşlar üzerinde de ciddi tahribatlar yaşandığını ortaya koymaktadır. Kamu çalışanlarına yönelik olarak 18.525 yargısal işlemin gerçekleştiğini bu süreçte görevlerine son verilen 4891 kamu görevlisi olduğunu ve 7233 kişinin de sürüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu süreçten en çok etkilenen kamu görevlilerinin öğretmenler ve memurlar olduğu görülmektedir. Hakimler savcılar mülki amirler akademisyenler ve din görevlilerinin yer aldığı bu liste, askeri müdahale sürecinin toplumun neredeyse tüm kesimlerini etkilediğini göstermektedir.

Görsel: “12 Eylül’ün Basına Darbesi”, (Yeni Şafak 2020).

12 Eylül askeri müdahalesi sonrasında medya kuruluşlarına karşı açılan davalara ilişkin Yeni Şafak gazetesi tarafından “12 Eylül’ün Basına Darbesi” başlığı ile kamuoyuna sunulan veriler; o dönemin generallerinin, sadece sivil siyaseti ve toplumsal çatışmaları değil ülkenin her kesimini hedef aldığını göstermektedir. Sunulan bu veriler Basına yöneltilen yargısal cezaların 3.315 hüküm ile neticelendiğini, basın için istenilen hapis cezalarının toplam 4000 yıllık bir istem oluşturduğunu yansıtmıştır. Askeri müdahale sürecinde İstanbul gazetelerinin 300 gün yayın yapamadıkları, 300 gazetecinin saldırıya uğradığı, 31 gazetecinin hapsedildiği görülmektedir. Yeni Şafak gazetesi o dönem çıkan kararlar doğrultusunda 13 gazetecinin arandığını 3 gazetecinin ise yaşamını yitirdiğini bu veriler ile sunmuştur. Bu veriler doğrultusunda 12 Eylül sürecinde, o dönem yayınlarına devam eden medya kuruluşlarını ve çalışanlarını derinden sarsan kararlara ve yargılamalara imza atıldığı görülmektedir. Bu yargılamaların devamına ilişkin veriler şöyledir;

Görsel: “1980-1985 Yıllarındaki Yargılamalar”, (Yeni Şafak 2020).

12 Eylül 1980 ile başlayan 5 yıllık süreçte gerçekleşen yargılamalarla, ciddi sayıda infaz ve müebbet hapis kararlarına imza atıldığını ortaya koymaktadır. 630 kişinin müebbet hapis kararıyla yargılandığı 420 kişinin ise ölüm cezasına çarptırıldığı Yeni Şafak gazetesi tarafından görselleştirilerek sunulmuştur. O dönemin yargı kuruluşları tarafından verilen hapis cezaları 20 yıldan fazla hapsine hükmedilen 939 kişiye, 10 yıldan fazla hapis ile hükmedilen 2.396 kişiye 5 yıldan fazla hüküm giyen 6186 kişiye işaret etmiş, 33 bine yakın kişinin ise 5 yıldan kısa süreli hapisle yargılandığını ortaya koymuştur. Bu rakamlar, o dönem yargısının yaşanan çatışmaların dindirilmesi gerekçesiyle imza attığı toplumun her kesiminden kayıplara sebep olan yargı süreçlerini ortaya koymaktadır.

12 Eylül yargı üyelerinin yargılanmasına yönelik olarak, darbe sonrasında yürürlüğe giren Anayasa'nın geçici 15. maddesi 30 yıl sonra gerçekleştirilen 2010 referandumu ile kaldırılmış o dönemin acımasız kararlarını yürürlüğe sokan Milli Güvenlik Konseyi üyelerine yargı yolu tekrar açılmıştır. 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra yürürlüğe giren, “Milli Güvenlik Konseyi üyelerinin yargılanamayacağı”na ilişkin Anayasa'nın geçici 15. maddesi, 12 Eylül 2010'daki referandumun ardından kaldırılmıştır. Bu gelişme sonrasında 12 Eylül'de gerçekleştirilen darbenin sorumlularının ve bu talimatları uygulayanların hakkında suç duyuruları başlatılmıştır. Darbe sonrasında yedinci Cumhurbaşkanı unvanını alan Kenan Evren'in ve dönemin

sorumlularından Orgeneral Tahsin Şenkaya'nın 2012 Nisan ayında yargılanma süreci başlamıştır. Bu süreçte Yargıtay tarafından temyiz istemiyle yürütülen dava bu müdahalenin müsebbipleri olan bu iki ismin yaşamını yitirmesi sebebiyle düşmesiyle sonuçlanmıştır.

Türkiye'de 12 Eylül 1980 Darbesi öncesinde gerçekleşen siyasi, ekonomik ve toplumsal hareketlilikler sivil siyaseti oldukça zora sokmuş ve yaşanan olaylar ve yansımaları toplumu adım adım bu askeri müdahaleye hazırlamıştır. 1974'te Ecevit ve Erbakan koalisyonu önderliğinde gerçekleşen Kıbrıs Harekâtı sonrasında Türkiye ağır ekonomik ambargolarla karşı karşıya kalmıştır. Kıbrıs'ın işgalinden kurtarılması sonrasında döviz kuru sert düşüşler yaşamış ülkedeki enflasyon %100 aşan boyutlara ulaşmıştır. Toplum birçok temel ihtiyaç ürüne ulaşamaz hale gelmiştir. Bu süreç toplumsal birçok kutuplaşmayı beraberinde getirmiş, 1974 yılında çıkarılan Af kanunu ile ceza evinden ayrılan suçlular terör olaylarının müdahili olmuştur. Ülke çapında ideolojik bölünmeler yaşanmaya başlamış, Sovyetler Birliğiyle bütünleşmesini savunan sol örgütler ile milliyetçi gruplar arasında silahlı çatışmalar yaşanmaya başlamıştır. Yaşanan bu çalışmalar toplumun farklı kesimlerini ideolojik taraftar olmaya zorlamış, devlet kurumları, eğitim kurumları, sivil toplum kuruluşları hatta sokaklar bu taraflar arasında bölünmüştür.

5.4. 28 Şubat Post Modern Darbe Süreci ve Medya

En ufak bir aksamayı bile ülkenin güvenliğine ve laik devlet yapısına zarar vermeye yönelik “meşru” bir girişim olarak gören o dönem Türk ordusu, 28 Şubat 1997 tarihinde Türk demokrasisinin gördüğü en ağır darbelerden birine imza atmıştır. O dönemde Türk hükümeti, Refah Partisi'nin (RP) liderliğindeki Başbakan Necmettin Erbakan'ın bir koalisyon tarafından yönetilmekte, ancak partisinin muhafazakâr eğilimleri nedeniyle, Türk Silahlı Kuvvetleri RP'nin sözde “İslamcı” gündeminin ise “Şeriatçı” olduğu görüşüyle başbakan hakkında laik devlet olma Atatürkçü devlet geleneğinin sürdürülmesi noktalarında endişeler taşımıştır (Bayramoğlu, 2007: 13-4).

Erbakan'ın gerçekleştirdiği Libya ziyareti, Gelişmekte Olan (D-8) milletler bloğu üyeleri arasındaki birliği teşvik etmesi ve dini şahsiyetleri bir Ramazan iftar yemeğinde

ağırlamaya karar vermesi orduyu lider üzerindeki baskıyı artırmaya motive eden sebepler arasında yer almıştır. Erbakan'ın içerisinde olduğu bu faaliyetleri ordu “gerici faaliyetlerde bulunmak” olarak nitelendirerek Erbakan üzerindeki baskıyı artırmak istemiştir (Alpat, 1999: 23-4).

Ordu, bu memnuniyetsizliğini 4 Şubat'ta Ankara'nın Sincan ilçesi sokaklarında tankların da yer aldığı bir “Askerî Geçit Töreni” düzenleyerek dile getirmiş, Geçit töreninin ardından dönemin Genelkurmay Başkan Yardımcısı Çevik Bir, bu etkinliğin “demokrasiyi istikrara kavuşturma” amaçlı olduğunu ifade etmiştir.

Görsel: “4 Şubat 1997 Askerî Geçit Töreni”, (Anadolu Haber Ajansı. 2021)

4 Şubat 1997'ye ait bu fotoğraf 28 Şubat askeri muhtırası öncesi Ankara'nın Sincan ilçesindeki Akıncı Askerî Üssü'ne giden zırhlı araçları ve halkın gerçekleşmekte olan bu süreci anlamlandırmaya çalışmasına tanıklık etmektedir. Bu süreçte Sincan Belediye Başkanı ve RP üyesi Bekir Yıldız, askeri makamlarca halkı “kışkırtmak”la suçlandıktan sonra görevden alınarak dokuz kişiyle birlikte tutuklanmıştır (Akpınar, 2001:179).

Yaşanan bu olayların hemen sonrasında 28 Şubat 1997'de Türkiye Milli Güvenlik Kurulu (MGK), MGK tarihindeki en uzun tek oturum olan yaklaşık dokuz saat süren acil bir toplantı gerçekleştirmiştir. Toplantı, Türk ordusunun “yükselen İslamcı ideoloji” olarak nitelendirdiği şeye yanıt olarak aldığı kararların bir listesini içeren “28 Şubat

Muhtırası” olarak nitelendirilen bu olayı ortaya çıkarmıştır. 28 Şubat muhtırasından sonra yaşanan gelişmeler medyaya yansıyan yönleriyle şöyle özetlenebilir (Anadolu Ajansı, 2022);

Muhtıranın temel dayanakları, İslami eğitime dayalı imam hatip okullarının kapatılması ve dini devletten ayırma bahanesiyle dini faaliyetlerin engellenmesi olmuştur. Ancak yasama meclisinin en büyük sonucu muhtemelen başörtülü kadınların, okullar ve üniversiteler de dahil olmak üzere herhangi bir kamu binasına girmesinin yasaklanmasıdır. Bu yasak, milyonlarca genç kadının ya eğitiminden vazgeçmesine ya da uygun bir eğitim almaya çalışırken acı çekmesine neden olmuştur. Kadın öğretmenler de başörtülerini çıkarmadıkları takdirde işten atılmakta ve üniversitelerde “*ikna odaları*” uygulaması başlatılarak, başörtülü öğrenciler okuldan atılma tehditleri karşısında başörtülerini çıkarmaya “*ikna edilmeye çalışmıştır*”. Üniversiteler de başörtülü kadınların çalışmasına da izin verilmemiştir.

Ordu daha sonra Erbakan’ı başörtüsü yasağı, Kuran eğitimi veren okulların kapatılması ve askeriye bağımsız medya üzerinde kontrol sağlamayı amaçlayan tedbirlerin uygulanması da dahil olmak üzere bir dizi kararnameyi imzalamaya zorlamıştır.

18 Haziran 1997’de ordu daha da ileri giderek, başbakanlığı Başbakan Yardımcısı Tansu Çiller’e bırakarak Erbakan’ın tüm hükümetini istifaya zorlamıştır. Çiller, Erbakan’ın RP’sinin de yer aldığı iktidar koalisyonunun bir bileşeni olan Türkiye’nin Doğru Yol Partisi’nin (DYP) önde gelen üyelerinden biri olarak bu sürece zorlanmıştır. O zamanki yasalara göre siyasi mensubiyeti yasaklanan dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, daha sonra sağcı liberal Anavatan Partisi (ANAP) lideri Mesut Yılmaz’dan yeni bir hükümet kurmasını istemiştir.

O zamandan beri Türkiye’nin “post-modern” darbesi olarak adlandırılan bu askeri müdahalede, iktidarın dizginlerini Erbakan’dan alan yeni bir hükümet ortaya çıkmıştır. Yeni hükümette ANAP, Demokratik Sol Parti (DSP) ve Demokrat Türkiye Partisi (DTP) yer almıştır. DSP lideri Bülent Ecevit, daha sonra MGK’nın emirlerini uygulamak için kullanılan yeni yönetimde başbakan yardımcılığına getirilmiştir.

Dini veya muhafazakâr gruplarla bağlantıları olduğu iddia edilen özel okullar ve vakıflar kapatılırken, dindar Müslümanlar devlet kurumları, devlet üniversiteleri, kamu hizmeti, yargı ve ordu dahil olmak üzere kamu kurumlarından büyük ölçüde dışlanmıştır.

Erbakan'ın Refah Partisi, Anayasa Mahkemesi'nin kararıyla kapatılırken, aralarında Erbakan ve Şevket Kazan'ın da bulunduğu çok sayıda siyasetçiye beş yıl süreyle siyasete girme yasağı getirilmiştir.

28 Şubat darbesinin beyni olan Türk Ordusu'nun o zamanki Kara Kuvvetleri Komutanı ve daha sonra Genelkurmay Başkanı olacak Hüseyin Kıvrıkoğlu, “Şubat. 28 bin yıl sürecek” ifadelerini dile getirmiş ancak bu ihtimal gerçekleşmeyerek sadece beş yıl sonra, Erdoğan'ın başkanlığındaki Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) 2002 yılındaki demokratik seçimlerle Türk halkı tarafından seçilerek tek partili hükümet yılları başlamıştır. 2002 yılında gerçekleşen bu gelişmeden sonra ordunun Türk yargısı ve siyaseti üzerindeki etkisi kademeli olarak ortadan kaldırılmış, 28 Şubat post-modern darbesinin failleri adalete teslim edilmiştir (Yeni Şafak, 2019).

5.5. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Süreci ve Medya

Türkiye’de 15 Temmuz darbe girişimi gecesi hem sosyal medya hem de konvansiyonel medya önemli roller oynamıştır. Bu dönemde Türk medyası insanlara ilham vermek ve yönlendirmek yerine, iletişim kurmak, motive etmek ve güvenilir bilgiyi dünyaya yaymak için bir araç olarak kullanılmıştır. Bu bölüm, medya kuruluşlarının deneyimlerini, başvurdukları medya kuruluşlarının kullanımını inceleyerek ve medyanın Cumhuriyet tarihindeki yaygın rolünün geçirdiği değişime ilişkin referans noktaları sunmaktadır.

Türkiye, 15 Temmuz 2016’da Türk ordusunun bir bölümünün hükümeti ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ı görevden uzaklaştırmak için birçok büyük şehirde koordineli bir operasyon başlattığı siyasi tarihinin en kanlı darbe girişimine tanık olmuştur. Askerler ve tanklar sokaklara dökülmüş ve Ankara ve İstanbul’da çok sayıda patlama meydana gelmiştir. Türk savaş uçakları kendi meclislerine bombalar bırakırken, Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar kendi güvenlik ekibi tarafından kaçırılmıştır. Birkaç saat boyunca Türkiye, 95 yıllık siyasi tarihinde dördüncü yıkıcı askeri darbeye karşı

karşıya kalacakmış gibi bir manzara oluşmuştur. Ancak bu noktada Türk Siyasi tarihinde eşi benzeri olmayan bir şey olmuş, 15 Temmuz darbe girişimine karşı çıkmak için binlerce vatandaş sokaklara dökülmüştür. Darbe girişimi haberleri sosyal medyada yayılırken, ellerinde mutfak gereçlerinden başka bir şey olmayan binlerce sıradan vatandaşlar, Anadolu'nun dört bir yanındaki sokaklarda ve meydanlarda darbeye karşı toplanmıştır. Tank ateşine ve hava bombardımanına direnen kalabalık, sadık asker ve polis güçlerinin de yardımıyla darbe girişimini birkaç saat içinde bozguna uğratmıştır. Bir sahil beldesinde tatilde olan Erdoğan, taraftarlarını protesto için sokağa çıkmaya çağırmış ve İstanbul'a dönmüştür. Bu gecede askerler televizyon kanallarını bastı, İstanbul ve Ankara'da patlamalar duyulmuş, protestoculara ateş açılmış, meclis ve cumhurbaşkanlığı binalarına bombalar atılmış, bir askeri helikopter düşürülmüştür. Hükümet süratle zafer ilan etti ve darbeye katılan çok sayıda asker İstanbul Boğazı Köprüsü'nde teslim olmuştur. Bu direnişe ilişkin Haber Türk tarafından 2021 yılında düzenlenerek kamuoyuna yansıyan görseller yaşanan süreçte gösterilen milli iradenin boyutunu ortaya koymaktadır;

Görsel: “15 Temmuz Gecesi Boğaziçi Köprüsü”, (Haber Türk. 2021)

Görsel: “Boğaziçi Köprüsü’ndeki Tanklarının Ele Geçirilmesi”, (Haber Türk. 2021)

Görsel: “Genelkurmay Önündeki 15 Temmuz Tanklarının Ele Geçirilmesi”, (Haber Türk. 2021)

Türkiye, 15 Temmuz akşamı Türk Silahlı Kuvvetleri’ne (TSK) gizlice sızan Fethullahçı Terör Örgütü’nün (FETÖ) uzun vadeli hedeflere ulaşmak için belirlediği bir askeri darbe girişimine tanık olmuştur. Eşzamanlı olarak gerçekleştirilen bombalamalar ve toplu kurşunlamalar nedeniyle 241 sivil katledilmiş, 2195 kişi de yaralanmıştır. Her ihtimale karşı; Türk halkı, siyasi partiler, medya ve STK’lar mücadeleyi ülke çapında güçlü bir direnişle yürüterek büyük bir zafer kazanmıştır. Hükümete inanılmaz bir destek veren bu güçlü duruş, FETÖ’cülerin beceriksizce yürütülen ama yine de çok kanlı bir başarısız darbe girişiminin kent meydanlarında toplanarak olası terör saldırılarına karşı

yan yana duran Türk vatandaşları tarafından yenilgiye uğratılmasının ardından sürdürülmüştür. 15 Temmuz'dan bu yana meydana gelen olaylar, sadece Türk demokrasi tarihinde değil, dünya demokrasi tarihinde de bir mihenk taşı olarak değerlendirilebilir. Halkın askeri cuntaya karşı silahsız direnişi emsalsizdir. Bu nedenle 25 gün boyunca Türkiye'nin her ilinin sokaklarını, meydanlarını işgal eden bu sivil inisiyatifin 15 Temmuz darbe girişimine ilişkin görüş ve algılarını kayıt altına almak ve yansıtmak önemlidir.

15 Temmuz anı, Türkiye'de demokrasiye inanan herkes için bir zaferi işaret etmiştir. O gece aynı zamanda Türkiye'nin dört bir yanından Türkiye'deki demokratik ilerleme ve istikrara sempati duyan milyonlarca insana da ilham kaynağı olmuştur. Bu nedenle, Türkiye'de demokrasi ruhunu canlı tutmak ve bu başarısız darbenin mantığını ve hedeflerini uluslararası aktörlere anlatmak çok önemlidir.

5.6. Darbeye Direnmek: Konvansiyonel ve Sosyal Medyanın Rolü

Sosyal medyanın yaygın olarak kullanılmaya devam ettiği Türkiye'de 46 milyon kişi veya nüfusun yüzde 58'i aktif internet kullanıcısıdır. 71 milyon cep telefonu hattı bulunmakta ve ortalama bir insan sosyal medyada televizyon izlemekten neredeyse iki kat daha fazla sırasıyla (iki saat ve 35 dakikaya karşılık 4 saat ve 14 dakika) zaman harcamaktadır (wearesocial.com, 2016). Bu doğrultuda Türkiye'de pek çok kişi darbe girişiminden 15 Temmuz gecesi sosyal medya ve internet aracılığıyla haberdar olmuştur

Medya, yetkililerin mesajlarını halka iletmesine yardımcı olarak direnişte önemli bir rol oynamıştır. Türkiye'deki ve dünyadaki ana akım haber kuruluşları ve televizyon kanalları İstanbul ve Ankara'da olağandışı bir asker hareketi haberini vermiş ve kamuoyunu “muhtemelen bir darbenin yolda olduğu” konusunda bilgilendirmiştir. Sonunda darbe girişimini boşa çıkaran çabaya öncülük eden, direnme çabasıyla sokağa çıkarak haberlere yanıt veren bireyler olmuştur.

15 Temmuz 22.20'de Türkiye Başbakanı Binali Yıldırım ulusal televizyona çıkarak bir darbe girişimi olduğunu kabul etmiş ve “başarılı olmasına izin vermeyeceğine” ilişkin söz vermiştir. İkinci Ordu komutanı, Başbakan'ın sözlerini tekrarlayarak, darbe girişiminin hukuka aykırı olduğunu belirterek, darbecilerin emir-komuta zincirini kıldığını kaydetmiştir. Başka bir deyişle, Türk halkı ve belki de daha da

önemlisi askerler, bürokratlar ve politikacılar, Türk ordusunun iktidarı ele geçirmeye yönelik müdahaleye girişmekte olduğu haberini erkenden almıştır. Bu bağlamda medya, yetkililerin mesajlarını halka iletmesine yardımcı olarak direnişte önemli bir rol oynamıştır.

Gece yarısını birkaç dakika geçe, darbe yanlısı askerler, bir haber sunucusunu silah zoruyla ele geçirmek ve yazılı darbe açıklamasını canlı yayında okumaya zorlamak için devlet televizyonu TRT'ye baskın düzenlemiştir. Darbeciler, hükümetin görevden alındığını açıklamanın yanı sıra, tüm TV kanallarına bildiri dağıtmalarını emretmiştir. Bu, cuntanın oyun kitabından çıkmış bir oyundu, resmi medyayı ele geçirmek, sıradan vatandaşların kalplerine korku salmayı amaçlayan klasik bir harekettir. Geçmişte, bu yöntem öncelikle sınırlı sayıda medya kuruluşu olduğu için işe yaramıştır. Bu süreçte ise, bir darbenin gerçekten sürmekte olduğunu doğrulamakla birlikte, halkın komploculara direnme kararlılığını da güçlendirmiştir.

Dakikalar sonra, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan görüntülü sohbet uygulaması *FaceTime* üzerinden millete seslenmiş ve halkı sokağa çıkıp darbecilere meydan okumaya çağırmıştır. “*Halkın gücünden daha büyük bir güç yoktur*”, “*Halk meydanlarında ve havalimanlarında yapacaklarını yapsınlar. Oradaki millete katılacağım*” ifadelerini kullanmıştır (Habertürk, 23 Temmuz 2016). Cumhurbaşkanı'nın daha önce Marmaris'teki otelinin önünde basın toplantısı düzenleyerek uydu bağlantısında teknik bir sorun olduğu sonradan anlaşılmıştır. Erdoğan, mesajının yayınlanmadığı ortaya çıkınca ulusal basında *FaceTime* üzerinden görünmeyi tercih etmiştir. Geriye dönüp bakıldığında, Erdoğan'ın ulusa seslenişi, barışçıl direnişin itici gücü oldu. Ülke çapındaki protestoya katılan çok sayıda katılımcı, ikonik *FaceTime* çağrısından sonra evlerini terk ettiklerini ve kişisel çağrısından cesaret aldıklarını belirtti. Canlı röportaj ayrıca yetkililerin Erdoğan'ın kaçtığı ya da suikasta kurban gittiği yönündeki söylentilerin önüne geçmesine yardımcı olmuştur.

Özünde, darbe girişimi sırasında hem konvansiyonel hem de sosyal medyanın yaptığı iki temel katkı dikkat çekmektedir. İlk olarak, darbecilere karşı çıkan politikacılar, askeri personel ve bürokratlar mesajlarını genel nüfusa iletmişlerdir. Böylece aktivistleri cesaretlendirmiş ve komplocuları yeniden düşünmeye zorlamıştır. İkincisi, özellikle sosyal medya, aktivistlerin güncellemeleri paylaşımlarını ve eylemlerini koordine

etmelerini kolaylaştırmıştır. Çoğu durumda, sosyal medyada sivillere, hükümet binalarına ve TV kanallarına yönelik saldırılarla ilgili haberler, eylemcilere yardım etmek amacıyla protestocuların etkilenen bölgelere akın etmesiyle karşılanmıştır. Üstelik, WhatsApp ve Telegram gibi mesajlaşma uygulamalarındaki sohbet grupları, protestocular tarafından arkadaşlarını ve meslektaşlarını sokaklara çıkmaya ve cunta tarafından uygulanan sokağa çıkma yasağına meydan okumaya ikna etmek için kullanılmıştır. Sıradan vatandaşların yanı sıra, asker ve polis memurlarının yanı sıra bürokratlar ve politikacılar da dahil olmak üzere güvenlik gleri mensupları, güvenli bir şekilde iletişim kurmak için WhatsApp'ı kullanmıştır.

Twitter, gecenin en çok uygulanan sosyal medya platformlarından biri olmuştur. Darbe gecesinde en çok kullanılan hashtag'ler #NoCoupInTurkey, #TurkeyCoup, #TurkeyCoupAttempt olmuştur. Bu 2 başlık altında kısa sürede 7 milyondan fazla içerik paylaşılmıştır. 16 Temmuz'da atılan tweetler yüzde 223 arttı ve 15-17 Temmuz arasında 34.818.329 tweet atılmıştır. Bu tweetler 15 milyarlık bir kitleye ulaştı. Videolar ve fotoğraflar gibi darbe karşıtı protestolardan elde edilen sansürsüz görseller, o gece insanları harekete geçiren belki de en güçlü ve en olumlu motivasyonlardır. Özellikle birlik mesajları sokağa çıkanların sayısını artırmıştır. Bu kapsamda Facebook, YouTube, Instagram ve Periscope gibi sosyal medya platformları en çok kullanılan uygulamalar oldu (Aljazeera, 2016). Sosyal medya kullanımı ile karşılaştırıldığında, televizyon, radyo ve gazete gibi ana akım medya geride kalmıştır.

Darbe girişiminin başlangıcından itibaren darbeciler, kurdukları WhatsApp grubunda verilen talimatla her adımı örgütlemiştir. Komplocular konuşmalarında tüm iletişimin nasıl kesileceğini tartıştılar ve protestocuların eylemlerini koordine etmelerini önlemek için ülkedeki tüm iletişim hatlarının bir an önce kesilmesi için emir vermiştir. Darbe yanlısı askerler, direnişi engellemek için sosyal medyanın hızını düşürmeye çalıştıklarında, ancak sonuçta başarısız olduklarında, geleneksel medya kuruluşlarının kontrolünü ele geçirmek için harekete geçmişlerdir.

Medyanın demokratik konumu, Türkiye'nin AK Parti yönetimindeki demokratik deneyimini, Türk siyasetine her türlü demokratik olmayan müdahaleye karşı olarak derinden ilişkilendirmektedir.

Darbe girişimi başarısız olduktan sonra, yaklaşık bir ay boyunca her gece milyonlarca sıradan insan 'demokrasi nöbeti' etkinlikleri için sokaklarda toplanmaya devam etmiştir. Olaylar genellikle başarısız darbenin yanı sıra girişimi engellemeye yardım edenlerin deneyimleriyle ilgili belgeseller hazırlayan ve yayınlayan geleneksel medya organlarında yer almıştır. Vatandaş gazeteciler, amatör videolar ve telefonlarıyla çekilen fotoğraflarla deneyimlerini belgelemeye devam etmiştir. Sık sık Facebook ve Twitter'da kendi fotoğraflarını yayınlamış ve arkadaşlarını kendilerine katılmaya davet etmişlerdir. Sonuç olarak, siber aktivistler dünyaya neler olduğunu anlatmak ve çevrimiçi video, fotoğraf ve haber makaleleri paylaşmak için bloglar açarken, benzer düşünen kişiler sosyal medya aracılığıyla bir araya gelmiştir.

6. ÇALIŞMANIN BULGULARI VE ANALİZİ

6.1. 12 Eylül 1980 Darbesi'ne İlişkin Medya Yansımaları

12 Eylül 1980 darbesine giden süreçte dönemin hâkim gazeteleri tarafından atılan manşetler Türkiye'nin bir kaos ortamı içerisinde olduğunu vurgulayan ve sivil siyasetin yetersizliğine dikkat çeken ortak özellikler taşımıştır. Bu manşetler dönemin yüksek tirajlı gazeteleri olan Milliyet, Hürriyet, Tercüman ve Cumhuriyet gazeteleri üzerinden seçilen analiz yöntemine göre çözümlenmiştir.

6.1.1. Milliyet Gazetesi 23 Mart 1980 Tarihli Yayın

Koalisyonlar tarafından yönetilen Türkiye'nin yaşadığı bu zor sürece farklı siyasi krizler de eklenmiştir. Cumhurbaşkanlığı seçim krizine ilişkin gündem Milliyet gazetesinde şöyle sunulmuştur;

Kaynak: Milliyet Gazetesi Arşivi (Milliyet, 23 Mart 1980).

Başlık: “ADAY ÇIKMADI, SEÇİM SALIYA KALDI”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: 22 Mart 1980'de yaşanan Cumhurbaşkanı seçim krizi çözülememesi aylarca süren seçim turları yaşanması; yine de partiler arasında bir uzlaşma sağlanamaması Milliyet Gazetesi'nin manşetlerine bu görsellerle yansımıştır. 114 tur oylama gerçekleştirilmesine rağmen sonuçlandırılmayan cumhurbaşkanlığı seçimi 12 Eylül 1980 darbesine kadar çözümsüz kalmış ve bu süreçte birçok cinayet terör eylemi yaşanmıştır.

Sonuçlar: O dönemde yaşanan Cumhurbaşkanı seçim krizi çözülememesi aylarca süren seçim turları yaşanması ve partiler arasında bir uzlaşma sağlanamaması, siyasal

otoritelerin yetersizliğine dikkat çeken yansımaların medyada yer almasına sebep olmuştur. Milliyet gazetesi yaşanan bu çıkmazı, siyasileri konu alan bir dizi karikatür kullanarak kamuoyuna yansıtmıştır. Karikatürlerde yaşanan seçim krizine ilişkin siyasilerin fikir ve öngörülerini alaycı bir üslupla gündeme taşınmıştır.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* Siyasi partilerin bir sivil siyasete ilişkin uzlaşma sağlanması noktasındaki yetersizliğinin vurgulanması.
2. *Muğlaklık:* Cumhurbaşkanı seçimlerinin yeniden ertelenmesi konusu üzerinden kamuoyuna bir belirsizlik sürecinin yansıtılması.
3. *Alay etme / Küçümseme:* Cumhurbaşkanı seçim krizi çözülememesine ilişkin dönemin siyasilerinin ve söylemlerinin eleştirel olarak karikatürize edilmesi.

6.1.2. Milliyet Gazetesi 27 Mart 1980 Tarihli Yayın

Kaynak: Milliyet Gazetesi Arşivi (Milliyet, 27 Mart 1980).

Başlık: “AP VE CHP’NİN KISA SÜREDE ADAY BULMASI GÜÇ”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Yaşanan Cumhurbaşkanı seçim krizi çözülememesi aylarca süren seçim turları yaşanması; yine de partiler arasında bir uzlaşma sağlanamaması Milliyet Gazetesi'nin 27 Mart tarihli manşetlerine Türk karikatürist ve çizgi romancı Bedri Koraman'ın gözünden bir karikatür dizisiyle aktarılmıştır. Bu

bağlamda yaşanan sürecin trajikomik bir süreç olduğu, sivil siyasi otoritelerin yetersiz kaldığı ve uzlaşamadıkları kamuoyuna sunulmuştur.

Sonuçlar: O dönemde yaşanan Cumhurbaşkanı seçim krizi çözülememesi aylarca süren seçim turları yaşanması ve partiler arasında bir uzlaşa sağlanamaması, siyasi otoritelerin yetersizliğine dikkat çeken yansımaların medyada yer almasına sebep olmuştur. Milliyet gazetesi yaşanan bu çıkmazı, siyasileri konu alan bir dizi karikatür kullanarak kamuoyuna yansıtmıştır. Yaşanan seçim krizine ilişkin siyasilerin fikir ve öngörülerini Bedri Koraman'ın gözünden alaycı bir üslupla gündeme taşınmıştır.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* Siyasi partilerin bir uzlaşa sağlanması noktasındaki yetersizliğinin vurgulanması.
2. *Alay etme / Küçümseme:* Cumhurbaşkanı seçim krizi çözülememesine ilişkin dönemin siyasilerinin ve söylemlerinin eleştirel olarak karikatürize edilmesi.
3. *Muğlaklık:* Cumhurbaşkanı seçimlerinin yeniden ertelenmesi konusu üzerinden kamuoyuna bir belirsizlik sürecinin yansıtılması.

6.1.3. Milliyet Gazetesi 2 Nisan 1980 Tarihli Yayın

Kaynak: Milliyet Gazetesi Arşivi (Milliyet, 2 Nisan 1980).

Başlık: “ECEVİT: SEÇİM UZARSA BAZI TELKİNLER OLABİLİR”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Yaşanan Cumhurbaşkanı seçim krizi çözülememesi aylarca süren seçim turları yaşanması; yine de partiler arasında bir uzlaşa

sağlanamaması Milliyet Gazetesi'nin 2 Nisan tarihli manşetlerine; dönemin önemli siyasilerinden Bülent Ecevit'in çözüm önerisine ilişkin ifadeleriyle ve karikatürist Bedri Koraman'ın gözünden bir karikatür dizisiyle aktarılmıştır. Ecevit'in çözüm sağlanması noktasında geliştirdiği telkinler üzerinden sivil siyasi otoritelerin yetersiz kaldığı ve uzlaşamadıkları kamuoyuna sunulmuştur.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* Siyasi partilerin bir uzlaşısı sağlanması noktasındaki yetersizliğinin vurgulanması
2. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Yaşanan siyasi çıkmaz ile ilgili kaos durumunun, kamuoyuna Ecevit'in sözleriyle desteklenerek sunulması
3. *Muğlaklık:* Cumhurbaşkanı seçimlerinin yeniden ertelenmesi konusu üzerinden kamuoyuna bir belirsizlik sürecinin yansıtılması
4. *Alay etme / Küçümseme:* Cumhurbaşkanı seçim krizi çözülememesine ilişkin dönemin siyasilerinin ve söylemlerinin eleştirel olarak karikatürize edilmesi.

22 Mart 1980'de yaşanan Cumhurbaşkanı seçim krizi çözülememesi aylarca süren seçim turları yaşanması; yine de partiler arasında bir uzlaşısı sağlanamaması Milliyet Gazetesi'nin manşetlerine bu görsellerle yansımıştır. 114 tur oylama gerçekleştirilmesine rağmen sonuçlandırılmayan cumhurbaşkanlığı seçimi 12 Eylül 1980 darbesine kadar çözümsüz kalmış ve bu süreçte birçok cinayet terör eylemi yaşanmıştır.

Görsel: “Çorum’da Alevilerin katledilişi, 1980” (Cumhuriyet, 2014).

28 Mayıs 1980 tarihinde Çorum’da gerçekleşen olaylar 57 kişinin ölümüne sebep olmuştur (Yeni Şafak, 2020).

6.1.4. Cumhuriyet Gazetesi 12 Mayıs 1980 Tarihli Yayın

Kaynak: Arşivi (12 Mayıs 1980, Cumhuriyet).

Başlık: “Demirel’in 170 günlük iktidarında 1361 kişi öldü”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Cumhuriyet Gazetesi’nin Mayıs ayı manşetinde yer verdiği “Demirel’in 170 günlük iktidarında 1361 kişi öldü” ifadesi, o dönem içerisinde gerçekleşen terör ve iç kutuplaşmalar kaynaklı ölümlerin medya tarafından sivil siyaset ile ilişkilendirildiğini göstermektedir.

Sonuçlar: Bu manşetle gazete hedef kitleleri olan Türk toplumuna ülkede yaşanan kaosu asıl sorumlularının seçilen siyasiler ve bu siyasiler tarafından savunulan ideolojiler olduğunu işaret etmiştir. Bu bağlamda ilgili haberin otoriteye ilişkin bir olumsuzlama içerdiği, ideolojilerin de gündeme taşınmış olmasıyla toplum içerisinde kutuplaşmaya vurgu yapıldığı, seçilen söylem analiz yönteminde öngörüldüğü üzere biz ve onların ideolojisi olumsuzlaması yapıldığı görülmektedir.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması;* Yer verilen haberde geçen “*Demirel'in 170 günlük iktidarında 1361 kişi öldü*” ifadeleriyle sivil siyasetin iç güvenliği sağlama noktasındaki yetersizliğine vurgu yapılması.
2. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Yaşanan kayıplar ile ilgili kaos durumunun, kamuoyuna Eski İçişleri Bakanı Hasan Fehmi Güneş'in “*günlük kayıp sayısı 8.1 kişi Demirel yalan ifade veriyor*” sözleriyle desteklenerek sunulması.
3. *Kutuplaşma:* Söz edilen kayıpların ideolojik olarak *Anarşi* ile bağdaştırılması ve siyasal düzen karşıtı bu grubun eylemlerinden kaynaklandığının ettiğinin vurgulanması.

6.1.5. Tercüman Gazetesi 31 Mayıs 1980 Tarihli Yayın

Türk basınında ilk defa 3 Ansiklopedi birden iste **Altın halkaların üçüncüsü:** **Sağlık Ansiklopedisi** (ilk fasıkul bugün 7 ve 8. sayfamızda) (Tafsilat 3. sayfamızda)

Yeni Büyük Ansiklopedi Türk ve İslam Ansiklopedisi Cuma günü

31 **Tercüman** *Halk'a ve olaylara*

KENDİNİZ DAKIN KENDİNİZ GİYİN

Başbakan hükümette kalmalarının önemli olmadığını söyledi **DEMİREL** **ECEVİT** **CHP, AP ve MHP dışında arıyor** **‘Önemli’ ‘Diyalog sonuç vermedi,**

Önemli olan Türkiye’dir, sonuç vermedi,

20 ÖLÜ **3 Polis öldürüldüğü sokağa çıkma yasağı ilan edildi**

Güneşteki patlamalar insanlara sinirli ve kavgacı yapıyor **RADYO-TV YATINLARINI BOZUYOR**

Millete gitmek **MAZLILIK**

PROF. DEMİRGÖLÜ İSTANBUL, PROF. AKYIL ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE SEÇİLDİ

www.uzumbaba.com

Kaynak: Tercüman Gazetesi Arşivi (Tercüman, 31 Mayıs 1980).

Başlık: “20 ÖLÜ, Demirel “önemli olan Türkiye’dir”, Ecevit “Diyalog sonuç vermedi”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Çorum’da gerçekleşen terör olayları Tercüman gazetesi tarafından da gündeme taşınmış, ulusal çapta gerçekleşen terör ya da dış kaynaklı bu olaylar sonrasında ülkede ciddi bir güvenlik probleminin yaşandığına ilişkin toplumsal kanı oluşmaya başladığı dönemin Başbakanı Demirel’e ait sözlere yer verilmesiyle kamuoyu gündemine taşınmıştır. Cumhurbaşkanı seçim kriziyle ilgili Ecevit’in giriştiği diyalogun AP ve MHP dışında gerçekleştiği vurgusuyla dönemin ideolojik ayrışmalarına da dikkat çekilmiştir.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre içerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* Sivil otoritelerin yetersizliği sonrasında yükselen terör olayları ve oluşan güvenlik açığına dikkat çekilmesi
2. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Yaşanan siyasi çıkmaz ile ilgili kaos durumuna ilişkin Başbakanı Demirel'e ve Ecevit'e ait ifadelerin manşetlere taşınması
3. *Kutuplaşma:* Demirel'in "önemli olan Türkiye'dir" ifadesinin manşetlere taşınması ile siyasi krizlerin çözümü noktasında mevcut kutuplaşmalardan vazgeçilmesi gereğinin kamuoyuna sunulması

İlerleyen süreçte "Güvenlik" konusu darbenin meşrulaştırılması açısından gösterilen gerekçeler arasında ilk sıralarda yerini almıştır. Bu bağlamda güvenlik zafiyetlerinden kaynaklanan suikastlar Yeni Şafak gazetesinde şöyle yer almıştır:

12 EYLÜL DARBESİNE DOĞRU ADIM ADIM
Tarih 12 Eylül 1980'i saat de 03.00'ü gösterdiğinde, tanklar şehirlerde gezmeye başladı. Darbe öncesi yurdun hemen hemen her köşesinden ölüm haberleri geliyordu.

1 Şubat 1979
Milliyet Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Abdi İpekçi öldürüldü.

10 Eylül 1979
Türkiye İşçi Partisi Adana eski İl Başkanı Ceyhan Can öldürüldü.

3 Aralık 1979
Fedai Dergisi sahibi MHP'li yazar Kemal Fedai Coşkuner öldürüldü.

19 Eylül 1979
Malatya Ülkü Ocakları eski başkanı Mürsel Karataş öldürüldü.

7 Aralık 1979
İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi öğretim üyelerinden Cavit Orhan Tütengil öldürüldü.

11 Nisan 1980
TRT İstanbul Radyosu prodüktörlerinden Ümit Kaftancıoğlu öldürüldü.

27 Mayıs 1980
MHP Genel Başkan Yardımcısı Gün Sazak öldürüldü.

24 Haziran 1980
MHP Gaziosmanpaşa İlçe Başkanı Ali Rıza Altınok kızıyla birlikte öldürüldü.

15 Temmuz 1980
CHP İstanbul milletvekili Abdurrahman Köksaloğlu öldürüldü.

19 Temmuz 1980
Eski Başbakan Nihat Erim suikaste uğradı.

22 Temmuz 1980
Maden-İş Sandikası genel Başkanı Kemal Türkler İstanbul Merter öldürüldü.

Yeni Şafak | com

Görsel: "12 Eylül Darbesine Adım Adım", (Yeni Şafak 2020).

- 1/2/1979, Milliyet Gazetesi genel yayın yönetmeni Abdi İpekçi'nin öldürülmesi,

- 10/9/1979 Türkiye İşçi Partisi Adana eski İl Başkanı Ceyhun Can'ın öldürülmesi,
- 19/9/1979, Malatya Ülkü Ocakları eski başkanı mürte Karataş'ın öldürülmesi
- 3/12/1979, Fedai Dergisi sahibi MHP'li yazar Kemal Fedai Coşkuner'in öldürülmesi,
- 7/12/1979, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi öğretim üyelerinden Cavit Orhan Tütengil'in öldürülmesi,
- 11/4/1980, TRT İstanbul radyosu prodüktörlerinden Ümit Kaftancıoğlu'nun öldürülmesi,
- 27/5/1980, MHP Genel Başkan yardımcısı Gün Sazak'ın öldürülmesi,
- 24/6/1980, MHP Gaziosmanpaşa ilçe başkanı Ali Rıza Altınok un kızıyla birlikte öldürülmesi,
- 19/7/1980 Eski Başbakan Nihat Erim'in suikast ile öldürülmesi,
- 15/7/1980, CHP İstanbul Milletvekili Abdurrahman Köksaloğlu'nun öldürülmesi,
- 22/7/1980 Maden İş Sendikası Genel Başkanı Kemal Türker'in İstanbul Merter'de öldürülmesi.

12 Eylül 1980 darbesi öncesi Türkiye'de gerçekleştirilen bu suikastlar ilerleyen süreçte darbe generalleri tarafından müdahalenin gerekçeleri arasında görülmüştür.

12 Eylül 1980 darbesi öncesinde ulusal çapta yaşanan bu çatışma ve suikastlar, Toplumun güvenlik algısını günden güne zedelemiş, bu kötü gidişatın çözümünde sivil siyaseti oldukça zora sokmuştur. Bu doğrultuda sivil siyaseti her fırsatta kötileyen medya yansımaları sonrasında oluşturulan algılar ülkenin 12 Eylül darbesine adım adım hazırlandığını göstermektedir. 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleşen bu darbenin o günün medyası nasıl yansıdığını gazete örnekleri üzerinden incelemek mümkündür.

6.1.6. Milliyet Gazetesi 27 Ağustos 1980 Tarihli Yayın

Kaynak: Milliyet Gazetesi Arşivi (Milliyet, 27 Ağustos 1980).

Başlık: “*Anarşik olaylarda 25 kişi öldü*”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Milliyet Gazetesi “*Anarşik olaylarda 25 kişi öldü*” başlıklı haberiyle ülkede o dönem yaşanan kargaşa ve çatışmalara dikkat çekerek o günleri özetlemiştir. Ana olayın sunumu, hayatını ülkedeki çatışmalar sebebiyle kaybeden vatandaşların yaşamakta olduğu iller ve ölüm sayıları üzerinden devam etmiş ve yaşanan bu siyasi sorunların toplumda yarattığı *kutuplaşma* ile ülke çapına yayılan kayıplara sebep olduğu işaret edilmiştir.

Sonuçlar: 12 Eylül 1980 darbesine giden süreçte yaşanan sivil siyaseti hedef alan suikastlar ve toplumsal çatışmalar askeri müdahalenin meşrulaştırılması yönünde bu medya kuruluşu tarafından gündeme taşınmıştır. Bu anlamda siyasal otorite ile ilgili bir *olumsuzlama* söz konusudur. Siyasal otoritenin ülkenin iç güvenliğini sağlama noktasında yetersiz kaldığı bu manşet ve haberle sunularak, sivil siyasetin yetersizliğine dikkat çekilmiştir. Ek olarak, yaşanan bu toplumsal olayların anarşik olarak değerlendirilmesiyle olayın faillerinin bir kategorize edildiği görülmektedir.

Van Dijk’in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* Gerçekleşen olaya ilişkin anarşinin yükselişine ve sivil siyasetin ülkedeki iç güvenliği sağlama noktasındaki yetersizliğe vurgu yapılması.

2. *Kategorizasyon*: Gerçekleştirilen eyleme ilişkin faillerin toplum içinde o dönemki ayrışmalara ışık tutacak şekilde “*anarşik bir kitle*” olarak sınıflandırılması.
3. *Kutuplaşma*: Söz edilen grubun ideolojik olarak Anarşi ile bağdaştırılması ve siyasal düzen karşıtı bir grup olduğunun vurgulanması.

6.1.7. Milliyet Gazetesi 2 Eylül 1980 Tarihli Yayın

Kaynak: Milliyet Gazetesi Arşivi (Milliyet, 2 Eylül 1980).

Başlık: “8 ayda 1606 ölü”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Milliyet Gazetesi'nin darbenin gerçekleştirildiği tarihten 10 gün öncesinde attığı bir diğer manşeti ise “*Ocak'tan Eylül'e anarşi raporu: 8 ayda 1606 ölü. Son aylarda günde ortalama 10 kişi terör olaylarında hayatını kaybediyor*” ifadesidir. Bu ifadelerle Milliyet Gazetesi Türkiye'nin içinde bulunduğu kötü durumun sürekliliğine dikkat çekerek, Ocak ayından Ağustos ayına kadar geçen süreçte ülkede yaşanan ölümlere ilişkin 8 aylık bir veri ile anarşinin tırmanışını kamuoyuna yansıtmıştır.

Sonuçlar: Milliyet Gazetesi'nin yaptığı bu analizin manşetlere taşınarak paylaşılması, gerçekleştirilen askeri müdahalenin gerekçelendirmesi anlamında toplumsal etki hedefler niteliktedir. Darbe öncesi dönemde ülkenin içinde bulunduğu

kaos ortamı bu gibi çalışmalar ve manşetler üzerinden topluma hatırlatılmıştır. Bu noktada Milliyet Gazetesi'nin böyle bir araştırma gerçekleştirmesi ve sunuşunu gündeme taşıması *otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanmasına* örnek bir söylem teşkil etmektedir.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* Yer verilen haberde geçen “8 aylık süreçte günde ortalama 10 kişinin yaşanan terör olayları sebebiyle yaşamını yitirdiği” bir araştırma ile kamuoyuna sunularak sivil siyasetin iç güvenliği sağlama noktasındaki yetersizliğe vurgu yapılması.
2. *Kategorizasyon:* Gerçekleşen kayıplara ilişkin sunulan raporun “Ocak’tan Eylül’e anarşi raporu olarak” olarak adlandırılması ile toplum içinde sayısı gittikçe yükselen anarşik gruplaşmaya vurgu yapılması.
3. *Kutuplaşma:* Söz edilen grubun ideolojik olarak Anarşi ile bağdaştırılması ve siyasal düzen karşıtı bu grubun eylemlerinin artarak devam ettiğinin vurgulanması.
4. *Alay etme / Küçümseme:* Dönemin siyasilerinden Erbakan’ın yaşanan terör olaylarının sorumlusu olduğu vurgusuyla “Cadı kazanı” içerisinde eleştirel olarak karikatürize edilmesi.

Dönem medya kuruluşları tarafından sivil siyasetin hedef alınmasına ilişkin medya yansımalarındaki bir başka örnek Erbakan’ın önderliğinde gerçekleşen Kudüs Mitingi ’ne yöneltilmiştir:

6.1.8. Milliyet Gazetesi 7 Eylül 1980 Tarihli Yayın

Kaynak: Milliyet Gazetesi Arşivi (Milliyet Gazetesi, 7 Eylül 1980).

Başlık: “MSP mitinginde bir grup <<İstiklal Marşını>> söyletmedi”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: 6 Eylül’de Konya’da, Kudüs’ün İsrail başkenti olarak ilan edilmesine karşı gerçekleştirilen “Kudüs Mitingi” haberinin devamında verilen ifadelerde istiklal marşının söylenmemesi üzerinden ideolojik bir ayrışmaya işaret edilmiş ve bu grup “şeriatçı” olarak nitelendirilmiştir. Bu şeriatçı grubun siyasal sisteme karşı kullandığı ifadeler “düzene isyan” ifadeleriyle kamuoyuna aktarılmıştır.

Sonuçlar: Bu yönde milliyet gazetesi manşeti gerçekleşen mitingde İstiklal Marşı’nın söylenmesi konusunu “bir grup tarafından” ifadeleriyle gündeme taşıyarak toplumdaki ayrışmayı vurgulayan ifadelere yer vermiştir. Bu doğrultuda medya kuruluşu tarafından sivil siyasetin ve özelde Erbakan destekçilerinin hedef alındığı görülmekte, Türkiye’nin mevcut siyasal düzenine karşı bir isyan olgusu gündeme taşınmaktadır.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre içerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* MSP'nin *Şeriatçı* olarak nitelendirilmesi
2. *Kategorizasyon:* Gerçekleştirilen eyleme ilişkin "*bir grup tarafından*" ifadesinin kullanılması yoluyla yaşanan toplumsal ayrışmaların vurgulanması.
3. *Kutuplaşma:* Söz edilen grubun ideolojik olarak şeriat ile bağdaştırılması ve siyasal düzen karşıtı bir grup olduğunun vurgulanması.
4. *Alay etme / Küçümseme:* Dönemin siyasilerinden Demirel'in yaşanan siyasi olayların etkisiyle hırpalanmış olduğu vurgusuyla "*Biz işimize bakalım*" ifadelerinin eleştirel olarak karikatürize edilmesi.

6.1.9. Milliyet Gazetesi 8 Eylül 1980 Tarihli Yayın

Kaynak: Milliyet Gazetesi Arşivi (Milliyet Gazetesi, 8 Eylül 1980).

Başlık: "*Savcılık MSP'nin Konya mitingi için soruşturma açtı*"

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: 6 Eylül'de Konya'da, Kudüs'ün İsrail başkenti olarak ilan edilmesine karşı gerçekleştirilen "Kudüs Mitingi" Erbakan'ı

MGK'nin hedefine girmesine sebep oluş ve Darbeci generaller tarafından bu miting Şeriatçı bir girişim olarak değerlendirilmiştir. Bu yönde milliyet gazetesi manşeti gerçekleştirilen Konya mitinginin savcılık tarafından soruşturmaya tabi tutulduğunu gündemine taşımıştır.

Sonuçlar: Milliyet gazetesi, yer verdiği manşetiyle gerçekleştirilen Konya mitinginin savcılık tarafından soruşturmaya tabi tutulduğunu vurgularken, siyasal düzenin tehlike altında olduğuna işaret edilen bir başka vesikayı kamuoyuna bildirmektedir. Bu yönüyle sivil otoritenin olumsuz yönlerini gündeme taşıyan bir çizgide haber ürettiği görülmektedir.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* MSP'nin hukuki sınırları aşan eylemler içerisinde olduğunun vurgulanması.
2. *Kutuplaşma:* MSP'nin ideolojik olarak şeriat ile bağdaştırılması ve mevcut siyasal düzen karşıtı bir grup olduğunun vurgulanması.
3. *Kategorizasyon:* Yer verilen haberde yaşamını yitiren vatandaşa ilişkin "Sağcı genç" ifadelerinin kullanımı üzerinden toplumdaki kutuplaşmanın yansıtılması.

6.1.10. Cumhuriyet Gazetesi 12 Eylül 1980 Tarihli Yayın

Kaynak: Cumhuriyet Gazetesi Arşivi (Cumhuriyet, 12 Eylül 1980).

Başlık: “SİLAHLI KUVVETLER YÖNETİME EL KOYDU”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: 12 Eylül askeri müdahalesine ilişkin Cumhuriyet gazetesi yaşanan darbe sürecini “parlamento ve hükümet feshedildi” ifadeleriyle kamuoyuna duyurmuştur. Bu bağlamda manşet için seçilen bu ifadelerin MGK bildirimlerinde yer alan ifadeler olduğu görülmektedir. Bu askeri müdahale sürecinin kamuoyuna yönelik olarak bu şekilde tanımlanarak sunulması, medya kuruluşunun büyük ölçüde askeri vesayet altında olduğunu göstermektedir. Bu antidemokratik gelişmeye herhangi bir eleştiri yönetilmemesi ise bu medya kuruluşlarının bu müdahaleyi desteklediğine işaret etmektedir.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* Yaşanan askeri darbe süreciyle ilgili gündem MGK bildirimlerinde geçen ifadelerle manşete taşınarak sivil siyasi otoritelerin yetersizliği sonrasında bu darbeye mecbur kaldığı kamuoyuna yansıtılmıştır.
2. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanmaması:* Sivil siyasete karşı gerçekleştirilen bu antidemokratik eyleme ilişkin askeri otoriteye hiçbir eleştiri yapılmamış olması.
3. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Haberin devamında Genel Kurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren'e ait bir fotoğraf sunulmuş ve televizyonlardan gerçekleştirilecek olan sesleniş topluma duyurulmuştur.

6.1.11. Milliyet Gazetesi 12 Eylül 1980 Tarihli Yayın

Kaynak: Milliyet Gazetesi Arşivi (Milliyet, 12 Eylül 1980).

Başlık: “SİLAHLI KUVVETLER YÖNETİME EL KOYDU”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: 12 Eylül askeri müdahalesine ilişkin Cumhuriyet ve Milliyet gazetesinde neredeyse aynı manşete aynı ifadelerin yer aldığı

dikkat çekmektedir. Bu bağlamda manşet için seçilen bu ifadelerin MGK bildirimlerinde yer alan ifadeler olduğu görülmektedir. Bu askeri müdahale sürecinin kamuoyuna yönelik olarak bu şekilde tanımlanarak sunulması, dönemin medya kuruluşlarının büyük ölçüde askeri vesayet altında olduğunu göstermektedir. Bu antidemokratik gelişmeye herhangi bir eleştiri yönetilmemesi ise bu medya kuruluşlarının bu müdahaleyi desteklediğine işaret etmektedir.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

- 1. Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* Yaşanan askeri darbe süreciyle ilgili gündem MGK bildirimlerinde geçen ifadelerle manşete taşınarak sivil otoritelerin yetersizliği sonrasında bu darbeye mecbur kalındığı kamuoyuna yansıtılmıştır.
- 2. Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanmaması:* Sivil siyasete karşı gerçekleştirilen bu antidemokratik eyleme ilişkin askeri otoriteye hiçbir eleştiri yapılmamış olması.
- 3. Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* İlk sayfanın neredeyse tamamında Milli Güvenlik Konseyi bildirimlerine yer verilmesi.

6.1.12. Hürriyet Gazetesi 12 Eylül 1980 Tarihli Yayın

Kaynak: Hürriyet Gazetesi Arşivi (Hürriyet, 12 Eylül 1980).

Başlık: “Ordu yönetime el koydu”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: 12 Eylül 1980 müdahalesine ilişkin yapılan yıldırım baskı sayılarıyla Türk medya kuruluşları gerçekleşen darbeye ilişkin çarpıcı manşetler ortaya koymuştur. Bu manşetlerde kullanılan sözcük ve ifadeler buluşlarının bu medya kuruluşlarının demokrasiye ilişkin o dönemki tavırlarına işaret etmektedir. Yüksek tiraj yapan dönemin hâkim gazeteleri 12 Eylül manşetlerinde TRT radyolarından okutulan milli güvenlik konseyi bildirimlerinde kullanılan sözcük ve ifadeleri olduğu gibi manşetine taşınmıştır. Bu anlamda darbe generallerinin ifadelerinin bir eleştiriye tabi tutulmadan olduğu gibi manşet olarak basılması o günün medyasının darbeyi destekler nitelikte yayınlar ve yansımalar içerdiğine işaret etmektedir.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre içerdiği Unsurlar:

1. Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması: Yaşanan askeri darbe

süreciyle ilgili gündem MGK bildirimlerinde geçen ifadelerle manşete taşınarak sivil otoritelerin yetersizliği sonrasında bu darbeye mecbur kalındığı “*Hükümet ve Parlamento feshedildi, siyasal partilerin faaliyetleri durduruldu*” ifadeleriyle kamuoyuna yansıtılmıştır.

2. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanmaması:* Sivil siyasete karşı gerçekleştirilen bu antidemokratik eyleme ilişkin askeri otoriteye hiçbir eleştiri yapılmamış olması.
3. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Haberin devamında Orgeneral Kenan Evren’e ait bir fotoğraf sunulmuş ve MGK bildirimlerinde geçen ifadelerle manşete taşınmıştır.

6.1.13. Tercüman Gazetesi 13 Eylül 1980Tarihli Yayın

Kaynak: Tercüman Gazetesi Arşivi (Tercüman, 13 Eylül 1980).

Başlık: “*Yeni anayasa hazırlanacak*”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Gerçekleşen 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinin bir gün sonrasında Tercüman gazetesinde 13 Eylül tarihinde yer alan “*Silahlı Kuvvetler yönetime el koydu. MGK Başkanı Org. Evren Açıkladı: Yeni Anayasa Hazırlanacak*”, manşeti ve yer verdiği “*Ordu mecbur kaldı*” başlıklı haberi, kamuoyuna

iyileşmelere ilişkin adımlar atıldığını ve bu darbenin haklı bir süreç sonrasında gerçekleştiğini yansıtmıştır.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* Yaşanan askeri darbe süreciyle ilgili gündem MGK bildirimlerinde geçen ifadelerle manşete taşınarak sivil otoritelerin yetersizliği sonrasında bu darbeye mecbur kaldığı “*ordu mecbur kaldı*” ifadeleriyle kamuoyuna yansıtılmıştır.
2. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanmaması:* Sivil siyasete karşı gerçekleştirilen bu antidemokratik eyleme ilişkin askeri otoriteye hiçbir eleştiri yapılmamış olması.
3. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Haberin devamında Orgeneral Kenan Evren'e ait bir fotoğraf sunulmuş ve “*Evren Açıkladı: Yeni Anayasa Hazırlanacak*” ifadelerine yer verilmiştir.

6.1.14. Hürriyet Gazetesi 13 Eylül 1980 Tarihli Yayın

Kaynak: Hürriyet Gazetesi Arşivi (Hürriyet, 13 Eylül 1980).

Başlık: “*Bu kararlara tam uyulacak*”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Hürriyet gazetesi 12 Eylül Darbesini, 13 Eylül tarihinde yer verdiği “*Terörün sonucu: Yönetim Milli Güvenlik Konseyi'nde- Atatürk*

yolunda devam” manşetiyle kamuoyuna sunmuştur. Hürriyet gazetesi darbe yönetiminin kullandığı argümana uygun bir biçimde, darbe haberine Atatürk’ün posterini ekleyerek, “*Ne sağ ne de sol / Atatürk Türkiye’si doğrultusunda bir ülkenin haysiyetli kişileri olarak birlik içinde, dipdiri ve senin yolundayız / Şuna asla şüphelen olmasın; senin emanetin Cumhuriyet, ilelebet payidar olacaktır / Hainler, gafiller, tüm iç ve dış düşmanlar hakkettiklerini bulacaktır / Müsterih ol Atam*” şiirini yayınlamıştır. Hürriyet gazetesi tarafından gösterilen bu tutumlar, bu darbe sürecinin Atatürkçü devlet geleneği ile bağdaştırıldığını ve bu sürecin desteklendiğini ortaya koymaktadır.

Van Dijk’in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

- 1- *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* Yaşanan askeri darbe süreciyle ilgili gündem sivil otoritelerin yetersizliği: “*Terörün sonucu: Yönetim Milli Güvenlik Konseyi’nde- Atatürk yolunda devam*” ifadeleriyle kamuoyuna yansıtılmıştır.
- 2- *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanmaması:* Sivil siyasete karşı gerçekleştirilen bu antidemokratik eyleme ilişkin askeri otoriteye hiçbir eleştiri yapılmamış olması.
- 3- *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Haberin devamında Atatürk’e ait bir fotoğraf sunulmuş ve Atam şiiriyle yaşanan gelişme ideolojik olarak temellendirilmiştir.

6.2. 28 Şubat Post Modern Darbesi’ne İlişkin Medya Yansımaları

28 Şubat 1997 tarihinde gerçekleşen post modern darbenin meşrulaştırılması bağlamında dönemin medyasının da oldukça önemli etkisi olmuştur. Tarihsel geleneğin aksine bu dönemde darbenin askeri yönünün gerçekleştirdiği rolü büyük ölçüde dönemin medya kuruluşları üstlenmiştir. Bu doğrultuda dönemin hâkim gazeteleri olan milliyet, Sabah ve Hürriyet gazeteleri 28 Şubat askeri müdahale sürecine zemin hazırlanması ve sürecin meşrulaştırılması noktasında oldukça etkili olmuştur. Gerçekleştirilen post modern darbe süreci öncesinde gerilimi tırmandıran şeriatçılık, laik düzenden uzaklaşılması ve irtica söylemleri içeren manşetlerine hemen hemen her gün ilk sayfalarda yer verilmiştir. Atılan manşetlerde çoğunlukla sivil siyasetin hedef alındığı bu dönemde, asker dolaylı ve dolaysız ifadelerle defaten göreve çağrılmıştır. Medya tarafından sivil siyasete yöneltilen

İrtica ve Şeriat tehdidini işaret eden başlıklar ile Başbakan Necmettin Erbakan istifaya zorlanmış, Tansu Çiller'in ise koalisyonundan Ayrılmasına ilişkin çağrılar yapılmıştır. Medya tarafından devam ettirilen bu süreç sonrasında 28 Şubat 1997'de askeri müdahaleyle ilişkin bu çağrılar karşılık bulmuş, olağanüstü toplanan Milli Güvenlik Kurulu irtica ile mücadele edilmesi bağlamında bu post modern darbeyi gerçekleştirmiştir. Bu süreçte tanıklık eden gazete manşetleri şöyledir;

6.2.1. Hürriyet Gazetesi 14 Ağustos 1996 Tarihli Yayın

Kaynak: Hürriyet Gazetesi Arşivi (Hürriyet, 14 Ağustos 1996)

Başlık: “70 yıllık imajımız güme gidiyor”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: 14 Ağustos tarihinde 70 yıllık imajımız güme gidiyor ifadelerine manşetinde yer veren Hürriyet gazetesi, Başbakan Necmettin

Erbakan'ın Türkiye'nin 70 yıllık Cumhuriyet tarihi boyunca geliştirdiği çağdaş batılı imajını sarsmaya başladığını kamuoyuna yansıtmıştır. Kullanılan ifadeler ve üslup dönemin başbakanına yöneltilen alaycı eleştirilere örnek teşkil etmektedir. Atılan bu manşetle savunulan ideoloji, batıdaki gazetelerdeki yansımalarla desteklenmeye çalışılmış bu bağlamda Amerikan İngiliz Alman ve İran gazetelerinin Erbakan Hükümet'inin faaliyetlerine ilişkin değerlendirmelerine dikkat çekilmiştir. Bu yönüyle 28 Şubat süreci öncesi kamuoyuna içinde bulunulan sivil siyasetin dış ilişkiler açısından da olumsuz olduğu yansıtılmıştır.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

- 1- *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* Başbakan Necmettin Erbakan'ın Türkiye'nin 70 yıllık Cumhuriyet tarihi boyunca geliştirdiği çağdaş batılı imajını sarsmaya başladığının kamuoyuna sunulması.
- 2- *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Amerikan, İngiliz, Alman ve İran gazetelerinin Erbakan Hükümet'inin faaliyetlerine ilişkin olumsuz değerlendirmelerine dikkat yer verilmesi.
- 3- *Kutuplaşma:* Dış ilişkiler bağlamında dönemin hükümetinin evrensel hâkim ideolojilerden uzaklaştığının gündeme taşınması.

6.2.2. Sabah Gazetesi 31 Ağustos 1996 Tarihli Yayın

Kaynak: Sabah Gazetesi Arşivi (Sabah, 31 Ağustos 1996)

Başlık: “Gergin gece”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Gergin gece manşetiyle 31 Ağustos sayısına Türkan Sabah Gazetesi, “Refahlı milletvekilinin PKK kampını ziyareti ile başlayan gerilim genelkurmay başkanının 30 Ağustos davetinde patlak verdi” ifadeleriyle esir düşen askerlerin PKK elinden kurtarılması amacıyla kuzey ırağa ziyaret gerçekleştiren Van milletvekili Fethullah Erbaş’a eleştiriler yöneltmiştir. İnsan hakları savunucularının da katıldığı bu görüşmenin davete katılan tüm yüksek rütbeli komutanlar tarafından rahatsızlıkla karşılandığı ve bu görüşmelerin şeriat endişelerini uyandırdığı gergin gece manşetin hemen altında ifade edilmiştir. Sunuştaki ifadeler sivil hükümetin Türk Silahlı Kuvvetlerinin mensuplarına karşı yapıcı girişimlerinin dahi eleştirilerle kamuoyuna yansıtıldığını göstermektedir. Sabah Gazetesi’ndeki bu yansımalar 28 Şubat sürecine medya üzerinden zeminin hazırlanmasının göstergelerindedir.

Van Dijk’in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre içerdiği Unsurlar:

- 1- *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* Sivil hükümetin Türk Silahlı Kuvvetlerinin mensuplarına karşı yapıcı girişimlerinin dahi eleştirilerle kamuoyuna yansıtılması
- 2- *Kutuplaşma:* Yer verilen “Laiklik konusu kötüye gidiyor” ifadesi dönemin

hükümetinin siyasal düzene ilişkin ideolojilerden uzaklaştığını gündeme taşımaktadır.

6.2.3. Sabah Gazetesi 1 Eylül 1996 Tarihli Yayın

Kaynak: Sabah Gazetesi Arşivi (Sabah, 1 Eylül 1996)

Başlık: “Karadayı’dan Humeyni dersi”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: 1 Eylül tarihli Sabah Gazetesi manşetinde yer alan “Karadayı’dan Humeyni dersi” ifadeleri, Karadayı’nın sarf ettiği “İran da generaller Humeyni hareketinin irticanın ta kendisi olduğunu fark ettiklerinde iş isten geçmişti” sözleri ile tamamlanarak şeriatçı olarak nitelendirilen Erbakan üzerinden dönemin hükümetine İran Rejimi örneği hatırlatılmıştır. Sunulan alt başlıklarda ise ordunun bu konudaki hassasiyetlerini sırasıyla açıklayarak demokrasi ve ülke bütünlüğü üzerinden laikliğe yapılan vurgu dönemin hükümetine yapılan baskıları gözler önüne sermektedir. İncelenen bu referans noktasında da medya üzerinden hükümete uyarı niteliğinde yayınlar yapıldığı ordunun ve prensiplerinin vurgulandığı görülmektedir.

Van Dijk’in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre içerdiği Unsurlar:

- 1- *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* Başbakan Necmettin Erbakan’ın Türkiye’nin Cumhuriyet rejimini tehlikeye attığı vurgusunun kamuoyuna sunulması.

2- Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi: Karadayı'nın sarf ettiği "İran da generaller Humeyni hareketinin irticanın ta kendisi olduğunu fark ettiklerinde iş işten geçmişti" sözleri Erbakan Hükümet'inin faaliyetlerine ilişkin olumsuz değerlendirmelere yer verilmesi.

6.2.4. Sabah Gazetesi 4 Eylül 1996 Tarihli Yayın

Kaynak: Sabah Gazetesi Arşivi (Sabah, 4 Eylül 1996)

Başlık: "Erbakan devre dışı"

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Sabah Gazetesi'nin 4 Eylül 1996 tarihinde seçtiği manşet Amerikan yönetimi ile hükümet arasındaki Irak konulu görüşmede Erbakan'ın saf dışı bırakıldığı, onun yerine Tansu Çiller ile görüşüldüğü kamuoyuna sunulmaktadır. Necmettin Erbakan'ın dış ilişkilerde istenmediğini ve devre dışı bırakıldığını işaret eden bir mesajı kamuoyuna yansıtmıştır.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

- 1- Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması: Başbakan Necmettin Erbakan'ın dış ilişkilerde istenmediğini ve devre dışı bırakıldığını işaret eden bir mesajın kamuoyuna sunulması.
- 2- Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi: Tansu Çiller'e gönderilen mektup üzerinden "ABD'den Kürt liderlere çağrı" ifadeleri ile yer verilen haberle, Erbakan Hükümet'inin faaliyetlerine ilişkin olumsuz değerlendirmelerin kamuoyuna sunulması.
- 3- Kutuplaşma: Dış ilişkiler bağlamında dönemin hükümetinin ABD hükümetini rahatsız eden yönlerinin ve yaşanan uzaklaşmanın gündeme taşınması.

6.2.5. Milliyet Gazetesi 21 Eylül 1996 Tarihli Yayın

Kaynak: Milliyet Gazetesi Arşivi (Milliyet, 21 Eylül 1996)

Başlık: "Paket depremi"

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Dönemin hâkim medya kuruluşları arasında yer alan Milliyet Gazetesi 21 Eylül tarihli baskısında hükümetin markaja

alınması yönündeki baskılara, iş dünyasının yürütülen sivil siyasete ilişkin rahatsızlıklarını manşetine taşıyarak aracılık ettiği görülmektedir. İş dünyası üzerinden kamuoyuna yansıtılan bu eleştirilerde önderliğinde DYP'nin hedef alındığı REFAHYOL hükümetinin iş dünyasına yönelik oluşturduğu kaynakların eleştiri yağmuruna tutulduğu yansıtılmıştır. Bu haber sunuşuyla dönemin hükümeti, sadece ideolojik yaklaşımlar üzerinden değil ekonomi üzerinden de eleştirilerek kamuoyuna bu kötü gidişatın sosyo-ekonomik refahı da olumsuz etkilediği kamuoyuna yansıtılmıştır.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

- 1- *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* İş dünyasının yürütülen sivil siyasete karşı duyduğu rahatsızlıkların manşete taşınarak kamuoyuna sunulması.
- 2- *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Dönemin iş adamlarından Sakıp Sabancı'nın söylemleri üzerinden Erbakan Hükümet'inin faaliyetlerine ilişkin olumsuz değerlendirmelerin kamuoyuna sunulması.

6.2.6. Sabah Gazetesi 21 Eylül 1996 Tarihli Yayın

Kaynak: Sabah Gazetesi Arşivi (Sabah, 21 Eylül 1996)

Başlık: “Darbesiz indiririz”

Haber Giriş ve Ana Olayın Sunumu: 21 Eylül tarihli Sabah Gazetesi manşetinde yer alan “*darbesiz indiririz*” ifadeleri ile Mesut Yılmaz’ın Erbakan hükümetini hedef alarak, arzulanan yönetim değişikliğine ilişkin askeri müdahaleleri ve medyayı işaret etmiştir. Bu doğrultuda gazetede yer alan alt başlıklarda “*Türkiye’nin Rotası*” ve “*Laiklik ilkelerinden vazgeçilemez*” ifadeleri ile başlayan, yönetsel ideolojiler ve uluslararası ilişkiler anlamında rotanın batıdan doğuya kaymakta olduğuna dikkat çekilmiştir. Yer verilen bu manşetler ve kullanılan ifadeler sivil siyasetin oldukça sert eleştirilere ve tehditlere maruz kaldığı bu süreci, kamuoyuna darbe hatırlatmaları üzerinden yansıtmıştır.

Van Dijk’in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

- 1- *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* Türkiye Cumhuriyeti’nin hâkim olan yönetsel ideolojiler ve uluslararası ilişkiler anlamında rotasının batıdan doğuya kaymakta olduğunun kamuoyuna sunulması.
- 2- *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Dönemin siyasilerinden Mesut Yılmaz’ın “*darbesiz indiririz*” ifadeleri ile arzulanan yönetim değişikliği kamuoyu gündemine taşınmıştır.
- 3- *Muğlaklık:* Manşet olarak yer verilen “*darbesiz indiririz*” ifadesiyle kamuoyuna gerçekleşmesi beklenen bu askeri müdahaleye ilişkin belirli göndermeleri olmayan ifadeler kullanılması.

6.2.7. Milliyet Gazetesi 21 Eylül 1996 Tarihli Yayın

Kaynak: Milliyet Gazetesi Arşivi (Milliyet, 21 Eylül 1996)

Başlık: “Demokrasi Korusu”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Milliyet Gazetesi'nin 2 Ekim tarihli baskısında

28 Şubat sürecinin mimarları arasında görülen Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in meclis açılışında yaptığı konuşmaya dikkat çekilmiş, bu konuşmanın askeri müdahaleye ilişkin çağrılar içerdiğini anlatan “*meclisin açılışında Cumhurbaşkanı uyardı komutanlar not aldı*” ifadeleri başlık olarak sunulmuştur. Yer verilen meclis konuşması içerisinde hükümete yönelik eleştirel şekilde demokrasiye ve laikliğe vurgu yapan Demirel, Erbakan önderliğindeki hükümete her fırsatta baskı yapıldığını bir kez daha göstermiş, Milliyet Gazetesi üzerinden bu gündem kamuoyuna yansıtılmıştır.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre içerdiği Unsurlar:

1- *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* Erbakan önderliğindeki

hükümete yönelik eleştirel şekilde demokrasiye ve laikliğe vurgu yapıldığının kamuoyuna sunulması.

- 2- *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Dönemin siyasilerinden Demirel'in hükümete yönelik eleştirilerinin kamuoyu gündemine taşınması.
- 3- *Muğlaklık:* yer yerilen "meclisin açılışında Cumhurbaşkanı uyardı komutanlar not aldı" ifadesiyle kamuoyuna gerçekleşmesi beklenen bu askeri müdahaleye ilişkin muğlak ifadelerin sunulması.

6.2.8. Sabah Gazetesi 16 Ekim 1996 Tarihli Yayın

Kaynak: Sabah Gazetesi Arşivi (Sabah, 16 Ekim 1996)

Başlık: "Elçilerden Muhtıra"

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Sabah gazetesinin 16 Ekim tarihli baskısında yer verdiği elçilerden muhtıra manşeti, o dönem medyası tarafından her fırsatta askeri müdahale çağrısı yapıldığını gösteren çarpıcı örneklerden biridir. 28 Şubat

öncesinde gerçekleşen sivil siyasete ilişkin olaylar, ciddi eleştirilere maruz bırakılmış, ordu dönemin bazı siyasetçilerinin de içinde olduğu çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından methiyelerle anılmış ve bu durumlar dönemin hâkim medya kuruluşları tarafından çarpıcı manşetler ve açıklamalar üzerinden kamuoyuna sunulmuştur. Türkiye'nin Avrupa'da görev yapan 7 büyükelçisinin Dışişleri Bakanı Çiller'le yaptığı görüşmeler ve öneriler, Sabah Gazetesi manşeti ile muhtırayı ve askeri müdahaleyi çağıran ifadelerin medya tarafından oldukça sık kullanıldığına örnek teşkil etmektedir.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

- 1- *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* Erbakan önderliğindeki hükümete yönelik Avrupa'dan kopuş yaşandığı iddiasıyla rejime ilişkin tehlikenin kamuoyuna sunulması.
- 2- *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Dönemin Avrupa'da görev yapan 7 Türkiye büyükelçisinin ve Dışişleri Bakanı Çiller'in görüşmelerine yapılan atıfla hükümete yönelik eleştirilerinin kamuoyu gündemine taşınması.
- 3- *Muğlaklık:* yer yerilen “*Elçilerden Muhtıra*” ifadesiyle kamuoyuna gerçekleşmesi beklenen bu askeri müdahaleye ilişkin muğlak ifadelerin sunulması.

6.2.9. Cumhuriyet Gazetesi 21 Ekim 1996 Tarihli Yayın

Cumhuriyet
KURBAN BEŞERİĞİ
rüzgar gide

'Siyasetçiler iyi yönetim arzusuna kulak vermeli'

Demirel'in rejim dersi

RP'lilere uyarı Hükümetin RP tarafından haksız karışı ve bizzat partinin yöneticilerinin ve bazı parti üyelerinin "sevimsizlik kampanyasında" katılmaları Cumhuriyetin Süleyman Demirel kadimlerini ziyaret eden yeni RP MKCK'ye rejim sıyrısında bulandı.

'Alternatif aranamaz' Siyasi sistemimizde pek çok seçeneği olduğunu, buna bağlı olarak siyasetçilerin olumlu birer bakışla bakarak vermiş gerçekliği vurgulayan Demirel, "Arayış yerine alternatif arayışlara geçilerek yürümlü buluruz. Bu, rejim imaretimizdir" dedi.

Taleban sıkıştı Kâbil'e roket ateşi

Kuzey Irak'ta çatışma Barzani ilerliyor

BARO SEÇİMLERİ

Laikler kazandı

On binler nemalarını istedi

Namus katliamı: 10 kurban

Otomotivcilerin kaynak önerisi

GÜNDEM

ÇİLLER SAVUNMA YAPACAK

ARASTIRMANIN ARASTIRMASI

İSTANBUL'DAN BİN KİŞİ GEÇTİ

ÇİFTİNİN UZUN KÜÇÜK KURULTAYI...

Kaynak: Cumhuriyet Gazetesi Arşivi (Cumhuriyet, 21 Ekim 1996)

Başlık: "Demirel'in rejim dersi"

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: 28 Şubat'a giden süreçte çeşitli kuruluşlar ve siyasiler tarafından sıklıkla dönemin hükümeti eleştirme noktasında laiklik vurgusunun kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından laiklik ve demokrasi üzerine söylenen ifadeler dönemin yüksek tirajlı gazetelerinde manşetlere yerleştirilmiştir. Necmettin Erbakan'ın siyasi hamleleri ve yaklaşımları, laiklik ve demokrasi gibi kavramlara vurgu yapan sivil siyasetçiler üzerinden kamuoyuna yansıtılarak rejimin kötü bir gidişat içerisinde olduğuna sık sık dikkat çekilmiştir. Cumhuriyet Gazetesi'nin 21 Ekim tarihli bu manşetleri de bu durumlara örnek teşkil etmektedir.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre içerdiği Unsurlar:

- 1- **Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:** Erbakan önderliğindeki hükümeti eleştirme noktasında laiklik vurgusunun kullanılması ve rejime

ilişkin kötü gidişatın kamuoyuna hatırlatılması.

- 2- *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından laiklik ve demokrasi üzerine söylenen ifadelerin kamuoyu gündemine taşınması.
- 3- *Kategorizasyon:* Yer verilen “*laikler kazandı*” başlıklı haberle o dönem şeriatçı olarak yadsınan gruba ve bu sınıflandırmaya vurgu yapılması.

6.2.10. Sabah Gazetesi 12 Kasım 1996 Tarihli Yayın

Kaynak: Sabah Gazetesi Arşivi (Sabah, 12 Kasım 1996)

Başlık: “*Harp Okulları'na sızma planı*”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Dönem medyası tarafından sivil siyasete yöneltilen eleştirilerde sızma planlarına ve büst saldırılarına da sıkça rastlandığı görülmektedir. Bu bağlamda Sabah Gazetesi'nin 12 Kasım tarihli baskısında atılan manşette yer alan harp okullarına sızma planı ve diğer alt başlık olarak yer verilen “*Ata'nın büstüne çirkin saldırı*” ifadeleri hükümeti hedef alan medya yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu baskıda hükümete ilişkin verilen bir diğer başlıkta işaret edilen “*Refahlılar'ın demokratik sistemi nasıl kullandığını kendi ağızlarından kanıtlaması*”

ifadeleri sivil siyasetin idaresinde olması gereken kurumlarla kurulan iletişimlerin dahi dönemin REFAHYOL koalisyonunu hedef alan haberlere dönüştürüldüğü görülmektedir.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre içerdği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması;* Sivil siyasetin idaresinde olması gereken kurumlarla kurulan iletişimlerin dahi dönemin REFAHYOL koalisyonunu hedef alan eleştirilere dönüştürülerek kamuoyuna sunulması.
2. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in söylemlerinin ve muhalefetin Anayasa Mahkemesine gittiğinin kamuoyu gündemine taşınması.

6.2.11. Sabah Gazetesi 16 Kasım 1996 Tarihli Yayın

Kaynak: Hürriyet Gazetesi Arşivi (Hürriyet, 16 Kasım 1996)

Başlık: "Sivil toplum ayakta"

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Hürriyet Gazetesi'nin 16 Kasım tarihinde yer verdiği "Hükümetin son günlerde arka arkaya patlayan skandallarının üzerine duyarlılıkla gitmemesi ve basını susturmaya kalkması sivil toplum örgütlerinin büyük

tepkisine neden oldu” ifadeleri doğrultusunda sunduğu “sivil toplum ayakta” manşeti, dönemin sendikalarının hükümete basın üzerinden yönettiği eleştirileri kamuoyuna yansıtan, hükümetin sivil toplum kuruluşları nezdinde de rahatsızlık yarattığı algısını inşa eden haberler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda yürütülen sivil siyasetin sadece askeri mecralarda değil toplumun farklı kesimlerinde de rahatsızlıklar yarattığına medya tarafından dikkat çekildiği görülmektedir.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* Sunulan “sivil toplum ayakta” manşetiyle, dönemin sendikalarının hükümete yönelttiği eleştirilerin kamuoyuna sunulması.
2. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Sivil toplum kuruluşlarının dönemin hükümetine yönelik eleştirilerin kamuoyu gündemine taşınması.

6.2.12. Milliyet Gazetesi 11 Aralık 1996 Tarihli Yayın

Kaynak: Milliyet Gazetesi Arşivi (Milliyet, 11 Aralık 1996)

Başlık: “Erbakan İmzaladı”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Türk Silahlı Kuvvetlerinde o dönem

yaşanan ihraçlar bağlamında Milliyet Gazetesi attığı “*Erbakan imzaladı*” manşetinin açıklamasında yer verilen “*Başbakan direndi ordu taviz vermedi, 58’i irticacı 69 subay ve astsubayın silahlı kuvvetlerle ilişkisi kesildi*” ifadeleri ile Erbakan özelinde sivil siyasetin, askeri kurumların baskısı altında olduğu ve bu baskılara boyun eğmek durumunda kaldığı yansıtılmıştır. Gerçekleşen ihraçlara ilişkin Yüksek Askerî Şûra Kararları’nın Erbakan tarafından imzalanışı sivil siyasete karşı kazanılan adeta bir zafer olarak kamuoyuna yansıtılmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri’nin içerisinde bulunduğu bu çabalar sivil siyasete ve dönemin hükümetine yakın olarak görülen grup ve kişilerin dahi hedef alındığını gözler önüne sermektedir. Yer verilen haberde, REFAHYOL hükümetine yöneltilen eleştirilerde sıkça rastlanan “irticacı ve şeriatçı” gibi vasıflar ihraç edilen askeri personeller kullanılarak kamuoyuna yansıtılmıştır.

Van Dijk’in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanmaması:* Gerçekleşen ihraçlara ilişkin Yüksek Askerî Şûra Kararlarının Erbakan tarafından imzalanışının sivil siyasete karşı kazanılan adeta bir zafer olarak kamuoyuna yansıtılması.
2. *Kategorizasyon:* Sunulan “58’i irticacı 69 subay ve astsubayın silahlı kuvvetlerle ilişkisi kesildi” ifadeleriyle, sivil hükümetine irtica yakıştırmasının yapılması.
3. *Kutuplaşma:* İhraç edilen askeri personeller için “irticacı ve şeriatçı” gibi vasıfların kullanılması ile ordu içerisinde bir kutuplaşmaya işaret edilmesi.
4. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve ANAP lideri Mesut Yılmaz’ın konuya ilişkin diyalogunun kamuoyu gündemine taşınması.

4.5.1. Sabah Gazetesi 13 Aralık 1996 Tarihli Yayın

Kaynak: Sabah Gazetesi Arşivi (Sabah, 13 Aralık 1996)

Başlık: “Ordu rahatsız”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Türk Silahlı Kuvvetleri’nde gerçekleştirilen ihraçlara ilişkin Sabah Gazetesi’nin yer verdiği “Ordu rahatsız” manşetli baskıda, yine ihraç edilen askeri personel şeriatçı olarak vasıflandırılmış, sivil siyasete ve REFAHYOL hükümetine destek veren grupların Yüksek Askerî Şûra’nın kararlarının imzalanmasına ilişkin gösterdiği tepkiler yine Türk Silahlı Kuvvetlerinin sahip olduğu bakış açıları üzerinden topluma yansıtılmıştır. Bu bağlamda kullanılan ifadeler medyanın ordu üzerinden sivil siyasete yöneltilen tehditleri sıkça gündemine taşıdığını göstermektedir.

Van Dijk’in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre içerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* Yer verilen “Ordu rahatsız” ifadeleri ile Ordunun hükümete ilişkin memnuniyetsizliğinin kamuoyuna yansıtılması.
2. *Kategorizasyon:* Sunulan “58’i irticacı 69 subay ve astsubayın silahlı kuvvetlerle ilişkisi kesildi” ifadeleriyle, sivil hükümete irtica yakıştırmasının yapılması.
3. *Kutuplaşma:* İhraç edilen askeri personeller için “irticacı ve şeriatçı” gibi vasıfların kullanılması ile ordu içerisinde bir kutuplaşmaya işaret edilmesi.
4. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Dönemin askeri yönetimine atıfta bulunarak hükümete yönelik eleştirilerin kamuoyu gündemine taşınması.

6.2.13. Hürriyet Gazetesi 20 Aralık 1996 Tarihli Yayın

Kaynak: Hürriyet Gazetesi Arşivi (Hürriyet, 20 Aralık 1996)

Başlık: “Bu defa işi silahlı kuvvetler halletsin”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Bu dönemde çeşitli gruplar tarafından ordu ya yöneltilen darbe çağrılarının cevap olarak üst düzey bir komutan tarafından kullanılan ifadeler hürriyet gazetesinin 20 Aralık tarihli baskısında manşete taşınmıştır. Bu manşette yer verilen “bu defa işi silahlı kuvvetler halletsin” vurgusu 28 sürecinin asıl aktörlerinin medya ve hükümet karşıtı sivil toplum kuruluşlarının dahil olduğu iş birlikleri olduğunu göstermektedir.

Van Dijk’in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre içerdiği Unsurlar:

1. **Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:** Yer verilen “Ordu rahatsız” ifadeleri ile Ordunun hükümete ilişkin memnuniyetsizliğinin kamuoyuna yansıtılması.
2. **Kategorizasyon:** sunulan “58’i irticacı 69 subay ve astsubayın silahlı kuvvetlerle ilişkisi kesildi” ifadeleriyle, sivil hükümetine irtica yakıştırmasının yapılması.
3. **Kutuplaşma:** İhraç edilen askeri personeller için “irticacı ve şeriatçı” gibi

vasıfların kullanılması ile ordu içerisinde bir kutuplaşmaya işaret edilmesi.

4. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Dönemin askeri yönetimine atıfta bulunarak hükümete yönelik eleştirilerin kamuoyu gündemine taşınması.

6.2.14. Milliyet Gazetesi 31 Ocak 1997 Tarihli Yayın

Kaynak: Milliyet Gazetesi Arşivi (Milliyet, 31 Ocak 1997)

Başlık: “Köşk’e 5 Görüş”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Milliyet gazetesinin 31 Ocak 1997 tarihli baskısındaki “Köşke 5 Görüş” manşeti, Ordu’nun REFAHYOL hükümetine ilişkin rahatsızlıklarını cumhurbaşkanına ilettiğini kamuoyuna yansıtarak Türk Silahlı Kuvvetleri ile dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel arasındaki fikir birliğine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda medyanın, Ordu’nun ve Cumhurbaşkanı’nın hükümet üzerindeki baskılarına bir kez daha aracılık ettiği görülmektedir. Bu doğrultuda yer verilen “Refav karışıyor” başlıklı haberle refah yol hükümetinin çıkmazlar içerisinde olduğuna ilişkin karşı kamuoyu oluşturulma çabası sürdürülmüştür.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre içerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* Ordu'nun REFAHYOL hükümetine ilişkin rahatsızlıkların gündeme taşınması ve "Refah karışıyor" başlıklı haberle refah yol hükümetinin çıkmazlar içerisinde olduğunun kamuoyuna sunulması.
2. *Kategorizasyon:* Sunulan "sarığı at kurtul" başlıklı haberde toplumun şeriatçı olarak kategorize edilen kesimine ilişkin bir mahkeme görseline yer verilmesi ve bu gruba yönelik olarak alaycı bir üslubun kullanılması.
3. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Dönemin Cumhurbaşkanı Demirel'e ve CHP lideri Bülent Ecevit'e ait eleştirel ifadelerin gündeme taşınması.

6.2.15. Milliyet Gazetesi 3 Şubat 1997 Tarihli Yayın

Kaynak: Milliyet Gazetesi Arşivi (Milliyet, 3 Şubat 1997)

Başlık: "Koalisyon sallanıyor"

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: 3 Şubat tarihli Milliyet Gazetesi'nin REFAHYOL hükümetinin içinde yaşanan sıkıntılara dikkat çeken "koalisyon sallanıyor" manşeti, Doğru Yol Partisi içerisinde yer alan bazı milletvekillerinin maruz kalınan baskılar sonrasında çözüldüğünü kamuoyuna yansıtmıştır. Bu anlamda Doğru Yol Partisi

içerisinde yaşanan çözümlerin medya aracılığı ile hızlandırılmaya çalışıldığı görülmektedir.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* Yer verilen “koalisyon sallanıyor” manşetiyle, Doğru Yol Partisi içerisinde yer alan bazı milletvekillerinin maruz kalan baskılar sonrasında çözüldüğünün kamuoyuna sunulması.
2. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Doğru Yol Partisi üyesi Aktuna'nın türban yasağı konusundaki ifadelerinin gündeme taşınması.

6.2.16. Hürriyet Gazetesi 10 Şubat 1997 Tarihli Yayın

Kaynak: Hürriyet Gazetesi Arşivi (Hürriyet, 10 Şubat 1997)

Başlık: “Baba rahatlatıldı”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: REFAHYOL hükümetine yöneltilen eleştiriler bağlamında dönemin Cumhurbaşkanı Demirel in “dini siyasete alet etmek

isteyenler hem günah hem suç işliyor” ifadelerini manşetine taşıyan hürriyet gazetesi 10 Şubat tarihli baskısında Demirel’in bu ifadelerinin hem yurt içinde hem de yurt dışında yankılar yarattığı ve hükümetin görevden uzaklaştırılması noktasında rahatlatan ifadeler olduğu kamuoyuna yansıtılmıştır. Verilen alt başlıkta Türk Silahlı Kuvvetlerinin bu tasfiye noktasında duyduğu hoşnutluk ve her türlü göreve hazır olduğu ilan edilmiştir. Bu gelişmelerle 28 Şubat Post Modern Darbesi’ne giden yolun adım adım rahatlatıldığı dikkat çekmektedir.

Van Dijk’in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

- 1. Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması: Demirel’e ait yer verilen ifadelerle sivil hükümetin dini siyasete alet ettiği vurgusunun kamuoyuna sunulması.*
- 2. Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanmaması: Askeri otoriteye ilişkin yer verilen “TSK her türlü göreve hazır” başlıklı haberle sivil siyasetin yerini orduya bırakması konusunda eleştiri sunulmaması.*
- 3. Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi: Hükümete yöneltilen eleştirilerin dönemin Cumhurbaşkanı Demirel’in sözlerine atıfta bulunarak kamuoyu gündemine taşınması.*

6.2.17. Sabah Gazetesi 23 Şubat 1997 Tarihli Yayın

Kaynak: Sabah Gazetesi Arşivi (Sabah, 23 Şubat 1997)

Başlık: “Muhtıra gibi”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Gerçekleştirilen 28 Şubat tarihli post modern darbenin 5 gün öncesinde Sabah Gazetesi attığı “Muhtıra gibi” manşetiyle, Orgeneral Çevik Bir’in Washington’daki Türk Amerikan Konseyi’nin kapanış balosunda yaptığı konuşmada kullandığı “Atatürk ilkeleri, laiklik konusunda kimseye taviz veremeyiz hükümetinde bu prensiplere tam olarak uymasını bekliyoruz” ifadelerini gündeme taşımıştır. Sabah gazetesi hükümetin tasfiyesine ilişkin kamuoyu oluşturma noktasında, aralarında Abdullah Gül’ün de yer aldığı bu toplantıya katılan çoğu Türk 1000’in üzerinde dinleyicinin Orgeneral Çevik Bir’in bu konuşmasını ayakta alkışladığına dikkat çekmiştir.

Van Dijk’in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre içerdiği Unsurlar:

1. Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması: Görevdeki sivil hükümetin Atatürk ilkeleri ve Laiklik konusunda yetersiz kaldığına işaret eden ifadelerin

kamuoyunu gündemine taşınması.

2. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Hükümete yöneltilen eleştirilerin doğrudan Orgeneral Çevik Bir'in sözleriyle kamuoyu gündemine taşınması.

6.2.18. Hürriyet Gazetesi 24 Şubat 1997 Tarihli Yayın

Kaynak: Hürriyet Gazetesi Arşivi (Hürriyet, 24 Şubat 1997)

Başlık: "Sokakta hiddet var"

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Hürriyet gazetesi 24 Şubat tarihli baskısında hükümetin görevden uzaklaştırılmasına aracılık etme bağlamında Cumhurbaşkanı Demirel'in "Sokakta bu hükümet olmasın kim olursa olsun deniyorsa darbe tartışılıyorsa, bu bir hiddetin eseridir" ifadelerini gündeme taşıdığı görülmektedir.

Sonuçlar: Yer verilen bu manşetler ve haberler post modern darbeye giden süreçte Ordu ile Cumhurbaşkanı arasındaki fikir birliğine bir kez daha vurgu yaparak, hükümetin tasfiyesine yönelik kamuoyu oluşturulması çabasına örnek teşkil etmektedir.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

1. **Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:** Görevdeki sivil hükümetin iç güvenliğin sağlanması konusunda yetersiz kaldığına işaret eden ifadelerin kamuoyunu gündemine taşınması.
2. **Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:** Hükümete yöneltilen eleştirilerin doğrudan Cumhurbaşkanı Demirel'in sözleriyle kamuoyuna sunulması.
3. **Kutuplaşma:** Yer verilen ifadelerle toplum içerisindeki hükümet karşıtı bir grubun varlığının kamuoyuna gündemine taşınması.

6.2.19. Milliyet Gazetesi 26 Şubat 1997 Tarihli Yayın

Kaynak: Milliyet Gazetesi Arşivi (Milliyet, 26 Şubat 1997)

Başlık: “Sivil dayanışma”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Milliyet Gazetesi 26 Şubat tarihinde REFAHYOL hükümetine yöneltilen rejim bağlamındaki eleştirilerin işçi ve esnaf tarafından da desteklendiği kamuoyuna sunulmuştur. Yer verilen “sivil dayanışma” manşetiyle rejime yönelik tehditlere karşı işçi ve esnafın da dahil olduğu bir güç birliğinden

bahsedilmektedir. Haberde laiklik ve demokrasi kavramlarına vurgu yapan Milliyet Gazetesi, yaşanan gerginliği kamuoyuna yansıtmak anlamında bu buluşmada sarf edilen “Ankara ’ya yürürüz”, “iş zıvanadan çıkıyor” ifadeleri başlıklarına taşımıştır.

Sonuçlar: Bu başlıklar altında işçi ve esnaf topluluklarının, irticacı-şeriatçı vasıflarla anılan Erbakan ideolojilerine karşı Atatürkçü geleneğe duyduğu özlem kamuoyuna yansıtılmıştır.

Van Dijk’in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre içerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* REFAHYOL hükümetine yöneltilen rejim bağlamındaki eleştirilerin işçi ve esnaflar tarafından da desteklendiğinin kamuoyuna sunulması.
2. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* “Sivil dayanışma” manşetiyle işçi ve esnafın da dahil olduğu sivil hükümete karşı bir güç birliğinin kamuoyu gündemine taşınması.

6.2.20. Hürriyet Gazetesi 27 Şubat 1997 Tarihli Yayın

Kaynak: Hürriyet Gazetesi Arşivi (Hürriyet, 27 Şubat 1997)

Başlık: “ŞOK MEKTUP”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: 28 Şubat tarihinde gerçekleştirilecek olan MGK toplantısından 1 gün önce Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Erbakan'a yazdığı mektup Hürriyet Gazetesi'nin “ŞOK MEKTUP” ifadeleri ile gündeme taşınmıştır. Bu mektubun içeriğine ilişkin Demirel'in “laiklikten saptınız”, “ordu ve sokak rahatsız” ve “geriye döndüremezsiniz” başlıklarıyla MGK toplantısından hükümetin tasfiyesine yönelik karar çıkacağı ihtimalinin arttığı kamuoyuna yansıtılmıştır.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre içerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* Görevdeki sivil hükümete ilişkin rejimi koruma noktasındaki eleştirilerin kamuoyunu gündemine taşınması.
2. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Hükümete yöneltilen eleştirilerin

Cumhurbaşkanı Demirel'in yazdığı mektuba atıf yapılarak kamuoyuna sunulması.

3. *Muğlaklık*: Yer verilen şok mektupla ortaya çıktı ifadeleriyle toplumdan gizlenen daha birçok belge olabileceğinin kamuoyuna gündemine taşınması.

6.2.21. Milliyet Gazetesi 28 Şubat 1997 Tarihli Yayın

Kaynak: Milliyet Gazetesi Arşivi (Milliyet, 28 Şubat 1997)

Başlık: “En uzun gün”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: 28 Şubat Post Modern Darbesi'ne giden süreçte yaşanan bu olayların Medya tarafından araçsallaştırılması sonrasında 28 Şubat 1997'de Türkiye Milli Güvenlik Kurulu'nun (MGK), yaklaşık dokuz saat süren toplantısı “En uzun gün” Manşetiyle Milliyet Gazetesi tarafından kamuoyuna sunulmuştur. Milliyet Gazetesi tarafından 28 Şubat tarihinde gerçekleştirilen bu toplantının, REFAHYOL'un kaderini etkileyeceği daha toplantı sonuçlanmadan kamuoyuna ilan edilmektedir. Erbakan'a yöneltilen irtica suçlamalarıyla ilgili haber yazısı, Cumhurbaşkanı Demirel'in generaller ile hareket ettiğini yinelemektedir. “Demirel'e destek” başlığıyla yer verilen

haberde Genelkurmay Başkanı Öz'ün Cumhurbaşkanı Demirel'in bu süreçte çok önemli noktalara işaret ettiğini ifade eden sözlerine yer verilmiştir.

Sonuçlar: Bu doğrultuda MGK'dan çıkacak toplantı sonuçlarının en çok Erbakan'ı ve hükümeti etkileyeceği kamuoyuna sunulmuştur.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* Erbakan'a yöneltilen irtica suçlamalarıyla ilgili haber ile hükümete ilişkin eleştirilerin kamuoyunu gündemine taşınması.
2. *Muğlaklık:* Yer verilen "En uzun gün" ifadesiyle toplumdan gizlenen daha birçok belge olabileceğinin kamuoyuna gündemine taşınması.
3. *Kutuplaşma:* "Demirel'e destek" başlığıyla yer verilen haberde Genelkurmay Başkanı Öz ve Cumhurbaşkanı Demirel'in birlikte sivil hükümete karşı hareket içerisinde olduğu sivil siyaset içerisinde de bir ayrışmanın var olduğunun kamuoyuna yansıtılması.

6.2.22. Sabah Gazetesi 6 Mart 1997 Tarihli Yayın

Kaynak: Sabah Gazetesi Arşivi (Sabah, 6 Mart 1997).

Başlık: "Paşa paşa imzaladı"

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Gerçekleşen askeri muhtıra sonrasında hükümete dayatılan MGK kararlarının, Erbakan'ın ifadeleriyle ülkenin geleceği açısından yumuşatılması gerektiği Sabah Gazetesi'nin 6 Mart tarihli baskısında gündeme taşınmıştır. Çıkan kararları yumuşatılmadan imzalamak istemeyen Erbakan, darbe yanlısı medya yayınlarının devam etmesi ve Çiller'in de hükümete ilişkin koalisyonun yitirilmemesi yönünde yaptığı baskılar sonrasında bu kararlara onay vermek durumunda bırakılmıştır. Bu sürece ilişkin detaylar Sabah Gazetesi'nde "Paşa paşa imzaladı" manşeti atılarak alaycı ifadelerle kamuoyuna sunulmuştur.

Sonuçlar: Bu yönüyle kullanılan ifadeler düşünüldüğünde medyanın açık şekilde bu post modern darbe sürecini desteklediği görülmektedir.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* Erbakan'a yöneltilen alaycı ifadelerle sivil siyasetin tüm gücünü yitirdiğinin kamuoyunu gündemine taşınması.
2. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanmaması:* askeri otoriteye boyun eğmek durumunda kalan sivil siyasete eleştirilere olduğu gibi devam edilmesi ve siyasetin ordunun eline bırakılması noktasında herhangi bir eleştiri sunulmaması.

6.2.23. Sabah Gazetesi 19 Mart 1997 Tarihli Yayın

Kaynak: Sabah Gazetesi Arşivi (Sabah, 19 Mart 1997)

Başlık: "İşte 18 Madde"

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: 19 Mart 1997 tarihli Sabah Gazetesi'nde çıkan MGK kararlarının bakanlık tarafından da onaylandığına dikkat çekilmiş, tam 18 maddenin tam metninin baskıda yer aldığı ifade edilmiştir. Çıkan MGK kararlarını Sabah Gazetesi laik ve Atatürkçü kararlar olarak değerlendirmiş, bu kararların tarafınca imzalanması sonrasında Erbakan'ın da artık Atatürkçü ve laik olmak durumunda olduğu

kamuoyuna yansıtılmıştır. Erbakan'ın ve seçmeninin ilk sayfada verilen karikatür üzerinden alaycı bir dille eleştirildiği görülmektedir.

Sonuçlar: Bu bağlamda bu baskıların istenilen sonuca ulaşması medya kuruluşları tarafından kazanılan bir zafer niteliği ile kamuoyuna sunulmuştur.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* Erbakan'a yöneltilen artık Atatürkçü ve laik olmak durumunda olduğu eleştirisinin kamuoyunu gündemine taşınması.
2. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanmaması:* Çıkan MGK kararlarının Sabah Gazetesi tarafından laik ve Atatürkçü kararlar olarak değerlendirilmesi siyasetin ordunun eline bırakılması noktasında herhangi bir eleştiri sunulmaması.

6.2.24. Hürriyet Gazetesi 26 Mart 1997 Tarihli Yayın

Kaynak: Hürriyet Gazetesi Arşivi (Hürriyet, 26 Mart 1997).

Başlık: “Bu kararlara tam uyulacak”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Refah Partisi'nin alınan MGK kararlarının

hafifletilmesi noktasındaki ısrarlarına ilişkin Hürriyet Gazetesi haberinde, Genelkurmay Başkanı'nın bu ısrarlara sert tepki gösterdiği kamuoyuna iletilmiştir. Atılan “*Bu kararlara tam uyulacak*” manşeti hürriyet gazetesi tarafından sivil siyasete yönelik emreder bir üslup ve tavrın takınıldığını işaret etmektedir.

Sonuçlar: Hürriyet Gazetesi'nin bu tutumu, dönemin medya kuruluşlarının gerçekleşen bu post modern darbe sürecine ne ölçüde dahil ve destek olduklarını açıkça gösteren bir medya yansımasıdır.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre içerdği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* Erbakan'a yönelik olarak atılan “*Bu kararlara tam uyulacak*” manşetiyle hürriyet gazetesi tarafından sivil siyasete yönelik emreder bir üslup ve tavrın takınılması.
2. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanmaması:* Çıkan MGK kararlarının sonrası siyasetin ordunun eline bırakılması noktasında herhangi bir eleştiri sunulmaması.
3. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Hükümete yöneltilen eleştirilerin dönemin Genelkurmay Başkanına atıf yapılarak kamuoyuna sunulması.

6.2.25. Hürriyet Gazetesi 1 Nisan 1997 Tarihli Yayın

Kaynak: Hürriyet Gazetesi Arşivi (Hürriyet, 1 Nisan 1997).

Başlık: “TOBB Hükümet Hemen Bitmeli”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Hürriyet gazetesi, gerçekleşen 28 Şubat post modern darbesine ilişkin alınan MGK kararlarının uygulanması yönünde farklı çevreler tarafından da talep olduğunu gündeme taşımıştır. Hürriyet Gazetesi'nin iş dünyasından ve sivil toplum kuruluşlarından hükümetin bir an önce tasfiye edilmesine yönelik görüşleri ön plana çıkararak “Hükümet Hemen Bitmeli” manşeti ile 1 Nisan tarihli baskısını kamuoyuna sunduğu görülmektedir.

Sonuçlar: Bu bağlamda gazetenin seçtiği manşetler üzerinden Erbakan'a ve REFAHYOL koalisyon hükümetine baskı oluşturma noktasındaki çabalarına 28 Şubat sonrasında da devam ettiği görülmektedir.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanmaması: “Hükümet Hemen Bitmeli” manşeti verilerek siyasetin ordunun eline bırakılması noktasında*

herhangi bir eleştiri sunulmaması.

2. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Hükümetin tasfiyesine ilişkin söylemlerin Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği özelinde iş dünyasına ve sivil toplum kuruluşlarına dayandırılarak kamuoyuna sunulması.

6.2.26. Milliyet Gazetesi 1 Nisan 1997 Tarihli Yayın

Kaynak: Milliyet Gazetesi Arşivi (Milliyet, 1 Nisan 1997).

Başlık: “Çevik Bir Uyardı”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Milliyet Gazetesi de 1 Nisan tarihli baskısında, hükümete yöneltilen baskılara ilişkin haberleri manşetlerine taşımıştır. Bu bağlamda Orgeneral Çevik Bir'in hükümete yönelttiği eleştiriler, çarpıcı mesajlar olarak nitelendirilerek kamuoyuna iletilmiştir.

Sonuçlar: Bu bağlamda dönemin gazeteleri tarafından orduya referans verilerek sivil siyasete ilişkin tehditlerin devam ettirildiği görülmektedir.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre içerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanmaması:* Orgeneral Çevik Bir'in

hükümete ve meclise yönelttiği eleştiriler manşetle verilerek siyasetin ordunun eline bırakılması noktasında askeri otoriteye herhangi bir eleştiri sunulmaması.

2. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Hükümetin tasfiyesine ilişkin söylemlerin Orgeneral Çevik Bir'e atfı yapılarak kamuoyuna sunulması.

6.2.27. Hürriyet Gazetesi 26 Nisan 1997 Tarihli Yayın

Kaynak: Hürriyet Gazetesi Arşivi (Hürriyet, 26 Nisan 1997).

Başlık: “*GİTTİ GİDİYOR*”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Hürriyet Gazetesi'nin 28 Şubat post modern darbe sürecinin sonlarına gelirken 26 Nisan tarihli baskısında yer vermiş olduğu manşetler ve haberler, büyük ölçüde dönemin silahsız kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen bu sürecin istenilen sonuca ulaştığını işaret eder niteliktedir. Bu süreçte Erbakan'a ve hükümete karşı alaycı üslup kullanmaktan çekinmeyen medya kuruluşları hükümetin görevden uzaklaştırılmasına ilişkin yer verilen “*GİTTİ GİDİYOR*” manşetiyle kazanılan bu zaferi kamuoyuna yansıtmıştır.

Sonuçlar: Bu bağlamda sürecin sonlarına gelirken koalisyon hükümeti içerisinde yaşanan çözümlere dikkat çekilmiş, ileriye dönük bir bakış açısıyla “*Laik cumhuriyete alternatif aramayın*” başlığı ile verilen haber üzerinden kamuoyuna bu tür girişimlerin başarısızlığa mahkûm olduğuna dikkat çekilmiştir.

Van Dijk’in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* Erbakan’a ve hükümete karşı alaycı üslup kullanmaktan çekinmeyen Hürriyet gazetesinin, sivil hükümetin görevden uzaklaştırılmasına ilişkin yer verilen “*GİTTİ GİDİYOR*” manşetiyle bu gelişmeleri kazanılan bir zafer olarak kamuoyuna sunması.
2. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Hükümetin tasfiyesine ilişkin söylemlerin Orgeneral Karadayı’ya atıf yapan bir haber yapılarak kamuoyuna sunulması.

28 Şubat post modern darbe sürecinde medyanın rolüne ilişkin incelenen bu yansımalar, bu süreçte Ordu vesayeti altında hareket eden “*silahsız kuvvetler’in*” sürecin asıl aktörleri olduğunu ortaya koymaktadır. Dönemin medya kuruluşlarının, Erbakan özelinde REFAHYOL koalisyon hükümetine yöneltilen tüm tehdit ve eleştirileri sık sık gündemine taşımış olduğu dikkat çekmektedir. Bu anlamda medya kuruluşları REFAHYOL hükümetine yöneltilen bu eleştiri ve tehditler, Ordu mensupları, sivil toplum kuruluşları ve iş dünyasına ilişkin kuruluşlar gibi dönem aktörlerinin ifadeleri kullanılarak temellendirilmiştir. Bu referanslar üzerinden 28 Şubat Post Modern Darbe Süreci’nin hem öncesinde hem de çıkan MGK kararları sonrasında Medyanın, hükümetin görevinden uzaklaştırılması amacına hizmet eden başat aktörlerden biri olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, incelenen bu örneklem siyaset ve meşruiyet bağlamında medyanın rolüne ilişkin bu oldukça önemli referanslar anlamlar barındırmaktadır. Örneklem, Türkiye’de yaşanan 28 Şubat 1997 Post Modern Darbe Süreci’nde, istenilen sonuca ulaşılması noktasında medya kuruluşlarının oldukça etkisi olduğuna işaret etmekte, siyasetin meşruiyet kazanabilmesi sürecinde medyanın önemini kanıtlar nitelikte veriler sunmaktadır.

6.3. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimine İlişkin Medya Yansımaları

15 Temmuz darbe girişimine karşı direnişte medya önemli bir araçtı. Yeni medya, geleneksel medya engellendiğinde direniş için birçok fırsat sağlamıştır. Kesin olan bir şey var ki, o da bu dönemde geleneksel medyanın konumunun çok önemli olduğudur. Medyanın demokratik konumu, Türkiye'nin Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) yönetimindeki demokratik deneyimini, Türk siyasetine her türlü demokratik olmayan müdahaleye karşı olmakla derinden ilişkilendirmektedir. Türk mediasındaki darbe karşıtı yansımaları 16 Temmuz günü medya kuruluşları tarafından atılan manşetler üzerinden değerlendirmek mümkündür.

6.3.1. Hürriyet Gazetesi 16 Temmuz 2016 Tarihli Yayın

Hürriyet Gazetesinin 16 Temmuz 2016 tarihli sayısında 15 Temmuz darbe girişimi şu ifadelerle aktarılmıştır;

Kaynak: Hürriyet Gazetesi Arşivi, (Sabah, 16 Temmuz 2016).

Başlık: “DARBEBE GEÇİT YOK”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Basım sürecinde bir grup askerin Hürriyet binasını basmasıyla tamamlanamayan, Hürriyet’in silah zoruyla engellenen manşeti şöyle

yansıdığıdır: “*Bir grup asker darbe yapmak istedi, halk izin vermedi. Darbeye geçit yok*”. Darbe girişiminin başlamasından kısa süre sonra Türkiye’nin 41 yanında sokaklara dökülen vatandaşlar askerlerin önüne geçti ifadeleriyle hürriyet gazetesi o gece halk tarafından verilen mücadeleyi gündeme taşımıştır. Verilen manşetlerde darbe sürecinde askeriye tarafından bombalanan merkezler ve şehit sayıları da kamuoyuna yansıtılmıştır. Sunulan haberler darbe gecesine ilişkin sokak görselleriyle desteklenerek yaşanan kaos ortamı kamuoyuna aktarılmıştır.

Sonuçlar: Bu manşetle Hürriyet Gazetesi Türk demokrasisi için darbe karşında gösterilen mücadeleye ve milli iradeye vurgu yaparak darbe karşıtı medya yansımalarına yer vermiştir.

Van Dijk’in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumlu şeylerin vurgulanması:* Sivil siyasete karşı gerçekleştirilen askeri müdahale süreci “*Bir grup asker darbe yapmak istedi*” ifadeleriyle yadsınarak, seçilmiş hükümetin desteklendiğinin kamuoyuna sunulması.
2. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Uluslararası tepkilerin de gündeme taşınması anlamında ABD’nin seçilmiş hükümeti destekliyor oluşunun kamuoyuna aktarılması,
3. *Kategorizasyon;* gerçekleşen müdahaleye ilişkin açıklamalarda müdahalenin sorumlularının Ordunun içinde ayrışan bir grup asker olduğu vurgusunun yansıtılması.

6.3.2. Sabah Gazetesi 16 Temmuz 2016 Tarihli Yayın

Kaynak: Sabah Gazetesi Arşivi, (Sabah, 16 Temmuz 2016).

Başlık: “FETÖ'ÇÜ DARBEYE MİLLİ İRADE TOKADI”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: 15 Temmuz darbe girişimine karşı direnişe ilişkin Sabah Gazetesi'nde yer alan manşet ise milli idarenin gücüne vurgu yaparak; “FETÖ'cü darbeye milli irade tokadı” ifadesine ilk sayfasında yer vermiştir. “TSK'daki bir grup hainin girişimi halktan döndü. Edirne'den Kars'a bütün Türkiye Demokrasi için ayaklandı.” ifadeleri ile bu askeri darbeye ilişkin müdahaleyi haince bir girişimi olarak kamuoyuna yansıtmıştır. Yaşanan bu sürecin Sivil siyasetin neredeyse her kesiminde tepki uyandırdığı ve demokrasiyi sekteye uğratan bir girişim olduğu yer verilen “parlamento demokrasiye sahip çıktı” başlıklı haber ile kamuoyuna sunulmuştur.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre içerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumlu şeylerin vurgulanması:* Gerçekleştirilen askeri müdahale sürecine karşı gösterilen direnişe ilişkin yer verilen manşet ile *milli idarenin gücüne vurgu* yapılarak seçilmiş hükümetin desteklendiğinin

kamuoyuna sunulması.

2. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Gerçekleşen sürece ilişkin siyasi parti liderlerinin ifadelerine yer verilerek parlamento üyelerinin demokrasiye sahip çıkma noktasında darbe girişiminin karşısında yer aldığı kamuoyuna sunulması.
3. *Kategorizasyon:* “TSK’daki bir grup”, “Fetö’cü Darbe” ifadeleriyle gerçekleşen askeri müdahalenin sorumlularının ordu içinde ayrıışan ideolojik bir grup asker olduğu vurgusunun yansıtılması.

6.3.3. Sözcü Gazetesi 17 Temmuz 2016 Tarihli Yayın

Kaynak: Sözcü Gazetesi Arşivi, (Sözcü, 17 Temmuz 2016).

Başlık: “EGEMENLİK KAYITSIZ ŞARTSIZ MİLLETİNDİR!”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: 17 Temmuz tarihinde 15 Temmuz darbe girişimine karşı direnişle ilişkin Sözcü Gazetesi’nde yer alan manşet ise: “Cumhuriyet’in

kurucusu Ulu Önder Atatürk'ün dediği gibi... Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir!" vurgusuna ve devamında hükümetin seçilmiş bir hükümet olduğuna ilişkin açıklamalara yer vererek darbe girişiminin demokrasi karşıtlığına değinmiştir. *"Üçü general, 37 paşa gözaltında"* başlıklı haberle gerçekleşen darbe girişiminin ordu tarafına ilişkin bilançosu gündeme taşınmış, bombalanan Meclis'in bu faillere karşı tek yürek halinde hareket ettiği kamuoyuna aktarılmıştır.

Sonuçlar: Darbe girişimine gösterilen toplumsal direnişe ilişkin ise *"Halk, tarihi bir demokrasi destanı yazdı."* ifadelerine yer vererek darbe girişimine karşı halk ve demokrasinin yanında tavır ortaya koymuştur.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumlu şeylerin vurgulanması:* Verilen haberde hükümetin seçilmiş bir hükümet olduğuna ilişkin açıklamalara yer vererek darbe girişiminin demokrasi karşıtlığının kamuoyuna sunulması.
2. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Gerçekleşen sürece ilişkin yer verilen manşetin cumhuriyetin kurucusu Atatürk'e ait sözün doğrudan kullanılarak oluşturulması.
3. *Kategorizasyon:* Manşetin açıklandığı metinde askeri müdahalenin sorumlularının *"Fetö'cü çete"* ifadeleriyle ideolojik bir grup asker olduğu vurgusunun yansıtılması.

6.3.4. Posta Gazetesi 17 Temmuz 2016 Tarihli Yayın

Kaynak: Posta Gazetesi Arşivi, (Posta, 16 Temmuz 2016).

Başlık: “YAŞASIN DEMOKRASİ”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Askeri müdahaleye ilişkin 16 Temmuz tarihli Posta Gazetesi ilk sayfasında ise darbe gecesine ilişkin köprülerin işgali, halkın sokaklara dökülüşü, başbakanın bu müdahaleyi bir kalkışma olarak nitelendirdiği başlıkları atılmıştır. Manşet olarak “*Bir grup asker darbe yapmak istedi, halk izin vermedi. Yaşasın demokrasi.*” ifadelerine yer verilmiştir. İlk sayfa haberlerinde ek olarak süreçte şehit olan polisler ve Genelkurmay başkanının kurtuluş sürecine yer vererek süreci gündemine taşımıştır. İlk sayfada yer verilen köşe yazısı olan “*Darbeciler Doğan Medya Center’i Bastı*” haberi ile bu askeri müdahale sürecinin çok yönlü bir kuşatma olduğuna dikkat çekmeye çalışmıştır.

Van Dijk’in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumlu şeylerin vurgulanması:* Sivil siyasete karşı gerçekleştirilen askeri müdahale süreci “*Bir grup asker darbe yapmak istedi*” ifadeleriyle yadsınarak, seçilmiş hükümetin ve demokrasinin

desteklendiğinin kamuoyuna sunulması.

2. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Yaşanan darbe girişimi sürecine ilişkin dönemin başbakanı Binali Yıldırım'a ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a ait demeçlerin kamuoyuna sunulması.
3. *Kategorizasyon:* Gerçekleşen müdahaleye ilişkin açıklamalarda müdahalenin sorumlularının ordu içinde ayrıışan bir grup asker olduğu vurgusunun “*Bir grup asker darbe yapmak istedi*” ifadeleriyle kamuoyuna sunulması.

6.3.5. Haber Türk Gazetesi 16 Temmuz 2016 Tarihli Yayın

Kaynak: Haber Türk Gazetesi Arşivi, (Haber Türk, 16 Temmuz 2016).

Başlık: “*Demokrasiden taviz yok*”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Haber Türk Gazetesi'nin 16 Temmuz tarihli ilk sayfasında: “*Demokrasiden taviz yok*” manşetiyle darbe karşıtı bir tavır sergilenmiştir. Yer verilen üst metinde Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan'ın dün akşam yaşananların ardından gece yarısı Atatürk Havalimanı'na geldiği bu yaşananlarla ilgili sunuları ifade ettiğine yer verilmiştir; “*halkın gücünün üstünde güç tanımadım bende*

meydanlarda olacağım.” Haber Türk gazetesi yer verdiği bu ifadeler ile demokrasinin yanında bir tavır sergileyerek gerçek 15 Temmuz tarihinde gerçekleşen askeri müdahaleyi bir darbe girişimi olarak tanımlanmıştır. Gazetenin manşetinde seçilmiş Başbakan olan Binali Yıldırım’ın “demokrasiden taviz yok” ifadesini kullanarak demokrasiden yana ifadelerle yer veren medya kuruluşları arasında yer almıştır. Bu ana başlıkların yanı sıra muhalefet liderlerinin darbe girişimine ilişkin ifadelerine yer vermiştir. Cumhuriyet Halk Partisi Lideri Kemal Kılıçdaroğlu’nun “*Demokrasiye sahip çıkıyoruz*” ve Milliyetçi Halk Partisi Lideri Devlet Bahçeli’nin “*Hiçbir kalkışma kabul edilemez*” ifadelerini ana sayfasında taşımıştır.

Sonuçlar: Bu yönüyle Haber Türk gazetesi 15 Temmuz gecesi gerçekleştirilen askeri müdahaleye karşı gösterilen toplumsal direnişi, seçilmiş hükümet ve halk haricindeki siyasi odakların görüş ve ifadelerini de yansıtarak desteklediği görülmektedir.

Van Dijk’in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre içerdği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumlu şeylerin vurgulanması:* Sivil siyasete karşı gerçekleştirilen askeri müdahale süreci “*demokrasiden taviz yok*” ifadeleriyle yadsınarak, seçilmiş hükümetin ve demokrasinin desteklendiğinin kamuoyuna sunulması.
2. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Yaşanan darbe girişimi sürecine ilişkin dönemin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’a ait ifadelerin manşet olarak kamuoyuna sunulması. Ek olarak muhalefet liderlerinin süreç de ilgili ifadelerine de ilk sayfada yer verilmesi.
3. *Kategorizasyon:* “*Darbe girişimi*” başlıklı alt haberle müdahalenin sorumlularının ordu içinde ayrıışan bir grup asker olduğu vurgusunun kamuoyuna sunulması.

6.3.6. Türkiye Gazetesi 16 Temmuz 2016 Tarihli Yayın

Kaynak: Türkiye Gazetesi Arşivi, (Türkiye, 16 Temmuz 2016).

Başlık: “BEDELİNİ AĞIR ÖDEYECEKLER”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Türkiye Gazetesi 16 Temmuz 2016 tarihli ana sayfasında yer verdiği “*Millet tankın önüne geçti*” ifadeleri ve seçtiği görsel ile askeri müdahaleye karşı halkın direnişini vurgulamıştır. Manşetlerinde darbe girişiminin arka planında yer alan FETÖ terör örgütünü işaret etmiştir. O geceye ilişkin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın müdahalenin şiddetine ilişkin sarf ettiği “*kaldığım otele bile bomba atmışlar*” ifadelerine yer vererek, müdahalenin boyutuna dikkat çekmektedir. Müdahalenin boyutlarda şiddetli gerçekleştirilmesine gündelik olarak Cumhurbaşkanı’nın ifadeleri ile bu kalkışmanın sorumlularından ağır bedeller ödeyeceğine ilişkin sür manşeti ile, Türkiye Gazetesi darbe sonrası süreçte yaşanacak olan hesaplaşmaya vurgu yapmıştır. Gazete isminin yer aldığı üst köşede yer verdiği; “*Ölene kadar demokrasimizin, başkomutanımızın yanındayız.*” ifadesi ile bir medya kuruluşu olarak bu ve benzeri darbe girişimlerinin karşısında yer alacağını ifade etmiştir.

Bu ifade tezin konusu olan ve dönemsel olarak farklılık gösteren medya tavırlarına ilişkin gerçekçi olmayan bir beyan ortaya koymaktadır.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumlu şeylerin vurgulanması:* “FETÖ TERÖRÜNE LANET” başlığıyla yer verilen haberle, gerçekleştirilen askeri müdahale süreci terörizm ile bağdaştırılarak mevcut siyasal düzenin desteklendiğinin kamuoyuna sunulması.
2. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Yaşanan darbe girişimi sürecine ilişkin dönemin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a ait “BEDELİNİ AĞIR ÖDEYECEKLER” ifadesin manşet olarak kamuoyuna sunulması.
3. *Kutuplaştırma:* Müdahalenin sorumlularının terörist olarak nitelendirilmesi ile ordu içinde ayrışan bu gruba olumsuz özelliklerine vurgu yapılması.

6.3.7. Milliyet Gazetesi 16 Temmuz 2016 Tarihli Yayın

Kaynak: Milliyet Gazetesi Arşivi, (Milliyet, 16 Temmuz 2016).

Başlık: “OLAĞANÜSTÜ GECE”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Milliyet Gazetesi 15 Temmuz gecesini, sür manşetinde yer verdiği şekliyle olağanüstü bir gece olarak nitelendirmiş, gerçekleşen

olayları Türk Silahlı Kuvvetlerinin içerisinde yer alan bir grup tarafından girişilen bir askeri müdahale olarak değerlendirdiğini yansıtmıştır. Yer verdiği ara başlıklarda “TBMM’ye bomba” ve “Skorsky düşürüldü”, “Askerler CNN Türk yayını kesti” ifadeleriyle müdahalenin şiddetini çok yönlülüğünü yansıtmaya çalışmıştır. Demokrasinin yanındayız başlığıyla ana sayfasında yer verdiği editör yazısında gazetenin askeri müdahalelere ilişkin tavrını demokrasiden yana olduğunu okuyucusuna iletmiştir. “İnancımızı koruyoruz” ve “Kabul dilemez” alt başlıklarıyla muhalefet liderlerinin ifadelerine ilişkin yer verdiği bölümlerle de darbe girişimine karşı genel tavrın demokrasiden yana olduğunu yansıtmıştır.

Van Dijk’in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumlu şeylerin vurgulanması:* Sivil siyasete karşı gerçekleştirilen askeri müdahale süreci “TSK’nın içinde grup asker darbe yapmak istedi”, “demokrasinin yanındayız” ifadeleriyle eleştirilerek, seçilmiş hükümetin ve demokrasinin desteklendiğinin kamuoyuna sunulması.
2. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Yaşanan darbe girişimi sürecine ilişkin dönemin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’a ait “darbeciler BAŞARILI OLAMAZ” ifadelerinin haber başlığı olarak kamuoyuna sunulması.
3. *Kategorizasyon:* Gerçekleşen müdahaleye ilişkin açıklamalarda müdahalenin sorumlularının ordu içinde ayrışan bir grup asker olduğu vurgusunun “TSK içinde bir grup asker darbe yapmak istedi” ifadeleriyle kamuoyuna sunulması.

6.3.8. Takvim Gazetesi 16 Temmuz 2016 Tarihli Yayın

Kaynak: Takvim Gazetesi Arşivi, (Takvim, 16 Temmuz 2016).

Başlık: “BEDELİNİ ÇOK AĞIR ÖDEYECEKLER”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Takvim Gazetesi'nin ilk sayfasında yer verdiği manşetler incelendiğinde askeri müdahale sürecine ilişkin çoğunlukla Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın sözlerinin aktarıldığı dikkat çekmektedir. Verilen manşetler askeri müdahalenin müsebbibi olarak FETÖ'ye gösterilen tepkileri de yansıtmaktadır. Gazete editörü tarafından ilk sayfaya eklenen “*dik dur eğilme bu millet seninle*” sloganı ile seçilmiş Cumhurbaşkanı'na verilen desteğin ifadeleri ortaya konmuştur. Bu sürecin önüne geçilmesi noktasında önemli rol oynayan kolluk kuvvetlerinde verilen kayıplara ilişkin alt başlıklara da yer veren Takvim gazetesi, bu kalkışmayı; paralel devlet yapılanması olarak görülen FETÖ terör örgütünün ihaneti olarak değerlendirerek ilk sayfasında yayınlamıştır.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre içerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumlu şeylerin vurgulanması:* “**PARALEL İHANET**” başlığıyla yer verilen haberle, gerçekleştirilen askeri müdahale süreci devlet içi illegal yapılanmalarla bağdaştırılarak mevcut siyasal düzenin bir ihanete maruz kaldığının ve mevcut siyasal düzenin desteklendiğinin kamuoyuna

sunulması.

2. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Yaşanan darbe girişimi sürecine ilişkin dönemin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a ait "BEDELİNİ ÇOK AĞIR ÖDEYECEKLER" ifadesin manşet olarak kamuoyuna sunulması.
3. *Kategorizasyon:* Deniz Kuvvetleri Komutanı ve Özel Kuvvetler Komutanına ait darbenin kabul edilemeyeceğine ilişkin ifadelerle yer verilerek müdahalenin sorumlularının ordu içinde ayrıışan bir grup asker olduğu vurgusunun kamuoyuna sunulması.
4. *Kutuplaştırma:* Müdahalenin sorumlularının terörist olarak nitelendirilmesi ile ordu içinde ayrıışan bu gruba olumsuz özelliklerine vurgu yapılması.

6.3.9. Yeni Şafak Gazetesi 16 Temmuz 2016 Tarihli Yayın

Kaynak: Yeni Şafak Gazetesi Arşivi, (Yeni Şafak, 16 Temmuz 2016)

Başlık: "VATAN HAINLERİ"

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Yeni Şafak Gazetesi, 16 Temmuz tarihli sayısının ilk sayfasında, askeri müdahalenin Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde darbe karşıtı kurmayların büyük katkısıyla engellendiğine ilişkin başlıklarıyla, gerçekleştirilen

askeri müdahalenin Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde de kabul görmediğine işaret etmiştir. Gazete darbe girişiminde bulunanları “*vatan hainleri*” sürmanşeti ile nitelendirerek demokrasiden yana, darbe karşıtı tarafta yer aldığını yansıtmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın darbe girişiminin engellenmesine yönelik olarak halka sesleniş cümlelerini “*herkes meydana çıksın*” alt başlığı ile destekleyen, müdahalenin bilançosunu yer verdiği başlıklar ile yansıtan bir ilk sayfa yayınlamıştır. Bunlara ek olarak Muhalefet liderlerinin darbe karşıtı ifadelerine de yer vererek, bu darbe girişiminin ulusal çapta bir direnişle karşı karşıya olduğunu yansıtmıştır.

Van Dijk’in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumlu şeylerin vurgulanması:* Yer verilen “*vatandaş fetö’cü işgalcileri durdurdu*”, “*ülkeyi iç savaşa sürüklemek istediler*” mevcut siyasal düzene yöneltilen saldırının anti-demokratik olarak nitelendirilmesi ve sivil siyasetin halk tarafından da desteklendiğinin kamuoyuna sunulması.
2. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Yaşanan darbe girişimi sürecine ilişkin dönemin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’a ait “*Herkes meydanlara çıksın*” ifadesinin olduğu gibi haber başlığı olarak kamuoyuna sunulması.
3. *Kategorizasyon:* Müdahalenin sorumlularına ilişkin “*Küçük bir grup*” ifadelerine yer verilerek bu kişilerin ordu içinde ayrışan bir grup asker olduğu vurgusunun kamuoyuna sunulması.
4. *Kutuplaştırma:* Müdahalenin sorumlularının “*fetöcü*” ve “*vatan hainleri*” olarak nitelendirilmesi ile ordu içinde ayrışan bu grubun olumsuz özelliklerine vurgu yapılması.

6.3.10. Akşam Gazetesi 16 Temmuz 2016 Tarihli Yayın

Kaynak: Akşam Gazetesi Arşivi, (Akşam, 16 Temmuz 2016).

Başlık: “15 TEMMUZ DESTANI”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Akşam gazetesinin gerçekleşen müdahaleyi ilk sayfasına taşıırken öncelikle yargıyı ilgilendiren konulara ilişkin başlıklara yer verdiği görülmektedir. Müdahalenin sorumluları olarak konumlandığı FETÖ yapılanmalarını çete olarak nitelendirmiş, darbe girişimine karşı gösterilen toplumsal direnişi “15 Temmuz Destanı” manşetiyle ifade etmiştir. Gazete ilk sayfasına darbe girişimini gerçekleştiren kitleye ilişkin Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın sarf ettiği sözcükler üzerinden yargısal süreçlere dikkat çekmiştir. “2 kritik çağrı; idam talebi tartışılmalı, o zatı teslim edin” başlıklı yazıları ile mücadele sonrası dönemde atılacak yargısal adımları gündeme taşımıştır. Müdahalenin baş sorumlusu olarak görülen Gülen’in iadesi süreci

üzerinden uluslararası arenada Türkiye ile askeri müdahaleye destek veren ya da cuntacı askerlere koruma sağlayan ülkeler ile problemler yaşanacağını çağrıştıran “*Paraleli koruyan dostumuz değildir*” başlığına yer vermiş, bu süreci destekleyenlerin Türkiye’nin aleyhinde bir talep ya da planı olduğuna işaret etmiştir. Bunlara ek olarak askeri müdahale sürecinde direniş gösteren toplumsal kesimin kayıplarını da “*161 demokrasi şehidi*” başlığı ile destekleyerek, sivil siyasetten yana bir tavır ortaya koymuştur.

Van Dijk’in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre içerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumlu şeylerin vurgulanması:* Yer verilen manşetle darbe girişimine karşı gösterilen toplumsal direnişin “*15 Temmuz Destanı*” olarak nitelendirilmesi ve olumlanması yoluyla sivil siyasetin halk tarafından da desteklendiğinin kamuoyuna sunulması.
2. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Yaşanan darbe girişimi sürecine ilişkin dönemin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’a ait “*2 kritik çağrı; idam talebi tartışılmalı, o zatı teslim edin*” ifadelerinin olduğu gibi haber başlığı olarak kamuoyuna sunulması.
3. *Kategorizasyon:* Müdahalenin sorumlularına ilişkin “*tanktan paralel polis çıktı*” ifadelerine yer verilerek bu kişilerin FETÖ terör örgütüne bağlı bir grup olduğu vurgusunun kamuoyuna sunulması.
4. *Kutuplaştırma:* Yer verilen “*fetö’cülerini koruyan bizden değildir*” ifadeleri darbe girişiminden sonraki süreçte de müdahalenin sorumlularına destek veren kişilerin o gruba dahil olarak değerlendirileceği vurgu yapılması.

6.3.11. Vatan Gazetesi 16 Temmuz 2016 Tarihli Yayın

Kaynak: Vatan Gazetesi Arşivi, (Vatan, 16 Temmuz 2016).

Başlık: “SON İHANET”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu:

Vatan gazetesi askeri müdahale sürecinin yaşandığı geceyi “en uzun gece” ifadeleriyle nitelendirmiş, darbenin başlangıcı ile bitişi arasında sadece 4 saatlik bir direnişin söz konusu olduğunu “darbe 4 saatte bitirildi” ifadesiyle ortaya koymuştur. Yer verdiği “son ihanet” manşetiyle hem FETÖ örgütünün çöküşünü hem de bu darbeci geleneğinin bu toplumsal bilinç ve direniş düşünüldüğünde son darbe girişimi olabileceğine dikkat çekmeye çalışılmıştır. İlk sayfasında yer verdiği alt başlıklar ile bu paralel yapılanmaya ilişkin siyasi liderlerin ifadeleri gündeme taşınmıştır. Bu noktada bu yapılanmanın uzun yıllardır devlete ve demokrasiye zarar veren nitelikte bir yapılanma olduğuna dikkat çekmiştir.

Van Dijk’in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre içerdiği Unsurlar:

1. Otorite ile ilgili olumlu şeylerin vurgulanması: “Demokrasi galip geldi” başlığıyla yer verilen haberle, mevcut siyasal düzenin desteklendiğinin

kamuoyuna sunulması.

2. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Yaşanan darbe girişimi sürecine ilişkin dönemin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a ait **"BEDELİNİ AĞIR ÖDEYECEKLER"** ifadesin manşet olarak kamuoyuna sunulması. Dönemin siyasi liderlerinin sürece ilişkin demokrasi vurgulu demeçlerine yer verilmesi.
3. *Kutuplaştırma:* Müdahalenin sorumlularının illegal "paralel bir yapılanma" olarak nitelendirilmesi ile ordu içinde ayrışan bu gruba olumsuz özelliklerine vurgu yapılması.

6.3.12. Güneş Gazetesi 16 Temmuz 2016 Tarihli Yayın

Kaynak: Güneş Gazetesi Arşivi, (Güneş, 17 Temmuz 2016).

Başlık: "MİLLİ İRADE DESTANI"

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Güneş Gazetesi'nde yer verilen manşetlerde askeri müdahaleye karşı gösterilen toplumsal direniş "milli irade destanı"

olarak nitelendirilmiş Cumhurbaşkanı'nın bu noktada halkı yüreklendiren ifadelerine yer verilmiştir. Güneş gazetesi diğer gazetelerin ilk sayfasında farklı olarak, darbeye karşı bu direnişin uluslararası çapta nasıl karşılık bulduğuna ve darbe gecesi mücadelenin istenilen sonuca ulaşılması sonrasında yurt dışına kaçan darbecileri ön plana taşımıştır. İlk sayfasında yer verdiği; “*Darbeciler Yunanistan'a kaçtı*” ve “*Dünya ayağa kalktı*” alt başlıkları ile darbe girişiminin farklı yönlerine de yer vererek, Türkiye'nin bir demokrasi zaferi kutladığı görüşünü ortaya koymuştur.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumlu şeylerin vurgulanması:* Yer verilen manşetle darbe girişimine karşı gösterilen toplumsal direnişin “*Milli İrade Destanı*” olarak nitelendirilmesi ve olumlanması yoluyla sivil siyasetin halk tarafından da desteklendiğinin kamuoyuna sunulması.
2. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Yaşanan darbe girişimi sürecine ilişkin dönemin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a ait “*yeter ki duruşunuzu bozmayın*” ifadelerinin olduğu gibi haber başlığı olarak kamuoyuna sunulması. Dönemin siyasi liderlerinin sürece ilişkin demokrasi vurgulu demeçlerine yer verilmesi.
3. *Kategorizasyon:* Müdahalenin sorumlularına ilişkin “*tanktan paralel polis çıktı*” ifadelerine yer verilerek bu kişilerin FETÖ terör örgütüne bağlı bir grup olduğu vurgusunun kamuoyuna sunulması.
4. *Kutuplaştırma:* Yer verilen “*tarihin gördüğü en alçak terör saldırısı*” ifadeleriyle, müdahalenin sorumlularının terörist bir grup olarak nitelendirilmesi gerektiğine vurgu yapılması.

6.3.13. Star Gazetesi 16 Temmuz 2016 Tarihli Yayın

Kaynak: Star Gazetesi Arşivi, (Star, 16 Temmuz 2016).

Başlık: “DEMOKRASİYE MİLLET SAHİP ÇIKTI”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Star gazetesi 16 Temmuz tarihli sayısında askeri müdahaleye ilişkin ilk sayfasında yer verdiği “*Demokrasiye millet sahip çıktı*” sürmanşeti ile gerçekleştirilen girişime karşı demokrasiye ve halkın iradesine vurgu yaparak darbe karşıtı bir tarafta yer almıştır. Üst başlık olarak yer verdiği “78 milyon meydanları doldurdu” ifadesi ile darbe girişimine ülke çapında toplumsal direniş olduğunu yansıtmıştır. Darbe girişiminin müsebbibi olarak görülen FETÖ’nün kalkışmasını, “Paralel ihanet çetesi darbeye kalkıştı” başlığıyla devlet içerisine yerleşmiş bir yapılanma olarak nitelendirmekte ve gerçekleştirilen girişimin ihanetten ibaret olduğu vurgusuna yer vermektedir. “*Es Medya’dan demokrasi çağrısı*” başlığıyla yer vermiş oldu editör yazısı ile bu medya kuruluşunun darbe karşısında bir tarafta yer aldığını,

demokrasiyi ve milli iradeyi benimsediğini ifade eden beyanlar üzerinden bu askeri müdahale girişimini desteklemediğini ortaya koymuştur.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumlu şeylerin vurgulanması:* Gerçekleştirilen askeri müdahale sürecine karşı gösterilen direnişe ilişkin yer verilen “*Demokrasiye millet sahip çıktı*” manşeti ile, *milli idarenin gücüne vurgu* yapılarak seçilmiş hükümetin halk tarafından ciddi anlamda desteklendiğinin kamuoyuna sunulması.
2. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Yaşanan darbe girişimi sürecine ilişkin dönemin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’a ait “*Asla boyun eğmeyiz*” ifadelerinin olduğu gibi haber başlığı olarak kamuoyuna sunulması.
3. *Kutuplaştırma:* Yer verilen “**PARALEL İHANET ÇETESİ DARBEYE KALKIŞTI**” ifadeleriyle, müdahalenin sorumlularının devlet içi illegal bir oluşum içerisinde olduğu ve hain bir grup olarak nitelendirilmesi gerektiğine vurgu yapılması. Verilen haberin ifadelerinde kelimelerin ilk harflerinin kırmızı puntıyla verilmesi yoluyla grubun doğrudan hakaretle vasıflandırılarak gündeme taşınması.

ifadeleriyle sivil ve askeri darbe girişimlerinin tamamının karşısında olduğunu yansıtmıştır. Yer verdiği “*Türkiye Kaosta*” manşetiyle gerçekleştirilen askeri müdahale ülkesel boyutta bir kargaşaya sebebiyet verdiğini ilk sayfasına taşımıştır. Bu manşeti ile o gece yaşananların hem halk hem de hükümet açısından oldukça zorlu bir süreç yarattığına dikkat çekmiştir. Askeri müdahale sürecine ilişkin muhalefet partilerinin ifadelerine de yer vererek bu girişimin sivil siyasette de olumsuz karşılandığına dikkat çekmiştir. Bu sürecin dünyadaki yankılarına ilişkin yer verdiği “*dünyadan sağduyu mesajları*” başlıklı yazısı ile gerçekleştirilen bu müdahalenin uluslararası arenada da olumsuz karşılandığını yansıtmıştır.

Van Dijk’in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre İçerdiği Unsurlar:

1. *Otorite ile ilgili olumlu şeylerin vurgulanmaması:* Gerçekleştirilen askeri müdahale sürecine ilişkin yer verilen “*Ne askerin tankı tüfeği ne AKP’nin anayasayı yok sayması, çözüm demokrasi*” manşeti ile, sivil siyasetin desteklenmesine ilişkin ifadeler yer verilmeden, askeri müdahaleye ilişkin belirgin bir eleştiri sunulmadan konunun gündeme taşınması.
2. *Otorite ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması:* Yaşanan bu askeri müdahale sonrasında yaşanan darbenin haklı sebepleri olabileceğine vurgu yapılması. “*Türkiye Kaosta*” ifadeleriyle yaşananların hem halk hem de hükümet açısından oldukça zorlu bir süreç yarattığına vurgu yapılması.
3. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi:* Yaşanan darbe girişimi sürecine ilişkin CHP, MHP VE HDP liderlerin ifadeleri üzerinden darbe karşıtı tavrın kamuoyuna sunulması.

6.3.15. Zaman Gazetesi 16 Temmuz 2016 Tarihli Yayın

Paralel çetenin ebebaası Fetullah Gülen'e bağı TSK içinde yuvalanmış bir grup hain, dün gece darbe girişiminde bulundu. Havalimanı, köprü ve otayolları kapatan serefsizler, Beştepe Külliyesi, TBMM, MİT binası ve Emniyet Genel Müdürlüğü'ne havadan ve karadan ateş açtı. Ankara'da 100'e yakın polis şehit olurken, çok sayıda vatandaş da hainlerin açtığı ateş sonucu hayatını kaybetti.

Zaman

KANI BOZUK ALÇAKLAR!

Millet hainlere geçit vermedi

POLİS VE HALKA ATEŞ AÇTILAR

KÖPRÜ VE HAVALIMANI'NI İSGAL ETTİLER

İSTANBUL'DA 11 ALBAY 30 HAIN TUTUKLANDI

REKLAMCI EROL OLCAK VE ÖĞÜLÜ KATLETİLER

DARBEÇİLER PÜSKÜRTÜLDÜ AKAR GÖREVİNİN BASTINDA

HALK TANKIN ÜZERİNE ÇIKTI

Fetullah Gülen idam edileceksin

Kaynak: Zaman Gazetesi Arşivi, (Zaman, 16 Temmuz 2016).

Başlık: “DEMOKRASIYE MİLLET SAHİP ÇIKTI”

Haber Girişi ve Ana Olayın Sunumu: Zaman Gazetesi, askeri müdahale sürecine ilişkin yer verdiği başlıklarda, çoğunlukla sürecin şiddetine ilişkin ifadelere yer vermiştir. Darbenin müsebbibi olarak görülen FETÖ'nün tanımlanması noktasında “Paralel Çete” ifadesini kullanmıştır. Sürmanşet olarak yer verdiği “Kanı bozuk alçaklar” ifadeleri ile bu askeri müdahalenin sorumlularını sert bir dille eleştirmiştir. Sürecin şiddetine ilişkin yer verdiği “polis ve halka ateş açtılar” başlıklı yazısında o gece askeri müdahalenin önüne geçilebilmesi çabasıyla sokaklara dökülen, milli iradeyi ortaya koyan kitleye karşı işlenen suçlara dikkat çekmiştir. Yer verdiği “millet hainlere geçit vermedi” ifadeleri ile bu medya kuruluşunun askeri müdahalelerin karşısında olduğunu ve milli iradeyi taraf seçtiğini yansıtmıştır.

Van Dijk'in Sosyo-Bilişsel Söylem Analizi Modeline Göre içerdiği Unsurlar:

1. Otorite karşıtları ile ilgili olumsuz şeylerin vurgulanması: Sürecin

şiddetine ilişkin yer verdiği “*polis ve halka ateş açtılar*” başlıklı yazısında o gece askeri müdahalenin önüne geçilebilmesi çabasıyla sokaklara dökülen, milli iradeyi ortaya koyan kitleye karşı işlenen suçlara dikkat çekilmesi.

2. *Toplumsal aktörlerin ifadelerine yerilmesi*: Yaşanan darbe girişimi sürecine ilişkin dönemin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’a ait demeçlerin kamuoyuna sunulması.
3. *Kategorizasyon*: Müdahalenin sorumlularına ilişkin “*Paralel Çete*” ifadelerine yer verilerek bu kişilerin FETÖ terör örgütüne bağlı bir grup olduğu vurgusunun kamuoyuna sunulması.
4. *Kutuplaştırma*: Yer verilen “*Kanı bozuk alçaklar*” ifadeleri ile bu askeri müdahalenin sorumlularının sert bir dille eleştirilerek kamuoyuna sunulması.

15 Temmuz Darbe Girişimine ilişkin ise diğer iki örneklemden farklı bir süreç ihtiva etmesi sebebiyle 11-17 Temmuz 2016 haftasının tirajlarına göre ilk 15 gazeteden yararlanılmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Eleştirel Teori ve Eleştirel Söylem Analizi bağlamında Türkiye’de 1980 sonrası yaşanan askeri müdahale dönemlerinin medyadan nasıl etkilendiğini konu alan bu çalışma, basın ve medya tutumlarının neredeyse darbenin kendisi kadar etki yaratan unsurlar olarak değerlendirilebileceğini ortaya koymaktadır. Toplumsal açıdan medya organlarının her zaman demokrasiyi önceleyen ve destekleyen tavırlar içerisinde olmaları beklentisine rağmen gerçekleşen askeri müdahale süreçlerinde seçilen sivil hükümetlerin meşruiyetlerini çeşitli sebeplerle kaybetmeleri, darbe süreçlerini kolaylaştıran faktörlerin ortaya çıkması, medya kuruluşlarını bu ideal tavırlardan uzaklaşmasına sebep olmuştur. Bu süreçlerde medya kuruluşlarının başta ordu ve askeri vesayet olmak üzere pek çok baskıya maruz kalması bu uzaklaşmayı hızlandırmıştır. Otoriteye boyun eğme, ulusal çıkarlara bireysel çıkarlardan ve sosyal grupların çıkarlarından daha fazla önem verme gibi Türk siyasal kültürünün diğer özellikleri, medya kuruluşlarının darbeleri desteklemesinde önemli bir rol oynamıştır.

İncelenen örneklem doğrultusunda 2000 öncesi dönemde Türk Silahlı Kuvvetleri’nin, askeri müdahale süreçlerine toplumun güvenliğini sağlama ve devletin prestijini yükseltme misyonuyla kalkıştığı, bu anlamda 1980 ve 1997 darbe dönemlerinin, ülke içerisinde ciddi güvenlik zafiyetlerinin ya da rejim tehlikelerinin medyaya taşındığı dönemler olduğu dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda incelenen 12 Eylül 1980 askeri darbe sürecinde, Türkiye’nin neredeyse her bölgesinde yaşanan terör olayları ve ideolojik çatışmalar ciddi güvenlik zafiyetleri ortaya çıkarmış, ülkenin içerisine girdiği bu kaos Türk Silahlı Kuvvetleri’nin müdahalesinin önünü açan faktörler arasında yer almıştır. Bu dönem yaşanan toplumsal ayrışmalar ve rejime ilişkin komünizm tehditleri ordu açısından müdahalenin kaçınılmaz olduğu algısını yaratmıştır. 28 Şubat 1997 tarihli post modern darbeye giden süreçte, askeri müdahalenin önünü açan en başat faktör ise; dönemin Başbakanı Erbakan’ın irticacı ve şeriatçı olarak nitelendirilerek, laik rejime yönelik tehdit algısıdır. Askeri müdahale süreçlerine götüren bu sebepler dönemin medya kuruluşları tarafından sıklıkla manşetlere ve gündeme taşınarak kamuoyuna yansıtılmıştır. Dönemin medya yayınları anlamında dikkat çeken en önemli unsurlardan biri, generaller tarafından sivil siyasete ilişkin eleştirileri ve tehdit söylemlerinin olduğu gibi manşetlere taşınmış olmasıdır. Generallerin söylemleri üzerinden orduya referans

verilerek, zaman zaman alaycı ve küçümseyici ifadelerle sivil siyasetin hedef alınması, medyanın askeri müdahalelerin meşrulaştırılması bağlamında oldukça önemli bir aktör olduğuna işaret etmektedir. Dönem medyasının bu bağlamda gerçekleştirilen askeri müdahalelere hem giden süreçte hem de sonrasında yarattığı toplumsal algılar, bu müdahalelere ilişkin meşruiyetin sağlanması ve müdahalelerin istenilen sonuca ulaşılabilmesi anlamında oldukça önem taşımaktadır.

Türkiye'nin darbe dönemlerinde medyanın etkisine ilişkin örneklemin üçüncü bölümünde ise 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen darbe girişimi incelenmiştir. 15 Temmuz askeri müdahalesine medyanın etkisi bağlamı, 12 Eylül 1980 darbesi ve 28 Şubat post modern darbe sürecinden çeşitli farklılıklar içermektedir. 15 Temmuz askeri müdahalesine giden süreçte medya yansımalarının belirgin şekilde darbe söyleminde veya askeri müdahale çağrısında bulunmaması bu farklılıkların başında gelmektedir. Bu bağlamda özellikle 28 Şubat sürecinde Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel özelinde dikkat çeken, sivil siyaset içi askeri müdahale çağrılarında rastlanmamaktadır. Bu doğrultuda dönemin medya yansımalarının, açıkça hükümetin görevden uzaklaştırılmasına yönelik olarak sunulan manşet ve haberlerin sıklığı bağlamında incelenen diğer örneklemlerden farklı olduğu görülmektedir. Örneklemin bu bölümünün 12 Eylül ve 28 Şubat askeri müdahale süreçlerine medyanın etkisi bağlamında içerdiği bir diğer farklılık ise, bu dönemde kitlesel iletişim ağlarının oldukça gelişmiş olmasıdır. Yaşanan teknolojik gelişmeler sonrasında kitlesel iletişim hızının oldukça artması geleneksel medyanın tekdüzeliğinin bu tür askeri müdahale süreçlerine sağladığı katkının yitirilmesine sebep olmuştur. O günün Türkiye'sinde toplumun büyük ölçüde dahil olduğu sosyal medya araçları, kitlesel haberleşme hızını oldukça artırmış, kitleler arası etkileşimin beraberinde getirdiği kitlesel dayanışma, demokrasi harici müdahalelere karşı kitlesel çapta karşı koyulmasına olanak sağlamıştır. Bu gelişmeler toplumun, 15 Temmuz gecesi kalkışılan askeri müdahaleye ve sorumlularına ilişkin oldukça hızlı şekilde bilgi edinmesine ve bu müdahalenin karşısında yer alan toplumsal kitlelerin bu girişimi engelleme mücadelesinin önünü açmıştır. Darbe gecesi dönemin Cumhurbaşkanı'na halka ulaşma, seslenme imkânı veren bu yeni medya platformları; bu askeri kalkışmanın, daha ilk saatlerinden ciddi bir toplumsal tepki ve mücadele ile karşı karşıya kalmasına aracılık etmiştir. Dönem medyasının da entegre olduğu bu yeni medya araçları,

gerçekleşen bu askeri müdahaleye karşı ülkenin farklı coğrafyalarında verilen mücadeleleri an be an kamuoyuna yansıtarak, bu mücadelenin toplumsal boyutta yankı bulmasına katkı sağlamıştır. Bu gelişmeler sonrasında milli iradenin ve bu askeri müdahaleye karşı gösterilen toplumsal mücadelenin karşısında çok fazla direnemeyen darbe generalleri teslim olmak durumunda kalmış, bu askeri müdahale milli iradenin zaferi ile sonuçlanmıştır. 15 Temmuz askeri kalkışmasına karşı verilen bu toplumsal mücadele dikkate alındığında, darbenin başarısızlıkla sonuçlanmasının en önemli sebebinin medyanın bu doğrultudaki aracılığından ziyade, Türk tarihinde ilk kez medyanın toplum tarafından bu denli etkili şekilde kullanılması olduğu ortaya çıkmaktadır.

Sivil siyasete yöneltilen bu askeri müdahale süreçleri medya etkileri üzerinden incelendiğinde çalışmanın ana hipotezine (Rıza üretimi ve medyanın araçsallaşması arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.) ilişkin şu sonuçlara ulaşılmıştır;

12 Eylül 1980 Darbesi sürecinde rıza üretimi-medya ilişkisi yansımaların değerlendirilmesi: Örneklemin bu bölümüne ilişkin incelenen dönemin yüksek tirajlı gazeteleri tarafından atılan manşetler ve yapılan haberler; bu askeri müdahale sürecine giden yolda medyanın oldukça aktif bir rol üstlenerek, kamuoyu nezdinde darbeye ilişkin meşruiyet zemininin hazırlanmasına aracılık ettiği görülmüştür. Bu bağlamda dönemin medya kuruluşlarının, ülkenin içerisinde bulunduğu kaos ortamına ve sivil siyasetin yetersizliğine sıklıkla dikkat çektiği örnekler, çalışmada yer verilen gazete haber görselleri üzerinden ortaya konmuştur.

28 Şubat 1997 Post Modern Darbesi sürecinde rıza üretimi-medya ilişkisi yansımaların değerlendirilmesi: 28 Şubat sürecine ilişkin tezde yer verilen örnekler incelendiğinde, medyanın bu sürecin ana aktörlerinden biri olduğu görülmektedir. Bu bağlamda yer verilen haberlerde, o dönem gazeteleri tarafından adeta Ordu'nun sözcülüğünün yapıldığı, generallerin sözlerinin sıklıkla manşetlere taşındığı, medya kuruluşlarının dönemin hükümeti olan REFAHYOL'a karşı alaycı ve emredici ifadeler kullanmaktan çekinmediği görülmüştür. Dönemin medya kuruluşları

tarafından, hükümetinin görevden uzaklaştırılmasına ilişkin, irtica ve şeriat kavramları üzerinden rejimin tehlikede olduğu algısı yaratıldığı dikkat çekmektedir. Bu bağlamda ordunun mevcut hükümetin görevden uzaklaştırılmasının görevinin üstlenilmesi anlamında işaret ettiği “*silahsız kuvvetler*”, bu müdahalenin büyük ölçüde medya ve etrafında örgütlenen işbirlikçileri tarafından gerçekleştirildiğini işaret etmektedir.

15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi sürecinde rıza üretimi-medya ilişkisi yansımaların değerlendirilmesi: İncelenen diğer 2 örnekten farklı olarak 15 Temmuz askeri müdahalesi sürecinde medya darbeye ilişkin rıza üretimi bağlamında değil, darbe karşıtı rıza üretimi ve toplumun gerçekleşen bu müdahaleye karşı gösterdiği mücadelenin kamuoyuna taşınması ve yansıtılması bağlamında bir görev görevini üstlenmiştir. Bu süreçte medya yeni medya araçlarını da kullanarak hızlı bir kitlesel iletişim sağladığı, bu direnişin ulusal çapta yankı bulmasına ve darbe girişiminin engellenmesine ilişkin rıza üretimine katkı sağladığı görülmüştür. Dönem medyasının bu askeri müdahaleye ilişkin incelenen haber sunuşlarında, milli irade ve demokrasi vurgularının yapıldığı, askeri müdahale sürecinin ise hain bir girişim olarak değerlendirildiği dikkat çekmektedir. Ek olarak medyanın yeni medya araçları üzerinden toplumsal hareketlerin inşasına da katkı sağladığı görülmüştür.

İncelenen örneklemin rıza üretimi ve medya ilişkisi bağlamında ortaya koyduğu yansımalar, özellikle 12 Eylül ve 28 Şubat askeri müdahale süreçlerinin istemleri doğrultusunda toplumun medya aracılığı ile kanalize edildiğine ilişkin önemli referanslar barındırmaktadır. 15 Temmuz askeri müdahalesinde ise medyanın rıza üretimi noktasındaki rolünün, bu müdahaleye karşı verilen mücadelenin yankı bulması ve toplumun bu yönde kanalize edilmesi noktasında ortaya çıktığı görülmektedir. Bu sonuçlar toplumun kanalize edilmesi anlamında rıza üretimi ile medya arasında, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunduğuna ilişkin hipotezi doğrulamaktadır.

Bu çalışmaya temel oluşturan ilk alt hipotez (Siyasi aktörler, medya araçları ile özellikle kritik dönemlerde bireylerin ve toplumların tutum ve davranışlarını biçimlendirebilmektedir.) bağlamında örneklemeler üzerinden ulaşılan sonuçlar şunlardır;

12 Eylül 1980 Darbesi sürecinde siyasi aktörler tarafından medya üzerinden toplumun tutum ve davranışlarının şekillendirilmesine ilişkin yansımaların değerlendirilmesi: Medya kuruluşları tarafından 12 Eylül darbe dönemi sürecinde sunulan manşet ve haberler incelendiğinde, medyanın büyük ölçüde darbe generallerin söylemlerini ve ülkenin içerisinde bulunduğu kaos ortamına ilişkin gelişmeleri kamuoyuna yansıttığı görülmektedir. Bu doğrultuda toplumun bu askeri müdahaleye ikna edilmesi ve kamuoyunun 12 Eylül askeri müdahalesine adım adım hazırlandığı ortaya çıkmaktadır.

28 Şubat 1997 Post Modern Darbesi sürecinde siyasi aktörler tarafından medya üzerinden toplumun tutum ve davranışlarının şekillendirilmesine ilişkin yansımaların değerlendirilmesi: Örneklemin bu bölümünde incelenen medya yansımaları, dönemin siyasi aktörlerinin bu askeri müdahale sürecini, büyük ölçüde medyaya ve toplumun darbe yanlısı iş birliklerine bıraktığını göstermektedir. Bu dönemde sivil siyasetin medya üzerinden oldukça sert eleştirilere maruz bırakıldığı, irticacı ve şeriatçı olarak nitelendirilen hükümetin düşürülmesine yönelik olarak laiklik ve Atatürkçü devlet geleneğine sıkça vurgu yapıldığı göze çarpmaktadır. Dönem medyası hem bu sürece giden dönemde hem de gerçekleşen askeri muhtıranın sonrasında toplumun iknası ve kanalize edilmesi bağlamında manşet ve haberleri kamuoyuna yansıttığı görülmüştür.

15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi sürecinde siyasi aktörler tarafından medya üzerinden toplumun tutum ve davranışlarının şekillendirilmesine ilişkin yansımaların değerlendirilmesi: Bu dönemde medyanın askeri müdahale girişimine yönelik olarak yayınladığı haberler incelendiğinde; medyanın, darbe karşıtı mücadelelerin toplumsal boyutlara ulaşması anlamında oldukça önemli bir etkene dönüştüğü görülmektedir. Bu

bağlamda örneklemin bu bölümünde medyanın, 12 Eylül ve 28 Şubat sürecinden farklı bir toplumsal tutumun oluşturulmasına katkı sağladığı görülmüştür.

Yürütülen bu tezin ilk alt hipotezine ilişkin bu referans noktaları değerlendirildiğinde, medyanın, askeri müdahale süreçleriyle karşı karşıya kalan Türk toplumunun bu süreçlere ilişkin tavır ve tutum geliştirebilmesi anlamında oldukça önemli etkiler yarattığı ortaya çıkmaktadır. Dönemin medya kuruluşlarının yayınları üzerinden size dahil edilen bu etkiler, çalışmanın siyasi aktörler tarafından medya üzerinden toplumun tutum ve davranışlarının şekillendirilmesine ilişkin alt hipotezini destekleyen ve doğrulayan referans noktalarını oluşturmaktadır.

Çalışmaya temel oluşturan ikinci alt hipotezi (Türkiye’deki darbelerin hazırlık süreçlerinde haber medyası oldukça belirgin şekilde araçsallaştırılmıştır.) bağlamında örneklemeler üzerinden ulaşılan sonuçlar şunlardır;

12 Eylül 1980 Darbesi’nin hazırlık süreçlerinde geleneksel medyanın araçsallaştırılmasına ilişkin yansımaların değerlendirilmesi: Bu dönemde geleneksel medyanın araçsallaşmasına ilişkin ilk öne çıkan yansıma, dönem medyası tarafından sunulan haberlerin askeri darbe aktörleri olan generallerinin söylemleri doğrultusunda şekillenmesi olgusudur. Bu örneklem bölümü kapsamında incelenen medya yansımaları, 12 Eylül askeri darbesine giden süreçte medyanın büyük ölçüde askeri vesayet altında hareket ettiğini, güvenlik ve rejime yönelik tehditler bağlamında çok sayıda manşet ve habere yer vermesi üzerinden ortaya koymuştur.

28 Şubat 1997 Post Modern Darbesi süreçlerinde geleneksel medyanın araçsallaştırılmasına ilişkin yansımaların değerlendirilmesi: 28 Şubat post modern darbesine giden süreçte medya kuruluşları tarafından sıkça gündeme taşınan Erbakan-şeriat-irtica özelindeki rejim tartışmaları, medyanın bu dönemde de Ordu’nun rahatsızlıklarına ve sahip olduğu misyona paralel hareket ettiğini göstermektedir. Dönemin yüksek tirajlı

medya kuruluşları olan Sabah, Milliyet ve Hürriyet gazetelerinde yer verilen manşet ve haberlerde sivil siyasete yöneltilen alaycı ve emredici ifadeler, 28 Şubat post modern darbesine giden süreçte, hükümetin itibarsızlaştırılması ve kamuoyu nezdinde askeri müdahalenin önünün açılması noktasında oldukça etkili olmuştur.

15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi'ne giden süreçte geleneksel medyanın araçsallaştırılmasına ilişkin yansımaların değerlendirilmesi: Bu örnekleme ilişkin incelenen medya yansımalarında, gerçekleşen askeri kalkışmanın öncesinde dönemin geleneksel medya kuruluşlarının FETÖ tarafından abluka altına alınmış olduklarına ilişkin haberler ve manşetler göze çarpmaktadır. Bu bağlamda dönemin geleneksel medya kuruluşları tarafından yayınlanan haberlerde sivil siyaset hedef alındığı, hükümetin çeşitli siyasi aktörler ve iş birlikleri doğrultusunda sert eleştirilere maruz bırakıldığı görülmektedir. İncelenen bu haberlerde örneklemin önceki bölümlerinden farklı olarak medyanın açık şekilde askeri müdahale çağrısında bulunmadığı dikkat çekmektedir. Yöneltilen bu sert eleştirilerle hükümetin gerek dış ilişkiler gerek ülkenin ekonomi odağındaki refahın sağlanması konusunda yetersizlikleri kamuoyuna yansıtılmaya çalışılmıştır.

İncelenen örneklemler doğrultusunda Türkiye'de gerçekleşen askeri müdahalelerin hazırlık süreçlerinde medyanın, başında ordunun yer aldığı çeşitli siyasi aktörler tarafından araçsallaştırıldığı görülmektedir. Bu bağlamda 12 Eylül'e giden süreçte medyayı vesayet alan bu siyasi aktörlerin; darbe generalleri, sınır ötesi aktörler, çeşitli sivil toplum kuruluşları ve iş dünyasından aktörler olduğu görülmüştür. 28 Şubat sürecinde ise medya üzerinde tahakküm oluşturan siyasi aktörlere Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel başta olmak üzere sivil siyaset içerisinden kesimler de eklenmiştir. 15 Temmuz askeri kalkışmasına giden süreçte bu siyasi aktörlerin FETÖ ekseninde çevren sivil siyasi aktörleri işaret ettiği görülmüştür. Medya yansımalarındaki bu referans noktaları doğrultusunda tezin siyasi aktörler tarafından medyanın araçsallaştırılma ilişkin ikinci alt hipotezinin doğrulandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmaya temel oluşturan üçüncü alt hipotez (Medya araçlarının etkili şekilde kullanılması, siyasal ve toplumsal açıdan kritik dönemlerde gerçekleştirilen eylemlerin hedeflerine ulaşabilmesine ve meşruiyet kazanmasına katkı sağlamaktadır.) bağlamında örneklemeler üzerinden ulaşılan sonuçlar şunlardır;

12 Eylül 1980 Darbesi'nin hedeflerine ulaşabilmesine ve meşruiyet kazanmasına ilişkin medya etkilerinin değerlendirilmesi: Bu dönem medya kuruluşları tarafından bu askeri müdahale sürecinin sonuçlarına ilişkin kamuoyuna sunduğu manşet ve haberler, bu darbe sürecinin medya tarafından oldukça olumlu karşılandığını işaret etmektedir. Atılan manşetlerde ve sunulan haberlerde en dikkat çeken unsur, sivil siyasete yöneltilen bu müdahalenin Atatürkçü devlet geleneği ve demokrasi ile bağdaştırarak kamuoyuna sunulmasıdır. Bu bağlamda dönemin medya kuruluşları bu askeri darbeyi adeta demokrasinin yeniden inşası için atılan bir adım olarak gündemlerine taşımıştır. Medya kuruluşlarının içerisinde bulunduğu bu tutumların, gerçekleştirilen bu darbenin arzulanan hedeflere ulaşması ve meşrulaştırılması bağlamında örnek teşkil eden birçok yansımayı ortaya çıkardığı görülmüştür.

28 Şubat 1997 Post Modern Darbesi'nin hedeflerine ulaşabilmesine ve meşruiyet kazanmasına ilişkin medya etkilerinin değerlendirilmesi: Örneklemin bu bölümü bu alt hipoteze ilişkin en belirgin etkilerin yaşandığı medya yansımalarını içermektedir. 28 Şubat sürecinin meşrulaştırılması yönünde sivil siyaseti hedef alan çok sayıda skandal habere imza atan dönem medyası, ordu tarafından bu müdahalenin gerçekleştirilmesi yönündeki sorumluluğun “silahsız kuvvetlere” devredilmek istenmesi ile birlikte bu sürecin en başat aktörü haline gelmiştir. Bu anlamda hükümetin görevden uzaklaştırılması amacıyla medya kuruluşları tarafından sunulan gazete haberlerinde, Erbakan ve REFAHYOL ekseninde sivil siyasetin yetersizliğine ve rejim tehlikelerine sıkça yer verildiği görülmektedir. Dönemin medya kuruluşları, 28 Şubat tarihinde gerçekleşen askeri muhtıra sonrasında da bu müdahalenin istenilen sonuçlara ulaşması ve meşruiyet kazanması noktasında çabalarına devam etmiş, arzulanan sonuca

ulaşıldığında ise laik düzeni hedef alan girişimlerin başarısızlığa mahkûm olduğu vurgusuyla bu gelişmeleri kazanılan bir zafer olarak değerlendirmiştir.

15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi'nin hedeflerine ulaşması ve meşruiyet kazanmasına ilişkin medya etkilerinin değerlendirilmesi: Bu döneme gelindiğinde iletişim alanında sağlanan teknolojik gelişmeler sonrasında kitlesel iletişim hızının artması, medyanın bu müdahale sürecine ilişkin tekelleşen geleneksel medya etkisini oldukça sınırlamıştır. Dönemin medyaya ve kitlesel iletişime ilişkin farklı şartları, CNN Türk TV yayını üzerinden gerçekleşen ulusa sesleniş sonrasında bu müdahaleye karşın toplumsal mücadelelerin hızla başlamasını beraberinde getirmiş, Türk medyasını darbe dönemleri anlamında pek de alışık olmadığı bir sürecin içine itmiştir. Toplumun gerçekleşen yeni medya platformları üzerinden gerçekleştirdiği darbe karşıtı etkileşimler hızlı şekilde yankı bulmuş, medya kuruluşları bu süreçte müdahaleyi engellemek gayesiyle sokaklara inen kitlelere ilişkin haberler yansıtmak durumunda kalmıştır. Bu gelişmeler sonrasında medya kuruluşları tarafından sunulan haberlerin içeriğinde; bu darbe girişiminin ulus ötesi sorumlularına işaret edildiği, bu sürece dahil olan generallerin afişe edildiği, milli iradeye ve demokrasiye vurgu yapıldığı dikkat çekmektedir. Bu örneklem içerisinde teze dahil edilen 15 Temmuz sonrası medya yansımalarında, askeri müdahale süreçlerinin Türkiye'de artık istenilen sonuçlara ulaşamayacağı, sivil siyasetin ancak demokrasi yoluyla değişebileceği söylemleri yer almıştır.

Çalışmaya temel oluşturan üçüncü alt hipoteze yönelik olarak örneklem dönemlerindeki medya yansımaları değerlendirildiğinde, medya araçlarının, gerçekleşen askeri müdahalelerin hedeflerine ulaşabilmesi ve meşruiyet kazanması bağlamında oldukça önemli roller üstlendiği sonucuna varılmaktadır. Bu bağlamda gerçekleştirilen askeri müdahale süreçleri bağlamında medya desteğinin mevcudiyeti üzerinden bir değerlendirme yapmak mümkündür. Medya desteğini arkasına alan 12 Eylül ve 28 Şubat askeri müdahale süreçlerinin istenilen sonuca ulaşması, gelişen medya ve kitlesel iletişim

araçlarını üzerinde tahakküm kurulamayan 15 Temmuz askeri müdahale sürecinin ise istenilen sonuca ulaşamaması bu hipotezin doğrulandığı sonucunu işaret etmektedir.

Siyaset ve meşruiyet ilişkisi bağlamında medyanın yaratabileceği etkileri konu alan bu hipotezlerin doğrulanması, sivil siyasetin sürdürülebilirliği açısından medyanın oldukça önemli bir aktör olduğunu ortaya koymaktadır. Demokrasiye sekte vuran bu askeri müdahale süreçlerinin ancak siyasi aktörlerin vesayeti altına giren medya kuruluşları aracılığıyla istenilen sonuca ulaşabildiği görülmüştür. Örnekleme ilişkin elde edilen bu referans noktalarından hareketle, demokratik düzlemlerin ve sivil siyasetin istikrarının korunması bağlamında medyanın belirli sorumlulukları olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu sorumluluklar, medya tarafından şartlar ne olursa olsun doğru, tarafsız ve objektif yayın yapılması gereğini içermekte, medyanın demokrasi ve milli iradenin egemenliğini destekleyen tutum ve davranışlar içerisinde hareket etmesi gerektirdiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Acemoğlu, D. and Robinson A.J., (2001). A Theory of Political Transitions, *The American Economic Review*, Vol. 91, No. 4 (September, 2001), pp. 938-963.
- Agger, B. (1998), *Critical Social Theories: An Introduction*. Oxford: Westview Press.
- Akalın, U. S. (2006), *Türkiye’de Devlet-Sermaye İş Birliğinin Ekonomi Politikası*. Önsöz Basım Yayıncılık.
- Akçay, E. (2013), ABD Güvenlik Politikasında Söylem ve Pratik. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 11(22), ss.7-29.
- Akıncı, A. (2013), Türkiye’de Askeri Vesayetinin Tesisi ve Demokratikleşmeye Olan Etkisi. *Akademik incelemeler dergisi*, 8(1), ss.93-123.
- Akıncı, A. (2014), Türkiye’nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri. *EOĞÜ İİBF Dergisi*, 15.
- Akkanat, S. (2022), Eleştirel Teori ve Demokratik Moment. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), ss.653-664.
- Akpınar, H. (2001), 28 Şubat Postmodern Darbenin Öyküsü. Ankara: Ümit Yayıncılık
- Akyüz, İ. (2016), Türkiye’de Dışlayıcı Laiklikten Pasif Laikliğe Geçiş Sürecinde Başörtüsü Yasasının Kaldırılması. *Electronic Turkish Studies*, 11(7).
- Albarran, A. B., & Mierzejewska, B. I. (2004, May). Media concentration in the US and European Union: A comparative analysis. In *6th World Media Economics Conference, Montreal, Canada, May* (pp. 12-15).
- Alkan, H. (2016), 15 Temmuz’u Anlamak: Parametreler ve Sonuçlar. *Bilig*, (79), ss.253-272.
- Alpat, İ. (1999), *Hamamböcekleri Ateş topu ve Askerler: 28 Şubat Sürecinde Türkiye*. İzmir: Mayıs Yayınları.

- Alptekin, H. (2018), Türkiye’de Sivil Asker İlişkilerinde Özal’ı Yıllara Kurumsalcı Bir Yaklaşım: 1983-1993. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 15(55), ss.141-156.
- Althusser, L. (2006), İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları: Yeniden Üretim Üzerine. Çev: A. Işık Ergüden ve Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul.
- Althusser, L., (1987), John Lewis'e Cevap (çev.) Müntekin Ökmen, Ankara: V Yayınları.
- Anastasio, P. A., Rose, K. C., & Chapman, J. (1999), Can the media create public opinion? A social-identity approach. *Current Directions in Psychological Science*, 8(5), pp.152-155.
- Arendt, H., (2012), İnsanlık Durumu. Çev. Bahadır Sina Şener. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arsev, B., (1996); Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Atagenc, İ. Ö. (2017), İzmir İktisat Kongresi ve 24 Ocak Kararları Sonrası Türkiye’nin Liberal Tecrübesinin Karşılaştırmalı Analizi. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, ss.69-87.
- Ataman, M., Shkurti, G. (2016), Batının Darbe Sicili ve 15 Temmuz Darbe Girişimine Tepkisi. *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), ss.51-73.
- Ateş, S. (2018), 12 Eylül 1980 Darbesi ile 28 Şubat 1997 Darbesi Arasında Din Siyaset İlişkileri ve Din Eğitimi Politikaları. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(13), ss.586-607.
- Atila Demir, S. (2009), Sosyal Bilimlere Eleştirel Bir Bakış: Frankfurt Okulu ve Pozitivizm Eleştirisi. *Saü Fen Edebiyat Dergisi*, S: 1, ss.59-73.
- Bal, H. (2014), Siyaset Teorisinde Otorite Kavramı. *Electronic Turkish Studies*, 9(2), ss. 247-255.
- Barnett, M., Duvall, R. (2005), Power in international politics. *International organization*, 59(1), pp.39-75.

- Bayburt, B., ve Duman, D. (2017), 28 Şubat Post-Modern Darbesi'nin İslami Dernek Ve Vakıflara Etkileri. *The Journal of Academic Social Science Studies*. (64), ss.413-430.
- Bayramoğlu, A. (2007), 28 Şubat Bir Müdahalenin Güncesi, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bayramoğlu, A. (2010), Türkiye Siyasi Sisteminde Ordunun Rolü, Devlet Geleneği, Geleceğe Dair Genel Bir Çerçeve. Türkiye Siyasetinde Ordunun Rolü Asker-Sivil İlişkileri, Güvenlik Sektörü ve Sivil Denetim, 11-16. Çev: Salih Bayram, Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği Yayını, İstanbul.
- Beetham, D. (1991), Max Weber and the legitimacy of the modern state. *Analyse & Kritik*, 13(1), ss.34-45.
- Benjamin, Walter. 1968 [1936]. "The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction." pp. 217-251 in *Walter Benjamin: Illuminations*, edited by H. Arendt. New York: Schocken Books.
- Best, S. and Douglas K. (1991), *Postmodern Theory: Critical Interrogations*. New York: The Guildford Press.
- Buchanan, A. E. (2007), *Justice, legitimacy, and self-determination: Moral foundations for international law*. Oxford University Press on Demand.
- Buzan, B., Wæver, O., & De Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, Colo: Lynne Rienner Publication.
- Carvalho, A. (2008), Media (ted) discourse and society: Rethinking the framework of critical discourse analysis. *Journalism studies*, 9(2), ss.161-177.
- Clark, I. (2003), Legitimacy in a global order. *Review of International Studies*, 29(S1), ss.75-95.
- Curtis, D. A. (2012), Mass media influence on society. *Retrieved*, 4 (02), 2015.

- Çağlar İ., Memmi M.A., Altun F., (2017), 15 Temmuz'da Medya: Darbe ve Direnişin Mecrası, SET Vakfı İktisadi İşletmesi, 1. Baskı.
- Çolak, M. (2011), Georg Lukacs'ı Yeniden Düşünmek. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (12), ss.91-124.
- Dağtaş, B. (1999), İngiliz Kültürel Çalışmaları'nda İdeoloji. *Kurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli İletişim Dergisi*, 16(16), ss.335-357.
- Dahl, R. A. (1957), The concept of power. *Behavioral science*, 2(3), ss.201-215.
- Daştan, U. (2017), Max Horkheimer: Rasyonalizm Ve Empirizmin Bilimsel Olarak Eleştirisi. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(3), ss.45-55.
- Dilmen, N. E. (2007), Yeni Medya Kavramı Çerçevesinde İnternet Günlükleri-Bloglar ve Gazeteciliğe Yansımaları, *İstanbul Marmara İletişim Dergisi*, Sayı:12
- Doyuran, L. (2018). Medyatik Bir Çalışma Alanı Olarak Eleştirel Söylem Çözümlemesi (Televizyon Dizileri Örneğinde). *Erciyes İletişim Dergisi*. 5(4). 301-323.
- Dural, B. (2012), Antonio Gramsci ve Hegemonya. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(39), ss.309-321.
- Durdu, Z. (2006), Frankfurt Okulu'nun Sosyal Bilim Anlayışı. *Sosyoloji Dergisi*, (15), ss.15-32.
- Durmuş, H. N. (2014), 2007 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri Aday Açıklama Sürecinde Basın Söyleminin İdeolojik İnşası. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 1(37).
- Durna, T., & Ayşe, İ. N. A. L. (2010), 12 Eylül, Medya ve Demokratikleşme Sorunu. *Mülkiye Dergisi*, 34(268), ss.123-145.
- Dursun, Ç. (Ed.), (2004), *Haber, hakikat ve iktidar ilişkisi* (Vol. 76). Elips kitap.

- Eagleton, T. (2007), *Ideology: an introduction*. Verso Books.
- Emmers, R. (2007). Securitization.” In Edited by, In A. Collins, *Contemporary Security Studies* (pp. 131-144). Oxford: Oxford University Press.
- Ensaroğlu, Y. (2007), 28 Şubat’ın İnsan Hak ve Özgürlüklerine etkileri, 28 Şubat Post-Modern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi, Birey Yayıncılık, İstanbul. ss.77-90.
- Ensaroğlu, Y. (2010), Sivil Toplumun ve Siyasal Partilerin Talep ve Rollerini. *Türkiye Siyasetinde Ordunun Rolü Asker-Sivil İlişkileri, Güvenlik Sektörü ve Sivil Denetim*, ss.56-67.
- Erdem, H. H. (2004), Althusser’in felsefesinin temel kavramları. *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 3, ss.37-48.
- Ertaş, H. (2000), *Kamuoyu ve kamuoyu oluşturma yöntemleri*. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ertem, B. (2015), 28 Şubat 1997 “Post-Modern” Askeri Müdahalesi ve Medya. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, (28), ss.311-318.
- Ezikoğlu, Ç. (2021), Türkiye Siyasetinde Bir Siyasal Beka Aracı Olarak 28 Şubat. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (46), ss.85-100.
- Fairclough, N., & Chouliaraki, L. (1999), *Discourse in late modernity*. Edinburg: Edinburg University Press.
- Femia, J. (1975), “Hegemony and Consciousness in the Thought of Antonio Gramsci.” *Political Studies* 23: pp.29-48.
- Forgacs, D. (2012), *Gramsci Kitabı- Seçme Yazılar 1916-1935*. (İ.Yıldız, Çev.) Ankara: Dipnot Yayınları.
- Foucault, M. (1978), *The History of Sexuality Volume I: An Introduction*. Translated by R. Hurley. New York: Vintage Books.

- Foucault, M. (2000a), "Truth and Juridical Forms." Pp. 1-89 in *Power: Essential Works of Foucault 1954-1984, Volume 3*, edited by J. Faubion. New York: The New Press.
- Foucault, Michel. (2000b), "The Subject and Power." Pp. 326-348 in *Power: Essential Works of Foucault 1954-1984, Volume 3*, edited by J. Faubion. New York: The New Press.
- Foucault, M. (2003), "Society Must be Defended": Lectures at the College de France, 1975-1976, edited by M. Bertani and A. Fontana. Translated by D. Macey. New York: Picador.
- Fowler, R. (1991), *Language in the News: Discourse and Ideology in the Press*. Retrieved 2018, Routledge.
- Fowler, R., Bob H., Gunther K., and Tony T. (1979), *Language and control*. Retrieved 2018, Routledge.
- Fukuyama, F. (1995), Trust: The social virtues and the creation of prosperity. *World and I*, 10, pp.264-268.
- Gane, N. and Donna H. (2006), "When We Have Never Been Human, What Is to Be Done? Interview with Donna Haraway." *Theory, Culture & Society*, 23: pp.135-158.
- Gareth J. (2007), "Continuity and Change: Prospects for Civil-Military Relations in Turkey". *International Affairs*, 83, 2: pp.339.
- Gencer, Z. T. (2012), *Medyanın gündem oluşturma sürecinde sosyal entropinin rolü üzerine uygulamalı bir çalışma* (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Geray, H. (2003), *İletişim ve Teknoloji Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları*. Ütopya Yayınları, Ankara.

- Gerth, H. H., & Mills, C. W. (2013), Politics as a Vocation. *From Max Weber: Essays in Sociology*, pp.77-128.
- Geuss, R. (1981), The Idea of a Critical Theory. Habermas & the Frankfurt School, New York: Cambridge University Press,
- Giddens, A. (2000), Sosyoloji, (çeviren: H. Özel ve diğerleri), Ayraç Yayınevi, Ankara.
- Gökçe, O. (2012), “Yeni Medya-Kamuoyu-Demokrasi”, Hepimiz Globaliz Hepimiz Yereliz, (Editör: Edibe Sözen), Alfa Yayınları, İstanbul. ss. 37-54.
- Gramsci, A. (1992), Prison Notebooks: Volume I. Translated by J. A. Buttigieg. New York: Columbia University Press.
- Gramsci, A. (1971), Selections from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci. Translated by Q. Hoare and G. N. Smith. New York: International Publishers.
- Gramsci, A. (1996), Prison Notebooks: Volume II. Translated by J. A. Buttigieg. New York: Columbia University Press.
- Gunter, M. M., & Hakan Yavuz, M. (2007), Turkish paradox: Progressive Islamists versus reactionary secularists. *Critique: Critical Middle Eastern Studies*, 16(3), pp.289-301.
- Habermas, J., (2001), İletişimsel Eylem Kuramı. Çev. Mustafa Tüzel, İstanbul: Kabalcı Yayınları. HABERMAS, Jürgen. (2002), Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü. Çev. Tanıl Bora ve Mithat Sancar, İstanbul: İletişim Yayınları. HABERMAS, Jürgen. (2004), “Kamusal Alan”. Kamusal Alan (iç.). Der. ve Çev. Meral Özbek. Hil Yayın İstanbul. ss.95-102.
- Habermas, J., (2004), “Kamusal Alan”, Kamusal Alan, der. Meral Özbek, Hil Yayınları, İstanbul.
- Hall, S. (1980), “Race, Articulation and Societies Structured in Dominance.” Pp. 305-345 in *Sociological Theories: Race and Colonialism*. Paris: UNESCO.

- Hall, S. (1992), "Cultural Studies and its Theoretical Legacies." Pp. 277-294 in *Cultural Studies*, edited by L. Grossberg, C. Nelson, and P. A. Treichler. New York: Routledge.
- Hall, S. (1996a), "Gramsci's Relevance for the Study of Race and Ethnicity." pp. 411-440 in *Stuart Hall: critical dialogues in cultural studies*, edited by S. Hall, D. Morley, and K.H. Chen. London: Routledge.
- Hall, S. (1996b), "The Problem of Ideology: Marxism without Guarantees." Pp. 57-85 in *Marx 100 Years On*, edited by B. Matthews. London: Lawrence & Wishart. 225.
- Hardin, R. (2007), Compliance, consent, and legitimacy. In: Boix C and Stokes SC (eds) *The Oxford Handbook of Comparative Politics*. Oxford: Oxford University Press, pp. 236–255.
- Hartsock, N. (1990), "Foucault on Power: A Theory for Women?" pp. 157-175 in *Feminism/Postmodernism*, edited by L. Nicholson. New York: Routledge.
- Hatipoğlu, Y. Z., Haydaroğlu, C., Çoşgun, M. (2011), Türkiye'de Darbelerin Ekonomi Politikası. *EconAnadolu*, Eskişehir, 1-26.
- Herman, E. and Chomsky, N. (1994) *Manufacturing Consent*, London: Vintage.
- Herring, E and Robinson, P. (2003) 'Too Polemic or Too Critical? Chomsky and the Study of the News Media and US Foreign Policy', *Review of International Studies*, 20 (4): pp.553-568.
- Hoffer, E. (1989), *The True Believer: Thoughts on the Nature of Mass Movements*. 1951. Reprint.
- Holsti, K. J. (1964), The concept of power in the study of international relations. *Background*, 7(4), pp.179-194.
- Horkheimer, M. and Adorno, T. (2002), *Dialectic of Enlightenment: Philosophical Fragments*. Translated by E. Jephcott. Stanford: Stanford University Press.

- How, A. (2003), *Critical theory*. Bloomsbury Publishing, e-Books.
- Huntington, S. P. (1995), Armed Forces and Democracy: Reforming Civil-Military Relations. *Journal of Democracy*, 6(4), pp.9-17.
- Hurd, I. (2007), Breaking and making norms: American revisionism and crises of legitimacy. *International Politics*, 44(2), pp.194-213.
- Ibrahim, A. (2009), Guarding the State or Protecting the Economy. The Economic Factors of Pakistan's Military Coups. Crises States Occasional Paper, London School of Economics.
- Ingram, D. and Ingram, J. (1992), *Critical Theory: The Essential Readings*, St. Paul: Paragon House.
- Jay, M. (1996), Diyelektik İmgelem Frankfurt Okulu ve Sosyal Araştırmalara Enstitüsü'nün Tarihi 1923-1950, (çeviren: Ü. Oskay), İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Karagöl, E. T. (2016), 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Ekonomisi. *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 37-49.
- Kayalı, K. (1994), Ordu ve Siyaset: 27 Mayıs-12 Mart, (No. 48). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kazancı, M. (2012), Althusser, İdeoloji ve İdeolojiyle İlgili Son Söz, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi / Istanbul University Faculty of Communication Journal*, (24) ss. 1-20.
- Kejanlıoğlu, B. (2005), Frankfurt Okulu'nun Eleştirel Bir Uğrağı: İletişim ve Medya, Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Kepenek, Y. ve Yentürk, N. (2000), Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kılıç, L. (1981), Siegfied Kracauer'in Sinema Kuramı. *Kurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli İletişim Dergisi*, 4(4), ss.217-229.

- Kılıçaslan, H. (2017), 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye'nin Ekonomik ve Mali Göstergeleri. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 3(3), ss.51-64.
- Kızılcılık, S. (2013), Frankfurt Okulu, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Koçak, A., (2002), Siyasal Davranış ve Kamuoyu. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 2.3: ss.96-103.
- Korkmaz, A. (2009), İnternet gazeteciliğinin kamuoyu oluşumuna etkisi. *Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 1(2).
- Laclau, E. and Mouffe, C. (1985), *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- Lamb, R. (2014), The power to bequeath. *Law and Philosophy*, 33(5), pp.629-654.
- Lamb, R. D. (2014), Rethinking legitimacy and illegitimacy. A New Approach to Assessing Support and Opposition across Disciplines (A Report of the CSIS Program on Crisis, Conflict, and Cooperation). Lanham, MD: CSIS and Rowman & Littlefield.
- Lang, K. and Lang, G. (2004) 'Noam Chomsky and the Manufacture of Consent for American Foreign Policy', *Political Communication*, 21 (1): pp. 93-101.
- Levi, M., Sacks, A., & Tyler, T. (2009), Conceptualizing legitimacy, measuring legitimating beliefs. *American behavioral scientist*, 53(3), pp.354-375.
- Marcuse, H. (1991), *One-Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society*. Boston: Beacon Press.
- Marx, K. (1977), *Capital: A Critique of Political Economy (Volume 1)*. Translated by B. Fowkes. New York: Vintage Books.
- Marx, K. and Engels, F. (1989), "Excerpts from The German Ideology." pp. 246-261 in *Basic Writings on Politics and Philosophy*, edited by L. S. Feuer. New York: Anchor Books.

- McDonald, M. (2008). Securitization and the Construction of Security. *European journal of international relations*, 14(4), 563-587.
- McDougal, M. S. (1953), Dr. Schwarzenberger's Power Politics. *American Journal of International Law*, 47(1), pp.115-119.
- McQuail, D. (1987), Mass communication theory: An introduction. Sage Publications, Inc.
- Melek, G., & Toker, H. (2017), Şiddet, Demokrasi ve Terör Bağlamında Ana Akim Medyanın Analizi: 15 Temmuz Darbe Girişimi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(1), ss.222-234.
- Mergel, I. (2013), "Social Media in The Public Sector". San Francisco: John Wiley and Sons.
- Minar, D. M. (1961), Ideology and political behavior. *Midwest Journal of Political Science*, 5(4), pp.317-331.
- Morgenthau, H., & Nations, P. A. (1948), The struggle for power and peace. *Nova York, Alfred Kopf*.
- Morrison, D. (2001), Politics as a vocation, according to Aristotle. *History of Political Thought*, 22(2), pp.221-241.
- Mullen, A. (2009) "Editorial", *Westminster Papers in Communication and Culture*, 6 (2): pp. 1-11.
- Mullins, W. A. (1972), On The Concept Of Ideology In Political Science. *American Political Science Review*, 66(2), pp.498-510.
- O'Donnell, G. and Valenzualea S., (1992) eds. *Issues in Democratic Consolidation: The New South American Democracies in comparative Perspective*. Notre Dame: University of Notre Dame Press, pp.62-63.

- O’Kane, R. H. (1981), A Probabilistic Approach To The Causes Of Coups D’etat. *British journal of political science*, 11(3), ss.287-308.
- Ok, A. Ş. (2017), Max Weber’de Otorite ve Meşruiyet Tipolojisi, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4(8), ss.42-54.
- Okutan, B. B. (2015), Diyalektik Düşüncenin Negatif Seyri: Theodor W. Adorno. *Doğudan Batıya Düğüncenin Serüveni*, (Ed. Bayram Ali Çetinkaya), 4, ss.789-817.
- Olçay, B. (2012), Frankfurt Okulunun Pozitivizm Eleştirisi “Max Horkheimer Ve Theodor W.Adarno Bağlamında (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Olgun, H. B. (2017), Jürgen Habermas, Hannah Arendt ve Richard Sennett’in kamusal alan yaklaşımları. *Sosyolojik Düşün*, 2(1), pp.45-54.
- Özbudun, E. (2000), *Contemporary Turkish Politics: Challenges to Democratic Consolidation*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, Inc.
- Özdemir, H. (2008), Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(03), ss.113-144.
- Özdikmenli Çelikoğlu, İ. (2011), Habermas’ın Modernite Savunusu: Eleştirel Bir Okuma. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (3), ss.239-258.
- Parry, B. (2004), “Problems in Current Theories of Colonial Discourse.” in *Postcolonial Studies: A Materialist Critique*. London: Routledge.
- Phillips, P. (2003) *Project censored guide to Independent media and activism*, Toronto: Hushion House.
- Punch, K. (2011), *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar* (Çev. Dursun Bayrak, Bader Arslan, Zeynep Akyüz), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2.

- Purvis, T., & Hunt, A. (1993), Discourse, Ideology, Discourse, Ideology, Discourse, Ideology... *The British Journal of Sociology*, 44(3), pp.473–499.
- Richardson, J. E. (2017), *Analysing newspapers: An approach from critical discourse analysis*. Bloomsbury Publishing.
- Robins, K. and Webster, F. and Pickering, M. (1987) ‘Propaganda, Information and Social Control’, in: Hawthorn, J. (eds) *Propaganda, Persuasion and Polemic*, London: Edward Arnold, pp. 1-18.
- Said, Edward W. (1979), *Orientalism*. New York: Vintage Books. Smith, Dorothy E. 1990. *The Conceptual Practices of Power: A Feminist Sociology of Knowledge*. Boston: Northeastern University Press. 1999. *Writing the Social: Critique, Theory, and Investigations*. Toronto: University of Toronto Press.
- Sandoval, M. (2009). Alternatif medya çalışmalarının temellerine eleştirel bir katkı. *Kurgu*, 22 (1), 1-18.
- Siebert, F., Schramm, W., Peterson, T., (1963), *Four theories of the press: The authoritarian, libertarian, social responsibility, and soviet communist concepts of what the press should be and do*. University of Illinois Press.
- Slater, P. (1998), *Frankfurt Okulu*, (çeviren: A. Özden), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Sözen, E. (1999). *Söylem: Belirsizlik, Mücadele, Bilgi, Güç ve Refleksivite*. Paradigma Yayınları: İstanbul.
- Spencer, M. E. (1970), Weber on legitimate norms and authority. *The British journal of sociology*, 21(2), pp.123-134.
- Tanık, Elveda. (2017), *Türkiye’de Terör, Darbe ve Medya*, Barış Platin Basın Yayın. İstanbul.
- Temizel, H. (2008), Kamuoyu Kuramlarında ve Kamuoyu Oluşumunda Kitle İletişim Araçları. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 8(15), ss.126-146.

- Terkan, B. (2007), Basın ve Siyaset İlişkisinin Gündem Belirleme Modeli Çerçevesinde Bir Analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı 17, ss.562.
- Tierney, T. F. (2008), Michel Foucault, Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France, 1977-78 Edited by Michel Senellart. Translated by Graham Burchell.(London: Palgrave Macmillan, 2007), *Foucault Studies*, pp.90-100.
- Timisi N. (2003), Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi, Dost Kitabevi, Ankara.
- Timur, T. (2008), Habermas'ı Okumak. Yordam Yayınları, İstanbul.
- Tok, Abdullah (2022), ABD Basımında Türkiye'deki Darbeler Ötüken Neşriyat; 1. Baskı. İstanbul.
- Toprak, M. (2012), Ernst Bloch'un Felsefesinde İdeoloji, Ütopya, Sanat ve Din Arasındaki İlişki. *Bildiri]. II. Uluslararası BAKEA Batı Kültürü ve Edebiyatları Araştırmaları Sempozyumu*, ss.477-484.
- Torun, T. (2018), Yaşam-Dünyasının Sömürgeleştirilmesi Olarak Modernitenin Krizi. *Kaygı Dergisi*, S:30, 173-190.
- Tunahan, Ö. (2015), 28 Şubat Süreci: 'Post-Modern Darbe'nin Sosyo-Politik Dinamikleri ve Toplum Desteği. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), ss.23-41.
- Uzun, C. D., Akgün, M. H., & Yücel, H. (2017), İddianamelerde 15 Temmuz Darbe Girişimi ve FETÖ. SETA.
- Ünay, S. (2013), Kalkınmacı Modernlik–Küresel Entegrasyon ve Ortadoğu Ekonomi Politikası, İstanbul: Küre Yayınları, 1.
- Van Dijk, T. A. (2001), Multidisciplinary CDA: A plea for diversity. *Methods of critical discourse analysis*, 1, pp.95-120.
- Van Dijk, T. A. (2017), Socio-cognitive discourse studies. In *The outledge handbook of critical discourse studies* (pp. 26-43), Routledge.

- Van Dijk, T.A. (1993), *Principles of Critical Discourse Analysis*. Discourse Society. 4. 249-283
- Van Leeuwen, T., & Wodak, R. (1999), Legitimizing immigration control: A discourse-historical analysis. *Discourse studies*, 1(1), pp.83-118.
- Wæver, O. (1995) "Securitization and Desecuritization". In Ronnie, D.L. (ed) *On Security*, New York: Columbia University Press.
- Weber, M. (1978), *Economy and society: An outline of interpretive sociology* (Vol. 1). Univ of California Press.
- Weber, M. (2013), *Bürokrasi ve Otorite*, (Çev. H. B. Akın), 6.Baskı, Adres Yayınları, Ankara.
- Williams, R. (1977), *Marxism and Literature*. New York: Oxford University Press.
- Yağmur, H. (2015), *Sosyal Medyanın Siyaset ve Kamuoyunu Yönlendirmedeki Rolü*. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yaylagül, L. (2010), *Kitle İletişim Kuramları*. Dipnot Yayınları, Ankara.
- Yazıcı, Tolga. (2016), *1946'dan Günümüze Medya ve Siyaset* Volga Yayıncılık 1. Baskı, No: 31, İstanbul.
- Yıldırım, T. (2019), Martin Jay, Diyalektik İmgelem: Frankfurt Okulu'nun Tarihi ve Çalışmaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (43), 280-282.
- Yıldız, N. (2019), Habermas'ın Meşruiyet Krizi Teorisi ve Türkiye. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (22), ss.159-173.
- Yurdakul, H. (2016), Medya ve siyaset perspektifinden kamuoyu. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(2).
- Yücel, T. (2007), *Eleştiri Kuramları*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Zimmerman, M. A., & Zeitz, G. J. (2002), Beyond survival: Achieving new venture growth by building legitimacy. *Academy of management review*, 27(3), pp.414-431.

İnternet Kaynakları:

Al Jazeera Türk, 2016. “Erdoğan’ın Darbe Girişimi Gecesi Yayınlanamayan Konuşması”, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/sosyal-medya-nasil-darbeye-direnisin-araci-oldu>. (Erişim Tarihi: 01.07.2021).

Anayasa Yasa Mahkemesi, 2022. “Anayasa Yasa Mahkemesi Genel Kurul Yapısı”, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mahkeme/yapisi/genel-kurul/> (Erişim Tarihi: 09.04.2021).

Anadolu Ajansı, 2016-1. “Bağımsız Denetçilerden ‘Ekonomiye Güven’ Vurgusu” <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/bagimsiz-denetcilerden-ekonomiye-guven-vurgusu/619082> (Erişim Tarihi: 23.05.2021).

Anadolu Ajansı, 2016-2. “Türk Şirketlerinden Dünyaya ‘Demokrasi’ İlanı”. <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/turk-sirketlerinden-dunyaya-demokrasi-ilani/618875>

(Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Anadolu Ajansı, 2014. “February 28: ‘Post-Modern’ Shame For Turkey’s Democracy” <https://www.aa.com.tr/en/archive/february-28-post-modern-shame-for-turkeys-democracy/178626> (Erişim Tarihi: 23.07.2021).

Anadolu Ajansı, 2022. “28 Şubat 28 Şubat Post-modern Darbesinin Üzerinden 25 Yıl Geçti” <https://www.aa.com.tr/tr/28-subat/28-subat-postmodern-darbesinin-uzerinden-25-yil-gecti/2516611> (Erişim Tarihi: 29.03.2022).

Dünya, 2016. “Sermaye Çıkışı Söz Konusu Değil” <https://www.dunya.com/ekonomi/quotsermaye-cikisi-soz-konusu-degilquot-haberi-324344> (Erişim Tarihi: 23.05.2021).

Daily Sabah, 2016. “Kurdish citizens in Turkey’s southeast take to streets to protest Gülenist coup, support government”,
<https://www.dailysabah.com/nation/2016/07/22/kurdish-citizens-in-turkeys-southeast-take-to-streets-to-protest-gulenist-coup-support-government>
<http://www.thenational.ae/world/europe/turks-of-all-political-stripes-oppose-coup-attempt%E2%80%93even-ardent-critics-of-erdogan> (Erişim Tarihi: 01.07.2021).

Eğitim Birsen, 2014. “Rakamlarla 28 Şubat Raporu”,
https://www.ebs.org.tr/ebs_files/files/yayinlarimiz/28_subat_rapor_web.pdf
(Erişim Tarihi: 14.04.2021).

Haber Türk, 2021. “15 Temmuz Görselleri” <https://www.haberturk.com/15-temmuz-gorselleri-2021-iste-hafizalara-kazinan-15-temmuz-fotograf-lari-ve-resimleri-3134250>

Haber Türk, 2016. <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1270894-cumhurbaskani-erdoganin-yayinlanamayan-aciklamasi>. (Erişim Tarihi: 01.07.2021).

HaberTürk, 2016. “Hyundai’den ‘Türkiye’ye Özel Destek’ Çağrışı”
<https://www.haberturk.com/ekonomi/otomobil/haber/1274945-hyundaiden-turkiyeye-ozel-destek-cagrisi> (Erişim Tarihi: 23.05.2021).

Human Rights Watch, 2016. “France: Prolonged Emergency State Threatens Rights”
<https://www.hrw.org/news/2016/07/22/france-prolonged-emergency-state-threatens-rights> (Erişim Tarihi: 03.06.2021).

Simon Kemp, “Digital in 2016,” We Are Social, <http://wearesocial.com/uk/special-reports/digital-in-2016>. (Erişim Tarihi: 01.07.2021).

Yeni Şafak, 2016. “7 Bölgede Örgütlü FETÖ’nün 188 İni Var”
<https://www.yenisafak.com/ekonomi/7-bolgede-orgutlu-fetonun-188-ini-var-2497774> (Erişim Tarihi: 19.05.2021).

Yeni Çağ, 2014. “Evren ve Şahinkaya Rütbesiz Gömülecek”
<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/-98799h.htm> (Erişim Tarihi: 23.07.2021).

- Washingtonpost, 2016. “Where in the world is Turkey’s president, Recep Tayyip Erdogan?”
<https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/07/15/where-in-the-world-is-turkeys-president-recep-tayyip-erdogan/> (Erişim Tarihi: 03.06.2021).
- TRT Haber, 2016. “İşte TSK’da devrim niteliğindeki dzenlemeler”.
<https://www.trthaber.com/haber/turkiye/iste-tskda-devrim-niteliğindeki-duzenlemeler-263761.html> (Erişim Tarihi: 21.05.2021).
- Setav, 2016. 15 “Temmuz Darbe Girişimi Toplumsal Algı Araştırması”
http://file.setav.org/Files/Pdf/20160804165732_15-temmuz-darbe-girisimi-toplumsal-algi-arastirmasi-pdf.pdf (Erişim Tarihi: 04.06.2021).
- Sabah, 2016. “TUSKON Tarih Oldu”
<https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2016/07/24/tuskon-tarih-oldu> (Erişim Tarihi: 21.05.2021).
- Sabah, 2016. “Beş Kurumdan Dnyaya 6 Onemli Mesaj”
<https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2016/07/25/bes-kurumdan-dunyaya-6-onemli-mesaj> (Erişim Tarihi: 21.05.2021).
- Sözcü, 2016. “TRT’de 12 Eylöl darbesinin bildirisini okuyan Mesut Mertcan, 15 Temmuz darbe girişimini değerlendirdi!”
<https://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/trtde-12-eylul-darbesinin-bildirisini-okuyan-mesut-mertcan-15-temmuz-darbe-girisimini-degerlendirdi-1325717/> (Erişim Tarihi: 23.07.2021).
- Oxford Dictionaries (2022) ‘Propaganda’, available at:
<http://oxforddictionaries.com/definition/propaganda> , (Erişim Tarihi: 09.08.2022).

Yeni Şafak, 2020. “12 Eylül 1980 darbesi: Utancın 40. Yılı”

<https://www.yenisafak.com/gundem/12-eylul-nedir-12-eylul-darbesinin-bilinmeyenleri-2793368> (Erişim Tarihi: 23.07.2021).

Yeni Şafak, 2019. “28 Şubat tarihe gömüldü”. <https://www.yenisafak.com/gundem/28-subat-tarihe-gomuldu-3448704> (Erişim Tarihi: 10.05.2021).

Yeni Şafak, 2017. “15 Temmuz şehitleri- 15 Temmuz Darbe girişimi şehitleri”

<https://www.yenisafak.com/15-temmuz-sehitleri-15-temmuz-darbe-girisimi-sehitleri-h-2753090> (Erişim Tarihi: 9.06.2021).

